

**STRATEGIA
ZRÓWNOWAŻONEGO
ROZWOJU WSI,
ROLNICTWA
I RYBACTWA**

STRATEGIA ZRÓWNOWAŻONEGO ROZWOJU WSI, ROLNICTWA I RYBACTWA 2030

(projekt z dnia 29 maja 2019 r.)

Spis treści

WPROWADZENIE	7
TRENDY, PUŁAPKI ROZWOJOWE I WYZWANIA SEKTORA ROLNO-SPOŻYWCZEGO I ROZWOJU OBSZARÓW WIEJSKICH	11
TRENDY, ZAGROŻENIA, SZANSE I PROBLEMY ROZWOJOWE OBSZARÓW WIEJSKICH I SEKTORA ROLNO-SPOŻYWCZEGO	11
PUŁAPKI ROZWOJOWE	15
WYZWANIA STRATEGICZNE	16
ZASADY I CELE ROZWOJU OBSZARÓW WIEJSKICH, ROLNICTWA I RYBACTWA DO 2030 R.	34
WIZJA I CEL GŁÓWNY ROZWOJU OBSZARÓW WIEJSKICH, ROLNICTWA I RYBACTWA	34
CEL SZCZEGÓŁOWY I ZWIĘKSZENIE OPŁACALNOŚCI PRODUKCJI ROLNEJ I RYBACKIEJ	39
<i>Kierunek interwencji: Nowe modele organizacji produkcji i rynków, krótkie łańcuchy rynkowe i uczciwa konkurencja</i>	<i>51</i>
<i>Kierunek interwencji: Jakość i bezpieczeństwo żywności</i>	<i>53</i>
<i>Kierunek interwencji: Rozwój innowacji, cyfryzacji i przemysłu 4.0. w sektorze rolno-spożywczym</i>	<i>54</i>
<i>Kierunek interwencji: Zarządzanie ryzykiem w sektorze rolno-spożywczym</i>	<i>56</i>
<i>Kierunek interwencji: Poszerzanie i rozwój rynków zbytu na produkty i surowce sektora rolno-spożywczego (w tym biogospodarka)</i>	<i>57</i>
CEL SZCZEGÓŁOWY II POPRAWA JAKOŚCI ŻYCIA, INFRASTRUKTURY I STANU ŚRODOWISKA	59
<i>Kierunek interwencji: Rozwój liniowej infrastruktury technicznej</i>	<i>68</i>
<i>Kierunek interwencji: Dostępność wysokiej jakości usług publicznych</i>	<i>69</i>
<i>Kierunek interwencji: Rozwój infrastruktury społecznej i rewitalizacja wsi i małych miast</i>	<i>71</i>
<i>Kierunek interwencji: Zrównoważone gospodarowanie i ochrona zasobów środowiska</i>	<i>72</i>
<i>Kierunek interwencji: Adaptacja do zmian klimatu i przeciwdziałanie tym zmianom</i>	<i>74</i>
CEL SZCZEGÓŁOWY III ROZWÓJ PRZEDSIĘBIORCZOŚCI, POZAROLNICZYCH MIEJSC PRACY I AKTYWNEGO SPOŁECZEŃSTWA	77
<i>Kierunek interwencji: Odpowiedź na zmiany demograficzne i ich następstwa</i>	<i>84</i>
<i>Kierunek interwencji: Rozwój przedsiębiorczości i nowych miejsc pracy</i>	<i>85</i>
<i>Kierunek interwencji: Wzrost umiejętności i kompetencji mieszkańców wsi</i>	<i>87</i>
<i>Kierunek interwencji: Budowa i rozwój zdolności do współpracy w wymiarze społecznym i terytorialnym</i>	<i>88</i>
<i>Kierunek interwencji: Rozwój ekonomii i solidarności społecznej na obszarach wiejskich</i>	<i>89</i>
OBSZARY WPŁYWAJĄCE NA OSIĄGNIĘCIE CELÓW STRATEGII	91
<i>Obszar: Sprawne zarządzanie rozwojem</i>	<i>96</i>
<i>Obszar: Stabilne finansowanie rozwoju</i>	<i>97</i>
<i>Obszar: Trwała zdolność kreacji i uczenia się</i>	<i>99</i>
SPÓJNOŚĆ CELÓW STRATEGII Z CELAMI KRAJOWYCH I MIĘDZYNARODOWYCH DOKUMENTÓW STRATEGICZNYCH ORAZ CELAMI POLITYK UE	101
KRAJOWE DOKUMENTY I CELE STRATEGICZNE DO 2030R.	101
AGENDA NA RZECZ ZRÓWNOWAŻONEGO ROZWOJU 2030	107
EUROPA 2020 - STRATEGIA NA RZECZ INTELIGENTNEGO I ZRÓWNOWAŻONEGO ROZWOJU SPRZYJAJĄCEGO WŁĄCZENIU SPOŁECZNEMU	110
POLITYKI BUDŻETOWE I POZA BUDŻETOWE UE	111
SYSTEM REALIZACJI I RAMY FINANSOWE	120
WYMIAR TERYTORIALNY WDRAŻANIA STRATEGII	120
RAMY FINANSOWE	122
SYSTEM REALIZACJI I MONITOROWANIA	125

ZAŁĄCZNIK 1. DZIAŁANIA I PROJEKTY STRATEGICZNE NA LATA 2020-2030.....	128
ZAŁĄCZNIK 2. POWIĄZANIA CELÓW SZCZEGÓŁOWYCH SZRWIR 2030 Z SOR NA POZIOMIE KIERUNKÓW INTERWENCJI I OBSZARÓW	156
ZAŁĄCZNIK 3. ZRÓŻNICOWANIE TERYTORIALNE ROZWOJU OBSZARÓW WIEJSKICH	162

Wykaz skrótów

ARiMR	Agencja Restrukturyzacji i Modernizacji Rolnictwa
ASF	Afrykański Pomór Świń
B+R	Prace badawczo-rozwojowe
CAS	Centrum Analiz Strategicznych
CDR	Centrum Doradztwa Rolniczego
CSR	Zalecenia Rady UE (ang. <i>Country Specific Recommendations</i>)
EBI	Europejski Bank Inwestycyjny
EBOIR	Europejski Bank Odbudowy i Rozwoju
EFI	Europejski Fundusz Inwestycyjny
EPI	Europejskie Partnerstwo na rzecz Innowacji
GOZ	Gospodarka o obiegu zamkniętym
GUS	Główny Urząd Statystyczny
IERiGŻ-PIB	Instytut Ekonomiki Rolnictwa i Gospodarki Żywnościowej – Państwowy Instytut Badawczy
IGiPZ PAN	Instytut Geografii i Przestrzennego Zagospodarowania im. Stanisława Leszczyckiego PAN
IRWiR	Instytut Rozwoju Wsi i Rolnictwa PAN
IRS	Instytut Rybactwa Śródlądowego im. Stanisława Sakowicza
itd.	I tak dalej
ITP	Instytut Technologiczno-Przyrodniczy
ICT lub TIC	Technologie informacyjno-komunikacyjne
IUNG-PIB	Instytut Uprawy Nawożenia i Gleboznawstwa – Państwowy Instytut Badawczy
IZ-PIB	Instytut Zootechniki – Państwowy Instytut Badawczy
JST	Jednostka Samorządu Terytorialnego
KE	Komisja Europejska
KKPR	Komitet Koordynacyjny do spraw Polityki Rozwoju
KOWR	Krajowy Ośrodek Wsparcia Rolnictwa
KPOP	Krajowy Program Ochrony Powietrza
KPRM	Kancelaria Prezesa Rady Ministrów
KRUS	Kasa Rolniczego Ubezpieczenia Społecznego
LGD	Lokalna Grupa Działania
LLL	Ang. <i>Life Long Learning</i> – edukacja przez całe życie
MC	Ministerstwo Cyfryzacji
ME	Ministerstwo Energii
MEN	Ministerstwo Edukacji Narodowej
MF	Ministerstwo Finansów
MGMiŻŚ	Ministerstwo Gospodarki Morskiej i Żeglugi Śródlądowej
MI	Ministerstwo Infrastruktury
MiR	Ministerstwo Inwestycji i Rozwoju
MKiDN	Ministerstwo Kultury i Dziedzictwa Narodowego

MNiSW	Ministerstwo Nauki i Szkolnictwa Wyższego
MPiT	Ministerstwo Przedsiębiorczości i Technologii
MRiRW	Ministerstwo Rolnictwa i Rozwoju Wsi
MRPiPS	Ministerstwo Rodziny Pracy i Polityki Społecznej
MS	Ministerstwo Sprawiedliwości
MSiT	Ministerstwo Sportu i Turystyki
MSWiA	Ministerstwo Spraw Wewnętrznych i Administracji
MSZ	Ministerstwo Spraw Zagranicznych
MŚ	Ministerstwo Środowiska
MZ	Ministerstwo Zdrowia
MZ(PiS)	Ministerstwo Zdrowia (Państwowa Inspekcja Sanitarna)
NCBiR	Narodowe Centrum Badań i Rozwoju
NEET	ang. <i>not in employment, education or training</i> –grupa społeczna, obejmująca młodzież pozostającą poza sferą zatrudnienia i edukacji
ODR	Ośrodek Doradztwa Rolniczego
OECD	Organizacja Współpracy Gospodarczej i Rozwoju (ang. Organisation for Economic Co-operation and Development)
ONZ	Organizacja Narodów Zjednoczonych (ang. United Nations)
OZE	Odnawialne Źródła Energii
PAIH	Państwowa Agencja Inwestycji i Handlu
PFR	Polski Fundusz Rozwoju
PO RYBY 2007-2013	Program Operacyjny Zrównoważony rozwój sektora rybołówstwa i nadbrzeżnych obszarów rybackich 2007-2013
PO RYBY 2014-2020	Program Operacyjny „Rybacko i Morze” 2014-2020
PPP	Partnerstwo Publiczno-Prywatne
PROW 2007-2013	Program Rozwoju Obszarów Wiejskich na lata 2007-2013
PROW 2014-2020	Program Rozwoju Obszarów Wiejskich na lata 2014-2020
PUP	Powiatowe Urzędy Pracy
RLKS	Rozwój Lokalny Kierowany przez Społeczność
SOR	Strategia na rzecz Odpowiedzialnego Rozwoju do roku 2020 (z perspektywą do 2030 r.)
SIR	Sieć na rzecz innowacji w rolnictwie i na obszarach wiejskich
SZRWRiR 2030	Strategia zrównoważonego rozwoju wsi, rolnictwa i rybactwa 2030
UE	Unia Europejska
UKE	Urząd Komunikacji Elektronicznej
UOKiK	Urząd Ochrony Konsumentów i Konkurencji
UR	Użytki rolne
WPR	Wspólna Polityka Rolna UE
WPRyb	Wspólna Polityka Rybołówstwa UE
WTO	Światowa Organizacja Handlu (ang. <i>World Trade Organization</i>)

WPROWADZENIE

Minister właściwy ds. rozwoju obszarów wiejskich odpowiada za procesy związane z programowaniem, koordynacją oraz monitorowaniem realizacji polityki rozwoju na obszarach wiejskich. Tym samym pełni on obok ministra właściwego ds. rozwoju kluczową rolę w procesie strategicznego zarządzania terytorialnym rozwojem kraju¹. Rozwój obszarów wiejskich w wymiarze terytorialnym nieodłącznie wiąże się z rozwojem rolnictwa i całego sektora rolno-spożywczego, który obok czynników środowiskowych i struktury osadniczej w największym stopniu kształtuje wykorzystanie przestrzeni wiejskiej. W tym kontekście **projektowanie rozwoju rolnictwa powinno być elementem projektowania rozwoju obszarów wiejskich**.

Minister właściwy ds. rozwoju rybołówstwa odpowiada m.in. za procesy związane z programowaniem, koordynacją oraz monitorowaniem realizacji polityki rozwoju gospodarki rybnej, organizacji rynku rybnego, rybactwa śródlądowego i rybołówstwa morskiego. Tym samym pełni on obok ministra właściwego ds. rozwoju i ministra ds. rozwoju obszarów wiejskich kluczową rolę w procesie strategicznego zarządzania terytorialnym rozwojem obszarów wiejskich, w szczególności tych zależnych od rybactwa².

W ostatnich latach miejscem określenia celów i działań rozwojowych wsi, rolnictwa i rybactwa była *Strategia zrównoważonego rozwoju wsi, rolnictwa i rybactwa na lata 2012-2020* przyjęta przez Radę Ministrów w dniu 25 kwietnia 2012 r. Stanowiła ona część systemu dokumentów strategicznych powstałych w oparciu o *Wytyczne do opracowywania strategii rozwoju* oraz *Plan uporządkowania strategii rozwoju – zakres i struktura*³ i zapisy ustawy z dnia 6 grudnia 2006 r. o zasadach prowadzenia polityki rozwoju (Dz. U. Nr 227, poz. 1658, z późn. zm.) Strategia ta była kluczowym dokumentem wyznaczającym kierunki działań publicznych na rzecz rozwoju obszarów wiejskich, rolnictwa i rybactwa w latach 2014-2020. Jej zapisy znalazły swoje odzwierciedlenie w *Umowie Partnerstwa* - najważniejszym dokumencie projektującym sposób wykorzystania przez Polskę środków unijnych.

Kolejne lata przybliżały instytucje publiczne do weryfikacji i aktualizacji modelu rozwoju kraju oraz prac nad programowaniem nowej perspektywy finansowej Unii Europejskiej na lata 2021-2027. W fazie przygotowań MRiRW uczestniczyło w pracach nad wzmocnieniem systemu zarządzania rozwojem kraju. **W dniu 16 lutego 2016 r. Rząd RP przedstawił zaktualizowaną wizję rozwoju kraju w „Planie na rzecz Odpowiedzialnego Rozwoju”.** Jej rozwinięcie stanowi nowa średniookresowa strategia rozwoju kraju „**Strategia na rzecz Odpowiedzialnego Rozwoju do roku 2020 (z perspektywą do 2030 r.)**” przyjęta przez Radę Ministrów w dniu 14 lutego 2017 r.

Głównym celem projektowanych działań rozwojowych w SOR jest **stworzenie warunków dla wzrostu dochodów mieszkańców Polski przy jednoczesnym wzroście spójności w wymiarze społecznym, ekonomicznym, środowiskowym i terytorialnym**. SOR zawiera również szereg wyborów strategicznych polityki Państwa, które stanowią rekomendacje dla polityk publicznych. Nowa średniookresowa strategia rozwoju kraju jest też punktem wyjścia dla opracowania strategii rozwoju określających podstawowe uwarunkowania, cele i kierunki rozwoju odnoszące się do sektorów, dziedzin, regionów lub rozwoju przestrzennego w perspektywie do 2030 r., w tym m.in. „**Strategii zrównoważonego rozwoju wsi, rolnictwa i rybactwa 2030**”, której głównym celem jest określenie kluczowych kierunków rozwoju obszarów wiejskich, rolnictwa i rybactwa w perspektywie do 2030 r., spójnych z celami SOR. Aktualizacja strategii posłuży również właściwemu zaadresowaniu zakresu interwencji publicznych finansowanych ze środków krajowych i unijnych na lata 2021-2027.

¹ Obowiązki te nakłada w szczególności ustawa z dnia 6 grudnia 2006 r. o zasadach prowadzenia polityki rozwoju oraz ustawa o działach administracji rządowej

² j.w.

³ opracowane przez ministra właściwego ds. polityki rozwoju

Przystępując do opracowania SZRWIR 2030 przyjęto następujące założenia:

- dostosowanie zakresu SZRWIR 2030 do SOR w odniesieniu do diagnozy, wyzwań, pułapek rozwojowych i celów oraz włączenie w system realizacji Strategii projektów strategicznych i działań SOR;
- uwzględnienie w SZRWIR 2030 zapisów wynikających z przyjętej przez ONZ Agendy na rzecz zrównoważonego rozwoju 2030 (Agenda 2030) oraz sposobu realizacji jej celów w Polsce;
- uwzględnienie najważniejszych zasad SOR – tj. podejścia selektywnego, zintegrowanego i różnicowanego terytorialnie; uwzględnienie zasad współpracy i partnerstwa, aktywności na forum międzynarodowym, mobilizacji krajowego kapitału, procesów demograficznych jako punktu odniesienia planowanych działań;
- zaprojektowanie wskaźników monitorowania SZRWIR 2030 (z uwzględnieniem wskaźników SZRWIR 2012-2020 oraz wskaźników przyjętych w SOR);
- dostosowanie horyzontu czasowego do SOR, tj. utrzymanie podstawowego horyzontu do 2020 r. oraz rozszerzenie do 2030 r. w odniesieniu do najważniejszych postanowień SZRWIR 2030;

Sposób aktualizacji SZRWIR 2030 został przedstawiony w dokumencie pt. *Aktualizacja strategii rozwoju wynikająca z przyjętej przez Radę Ministrów w dniu 14 lutego 2017 r. „Strategii na rzecz Odpowiedzialnego Rozwoju do roku 2020 (z perspektywą do 2030 r.)”* przyjętym Uchwałą nr 65 Komitetu Koordynacyjnego do spraw Polityki Rozwoju z dnia 23 maja 2017 r. Zgodnie z tym dokumentem, prace nad aktualizacją strategii rozwoju odbywają się w ramach międzyresortowych zespołów zadaniowych, za organizację pracy których odpowiadają przedstawiciele resortów wskazanych jako koordynatorzy danej strategii. Jednym z nich jest **Zespół ds. Strategii zrównoważonego rozwoju wsi, rolnictwa i rybactwa**.

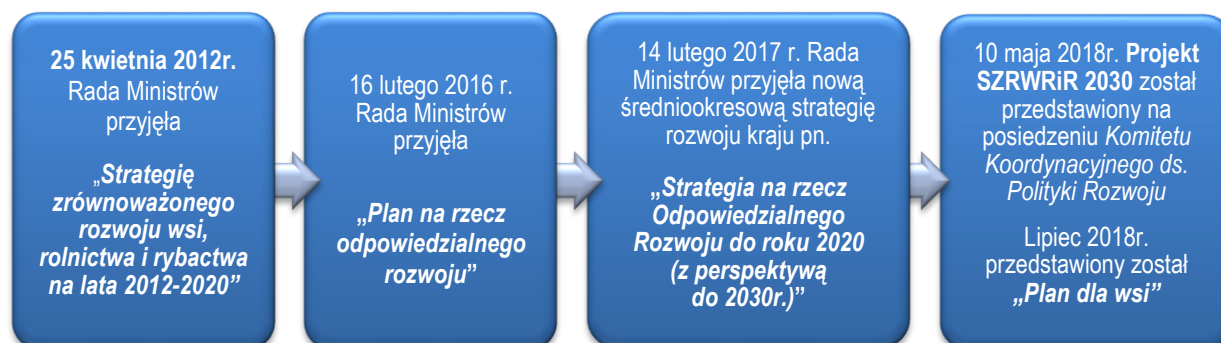
Ponadto **Minister ds. rozwoju wsi powołał Zespół doradczo-konsultacyjny o charakterze organizacji non-profit ds. aktualizacji Strategii** pełniący rolę rolno-wiejskiego Think-tanku, dzięki czemu do prac nad aktualizacją strategii na stałe zostało włączone szerokie grono ekspertów i praktyków z zakresu rozwoju rolnictwa i obszarów wiejskich. Pod koniec kwietnia 2017r. Minister Rolnictwa i Rozwoju Wsi zaprosił do współpracy Wojewodów oraz wojewódzkie Ośrodki Doradztwa Rolniczego, powierzając im zadanie utworzenia w każdym z województw Zespołu, który dokona analizy szans i zagrożeń jakie stoją przed sektorem żywnościowym i terenami wiejskimi na obszarze województwa oraz wyznaczy potencjalne kierunki rozwoju obszarów wiejskich w województwie (**16 wojewódzkich Zespołów analizujących szanse i zagrożenia oraz potencjalne kierunki rozwoju obszarów wiejskich**).

Proces opracowania SZRWIR 2030 miał charakter bardzo otwarty i partycypacyjny. MRiRW organizowało **warsztaty tematyczne** (np. warsztaty z udziałem przedstawicieli 16 wojewódzkich Zespołów analizujących szanse i zagrożenia oraz potencjalne kierunki rozwoju obszarów wiejskich, podczas których dokonano analizy dotychczasowego układu dokumentów strategicznych i planistycznych na poziomie województw oraz sposobu uwzględnienia w takich dokumentach zagadnień dotyczących rozwoju obszarów wiejskich), prowadzone były **prace eksperckie instytutów** podległych bądź nadzorowanych przez Ministrów odpowiedzialnych za opracowanie strategii (zwrócono się do Głównego Urzędu Statystycznego, Instytutu Rybactwa Śródlądowego w Olsztynie, Instytutu Technologiczno – Przyrodniczego w Falentach, Morskiego Instytutu Rybackiego w Gdyni, Instytutu Ekonomiki Rolnictwa i Gospodarki Żywnościowej – PIB w Warszawie oraz Instytutu Uprawy Nawożenia i Gleboznawstwa – PIB w Puławach o wsparcie prac zespołów wojewódzkich poprzez udostępnienie szczegółowych danych dotyczących zagadnień społeczno-gospodarczych obszarów wiejskich poszczególnych regionów kraju oraz przygotowanie wkładów do poszczególnych części strategii i dokumentu diagnostycznego), wykonane zostały **niezależne ekspertyzy**⁴, wykorzystano **podejście projektowe** (dot. projektu strategicznego

⁴ Jacek Sierak, Andrzej Gałązka, Michał Bitner: „Ekspertyza dotycząca budżetów gmin w Polsce”, 2016r.; Przemysław Śleszyński: „Identyfikacja i ocena wybranych zjawisk demograficznych w Polsce (ze szczególnym uwzględnieniem wsi i relacji miasto-wieś)”, Polska Akademia Nauk Instytut geografii i przestrzennego zagospodarowania im. Stanisława Leszczyńskiego, 2016r.

SOR pn. *Pakt dla obszarów wiejskich na lata 2017-2020(2030)*, który identyfikował dotychczasową rolę pozostałych podmiotów publicznych w procesie rozwoju wsi i rolnictwa), **zbierano informacje oraz opinie pracowników instytucji publicznych** (np. podczas spotkań zespołu międzyresortowego), prowadzono **w każdym z województw panele ekspertów** (w ramach ww. *Zespołów wojewódzkich*), przygotowano **ocenę ex-ante** SZRWiR 2030, przeprowadzono **uzgodnienia międzyresortowe i konsultacje publiczne**.

Projekt SZRWiR 2030 był prezentowany 10 maja 2018 r. na posiedzeniu *Komitetu Koordynacyjnego ds. Polityki Rozwoju* oraz na *Komitecie Społecznym Rady Ministrów*. Kolejnym krokiem było opracowanie w połowie 2018 r. *Planu dla wsi* opartego na trzech filarach: ochrona, wsparcie i rozwój, który spowodował m.in. przyspieszenie działań na rzecz rozwoju rolnictwa oraz zwierzał również doraźne działania na rzecz wsparcia rolnictwa.

Niniejsza strategia zawiera działania i projekty strategiczne będące w kompetencji nie tylko MRiRW i MGMIŻŚ, ale także pozostałych resortów oraz samorządu województwa, który pełni kluczową rolę w procesie programowania, zarządzania i koordynowania działań rozwojowych na poziomie regionalnym. W części diagnostycznej, w tym w ocenie uwarunkowań zewnętrznych oraz na etapie formułowania wyzwań, uwzględniono również wnioski z analiz Komisji Europejskiej, organizacji międzynarodowych, w szczególności OECD, FAO. W szczególności wzięto pod uwagę wnioski zawarte w takich raportach jak m.in.: „*OECD Przeglądy Polityk Rozwoju Obszarów Wiejskich: Polska 2018*”,

Ważnym punktem odniesienia w pracach na aktualizację niniejszej strategii były kierunki zmian polityk wspólnotowych, w tym przede wszystkim Wspólnej Polityki Rolnej, wspólnej polityki rybołówstwa i polityki spójności zarysowane w propozycjach legislacyjnych przedstawionych przez służby KE w 2018 r.

Podobnie jak w latach poprzednich za **obszary wiejskie w strategii uznaje się obszar kraju z wyłączeniem miast liczących powyżej 5000 mieszkańców**. Wyodrębnienie obszarów wiejskich byłoby możliwe również dzięki zastosowaniu metodologii przyjętej przez OECD, opartej na kryterium gęstości zaludnienia (do 150 osób/km²), jednak w warunkach polskich prowadziłoby to do wyłączenia z obszarów wiejskich nie tylko wsi bezpośrednio sąsiadujących z dużymi miastami, ale także niektórych gmin wiejskich lub miejsko-wiejskich położonych w większej odległości od największych ośrodków miejskich w południowo-wschodniej części Polski. Równocześnie doświadczenia dotychczasowej realizacji programów wspierających rozwój obszarów wiejskich oraz istniejące w terenie powiązania funkcjonalne stanowią istotne argumenty za zaliczeniem do obszarów wiejskich nie tylko terenów wiejskich wg dotychczasowej definicji administracyjnej przyjętej przez GUS⁵, ale też małych miast (do 5 tys. mieszkańców), gdyż pełnią one podobne funkcje jak duże wsie, będące siedzibami władz gminnych. Często wyłącznie względy historyczne rozstrzygały, czy lokalne centrum administracyjne i gospodarcze ma obecnie status wsi czy też miasta.

⁵ Obszary wiejskie w Polsce, zgodnie z metodologią ich wyodrębniania przez Główny Urząd Statystyczny, opartą na podziale administracyjnym, definiowane są jako tereny położone poza granicami administracyjnymi miast. Są to zatem obszary gmin wiejskich oraz części wiejskie gmin miejsko-wiejskich (wg metodologii GUS obszary wiejskie w Polsce na koniec 2016 r. zajmowały 93% powierzchni kraju i były zamieszkiwane przez około 39,8% ogółu ludności).

Jako obszar rybacki rozumie się tereny skoncentrowane wokół obszarów morskich, jezior, stawów rybnych, rzek i estuariów, ze znaczącym poziomem zatrudnienia lub produkcji w sektorze rybactwa. Obszary rybackie to zarówno gminy wiejskie, jak i miejskie.

Używane w niniejszej Strategii pojęcie sektora rolno-spożywczego należy rozumieć jako dział gospodarki zajmujący się produkcją rolno-spożywczą, tj. wytwarzaniem artykułów rolno-spożywczych zdefiniowanych w ustawie z dnia 21 grudnia 2000 r. o jakości handlowej artykułów rolno-spożywczych. Zgodnie z ww. ustawą artykuły rolno-spożywcze to produkty rolne, runo leśne, dziczyzna, organizmy morskie i słodkowodne w postaci surowców, półproduktów oraz wyrobów gotowych otrzymanych z tych surowców i półproduktów, w tym środki spożywcze (żywność).

TRENDY, PUŁAPKI ROZWOJOWE I WYZWANIA SEKTORA ROLNO-SPOŻYWCZEGO I ROZWOJU OBSZARÓW WIEJSKICH

Trendy, zagrożenia, szanse i problemy rozwojowe obszarów wiejskich i sektora rolno-spożywczego

Obszar: Zmiany struktury gospodarki rolno-żywnościowej

- Zagrożenie

○ **Powolny odpływ zatrudnionych w rolnictwie do sektorów pozarolniczych**, zbyt wolne zmiany struktury agrarnej rolnictwa oraz generalnie niższe tempo postępu technologicznego w rolnictwie i rybactwie oraz słabnąca pozycja przetargowa rolników i rybaków w łańcuchach rynkowych **są przyczyną wolniejszego tempa wzrostu produktywności pracy w rolnictwie w stosunku do sektorów pozarolniczych**. Taka sytuacja prowadzi do utrzymywania się, a nawet **pogarszania dysparytetu dochodowego w rolnictwie**, ale także do intensywniejszego poszukiwania pozarolniczych zarobkowych źródeł dochodów w gospodarstwach domowych rolników.
- Zagrożenie

○ **Rosnąca koncentracja kapitału (skala przedsiębiorstw), szczególnie na „wyższych” poziomach łańcuchów rynkowych** dotyka również obszarów wiejskich i sektora rolno-spożywczego. W powiązaniu z raczej powolnym wzrostem koncentracji zasobów ziemi i kapitału w rolnictwie **zjawisko to sprzyja m.in. tendencji do „nierównego” podziału wartości dodanej w łańcuchach rynkowych**, w których rolnicy i mieszkańcy wsi mają najczęściej najsłabszą pozycję przetargową i najmniejszy udział w podziale wartości dodanej.
- Zagrożenie

○ **Rozdrobnienie sektora rolnego** w powiązaniu z rosnącą presją konkurencyjną (oraz dążeniem do przejmowania funkcji w zakresie przetwórstwa i handlu) **zwiększają rolę wspólnych inicjatyw i działań** (procesy integracji poziomej) w formule spółdzielni, grup producentów itp. **Zdolność do wykorzystania rezerw efektywności sektora, tkwiących w zbiorowych działaniach** w coraz większym stopniu **determinuje przewagi konkurencji lub jest warunkiem utrzymania dotychczasowej pozycji na rynku**.

Obszar: Zarządzanie zmianą w sektorze rolno-spożywczym

- Szanse

○ **Trwa rewolucja technologiczna w rolnictwie**. Jej głównym obszarem jest tworzenie i wdrażanie innowacji, szybki rozwój nauki i badań, cyfryzacja, robotyzacja, wykorzystanie danych satelitarnych, analiza dużych zbiorów danych (*big data*), automatyzacja, genetyka (w hodowli), czy informatyzacja procesów gospodarczych. **Nowe technologie** charakteryzuje bardzo szybki rozwój i wzrost i ułatwienia w dostępie, przez co stosunkowo **szybko są absorbowane w różnych sferach życia gospodarczego** (również w gospodarkach rozwijanych na obszarach wiejskich) **i coraz silniej determinują przewagi konkurencyjne podmiotów, regionów i państw**. W rozwoju i adaptacji nowych technologii można upatrywać szans na częściowe choćby pokonanie ograniczeń związanych z dużym rozproszeniem podmiotów sektora rolno-spożywczego, a także możliwość godzenia często sprzecznych celów ekonomicznych (rynkowych), środowiskowych i społecznych. Rozwój kompetencji, kapitał finansowy oraz infrastruktura szerokopasmowa będą warunkować tempo wdrożeń tych nowych możliwości.
- Problem

○ **Zmieniające się uwarunkowania przyrodniczo-klimatyczne prowadzą do większej** częstotliwości występowania zjawisk o charakterze klęskowym, z kolei silniejsze włączenie krajowego i unijnego sektora rolnego w globalne procesy adaptacyjne ekspozuje na zewnątrz szoki cenowe lub zwiększa podatność na zewnętrzne kryzysy podażyowo-cenowe. Obserwowane zmiany powodują **wzrost zapotrzebowania na nowe systemy zarządzania ryzykiem w rolnictwie i rybactwie oraz gospodarką wodną**.

Obszar: Zmiany demograficzne i społeczne (w tym modele konsumpcji)

- Zagrożenie

○ Postępują zmiany demograficzne w Polsce i w Europie związane ze starzeniem się ludności, migracją wewnętrzną i zagraniczną ludzi młodych, które skutkują **zmniejszaniem się udziału mieszkańców w wieku produkcyjnym w ogóle mieszkańców na terenach wiejskich**. Niektóre regiony dotyka również **problem depopulacji**. Zmiany te coraz wyraźniej oddziałują na różne aspekty rozwoju gospodarczego i społecznego wsi, rolnictwa i rybactwa, „ucieczkę” **najcenniejszych zasobów pracy ze wsi do miast, brak rąk do pracy w niektórych regionach (zwłaszcza peryferyjnych) oraz spowolnienie wymiany pokoleniowej w rolnictwie i rybactwie**.
- Szansa

○ Wzrasta zamożność, świadomość ekologiczna i w zakresie higieny różnych aspektów życia w społeczeństwach krajów UE i innych społeczeństwach krajów wysokorozwiniętych, co przekłada się na **rosnące zainteresowanie żywnością wysokiej jakości, żywnością funkcjonalną** (w tym „leczniczą”), **tradycyjną, produkowaną w sposób nieobciążający środowiska i klimatu**. Preferencje konsumentów coraz silniej będą dotyczyć śladu środowiskowego (klimatycznego) produktów, kwestii etycznych (w chowie zwierząt) a nie tylko indywidualnej wartości użytkowej i ceny, czemu sprzyjają także rosnące możliwości śledzenia i kontroli źródeł pochodzenia surowców rolnych i sposobów ich przetwarzania (np. technologii blockchain).
- Zagrożenie

○ **Generalny wzrost poziomu dochodów (i standardów jakości życia)** niesie z sobą ryzyko powstawania **luki zatrudnieniowej w sektorach pracochłonnych, które nie podlegają w całości procesom automatyzacji**. Z drugiej strony **istnieje zagrożenie wzrostu marnowania żywności** wraz ze wzrostem jej podaży i konsumpcyjnego stylu życia. Utrata konkurencyjności kosztowej wymusza będzie poszukiwania nisz rynkowych związanych ze zmianami oczekiwań i preferencji konsumentów (np. produkcja zrównoważona środowiskowo, ekologiczna, bez pestycydów etc.)
- Szansa

○ **Następuje globalny wzrost ludności skoncentrowany w Azji i Afryce**, który będzie się przekładał na **rosnący popyt na żywność**. W państwach rozwijających się wzrasta konsumpcja produktów pochodzenia zwierzęcego (mleko, drób, wieprzowina, wołowina, ryby i bezkręgowce), **zwiększając popyt na surowce i produkty rolne pochodzenia zwierzęcego oraz pasze dla zwierząt**.

Obszar: Środowisko i zmiany klimatu

- Problem / Zagrożenie

○ **Rośnie znaczenie i oczekiwania społeczne w zakresie ochrony zasobów środowiska naturalnego w rolnictwie i rybactwie (gleba, woda, powietrze, różnorodność biologiczna)**. **Obszary wiejskie z uwagi na zarządzanie przeważającą częścią zasobów przyrodniczych są jednym z głównych adresatów krajowych i wspólnotowych dążeń w zakresie ochrony zasobów środowiska**. Tendencje te wzmacniają wielofunkcyjny charakter sektora rolnego, jednocześnie coraz silniej uzależniając jego konkurencyjność na globalnym rynku od przychodów pozarynkowych (transfery budżetowe za dostarczanie dóbr publicznych).
- / Szansa / Zagrożenie

○ **Coraz wyraźniej dostrzegalne są zmiany klimatu**, które w wielu regionach świata powodują **ograniczenia w dostępności zasobów żywności, wody pitnej i energii oraz zagrożenia dla równowagi biologicznej**. Coraz częściej stają się one czynnikiem utrudnień w produkcji rolniczej i rybackiej oraz przetwórstwie rolno-spożywczym, wpływając tym samym na równowagę na wielu rynkach rolnych i zwiększając ryzyko związane z działalnością gospodarczą w sektorze rolno-spożywczym. W warunkach polskich wzrasta znaczenie gospodarki zasobami wody (retencja, melioracja, nawodnienia). Jednocześnie pojawiają się w Polsce **możliwości rozwoju „nowych” upraw** (np. soi czy winorośli).

- Szansa**
- **Nowe sektory gospodarki na obszarach wiejskich**, takie jak: (i) biogospodarka; (ii) gospodarka o obiegu zamkniętym i zielona gospodarka; (iii) energetyka rozproszona oparta na OZE; (iv) gospodarka społeczna; (v) gospodarka doświadczeń (wolnego czasu); (vi) gospodarka ukierunkowana na zaspokajanie potrzeb społeczności lokalnej, **to sektory często związane z rozwojem nowych technologii, produktów, wzorców konsumpcji, zmian preferencji indywidualnych lub społecznych**. Ich rozwój może przyczynić się do zróżnicowania gospodarki wiejskiej i powstawania nowych, atrakcyjnych miejsc pracy. Wykorzystanie tych zmian w celu absorpcji nadwyżek zasobów pracy w rolnictwie wymaga **nabywania nowych kompetencji i umiejętności mieszkańców obszarów wiejskich**. Wzrost dywersyfikacji dochodów mieszkańców wsi w wyniku rozwoju nowych sektorów gospodarki jest dziś trudny do oszacowania, jednak wydaje się być większy w przypadku aktywności powiązanych bezpośrednio z gospodarstwami rolnymi i działalnością o charakterze usług, mniejszy natomiast w przypadku biogospodarki i energetyki rozproszonej, z uwagi na mniejszą pracochłonność tych dziedzin, większą kapitałochłonność oraz silniejszą zależność ich rozwoju od konkurencji ze strony tradycyjnych sektorów gospodarki.

Obszar: Wykorzystanie przestrzeni i zasobów ziemi i pracy na obszarach wiejskich

- Zagrożenie**
- **Zachodzą niekorzystne zmiany w przeznaczeniu i użytkowaniu gruntów**, w tym **zaprzeczenie praktyk rolniczego użytkowania gruntów rolnych i niekontrolowana urbanizacja na terenach wiejskich (w tym również cennych dla rolnictwa)**, które prowadzą do niepełnego i nietrwałego (niezrównoważonego) gospodarowania krajowym zasobem ziemi rolniczej.
- Problem**
- **Zmniejsza się udział dochodów z działalności rolniczej i postępuje dezagraryzacja wsi**, czego następstwem jest **spadek liczby pełnozatrudnionych w tym sektorze**, a także **spadek udziału dochodów z rolnictwa w strukturze dochodów gospodarstw domowych użytkujących gospodarstwo rolne**. Aktualnie ponad połowa gospodarstw domowych osób pracujących w rolnictwie większość dochodu generuje poza rolnictwem. Rośnie szybko udział gospodarstw które zaprzestały chowu zwierząt (lub w ogóle działalności rolniczej).
- Problem**
- **Następuje migracja zasobów produkcji zwierzęcej**, w tym również **na tereny podmiejskie ze względu na bliskość dużego rynku odbiorców**, co powoduje konflikty urbanistyczne i konflikty międzysąsiedzkie, dotyczące głównie problemu uciążliwości odorowej. W przyszłości migracja produkcji rolniczej może dotyczyć również produkcji roślinnej w przypadku rozwinienia się światowego trendu dotyczącego „rolnictwa w miastach” (farmy wykorzystującej hydroponikę, system Sky Greens, mobilne miejskie uprawy warzyw w pojemnikach – z recyklingu, farmy na dachach budynków, uprawy wertykalne itp.)
- Problem**
- **Od wielu lat wzrastało zróżnicowanie przestrzenne rozwoju obszarów wiejskich oraz narastały nierówności społeczne w rozwoju regionalnym i w układzie miasto/wieś**. **Pogłębia się polaryzacja wewnątrz województw i następuje dalsza marginalizacja obszarów o niskim poziomie dochodów własnych per capita, peryferyjnych, słabo skomunikowanych, o niskim poziomie rozwoju infrastrukturalnego lub społecznego**. Zwykle szybko rozwija się jedynie niewielka grupa terytoriów w tym obszarów wiejskich położonych w małej odległości od aglomeracji miejskich, na których nie ma wieloletnich zapóźnień w rozwoju infrastruktury. Zaludnienie na obszarach wiejskich rośnie znacznie szybciej w pobliżu miast (szczególnie tam gdzie znajdują się tereny możliwe do zabudowy jednorodzinnej), natomiast maleje na obszarach peryferyjnych lub o najniższym poziomie dostępności komunikacyjnej. Największy dystans w relacji miasto-wieś widać w poziomie dochodów, które mimo wzrostu notowanego w ostatnich latach nadal są znacząco niższe wśród mieszkańców obszarów wiejskich i rolników, aniżeli wśród mieszkańców miast i pozarolniczych grup zawodowych.

Obszar: Uwarunkowania międzynarodowe, w tym związane z członkostwem w UE

- Zagrożenie

○ **Następują duże zmiany w modelu funkcjonowania budżetu i polityk europejskich po 2020 r.**, w tym zmiany w europejskiej polityce spójności, wspólnej polityce rolnej i we wspólnej polityce rybołówstwa, **w zakresie poziomu i struktury ich budżetów, mechanizmów zarządzania tymi politykami, a także priorytetowych unijnych celów i kierunków interwencji**. Wyzwaniem będzie także efektywne zarządzanie procesem opuszczania Unii przez Wielką Brytanię (Brexit).
- Zagrożenie

○ **Wchodzą w życie kolejne (kompleksowe) dwustronne umowy handlowe UE z krajami trzecimi**, co oznacza **potencjalny wzrost możliwości ekspansji na rynki partnerów UE przy jednoczesnym wzroście presji konkurencyjnej dla sektora rolno-spożywczego UE**. Liberalizacja w zakresie poziomu taryf zwiększa rolę czynników pozataryfowych oraz potrzebę działań promocyjnych na rynkach krajów trzecich. Umowy te sprzyjają coraz silniejszemu włączaniu sektora rolnego UE w procesy globalne z czym wiążą się nie tylko korzyści ale także koszty dostosowań i nowe ryzyka.
- Szansa/

○ **Rosnące ambicje UE w zakresie podejmowania i promowania nowych zobowiązań na forum globalnym, w tym, w zakresie ochrony klimatu i środowiska** (np. Porozumienie paryskie w zakresie ochrony klimatu, energochłonność gospodarek i poszczególnych sektorów, polityki rozwojowej – m.in. zobowiązania w zakresie promowania celów zrównoważonego rozwoju ONZ oraz relacji gospodarczych m.in. propozycje reformy WTO) **powodują wyprzedzające nakładanie na własną gospodarkę, w tym sektor rolno-spożywczy ambitnych celów skutkujących kosztownymi dostosowaniami**. Powoduje to również ukierunkowanie unijnego budżetu (w tym WPR, WPRyb i polityki spójności) na realizację ww. celów.
- Problem

○ **Występują tendencje protekcyjnistyczne** na jednolitym rynku, wynikające zarówno z działań państw członkowskich, jak i niepełnej i niewłaściwej transpozycji prawa unijnego do krajowych porządków prawnych. Tendencje te **ograniczają korzyści z handlu artykułami rolno-spożywczymi (głównie dla państw eksporterów netto – jak Polska)**.

Obszar: Otoczenie instytucjonalne

- Problem

○ **Wzrasta rola efektywnego i społecznie odpowiedzialnego zaangażowania środków publicznych w politykę rozwoju obszarów wiejskich, rolnictwa i rybactwa**. Związane jest to z jednej strony ze złożonością i wzajemnym powiązaniem zadań w zakresie rozwoju wsi i rolnictwa, a z drugiej ze zmianami wspólnotowych zasad zarządzania środkami UE (m.in. zasady integrowanego podejścia, warunkowości podstawowej⁶, powiązania z rezultatami, etc.). Potrzebne są **wyprzedzające działania analityczne, programowe oraz systemowe, w tym w sferze organizacyjno-instytucjonalnej** przygotowujące do wdrażania programów UE w perspektywie finansowej na lata 2021-2027.
- Problem

○ **Rośnie znaczenie zadań instytucji działających na rzecz zapewnienia bezpieczeństwa żywnościowego i bezpieczeństwa żywności**, m.in. w związku ze wzrostem oczekiwań konsumentów oraz sposobem prowadzenia polityki handlowej artykułami rolno-spożywczymi na arenie międzynarodowej. Efektywna realizacja zadań publicznych w zakresie przestrzegania wymagań dot. bezpieczeństwa żywnościowego wymaga **wzmocnienia koordynacji i zarządzania politykami oraz zwiększenia efektywności procesów monitorowania zagrożeń w sektorze rolno-spożywczym** (w tym m.in. dot. zagrożeń epidemiologicznych w rolnictwie, niekorzystnych zjawisk atmosferycznych w rolnictwie, bezpieczeństwa żywności, wpływu sposobu odżywiania i jakości żywności na zdrowie ludzi).

⁶ Tzw. warunkowość ex-ante

- o **Pogłębiające się dysproporcje w rozwoju terytorialnym spowodowane są pułapką słabości instytucjonalnej⁷ oraz niskim poziomem zaangażowania lub skłonności do współpracy, zawierania partnerstw (w tym PPP) czy wprowadzania zmian i uczenia się⁸. Występuje duże zróżnicowanie w programowaniu rozwoju z wykorzystaniem zintegrowania planowania przestrzennego i społeczno-gospodarczego. **Brak zapewnienia pełnej integracji systemu programowania społeczno-gospodarczego i planowania przestrzennego na wszystkich poziomach zarządzania** – krajowym, regionalnym, funkcjonalnym i lokalnym, **w tym również w wykorzystaniu narzędzi cyfryzacji.****

Pułapki rozwojowe

Na podstawie dokonanej diagnozy sytuacji społeczno-gospodarczej można wskazać pułapki dla rozwoju zidentyfikowane w SOR, które w sposób szczególny odnoszą się do sektora wsi, rolnictwa i rybactwa.

PUŁAPKA ŚREDNIEGO DOCHODU	przeciętny miesięczny dochód na 1 osobę z gospodarstwa indywidualnego w rolnictwie stanowi niecałe 40% przeciętnego miesięcznego dochodu na 1 osobę z pracy na własny rachunek; ponad 1/5 mieszkańców obszarów wiejskich to osoby żyjące poniżej relatywnej granicy ubóstwa.
PUŁAPKA BRAKU RÓWNOWAGI	tylko w miejscowościach do 10 tys. mieszkańców i na wsiach ekspansja sklepów sieciowych zachodzi głównie za sprawą sieci sklepów z polskim kapitałem w miastach pow. 200 tys. mieszkańców 35% sklepów sprzedających żywność to sklepy z udziałem kapitału zagranicznego, w miastach z 50-200 tys. mieszkańców – 25%, w miastach 10-50 tys. mieszkańców – 27%,
PUŁAPKA PRZECIĘTNEGO PRODUKTU	nakłady na działalność B+R w dziedzinie rolnictwa to mniej niż 5% wszystkich nakładów wewnętrznych na działalność B+R ogółem w Polsce udział niskoprzetworzonych produktów rolnych w eksporcie wynosi 44,5%*
PUŁAPKA DEMOGRAFICZNA	na wsi umieralność jest wyższa niż w miastach, a w okresie 2002-2015 dystans ten zwiększył się z 3 do 7% ** w 63,1% gmin z obszarów wiejskich współczynnik obciążenia demograficznego*** jest większy niż średnia dla kraju ogółem. różnice w poziomie wykształcenia mieszkańców miast i wsi w Polsce pozostają bardzo duże, ale uwidacznia się tendencja do ich zmniejszania; ponad 64% dorosłych mieszkańców wsi ma wykształcenie zasadnicze zawodowe, podstawowe lub gimnazjalne

*Wskaźnik i jego wartość cyt. za SOR, w SZRWIR 2030 zaproponowano komplementarny wskaźnik w celu szczegółowym I

**Monitorowanie zjawisk, które można oceniać za pomocą tego wskaźnika jest realizowane w ramach Strategii rozwoju kapitału społecznego (współdziałanie, kultura, kreatywność)

***Wskaźnik definiowany przez GUS

⁷ Jedną z pułapek rozwoju opisana w SOR

⁸ Organizacja ucząca się (ang. Learning organization) – określenie zaproponowane przez Petera Senge, oznaczające organizację zdolną do uczenia się, adaptującą się do zmiennych warunków funkcjonowania.

Wyzwania strategiczne⁹

OBSZAR I: wyzwania i potrzeby sektora rolno-spożywczego

Dynamika procesów rozwojowych i uwarunkowania regionalne prowadzą do silnego zróżnicowania sytuacji polskich gospodarstw rolnych i poziomu rozwoju obszarów wiejskich w ujęciu gospodarczym i terytorialnym. Prezentowane wyzwania strategiczne producentów rolnych, rybackich i przetwórców zostały podzielone na grupy, które odzwierciedlają ich zróżnicowany poziom i tempo rozwoju w czterech płaszczyznach:

- dostępność zasobów ziemi i sposób ich wykorzystania;
- wiedza, umiejętności i skłonność do ciągłej nauki;
- stopień i kierunki zmian poziomu urynkowienia;
- wyposażenie (techniczne maszyny, urządzenia, budynki) i możliwości finansowe.

Pozwoliło to wyodrębnić dwie grupy gospodarstw rolnych i rybackich: **gospodarstwa o ograniczonym potencjale rozwojowym** i **gospodarstwa rozwinięte lub w fazie rozwoju**. Przyjęty podział jest w dużej mierze umowny, ale odzwierciedla specyfikę polskich gospodarstw rolnych i rybackich, które mają silnie zróżnicowany potencjał i różne możliwe scenariusze rozwoju. W zależności od zmian jakie będą zachodziły w poszczególnych składnikach ich obecnego potencjału, gospodarstwa te mogą w przyszłości nadal się rozwijać, spowolnić swoje tempo rozwoju (ograniczyć dotychczasową działalność), wejść w skład innego gospodarstwa powiększając tym samym jego skalę produkcji lub całkowicie zaprzestać działalności.

⁹ Wyzwania strategiczne były identyfikowane przy udziale szerokich konsultacji, w których udział brały m.in. osoby wchodzące w skład Zespołu doradczo-konsultacyjnego o charakterze organizacji non-profit ds. aktualizacji Strategii pełniący rolę rolno-wiejskiego Think tanka, szesnaście regionalnych Zespołów ds. analizy szans i zagrożeń oraz potencjalnych kierunków rozwoju obszarów wiejskich do 2030 r. w województwach, Międzyresortowy zespół ds. Strategii zrównoważonego rozwoju wsi, rolnictwa i rybactwa.

Opis wyzwań jakie stoją przed gospodarstwami rolnymi i rybackimi podzielono na:

- **wyzwania horyzontalne** (dotyczące wszystkich gospodarstw niezależnie od ich wielkości),
- **wyzwania gospodarstw o ograniczonym potencjale rozwojowym** oraz
- **wyzwania stojące przed gospodarstwami rozwiniętymi lub w fazie rozwoju.**

Grupy cech różnicujących w warunkach polskich	Wyzwania stojące przed gospodarstwami o ograniczonym potencjale rozwojowym dotyczące gospodarstw rolnych i rybackich, których	Wyzwania stojące przed gospodarstwami rozwiniętymi lub w fazie rozwoju dotyczące gospodarstw rolnych i rybackich, których	Wyzwania horyzontalne dotyczące wszystkich gospodarstw
dostępność zasobów ziemi i sposób ich wykorzystania	użytki rolne lub grunty pod stawami (w całości lub w zdecydowanej większości) permanentnie przez kilka lat nie są wykorzystywane w produkcji lub są wykorzystywane przez innych producentów (np. w ramach użyczenia, dzierżawy);	użytki rolne lub grunty pod stawami (w całości lub w zdecydowanej większości) nieprzerwanie przez kilka lat są wykorzystywane w produkcji przez ich właścicieli;	wszystkie gospodarstwa rolne i rybackie niezależnie od ich zasobów ziemi
wiedza, umiejętności i skłonność do ciągłej nauki	właściciel lub kierujący gospodarstwem nie posiada wystarczającej wiedzy o zasadach i wymogach prowadzenia działalności rolniczej lub rybackiej oraz umiejętności w tym zakresie oraz nie jest skłonny uzupełnić tej wiedzy i nabyć umiejętności;	właściciel lub kierujący gospodarstwem posiada aktualną wiedzę o zasadach i wymogach prowadzenia działalności rolniczej lub rybackiej oraz umiejętności w tym zakresie i skłonność do ich aktualizacji	wszystkie gospodarstwa niezależnie od wiedzy i umiejętności rolnika lub rybaka
stopień i kierunki zmian poziomu urynkowania,	prowadzenie produkcji rolnej lub rybackiej jest pokrywane w 50% lub więcej z przychodów uzyskiwanych z pozarolniczych źródeł i udział ten nie zmniejsza się;	prowadzenie produkcji rolnej lub rybackiej jest pokrywane w nie więcej niż 50% z przychodów uzyskiwanych z pozarolniczych źródeł i udział ten stale się zmniejsza;	wszystkie gospodarstwa niezależnie od skali i poziomu urynkowania
wyposażenie (techniczne maszyny, urządzenia, budynki) i możliwości finansowe	potencjał techniczny i zasoby finansowe gospodarstwa (w tym również obejmujące wsparcie w ramach JPO) nie pozwalają na nieprzerwane prowadzenie produkcji rolnej lub rybackiej w oparciu o własne zasoby lub zakup usług lub z wykorzystaniem instrumentów finansowych zwrotnych.	potencjał techniczny i zasoby finansowe gospodarstwa pozwalają na nieprzerwane prowadzenie produkcji rolnej lub rybackiej w oparciu o własne zasoby lub zakup usług lub z wykorzystaniem instrumentów finansowych zwrotnych.	wszystkie gospodarstwa niezależnie od stanu wyposażenia i możliwości finansowych

Dla wszystkich prezentowanych poniżej wyzwań przekrojowym wyzwaniem jest opłacalność produkcji, wzrost dochodów rodzin rolniczych i rybackich oraz zagwarantowanie zrównoważonego rozwoju.

Pozyskiwanie i zwiększanie wydajności zasobów ziemi¹⁰

Wyzwania horyzontalne	Szanse	• rezerwy możliwości zwiększenie efektywności zasobów ziemi • postrzeganie zasobów ziemi i pracy w rolnictwie jako wartości służącej dobru publicznemu • systematyczny wzrost minimalnej efektywnej skali produkcji
	Zagrożenia	• znaczne rozdrobnienie użytków rolnych i ich niekorzystny rozłóg • wypadanie gospodarstw rolnych z atrakcyjnych kierunków produkcji i z rynku • duże zapóźnienia w zakresie uregulowania gospodarki przestrzennej i planowania na poziomie gmin (brak wyznaczonych stref ochrony ziemi do produkcji rolniczej, niski poziom pokrycia gmin planami zagospodarowania przestrzennego) • niedostateczne uwzględnienie potrzeb rozwoju gospodarstw rolnych oraz rybackich w pracach planistycznych i urbanistycznych na poziomie gminy i powiatu • zmiany w modelu funkcjonowania budżetu i polityk europejskich po 2020r., powodujące większe ukierunkowanie środków na cele środowiskowe
Wyzwania gospodarstw o ograniczonym potencjale rozwojowym	Szanse	• relatywnie mniejsze koszty zmiany sposobu wykorzystania zasobów • ekstensywny sposób prowadzenia produkcji rolniczej na gruntach rolnych
	Zagrożenia	• stałe oczekiwanie na wzrost cen ziemi rolniczej i przeświadczenie, że „ziemi się nie sprzedaje”¹¹ • niedostateczny dostęp do kapitału lub trudności w sięganiu po zewnętrzne środki • niska zdolność kredytowa • rzadkie korzystanie z doradztwa i szkoleń w zakresie opracowywania planów restrukturyzacji, rozwoju lub dywersyfikacji źródeł dochodów gospodarstw z jednoczesnym odejściem od rolnictwa • niski poziom aktywności w zakresie zmiany zawodu z jednoczesnym odstąpieniem gruntów rolnych innemu producentowi (np. poprzez sprzedaż lub wieloletnią dzierżawę) • słabsza pozycja przetargowa rolników z małych i średnich gospodarstw w zakupie ziemi w stosunku do rolników z dużym arealem
Wyzwania stojące przed gospodarstwami rozwiniętymi lub w fazie rozwoju	Szanse	• możliwości finansowe w zakresie inwestycji w zwiększenie zasobów ziemi • silniejsza pozycja przetargowa w stosunku do rolników z małych i średnich gospodarstw przy zakupie ziemi w obrocie prywatnym
	Zagrożenia	• słabsza pozycja przetargowa producentów rolnych w zakupie ziemi wobec sprzedaży na cele nierolnicze • niedostateczny dostęp do kapitału zewnętrznego i niska zdolność kredytowa gospodarstw w fazie rozwoju • niska skłonność do współpracy między producentami na rzecz wzrostu wydajności gospodarstw (np. w formie spółdzielni czy grup producentów rolnych) • duże potrzeby w zakresie podnoszenia kwalifikacji i umiejętności zawodowych producentów rolnych i rybackich związane z nowymi technologiami i cyfryzacją • małe dopasowanie rozwiązań dedykowanych wzrostowi efektywności/ wydajności wykorzystania zasobów ziemi w gospodarstwach rolnych do rozdrobnionej strukturze działek i niekorzystnego ich rozłogu (szczególnie w przypadku braku możliwości realizacji scaleń)

¹⁰ Roman Sass „Efektywność ekonomiczna gospodarstw rolniczych w zależności od zmian powierzchni użytków rolnych – ocena w latach 1996-2011”; Kujawsko-Pomorski Ośrodek Doradztwa Rolniczego w Minikowie, Stowarzyszenie Ekonomistów Rolnictwa i Agrobiznesu, Roczniki Naukowe tom XVII zeszyt 5 i inni

¹¹ Użyte sformułowania pochodzą z wyników cyklicznego badania Polska wieś i rolnictwo

Wzrost efektywności i wydajności gospodarstw m.in. przez modernizację i innowacje

Wyzwania horyzontalne	Szanse	• możliwość większego wykorzystania krajowego potencjału badawczego w kreowaniu innowacji produktowych i technologicznych • dobrze rozbudowana sieć doradztwa rolniczego • duże zainteresowanie rynkiem rolniczym wśród producentów nowoczesnych rozwiązań technologicznych • ukierunkowanie środków UE na cele związane z innowacyjnością • możliwość większego zastosowania rozwiązań z zakresu transferu wiedzy i innowacji w formule PP lub PPP • badania wdrożeniowe ukierunkowane na innowacyjność produktową lub Internet rzeczy w przemyśle rolno-spożywczym
	Zagrożenia	• niski poziom innowacyjności gospodarstw rolnych i rybackich • niska efektywność techniczna wykorzystania czynników produkcji; • mała skłonność do ponoszenia ryzyka inwestycyjnego • niski stopień dopasowania środków produkcji do potencjału i scenariuszy rozwoju gospodarstwa na etapie inwestycji w jego modernizację • małe upowszechnienie krajowych rozwiązań technicznych • niedopasowanie najnowszych technologii do potrzeb gospodarstw rolnych i rybackich • niedostateczna wiedza, kompetencje i umiejętności u producentów rolnych w zakresie zmian modeli zarządzania
Wyzwania gospodarstw o ograniczonym potencjale rozwojowym	Szanse	• modernizacja lub wprowadzenie innowacji do gospodarstwa może skutecznie wpłynąć na wzrost dochodów rodzin rolniczych • innowacje są jednym ze sposobów na zmianę profilu produkcji w gospodarstwie rolnym lub zmianę sektora działalności osób dotychczas związanych z rolnictwem • transfer wiedzy do gospodarstw i ściślejsza współpraca z ODR oraz innymi podmiotami IOB może być przesłanką do rozpoczęcia działalności gospodarczej (pozarolniczej) lub pozwolić na wdrożenie specjalizacji gospodarstwa rolnego • rosnące zapotrzebowanie na produkty lokalne, „ze znanego źródła pochodzenia”, niskoprzetworzone lub wyrabiane systemem gospodarczym
	Zagrożenia	• mała otwartość i brak zaufania do innowacji • niski stopień wykorzystania potencjału produkcyjnego • ukierunkowanie nowych technologii, rozwiązań naukowych i innowacji głównie na rozwiązania dla dużej skali produkcji • mała oferta rozwiązań technicznych i technologicznych dla prowadzenia produkcji i przetwórstwa na małą skalę (na poziomie gospodarstwa rolnego) • brak środków na pokrycie wkładu własnego w projektach dofinansowujących modernizację gospodarstw • niedostateczne zasoby kapitałowe dla inwestycji własnych w modernizację gospodarstwa • wymagane nakłady na modernizację gospodarstwa są często wyższe od wartości samego gospodarstwa • okres zwrotu zakupu maszyn i urządzeń jest bardzo długi • modernizacja lub wprowadzenie innowacji do gospodarstwa jest nieefektywne i nieskuteczne bez jednoczesnego podniesienia wiedzy i umiejętności producenta lub ciągłego wsparcia doradczego • brak wiedzy lub niska skłonność do jej zdobywania i łatwy dostęp do doradztwa • niedostateczne dopasowanie celów i instrumentów wdrożeniowych (kryteria wyboru, zakres operacji) WPR UE dedykowanych rozwojowi (modernizacja) gospodarstw do potrzeb wszystkich typów gospodarstw • niedostateczny rozwój rynku usług rolniczych dla małych i średnich gospodarstw rolnych

Wzrost efektywności i wydajności gospodarstw m.in. przez modernizację i innowacje c.d.

Wyzwania stojące przed gospodarstwami rozwiniętymi lub w fazie rozwoju	Szanse	- rozwiązania innowacyjne mogą stanowić o przewadze konkurencyjnej gospodarstw również na rynku międzynarodowym - zasoby gospodarstw dają duże możliwości do zastosowań rozwiązań innowacyjnych np. w zakresie rolnictwa precyzyjnego - możliwość prowadzenia badań i pilotażowych projektów na poziomie gospodarstwa - gospodarstwa efektywne ekonomicznie cieszą się większym zainteresowaniem projektodawców rozwiązań innowacyjnych - coraz większa oferta rozwiązań innowacyjnych skierowana do tego typu gospodarstw, co powoduje większą dostępność cenową tych rozwiązań
	Zagrożenia	- nadal duże potrzeby w zakresie modernizacji gospodarstw i wysokie koszty ich realizacji - niedostateczny dostęp do kapitału i niska zdolność kredytowa producentów rolnych i rybackich - coraz mniejsze środki na wsparcie modernizacji w ramach WPR i WPRyb - niska otwartość i zainteresowanie innowacyjnymi rozwiązaniami - rosnące możliwości zastosowania rozwiązań z zakresu Internetu rzeczy oraz innowacji produktowych i procesowych - znaczny poziom zobowiązań finansowych dużych gospodarstw utrudniający dalsze inwestycje¹² - słabo rozwinięty i zorganizowany krajowy rynek producentów maszyn i urządzeń rolniczych i jego niski poziom współpracy z producentami rolnymi lub przetwórcami (głównie zagraniczne rozwiązania) - mały stopień upowszechnienia sposobów powstawania i finansowania innowacji

Cyfryzacja rolnictwa i rybactwa

Wyzwania horyzontalne	Szanse	- upowszechnianie się rozwiązań Internetu rzeczy w społeczeństwie - rosnące zapotrzebowanie na cyfrową identyfikację potrzeb żywieniowych w odniesieniu do cech biofizycznych i sposobu życia - możliwość wprowadzenia cyfrowych rozwiązań do doradztwa rolniczego - rosnące zapotrzebowanie na sprzedaż mobilną artykułów spożywczych (zakupy na odległość) - coraz większe zastosowanie rozwiązań cyfrowych przez podmioty zarządzające i monitorujące pomoc publiczną w rolnictwie - rozwój infrastruktury umożliwiającej dostęp do szerokopasmowego Internetu o wysokich przepustowościach - szybkie tempo absorpcji intuicyjnych cyfrowych rozwiązań
	Zagrożenia	- wolne tempo absorpcji rozwiązań „skomplikowanych” - duże tempo zmian wymagające ciągłego uczenia się - niski poziom umiejętności cyfrowych wśród rolników i rybaków - coraz większy dystans cyfrowy między małymi, średnimi i dużymi gospodarstwami rolnymi; - niski poziom wykorzystania cyfryzacji w krajowym zarządzaniu strategicznym i kryzysowym w pozyskiwaniu i przetwarzaniu danych z poziomu gospodarstw i JST (zasoby geodezyjne, informacja o zasiewach, wielkości nawożenia itp.); - niedopasowanie programów nauczania i oferty doradztwa do potrzeb w zakresie wiedzy i umiejętności cyfrowych producentów rolnych i rybackich - małe upowszechnienie e-usług dedykowanych producentom rolnymi rybackim - niedostateczne środki publiczne na cyfryzację rolnictwa i rybactwa

¹² Według danych FADN za rok 2017 jedynie w gospodarstwach dużych i bardzo dużych zadłużenie kapitałów własnych było nieco wyższe i wynosiło 17-19%. W pozostałych grupach gospodarstw (które stanowią ponad 90 % wszystkich) nie przekraczało 10 %

Wyzwania horyzontalne c.d.		- niski stopień wykorzystania zaawansowanych rozwiązań cyfrowych w administracji rolnej i doradztwie publicznym - potrzeba elektronicznego systemu identyfikacji leków weterynaryjnych, aplikowanych w hodowli zwierząt
Wyzwania gospodarstw o ograniczonym potencjale rozwojowym	Szanse	- większe możliwości dotarcia z informacją o sposobie produkcji stosowanym w gospodarstwie do odbiorców oraz produktach oferowanych do sprzedaży - generalnie powszechne korzystanie z prostych funkcji cyfrowych (np. urządzeń typu smartfon, czy portali społecznościowych lub portali sprzedaży indywidualnej)
	Zagrożenia	- mała oferta rozwiązań cyfrowych dla prowadzenia produkcji i przetwórstwa na małą skalę (na poziomie gospodarstwa rolnego) - niska skłonność do podnoszenia kompetencji i umiejętności oraz komunikacji elektronicznej z administracją rolną lub rybacką - większe zaufanie do tradycyjnych rozwiązań aniżeli rozwiązań cyfrowych - niedostateczna infrastruktura na poziomie gospodarstwa domowego do zastosowań rozwiązań cyfrowych - relatywnie duże koszty rozwiązań cyfrowych
Wyzwania stojące przed gospodarstwami rozwiniętymi lub w fazie rozwoju	Szanse	- optymalne dopasowanie rozwiązań cyfrowych do potrzeb gospodarstwa - rosnące potrzeby producentów w zakresie usług doradczych odnoszących się do wyboru i możliwości rozwiązań cyfrowych wspomagających zarządzanie gospodarstwem
	Zagrożenia	- przejście z relacji przedmiotu interwencji publicznej do podmiotu biorącego udział w procesie projektowania i wdrażania interwencji publicznej w zakresie cyfryzacji - duży dystans jaki dzieli gospodarstwa krajowe od gospodarstw „starej UE” w zakresie upowszechnienia i dostępności cenowej rozwiązań cyfrowych - niedostateczna ochrona interesów i praw producentów w zakresie danych cyfrowych o producencie, gospodarstwie i praktykach rolniczych (w tym dane o własnościowej przestrzeni produkcyjnej) - mały zakres współpracy B+R z producentami w zakresie potrzeb cyfrowych

Pracownicy i zarządzający gospodarstwami rolnymi lub rybackimi

Wyzwania horyzontalne	Szanse	- relatywnie duże zasoby pracy w rolnictwie i rybactwie - znacznie niższe koszty pracy niż na większości rynków Europy Zachodniej¹³ - generalnie korzystna struktura wiekowa właścicieli gospodarstw rolnych w porównaniu do średniej UE - duże doświadczenie w prowadzeniu produkcji rolnej lub rybackiej (w tym m.in. dzięki przekazom międzypokoleniowym w gospodarstwach rodzinnych) - umiejętność radzenia sobie w trudnych lub zaskakujących sytuacjach - umiejętności w zakresie dziedzictwa kulinarnego
	Zagrożenia	- starzenie się społeczności producentów rolnych i rybackich i trudności w zapewnieniu wymiany pokoleń w sektorze i możliwości przekazania wiedzy wynikającej z wieloletniego doświadczenia - rosnące koszty pracy w rolnictwie i niższa skłonność do zatrudniania się w gospodarstwach rolnych - zbyt wolne zmiany w systemie kształcenia w kierunku rolniczym dostosowujące sposób i zakres kształcenia do nowych umiejętności i wiedzy niezbędnej w pracy rolnika - niedostateczne ukierunkowanie polityk UE na wsparcie mobilności zawodowej osób związanych z rolnictwem (nie tylko odchodzących z rolnictwa)

¹³ Raport OECD 2018

Wyzwania gospodarstw o ograniczony m potencjał rozwojowy	Szanse	• łatwość nabywania nowych umiejętności technicznych w przypadku zmiany zawodu • unikalne umiejętności w zakresie rzemiosła lub rękodzieła
	Zagrożenia	• niedostateczne umiejętności lub kwalifikacje pracowników sektora rolno-spożywczego i zarządzających gospodarstwami rolnymi i rybackimi • niska skłonność do podnoszenia swoich kwalifikacji zawodowych i nauki w życiu dorosłym • brak kierunkowego wykształcenia lub umiejętności oczekiwanych na pozarolniczym rynku pracy wśród osób związanych z rolnictwem • brak oferty Powiatowych Urzędów Pracy dedykowanej osobom związanym z rolnictwem w zakresie mobilności zawodowej w kierunku pozarolniczym • niedopasowanie rozwiązań ustawy o promocji zatrudnienia we wspieraniu mobilności zawodowej osób związanych z gospodarstwem małym lub średnim • mała skłonność i umiejętności w zakresie zakładania działalności gospodarczej • trudności w dostępie do pozarolniczego rynku pracy (codzienne dojazdy, opieka nad osobami zależnymi w czasie nieobecności w gospodarstwie) • niedostateczne (lub brak) kwalifikacje i umiejętności pozarolnicze pożądane na lokalnym (gminnym lub powiatowym) rynku pracy
Wyzwania stojące przed gospodarstwami rozwiniętymi lub w fazie rozwoju	Szanse	• korzystna struktura wykształcenia wśród kierujących gospodarstwami rolnymi • skłonność do stałej współpracy w zakresie transferu wiedzy i doradztwa • migracja z państw Europy Wschodniej do prac sezonowych w rolnictwie • otwartość na zdobywanie nowej wiedzy i podnoszenie swoich umiejętności i kwalifikacji zawodowych • chęć wymiany doświadczeń
	Zagrożenia	• rosnące koszty pracy własnej i pracy najemnej

Organizacja sprzedaży, współpraca i podział korzyści w łańcuchu żywnościowym

Wyzwania horyzontalne	Szanse	• upowszechnienie współdziałania (np. poprzez formy zrzeszania się) • uwzględnianie w zmianach urbanistycznych i w zakresie planowania przestrzennego w polityce miast tradycji małych targowisk, „warzywniaków” oraz ich wpływu na rozwój dzielnic lub miasta • upowszechnianie się rozwiązań w zakresie sprzedaży z wykorzystaniem rozwiązań cyfrowych (zakupy na odległość, zakupy z dostawą do domu itp.) • promocja regionów w oparciu o ekologiczne brandy spożywcze
	Zagrożenia	• niedostateczne rozwiązania w polityce miejskiej ukierunkowanych na wzrost sprzedaży produkcji lokalnej, od producenta (np. niedzielne targi żywności na ulicach miast powiatowych lub wojewódzkich) • niska dostępność miejskiego rynku zbytu dla producentów rolnych wypieranych przez pośredników • niedostateczne zorganizowanie nowoczesnych targowisk lub niekorzystna zmiana ich lokalizacji • potrzeba większej współpracy z sieciami sklepów i sklepów wielkopowierzchniowych, w tym w szczególności w zakresie żywności ekologicznej • potrzeba utworzenia jednolitej bazy producentów i przetwórców żywności usprawniającej system nadzoru nad żywnością • potrzeba większego udziału rolnika w łańcuchu żywnościowym
Wyzwania gospodarstw o ograniczonym potencjale rozwojowym	Szanse	• wiązanie przetwórstwa na poziomie gospodarstw z rzemiosłem i turystyką bez ukierunkowania na sprzedaż produktów lokalnie lub e-sprzedaż • ułatwienia w zakresie zakładania i prowadzenia działalności pozarolniczej na małą skalę bez konieczności zmiany ubezpieczenia przez rolnika
	Zagrożenia	• niechęć rolników do realizacji wspólnych przedsięwzięć gospodarczych, zrzeszania się, tworzenia organizacji (np. spółdzielni) • słabo rozwinięta sieć sprzedaży żywności bezpośrednio z gospodarstwa • niska dostępność obecnych sieci sprzedaży dla małych i średnich gospodarstw • słabsza pozycja przetargowa (negocjacyjna) małych i średnich producentów rolnych w sprzedaży produktów rolnych wobec średnich i dużych podmiotów w handlu, przetwórstwa rolno-spożywczego, dyktującego warunki transakcji (w tym ceny) • mniejsza reprezentacja interesów i potrzeb małych i średnich gospodarstw w działaniach organizacji społecznych działających na rzecz rolnictwa i przetwórstwa • wypychanie małych gospodarstw rolnych z rynku przez gospodarstwa o większym potencjale produkcyjnym w przemyśle przetwórczym, który jest bardziej zainteresowany współpracą z większymi dostawcami co pozwala między innymi na zmniejszenie kosztów transakcyjnych i logistyki • trudności rolników w przygotowaniu dużych wystandaryzowanych partii o wysokiej jakości surowców (półproduktów) rolnych

Wyzwania stojące przed gospodarstwami rozwiniętymi lub w fazie rozwoju	Szanse	• szybki wzrost koncentracji i umiędzynarodowienia produkcji rolnej • udział w organizacjach międzynarodowych
	Zagrożenia	• powolne tempo zmian struktury obszarowej rolnictwa ogółem • znaczny udział podmiotów zagranicznych na rynku krajowym nastawionych na budowę wyłącznie własnej marki (bez możliwości promocji marki krajowej lub regionalnej) • niski stopień powiązań kooperacyjnych z odbiorcami produktów rolnych (integracja pionowa); • niedostateczne zorganizowanie rynku rolnego, w tym centrów logistycznych obrotu płodami rolnymi • wzrost poziomu konkurencji na unijnym rynku rolnym oraz wzrost konkurencji ze strony zagranicznych producentów (w tym z UE) na rynku krajowym • wzrost presji konkurencyjnej dla gospodarstw po wejściu w życie dwustronnych umów handlowych UE z krajami trzecimi • ryzyko nierównej konkurencji ze strony dostawców spoza UE o niższych standardach produkcji rolnej • wzrost presji konkurencji na rynku UE ze strony dostawców spoza UE (wynik m.in. umów handlowych) • tendencje protekcyjnistyczne na jednolitym rynku utrudniające konkurencję dużych polskich gospodarstw

Uwarunkowanie środowiskowe prowadzenia działalności rolnej i rybackiej

Wyzwania horyzontalne	Szanse	• potencjał rolnictwa i rybactwa w zakresie ochrony środowiska, w tym w szczególności w działania na rzecz jakości powietrza i ochrony różnorodności biologicznej • praktyki prośrodowiskowe w rolnictwie i rybactwie • rodzime zasoby genetyczne rolnictwa i rybactwa • ekstensywna produkcja rolnicza • rozwój rolnictwa zrównoważonego i ekologicznego • utrzymanie korytarzy ekologicznych dzięki zrównoważonej produkcji rolniczej • generalnie niski stopień chemizacji rolnictwa w stosunku do krajów Europy Zachodniej
	Zagrożenia	• ograniczone zasoby wodne, pogarszające się stosunki wodne gleb i czasowy nadmiar i niedostatek wody • niewystarczająco sprawna gospodarka wodna, niska pojemność retencyjna (zbiorników powierzchniowych i gleb) i niedostateczna wiedza rolników w zakresie sposobów retencjonowania wód ze spływów powierzchniowych • duże koszty odzyskiwania wody w procesie produkcyjnym w rolnictwie • nakładanie zobowiązań na poszczególne kraje UE na rzecz ograniczania zmian klimatu bez adekwatnego dostosowania i ukierunkowania unijnego budżetu (w tym WPR i polityki spójności) na ich realizację w sektorach, w tym w szczególności w sektorze rolno-spożywczym • degradacja gleb, w tym duży udział gleb kwaśnych, niska zawartość próchnicy oraz występowanie znacznych obszarów gleb słabych i trudnych w uprawie • wzrost ryzyka wynikającego ze zmian klimatu i gwałtownych zjawisk pogodowych • wzrastający poziom zagrożenia epizootycznego (chów, hodowla zwierząt) i coraz częstsze występowanie chorób roślin i trudności w odbudowie bazy produkcyjnej po wystąpieniu zjawisk epizootycznych

		- niewystarczająco upowszechnione rozwiązania technologiczne zapobiegania ryzykom i kryzysom - małe upowszechnienie rozwiązań w zakresie gospodarki o obiegu zamkniętym - niski stopień wykorzystania surowców w procesie produkcyjnym. - negatywny wpływ smogu na jakość gleb i produktów żywnościowych - zasady przydziału limitów połowowych niedostatecznie przeciwdziałające braku zrównoważonych połowów, co prowadzi np. do przełowienia łowisk dorsza i śledzia - negatywne oddziaływanie zwierząt – w tym chronionych (dziki, bobry, kormorany, czaple, foki itd.) na prowadzenie produkcji rybnej - wyższe koszty prowadzenia produkcji rolniczej na obszarach o niekorzystnych warunkach gospodarowania, w szczególności w gospodarstwach małych lub średnich prowadzących zrównoważoną produkcję rolniczą
Wyzwania gospodarstw o ograniczonym potencjale rozwojowym	Szanse	- zachowywanie miedz śródpolnych, zadrzewień lub zakrzaczeń - duża mozaikowość upraw - możliwość wykorzystania walorów środowiskowych i ekstensywnej produkcji rolnej do uzyskiwania pozarolniczych źródeł dochodów gospodarstwa
	Zagrożenia	- rosnące standardy/wymogi środowiskowe i fito-sanitarne produkcji generujące relatywnie wysokie koszty dostosowawcze na poziomie gospodarstwa - brak dobrych praktyk w zakresie projektów gospodarki o obiegu zamkniętym na poziomie gospodarstwa rolnego i rybackiego - małe upowszechnienie rozwiązań OZE na poziomie gospodarstwa i wysokie koszty instalacji - zaniechanie gospodarowania na glebach słabszych oraz użytkach zielonych - niedostateczny poziom świadomości z zakresu ochrony środowiska w działalności rolniczej i kontynuowanie praktyk szkodzących środowisku (jak np. wypalanie traw) - niski poziom dostosowań termomodernizacyjnych budynków gospodarskich
Wyzwania stojące przed gospodarstwami rozwiniętymi lub w fazie rozwoju	Szanse	- duże możliwości zastosowań OZE i rozwiązań z zakresu gospodarki o obiegu zamkniętym - potencjał techniczny w zakresie możliwości zachowania rodzimych ras hodowlanych - wysoki stopień spełnienia podwyższonych standardów fito-sanitarnych - możliwości inwestycyjne dla zastosowania rolnictwa precyzyjnego - nadmierne upraszczanie płodozmianu i rosnąca intensyfikacja produkcji roślinnej
	Zagrożenia	- wzrost regionalnej koncentracji i ograniczenie produkcji zwierzęcej - niewystarczająco zrównoważone gospodarowanie składnikami nawozowymi (emisja do atmosfery i wód) - zawężanie puli genetycznej użytkowanych rolniczo roślin i zwierząt wraz ze wzrostem intensyfikacji produkcji zwierzęcej - brak dostatecznych mechanizmów finansowych z polityk unijnych wspierających dużych producentów w realizacji ambicji UE w zakresie ochrony klimatu i środowiska - potrzeba bardziej efektywnego (precyzyjnego) dawkowania środków ochrony roślin i nawozów sztucznych - niska akceptowalność społeczna produkcji zwierzęcej (uciążliwość zapachowa, spływy powierzchniowe w okresie nawożenia) w pobliżu zabudowy mieszkaniowej na obszarach okolicznych i podmiejskich

Rozwój produktów spożywczych i przetwórstwa rolno-spożywczego**Szanse**

- istnieje potencjał zwiększenia udziału produkcji wytwarzanej w kraju, a tym samym dodanie znacznej wartości do eksportu żywności¹⁴
- polska branża przetwórstwa spożywczego ma ugruntowaną pozycję, a jej zasięg staje się coraz bardziej międzynarodowy¹⁵
- rozwiązania innowacyjne mogą stanowić o przewadze konkurencyjnej (w szczególności w zakresie żywności funkcjonalnej)
- upowszechnianie informacji o wartościach odżywczych i prozdrowotnych produktów spożywczych regionalnych, tradycyjnych i ekologicznych
- możliwość identyfikacji przez konsumentów produktów z małych zakładów produkcyjno-przetwórczych (np. rozróżnienie produktów pochodzenia zwierzęcego z chowu nie wielkopowierzchniowego)

**Zagrożenia,
wyzwania**

- fragmentaryzacja rynku przetwórców rolno-spożywczych
- niewystarczająco rozwinięte przetwórstwo żywności wysokiej jakości oraz żywności funkcjonalnej, w tym m.in. opartej na rodzimych produktach regionalnych
- presja rynku krajowego na „tanią żywność”
- stosunkowo niski poziom innowacyjności produktów rolno-spożywczych oferowanych w dużych partiach produktów (innowacyjne produkty głównie jako rozwiązania lokalne lub „produkty niszowe” bez eksportu)
- niska świadomość społeczeństwa w zakresie (regionalnych) tradycji produkcji i przetwórstwa rolno-spożywczego
- niewykorzystany potencjał żywności ekologicznej, tradycyjnej i regionalnej w promowaniu zdrowych wzorców konsumpcji
- coraz silniejsze wiązanie przetwórstwa na poziomie gospodarstw z rzemiosłem i turystyką bez ukierunkowania na sprzedaż produktów lokalnie lub e-sprzedaż
- duże rozdrobnienie zakładów i brak konsolidacji podmiotów przetwórczych
- potrzeba utworzenia jednolitej bazy producentów i przetwórców żywności usprawniającej system nadzoru nad żywnością
- małe zainteresowanie ze strony przetwórców promocją i produkcją przetworzonych produktów o gwarantowanym pochodzeniu (w tym produktów niszowych, żywności funkcjonalnej itp.) na małą skalę
- niedostateczny poziom koncentracji przestrzennej przetwórstwa (klastry rolno-spożywcze, klastry regionalne)
- znaczny udział przetwórców zagranicznych na rynku krajowym nastawionych na budowę wyłącznie własnej marki (bez możliwości promocji marki krajowej lub regionalnej)
- niski poziom powiązania Regionalnych Inteligentnych Specjalizacji z ukierunkowaniem wsparcia publicznego na rzecz rozwoju nauki i przemysłu

¹⁴ Na podstawie raportu OECD¹⁵ tamże

OBSZAR II: wyzwania i potrzeby rozwojowe obszarów wiejskich

W Polsce nadal obserwuje się znaczne zróżnicowanie rozwoju obszarów wiejskich w ujęciu terytorialnym. Prezentowane wyzwania strategiczne obszarów wiejskich zostały więc podzielone na grupy, które odzwierciedlają ich zróżnicowany poziom i tempo rozwoju w czterech płaszczyznach:

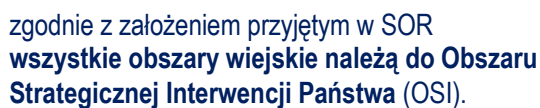
- źródła finansowania rozwoju;
- dostępność terytorialna;
- zmiany demograficzne i społeczne;
- ład przestrzenny.

Grupy cech różnicujących obszary wiejskie w Polsce	RODZAJ WYZWAŃ		
	Wyzwania obszarów wiejskich powolnego tempa rozwoju dotyczące gmin wiejskich i miejsko-wiejskich...	Wyzwania obszarów wiejskich zamkniętego rozwoju dotyczące gmin wiejskich i miejsko-wiejskich...	Wyzwania horyzontalne obszarów wiejskich
źródła finansowania rozwoju	z niskim potencjałem inwestycyjnym (zwykle niesamodzielne finansowo, o niskim poziomie dochodów własnych per capita, w niewielkim stopniu korzystające ze środków zewnętrznych)	o utrwalonej strukturze dochodów i wydatków (raczej samodzielne finansowo, których struktura dochodów wykazuje niewielką dynamikę zmian w kierunku zwiększenia udziału dochodów z CIT lub PIT z dużym udziałem wydatków „sztywnych”)	dotyczące wszystkich obszarów wiejskich niezależnie od ich sytuacji finansowej
dostępność terytorialna	w małym stopniu wykorzystujące możliwości rozwoju w oparciu o współpracę terytorialną (o powolnym tempie rozwoju infrastrukturalnego lub o strukturze osadnictwa rozproszonego z przysiółkami)	z małą ilością powiązań funkcjonalnych (zwykle poza zasięgiem oddziaływania dużych ośrodków miejskich lub słabo skomunikowane, z niedostatecznie rozwiniętą podstawową infrastrukturą liniową oraz usługami, lub o skupionej strukturze osadniczej)	dotyczące wszystkich obszarów wiejskich niezależnie od ich dostępności terytorialnej
zmiany demograficzne i społeczne	z niskim tempem rozwoju kapitału ludzkiego (głównie obszary, na których zmiany w strukturze wykształcenia zachodzą powoli lub utrudniony jest rozwój przedsiębiorczości)	tracące potencjał mieszkańców (najczęściej obszary wyludniające się, z dużym udziałem osób w wieku przedprodukcyjnym lub nieskłonnych do dojazdów do pracy i aktywności zawodowej lub społecznej)	dotyczące wszystkich obszarów wiejskich niezależnie od przebiegu zmian demograficznych i społecznych tam zachodzących
ład przestrzenny	z brakami ciągłości ładu przestrzennego (obszary, na których występuje nieład architektoniczno-urbanistyczny lub deformacja przestrzeni, zazwyczaj obszary te nie mają opracowanej spójnej wizji rozwoju przestrzennego)	o zdeterminowanym ładzie przestrzennym (należące lub leżące w bezpośrednim sąsiedztwie terenów zwartych funkcjonalnie np. dużych kompleksów leśnych, obszarów chronionych, monokultur rolniczych, terenów pod wodami, terenów wojskowych)	dotyczące wszystkich obszarów wiejskich niezależnie od stanu ich ładu przestrzennego

Z uwagi na zróżnicowanie potrzeb rozwojowych zakłada się ewentualną **delimitację obszarów wiejskich powolnego tempa rozwoju i obszarów wiejskich zamkniętego rozwoju w oparciu o wskaźniki nawiązujące do celów podejmowanej interwencji publicznej i odejście od używania do różnych typów interwencji jednego wskaźnika syntetycznego** (przykłady delimitacji zostały przedstawione w Załączniku Nr 3).

oraz 302 gminy miejskie, w tym 66 gmin będących jednocześnie miastami na prawach powiatu

Typologia wg. tempa i poziomu ich rozwoju

28

Rozwój infrastruktury technicznej

Wyzwania horyzontalne obszarów wiejskich rozwijających się w oparciu o endogeniczne potencjały	Szanse • zastosowanie nowoczesnych, inteligentnych rozwiązań w zakresie infrastruktury • współpraca między jednostkami samorządu terytorialnego przy realizacji projektów inwestycyjnych • włączenie inwestycji w infrastrukturę techniczną do działań na rzecz wzrostu przedsiębiorczości i mobilności międzysektorowej • wprowadzenie cyfrowych rozwiązań w zakresie zarządzania infrastrukturą Zagrożenia • brak rozwiązań prawnych i wsparcia finansowego w zakresie wykorzystania potencjału do produkcji energii na poziomie gospodarstw domowych w sieciach elektroenergetycznych (energetyka rozproszona i jej włączenie do sieci) • przestarzałe technologie produkcji, przesyłu i dystrybucji energii elektrycznej • wysoka emisyjność źródeł energii • niedostatecznie rozwinięty system sieci gazowej • niska opłacalność gazyfikacji wsi • niewystarczająco rozwinięta infrastruktura kanalizacyjna • brak sieci bezpłatnego dostępu do Internetu o symetrycznej przepustowości co najmniej 100Mb/s (publiczne hot spoty)
Wyzwania obszarów wiejskich powolnego tempa rozwoju	Szanse • większe dopasowanie wsparcia na rzecz infrastruktury liniowej do terytorialnego zróżnicowania jej dostępności i jakości • ograniczenie zadań własnych gmin lub ich większe dofinansowanie z budżetu krajowego Zagrożenia • zapewnienie lepszej jakości dróg gminnych w zakresie ich nośności i sieci dróg gminnych dostosowanych do rozwoju regionu • brak uregulowanych stosunków własnościowych w zakresie korzystania z dróg gminnych w przypadku ich rozbudowy lub modernizacji lub zamiarze budowy sieci wodociągowej lub światłowodowej w pasie drogi • niski poziom bezpieczeństwa dróg gminnych (brak ścieżek rowerowych, chodników, bezpiecznych skrzyżowań, niedostateczne oświetlenie uliczne) • zły stan urządzeń wodnych i ich ewidencji (brak aktualizacji stanu urządzeń, remontów, przeglądów, konserwacji) • niewystarczająco rozwinięta infrastruktura wodociągowa (brak wodociągu, niedostatecznie rozbudowana sieć, Stacje Uzdatniania Wody (SUW) o małych przepustowościach niedopasowane do zmian liczby mieszkańców) • wysokie koszty dofinansowania przez JST połączeń transportowych realizowanych przez prywatnych przewoźników • brak możliwości współfinansowania linii podmiejskich (autobusowych lub kolejowych) • duże koszty gospodarki odpadami
Wyzwania obszarów wiejskich zamkniętego rozwoju	Szanse • rezygnacja z uzależnienia przyznawania wsparcia publicznego od przynależności budowanych inwestycji liniowych do sieci infrastruktury o znaczeniu krajowym lub regionalnym Zagrożenia • niepełne pokrycie gmin dostępem do Internetu o wysokiej przepustowości • występowanie obszarów deficytu energii elektrycznej • niedostateczna sieć oraz zły stan dróg leśnych i dróg dojazdowych do gruntów rolnych • niedostatecznie rozwinięta sieć ścieżek rowerowych, tras i szlaków turystycznych • brak uregulowanych praw do korzystania ze szlaków i tras turystycznych • złe lub niedostateczne oznakowanie dróg, rozjazdów itp. • niewystarczający rozwój transportowej komunikacji zbiorowej (nierzadko brak możliwości codziennego dojazdu do miejscowości gminnej lub powiatowej) • mała liczba przewoźników na poziomie lokalnym (zdarza się, że gminy stają się „zakładnikami” jedynej firmy przewoźowej na terenie gminy lub powiatu) • niski udział lub brak linii podmiejskich (autobusowych lub kolejowych) • liczne „dzikie wysypiska śmieci”

Rozwój usług publicznych¹⁶

Wyzwania horyzontalne obszarów wiejskich rozwijających się w oparciu o endogeniczne potencjały	Szanse	• zapewnienie większej spójności między działaniami prowadzonymi na poziomie kraju i jednostek samorządu terytorialnego • wypracowanie i wdrożenie standardów usług publicznych • większy udział społeczeństwa w projektowaniu usług publicznych
	Zagrożenia	• niewystarczająca jakość usług publicznych, w tym usług specjalistycznych (np. badania profilaktyczne i laboratoryjne w medycynie rodzinnej, dostępność lekarzy specjalistów) oraz słaby poziom wyposażenia placówek publicznych; • niewystarczająca dostępność do wysokiej jakości usług publicznych i nierówności terytorialne w tym dostępie • niski zasób mieszkalnictwa komunalnego • zbyt niskie wykorzystanie e-usług i cyfryzacji w usługach społecznych (np. mała liczba spraw, które można „załatwić” elektronicznie, mały stopień upowszechnienia wykorzystania narzędzi elektronicznych w komunikacji z mieszkańcami, w tym w zakresie wczesnego ostrzegania i powiadamiania o zagrożeniach pogodowych)
Wyzwania obszarów wiejskich powolnego tempa rozwoju	Szanse	• większe wykorzystywanie lokalnych liderów w projektowaniu usług publicznych • ściślejsza współpraca samorządu z lokalnymi przedsiębiorcami i producentami rolnymi w zakresie zaspokajania potrzeb dostępności do usług społecznych
	Zagrożenia	• małe możliwości budowy boisk, sal sportowych, ośrodków kultury czy bibliotek ze środków własnych gminy/ powiatu • wysoki udział w rocznych wydatkach gminy kosztów utrzymania placówek kulturalnych oraz z zakresu kultury fizycznej i sportu (ośrodki kultury, biblioteki, boiska itp.) • placówki świadczące usługi zdrowotne są zbyt małe i niedostatecznie wyposażone pod względem potrzeb mieszkańców • infrastruktura publiczna jest niedostosowana do potrzeb osób z niepełnosprawnościami • słaby poziom wyposażenia i dostępności placówek oświatowych, kulturalnych oraz z zakresu kultury fizycznej i sportu • placówki świadczące usługi publiczne są zbyt małe pod względem potrzeb mieszkańców • niedostateczna sieć placówek opieki nad małymi dziećmi oraz osobami zależnymi • brak dostatecznych uregulowań prawnych dotyczących rolnictwa społecznego, które pozwalałaby gospodarstwom rolnym świadczyć usługi społeczne (opiekuńczych, terapeutycznych i edukacyjnych)
Wyzwania obszarów wiejskich zamkniętego rozwoju	Szanse	• większe zastosowanie rozwiązań cyfrowych w informacji o usługach publicznych oferowanych w regionie oraz ich dostarczaniu • szersze zastosowanie mobilnych centrów usług publicznych • poszerzanie katalogu funkcji publicznych świadczonych w jednym punkcie
	Zagrożenia	• placówki służby zdrowia i usług zdrowotnych, żłobki, przedszkola, policja są umiejscowione w regionach z ograniczoną możliwością dojazdu • rosnące koszty utrzymania sieci placówek edukacji i bibliotek o małej ilości uczniów/ wypożyczających • duże oczekiwania społeczne w zakresie budowy infrastruktury turystyki • wysokie koszty zapewnienia bezpieczeństwa publicznego, w tym również w zakresie występowania ekstremalnych zjawisk pogodowych lub pożarów • duża amortyzacja i niepełne wykorzystanie zasobów infrastruktury społecznej JST (np. konieczność lub społeczne oczekiwanie utrzymania szkół z liczbą pon. 30 dzieci w przypadku jej wykorzystania jedynie z funkcją edukacji i trudności w obsadzie nauczycieli w małych szkołach) • potrzeba rozwijania systemów w zakresie wczesnego ostrzegania i powiadamiania

¹⁶ do usług publicznych zalicza się: a) usługi i e-usługi administracyjne, usługi i e-usługi społeczne, usługi techniczne - B. Kożuch, A. Kożuch, *Usługi publiczne w: Organizacja i Zarządzanie*, Instytut Spraw Publicznych Uniwersytetu Jagiellońskiego, Kraków 2011.

Zarządzanie rozwojem obszarów wiejskich

Wyzwania horyzontalne obszarów wiejskich rozwijających się w oparciu o endogeniczne potencjały	Szanse	- współdziałanie w zakresie struktury priorytetów i zasad finansowanie europejskiego¹⁷ - digitalizacja informacji o przestrzeni i jej powszechne udostępnienie - szersze zastosowanie cyfrowych rozwiązań w prowadzeniu postępowań administracyjnych i zarządzaniu rozwojem obszarów wiejskich - większe upowszechnienie dialogu społecznego w zarządzaniu rozwojem - rozwój statystyki w zakresie rozwoju obszarów wiejskich i rolnictwa i wprowadzenie w repozytoriach publicznych możliwości identyfikacji wg kodu terytorialnego jak największej liczby danych (w podziale na gminy wiejskie, miejsko-wiejskie i miejskie) - większa współpraca międzysamorządowa na szczeblu lokalnym¹⁸ - wzmocnienie roli MRiRW w projektowaniu rozwoju obszarów wiejskich w regionach - wzmocnienie roli agend rządowych zajmujących się tematyką rozwoju obszarów wiejskich w ukierunkowywaniu wsparcia publicznego z pozostałych polityk (z poziomu krajowego i regionalnego)
	Zagrożenia	- niedostateczne ukierunkowanie terytorialne wsparcia publicznego, z uwzględnieniem zróżnicowań w przekroju miasto/wieś - niedostateczne przełożenie celów krajowych w zakresie rozwoju obszarów wiejskich na działania publiczne oraz krajowe w pozostałych działach administracji rządowej - podejście „silosowe”, również na poziomie regionalnym, w projektowaniu wsparcia ze środków publicznych (kontynuowanie ugruntowanego poglądu, że rozwój obszarów wiejskich finansowany jest tylko lub przede wszystkim w ramach działań WPR) - brak ogólnodostępnych baz danych dotyczących rozwoju obszarów wiejskich i rolnictwa - wydawanie dokumentów niebędących decyzjami administracyjnymi, zezwoleniami, koncesjami wyłącznie w formie papierowej - mała ilość e-usług i elektronicznych rejestrów publicznych - niski stopień wykorzystywania możliwości kontaktów on-line w relacjach mieszkaniac-urząd (zapytania, porady, zgłoszenia, informowanie) - długotrwałe postępowania administracyjne i niska ich jakość
Wyzwania obszarów wiejskich powolnego tempa rozwoju	Szanse	wzmocnienie podejścia strategicznego do rozwoju obszarów wiejskich (w tym m.in. w odniesieniu do planu wydatków inwestycyjnych)
	Zagrożenia	- niska jakość systemów i wyposażenia teleinformatycznego w urzędach i jednostkach publicznych (w tym również w szkołach) - mały stopień przeszkolenia pracowników JST i terytorialnych agend rządowych w zakresie nowoczesnych rozwiązań cyfrowych - niska świadomość w zakresie terytorialnego zróżnicowania potencjału rozwojowych zarządzanego obszaru - mały stopień wykorzystania myślenia strategicznego w realizacji bieżących i wieloletnich planów finansowych - niedostateczne powiązania planowania przestrzennego z planowaniem strategicznym
Wyzwania obszarów wiejskich zamkniętego rozwoju	Szanse	- szersze uwzględnianie znaczenia rozwoju obszarów wiejskich w zwiększaniu dostępności terytorium i lokalnej gospodarki - zintegrowane planowanie we współpracy z sąsiednimi samorządami
	Zagrożenia	- konieczność dojazdu do siedziby organu JST w celu odebrania dokumentów niebędących decyzjami administracyjnymi, zezwoleniami, koncesjami - niedostateczny poziom współpracy terytorialnej między JST i urzędami - mniejszy udział społeczności lokalnych w stanowieniu prawa miejscowego - brak uzgodnień decyzji z zakresu zarządzania środowiskiem między sąsiednimi JST (np. w zakresie lokalizacji inwestycji z zakresu gospodarki odpadami)

¹⁷ Raport OECD¹⁸ tamże

Rozwój społeczny i gospodarczy

Wyzwania horyzontalne obszarów wiejskich rozwijających się w oparciu o endogeniczne potencjały	Szanse	• potencjał przedsiębiorczości opartej na produkcji i przetwórstwie rolno-spożywczym na poziomie gospodarstwa domowego • wykorzystanie nowoczesnych technologii i nowych gałęzi gospodarki na obszarach wiejskich (np. w zakresie OZE czy GOZ) • przyspieszenie rozwoju gospodarczego dzięki rozwiązaniom cyfrowym • budowa i rozwój infrastruktury zwiększającej dostępność terytorialną i podnoszącą standard infrastruktury bytowej na obszarach wiejskich • rozwój centrów aktywności gospodarczej (strefy inwestycyjne, klastry, HUB-y, itp.) • pełne wykorzystanie struktur sieciowych w pobudzanie aktywności gospodarczej i społecznej (PUP, LGD, ODR, Izby Rolnicze) • dziedzictwo kulturowe wsi • odejście od policentrycznego umiejscowienia instytucji rozwoju i instytucji zarządzania rozwojem
Wyzwania obszarów wiejskich powolnego tempa rozwoju	Zagrożenia	• utrwalona struktura dochodowa i niska mobilność terytorialna • niski poziom rozwoju pozarolniczej przedsiębiorczości • oczekiwania społeczne co do stosowania wyłącznie rozwiązań instytucjonalnych w rozwiązywaniu problemów strukturalnych niedostosowanie kwalifikacji lub wzrost wiedzy rolników (w tym również młodych rolników) w zakresie możliwości wykorzystania rozwiązań cyfrowych, automatyzacji i IA w produkcji i przetwórstwie rolno-spożywczym • utrzymująca się ich niechęć do korzystania z zewnętrznych źródeł zwrotnego finansowania
Wyzwania obszarów wiejskich zamkniętego rozwoju	Szanse	• wzmocnienie powiązań między instytucjami B+R i instytucjami otoczenia biznesu, a przedsiębiorstwami • większy nacisk na wdrażanie działań z zakresu budowania kompetencji i postaw przedsiębiorczych • większe stosowanie partnerstw w realizacji zadań publicznych
	Zagrożenia	• wykluczenie cyfrowe wybranych grup społecznych i obszarów • ubóstwo i zagrożenie wykluczeniem społecznym • powstawanie nowych obszarów zmarginalizowanych (dotkniętych trwałą stagnacją gospodarczą, o niższej konkurencyjności, marginalizacją społeczną, wykluczonych z procesów rozwoju) • starzenie się społeczeństwa, niski przyrost naturalny • odpływ ludności do silniejszych gospodarczo ośrodków lub do innych krajów • niska dostępność rynków pracy dużych miast • występowanie obszarów szczególnie zagrożonych negatywnymi zjawiskami demograficznymi
	Szanse	• zakładanie lub rozwój sieciowej przedsiębiorczości na obszarach wiejskich
	Zagrożenia	• brak aktywnego poszukiwania pracy i dążenia do podnoszenia swoich umiejętności i kwalifikacji zawodowych mieszkańców wsi • niedostateczny poziom wykształcenia, kwalifikacji zawodowych (niedostosowanie tych kwalifikacji do potrzeb rynku i rewolucji cyfrowej) i kompetencji kluczowych (takich jak kompetencje cyfrowe czy przedsiębiorczości) ludności wiejskiej • wysoki stopień bezrobocia ukrytego, niska mobilność zawodowa ludności wiejskiej, brak nowych miejsc pracy • niski poziom przedsiębiorczości, powolny przebieg procesu dezagraryzacji wsi

Zrównoważone gospodarowanie zasobami środowiskowymi

Wyzwania horyzontalne obszarów wiejskich rozwijających się w oparciu o endogeniczne potencjały	Szanse	• zwiększenie stopnia objęcia obszarów wiejskich miejscowymi planami zagospodarowania przestrzennego • wzrost wydajności infrastruktury środowiskowej i jej rozbudowa (w tym m.in. infrastruktury wodnej) • rozwój gospodarczy w oparciu o ochronę zasobów środowiskowych • zrównoważenie w sposobie wykorzystania przestrzeni wiejskiej dla celów społecznych, środowiskowych i gospodarczych (w tym również turystycznych) • większe zaangażowanie społeczności lokalnych w działania pro-środowiskowe • rozwój rolnictwa ekstensywnego (w tym ekologicznego)
	Zagrożenia	• degradacja krajobrazu przyrodniczego i kulturowego w wyniku niekontrolowanej lub nadmiernej urbanizacji i zajęcia terenów cennych przyrodniczo na cele przemysłowe • spadek różnorodności biologicznej obszarów wiejskich, w tym m.in. obniżenie wartości przyrodniczej terenów, na których zaniechano kontynuacji produkcji rolnej, a które to pełniły istotną rolę dla środowiska • duża powierzchnia terenów zdegradowanych, zdewastowanych lub odłogowanych • koncentracja wydatków środowiskowych JST na systemach gospodarki odpadami • nielegalne wysypiska śmieci na otwartych terenach i w lasach • koncentracja wsparcia pro-środowiskowego, w szczególności dotyczącego zmian klimatu na terenach leśnych z marginalizacją roli ekosystemów rolnych • konflikty społeczne towarzyszące działaniom związanym z planowaniem przestrzennym • realizacja celów polityki przestrzennej (ład przestrzenny) bez uszczerbku dla realizacji celów w zakresie rozwoju gospodarstw • niekorzystny wpływ zmian klimatu na możliwości rozwoju obszarów wiejskich (susze, gwałtowne zjawiska pogodowe) • wpływ zjawisk epizootycznych na rozwój gospodarczy (np. ASF) • mała aktywność mieszkańców obszarów wiejskich w konsultacjach dotyczących planów zagospodarowania
Wyzwania obszarów wiejskich powolnego tempa rozwoju	Szanse	• wzrost poziomu „samofinansowania się” inwestycji środowiskowych samorządu • większe zaangażowanie społeczności lokalnych w realizację celów środowiskowych
	Zagrożenia	• niskie nakłady na rozwój przestrzenny gmin i ochronę środowiska • mały stopień pokrycia gmin planami zagospodarowania przestrzennego • trudności w sfinansowaniu działań z zakresu termomodernizacji budynków użyteczności publicznej oraz wykorzystania technologii OZE w infrastrukturze liniowej oraz budynkach użyteczności publicznej • niedostateczne prace w zakresie inwestycji i utrzymania urządzeń wodnych • brak lub niedostateczne działania na rzecz poprawy jakości powietrza i gleb oraz gospodarki o obiegu zamkniętym • brak ścieżek eko-edukacyjnych
Wyzwania obszarów wiejskich zamkniętego rozwoju	Szanse	• wykorzystanie środowiska naturalnego jako potencjału rozwoju regionu • mniejsze wydatki na ochronę powietrza
	Zagrożenia	• duży udział terenów zielonych lub chronionych nieprzekładający się na wysokość środków z budżetu państwa przekazywanych na pokrycie finansowania zadań zleconych • brak lub mały stopień pokrycia gmin planami, programami lub strategiami w zakresie gospodarowania środowiskiem • niska dostępność (również transportowa) obszarów podlegających ochronie • trudności w monitorowaniu stanu i zagrożeń środowiskowych

ZASADY I CELE ROZWOJU OBSZARÓW WIEJSKICH, ROLNICTWA I RYBACTWA DO 2030 R.

Wizja i cel główny rozwoju obszarów wiejskich, rolnictwa i rybactwa

Przez ostatnie 25 lat w krajowej polityce dominował model rozwoju, w ramach którego rozwój był postrzegany przede wszystkim przez pryzmat wzrostu aglomeracji i dużych miast oraz ich obszarów funkcjonalnych, zakładający dyfuzję efektów wzrostu na inne obszary. Doświadczenia ostatnich lat wskazują, że dalsze utrzymywanie takiego modelu prowadziłoby do pogłębiania się niekorzystnych zmian demograficznych, obniżenia tempa rozwoju polskiej wsi i osłabienia spójności terytorialnej. Z analiz wynika, że jego dalsze wdrażanie mogłoby prowadzić do negatywnych efektów w postaci¹⁹:

- pogłębiania się różnicowań w zakresie rozmieszczenia ludności, w tym silnej depopulacji peryferyjnych regionów wiejskich, zwłaszcza Podlasia, Roztocza z Polesiem i Pobużem oraz Pomorza Środkowego. Prowadziłoby to do marginalizacji wielu obszarów wiejskich, degradacji krajobrazu, niekorzystnych zmian w środowisku czy zaniku kultury wiejskiej;
- starzenia się ludności, najszybszego na obszarach dotychczas uważanych za względnie młode (np. obszary podmiejskie ośrodków średniej wielkości), co wiąże się ze spowolnieniem wymiany pokoleniowej w rolnictwie i rybactwie oraz negatywnymi konsekwencjami dla rozwoju tych sektorów w oparciu o nowe technologie;
- silnej luki podażowej na rynku pracy (w skali kraju szacowanej, w zależności od wariantu, na 2-7 mln osób w perspektywie ok. 2050 r.), która jest szczególnie odczuwalna dla sektora rolno-spożywczego w pracochłonnych kierunkach (uprawa warzyw, owoców, produkcja zwierzęca) oraz przetwórstwie;
- wyludniania peryferyjnych obszarów wiejskich powodującego obniżanie gęstości zaludnienia i zmniejszanie się wielkości wsi (pod względem liczby ludności/gospodarstw domowych), a tym samym wzrostu kosztów obsługi tych terenów (usługi publiczne, transport itd.);
- zagrożenia dla stabilności finansów publicznych na poziomie krajowym i JST z powodu niższych dochodów i wyższych wydatków (utrzymanie infrastruktury, pomocy społecznej);
- wyhamowania (zmniejszenia w stosunku do obecnego stanu) koncentracji ludności na obszarach podmiejskich wskutek wyczerpywania się zasobów migracyjnych, jak też skierowania strumieni migracyjnych za granicę;
- degradacji miast średnich, pełniących aktualnie rolę „stabilizatorów” terytorialnych systemów społeczno-gospodarczych poza największymi obszarami metropolitalnymi, powodującej silne osłabienie podstaw rozwojowych regionów i samego oddziaływania miast;
- „wypadania” zwłaszcza mniejszych miast z zajmowanego miejsca w hierarchii osadniczej, w tym ośrodków powiatowych nie mogących utrzymać swej bazy ekonomicznej, a tym samym usług o znaczeniu egzogenicznym, również tych istotnych dla rozwoju sektora rolno-spożywczego;
- destrukcji i reorganizacji dotychczas ukształtowanych powiązań funkcjonalnych, powodując rozdzwięk pomiędzy aktualnym a optymalnym podziałem administracyjno-terytorialnym, zwłaszcza na niższych szczeblach hierarchicznych.

W dniu 16 lutego 2016 r. Rząd RP przyjął nowy model rozwoju kraju w „*Planie na rzecz Odpowiedzialnego Rozwoju*”, a następnie nowej średniookresowej strategii rozwoju kraju „*Strategia na rzecz Odpowiedzialnego Rozwoju do roku 2020 (z perspektywą do 2030 r.)*” przyjętej przez Radę Ministrów w dniu 14 lutego 2017 r.

¹⁹ Na podstawie ekspertyzy wykonanej przez Przemysława Śleszyńskiego dla MRiRW w 2016 r. pn. Identyfikacja i ocena wybranych zjawisk demograficznych w Polsce (ze szczególnym uwzględnieniem wsi i relacji miasto-wieś).

Nowy model rozwoju kraju zakłada **rozwój odpowiedzialny oraz społecznie i terytorialnie zrównoważony. Zakłada również jak najpełniejsze wykorzystanie indywidualnych potencjałów terytorialnych oraz rozwój oparty o inwestycje, innowacje, eksport oraz wysoko przetworzone produkty.**

Dotychczasowy model polaryzacyjno-dyfuzyjny nie przyniósł oczekiwanej „dyfuzji rozwoju” z obszarów tzw. „lokomotyw rozwoju” na obszary przejściowe i zmarginalizowane. **Przyjęcie modelu odpowiedzialnego rozwoju jest szansą zwiększenia tempa rozwoju terytorialnego obszarów wiejskich.**

Uwzględniając, że tempo zmian na obszarach wiejskich i w rolnictwie będzie silnie zróżnicowane zarówno pod kątem ich dynamiki jak również wymiaru terytorialnego, zaprojektowano wizję obszarów wiejskich w Polsce, której horyzont wykracza poza 2030r.

Z uwagi na tempo zmian jakie są obserwowane w ujęciu historycznym, przywiązanie do tradycji w wiejskich gospodarstwach domowych oraz uwarunkowania gospodarcze i środowiskowe należy oczekiwać, że **osiągnięcie stanu prezentowanego w wizji nie nastąpi w sposób skokowy - rewolucyjny ale raczej stopniowy - ewoluujący.**

Wizja polskiej wsi 2050

Obszary wiejskie w 2050 r. to atrakcyjne miejsce pracy, zamieszkania, wypoczynku i prowadzenia działalności rolniczej lub pozarolniczej. To również obszary dostarczające dóbr publicznych i rynkowych z zachowaniem unikalnych walorów przyrodniczych, krajobrazowych i kulturowych dla przyszłych pokoleń, dzięki zrównoważonemu rozwojowi konkurencyjnego rolnictwa i rybactwa. Na obszarach wiejskich zatrzymano niekorzystne zmiany demograficzne oraz znacząco zwiększono pozytywne efekty środowiskowe produkcji rolnej i rybackiej.

Dążąc do przybliżenia zaprezentowanej wizji w perspektywie 2030 r. przyjęto cel główny rozwoju obszarów wiejskich, rolnictwa i rybactwa stanowiący uszczegółowienie celu głównego SOR.

Głównym celem Strategii na rzecz zrównoważonego rozwoju wsi, rolnictwa i rybactwa 2030 jest wzrost dochodów mieszkańców obszarów wiejskich przy jednoczesnym wzroście spójności w wymiarze społecznym, ekonomicznym, środowiskowym i terytorialnym polskiej wsi.

SZRWRiR 2030 będzie realizowała założenia SOR wskazane w jej trzech celach szczegółowych poprzez działania zaprojektowane w poszczególnych kierunkach interwencji, które zostały przypisane do trzech celów operacyjnych SZRWRiR 2030 oraz trzech obszarów wpływających na realizację celów strategii:

- Cel szczegółowy I. Zwiększenie opłacalności produkcji rolnej i rybackiej
- Cel szczegółowy II. Poprawa jakości życia, infrastruktury i stanu środowiska
- Cel szczegółowy III. Rozwój przedsiębiorczości, pozarolniczych miejsc pracy i aktywnego społeczeństwa
- 3 Obszary wpływające na realizację celów strategii: (1) Sprawne zarządzanie rozwojem, (2) Stabilne finansowanie rozwoju, (3) Trwała zdolność kreacji i uczenia się

W SZRWRiR 2030 przyjęto 4 poziomowy układ logiki interwencji (hierarchia i struktura celów)

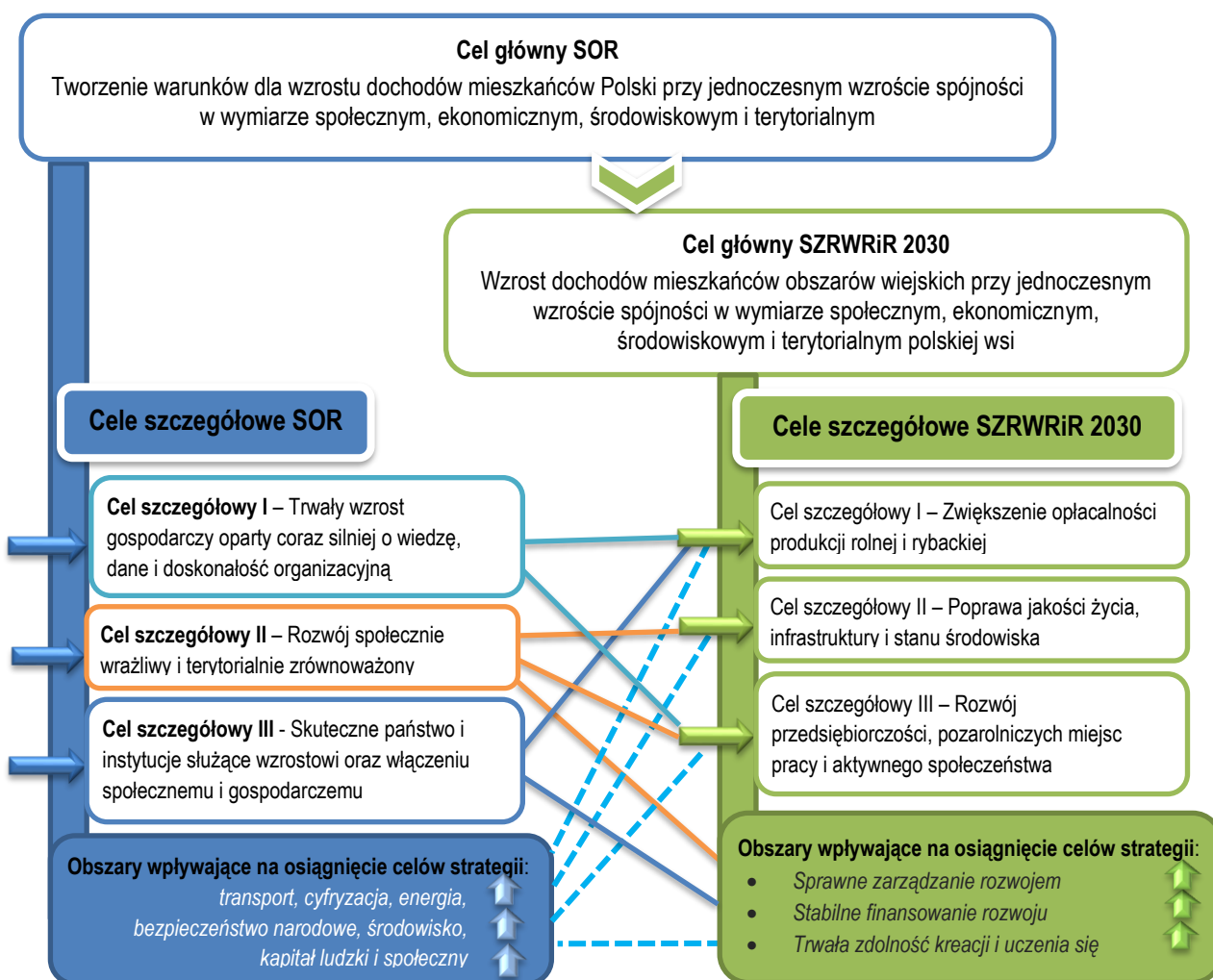
- Cel główny
 - Cele szczegółowe/ Obszary wpływające na osiągnięcie celów strategii
 - Kierunki interwencji
 - Działania i projekty strategiczne

Działania i projekty strategiczne skoncentrowane wokół trzech celów szczegółowych SZRWiR są tylko częścią interwencji publicznej jaka zostanie zaadresowana do 2030 r. do obszarów wiejskich i sektora rolno-spożywczego. Pozostałe działania i projekty niezbędne dla wzrostu dochodów mieszkańców i wzrostu spójności w wymiarze społecznym, ekonomicznym, środowiskowym i terytorialnym obszarów wiejskich są przedstawione w pozostałych strategiach rozwoju:

- Krajowej strategii rozwoju regionalnego 2030 Rozwój społecznie wrażliwy i terytorialnie zrównoważony,
- Strategii produktywności,
- Strategii Zrównoważonego Rozwoju Transportu do 2030 r.,
- Polityce energetycznej Polski do 2040 r. (PEP2040),
- Strategii rozwoju kapitału ludzkiego,
- Strategii rozwoju kapitału społecznego (współdziałanie, kultura, kreatywność),
- Strategii Sprawne i Nowoczesne Państwo oraz
- Polityce ekologicznej państwa 2030 (PEP 2030).

Dokumenty te przedstawiają uszczegółowienie zapisów SOR w zakresie obszarów wpływających na osiągnięcie celów strategii, do których zaliczono: transport, cyfryzację, energię, bezpieczeństwo narodowe, środowisko oraz kapitał ludzki i społeczny. **Każdy z tych obszarów wpływa na możliwość realizacji celu głównego SZRWiR 2030.**

Powiązanie Celu głównego SZRWiR 2030 z SOR na poziomie celów szczegółowych i obszarów

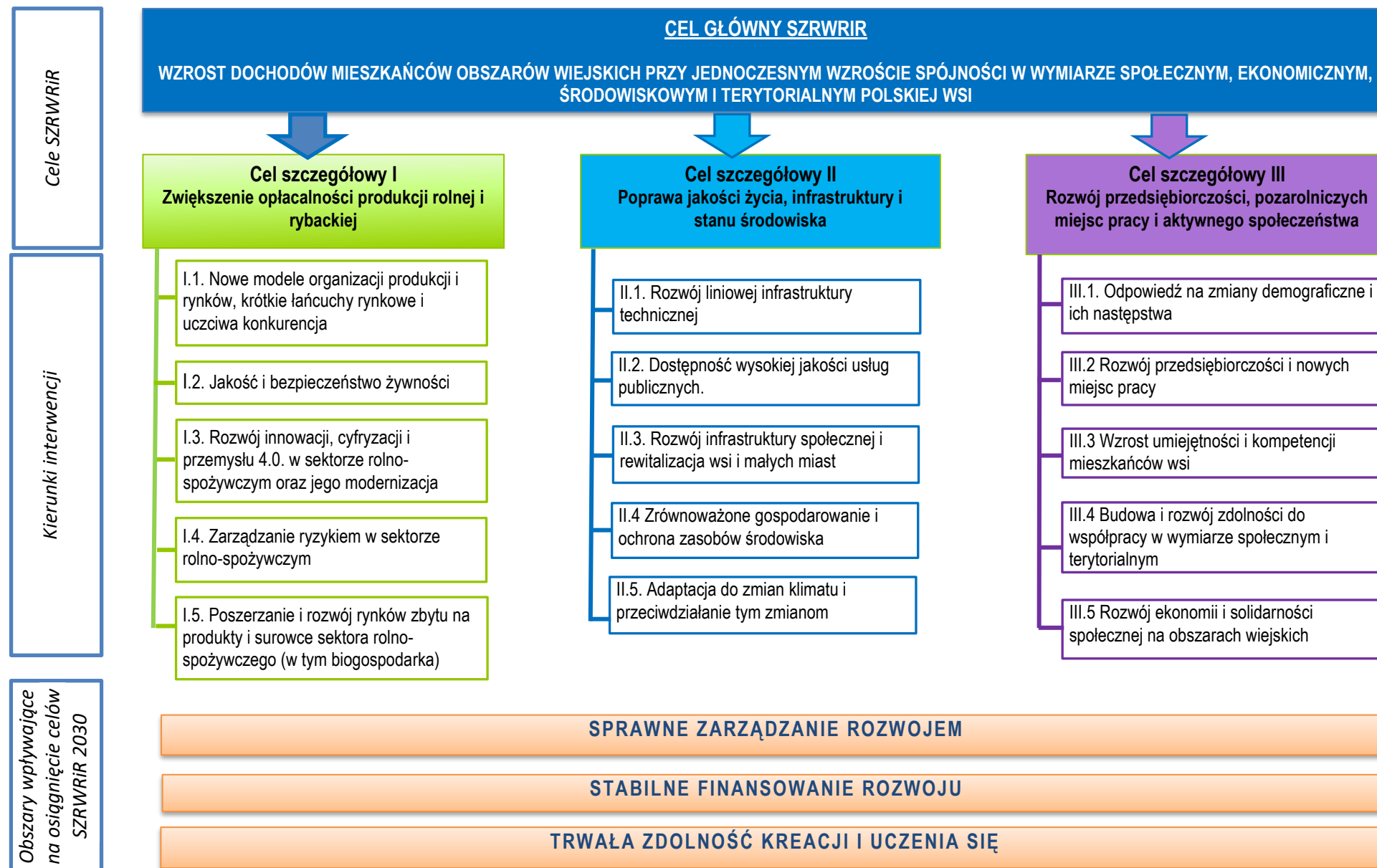
Wskaźniki pomiaru celu głównego SZRWIR 2030 i ich powiązanie z SOR

Wskaźnik	Jednostka miary	Wartość bazowa (rok bazowy)	Wartość w roku 2020	Wartość w roku 2030	Źródło danych
Wskaźniki kluczowe przedstawiające stopień realizacji <i>Strategii na rzecz Odpowiedzialnego Rozwoju</i>					
Skorygowany realny dochód do dyspozycji brutto gospodarstw domowych na 1 mieszkańca wg PPP (UE28=100)	%	68,5% (2014)	76,0-80,0	100,0	Eurostat
PKB na 1 mieszkańca wg PPP (UE 28 =100)	%	69,0 (2015)	75,0-78,0	79,0 (2023) 95,0 (2030)	GUS /Eurostat
Współczynnik Giniego – wskaźnik rozkładu dochodów gospodarstw domowych	współczynnik	30,6 (2015)	30	27	GUS
Wskaźniki kluczowe przedstawiające stopień realizacji celu głównego <i>Strategii na rzecz zrównoważonego rozwoju wsi, rolnictwa i rybactwa do roku 2020 (z perspektywą do 2030)</i> ²⁰					
Wskaźnik	Jednostka miary	Wartość bazowa (rok bazowy)	Wartość w roku 2020	Wartość w roku 2030	Źródło danych
Relacja przeciętnych rocznych dochodów do dyspozycji netto na 1 osobę w gospodarstwie domowym na wsi do miasta	%	69,50% (2015)	72%	75%	GUS
udział osób żyjących poniżej relatywnej granicy ubóstwa na obszarach wiejskich w ogólnej liczbie ludności na obszarach wiejskich ²⁰	%	25,4 (2010)	18,00%	12%	GUS
udział produktów przetworzonych w eksporcie produktów przemysłu rolno-spożywczego ²¹	%	81,44 (2017)	85%	88%	GUS

Projektując kierunki interwencji oraz działania stosowano zasady przyjęte w SOR, w tym w szczególności: zasadę selektywnego podejścia (koncentracja, poszukiwanie nisz, sektory); podejścia zintegrowanego i zróżnicowanego terytorialnie (zarządzanie organizowane wokół celów strategicznych, koordynacja sektorów i instytucji działających na różnych poziomach zarządzania); współpracy, partnerstwa i współodpowiedzialności podmiotów publicznych, biznesu i obywateli przy realizacji polityk publicznych; mobilizacji krajowego kapitału; procesy demograficzne punktem odniesienia dla planowania i realizacji działań rozwojowych.

²⁰ Wskaźnik I.25 *Promowanie włączenia społecznego: zmiany wskaźnika ubóstwa na obszarach wiejskich* - wskaźnik oddziaływania I.25 COM(2018) 392 final Załącznik I, Wskaźnik W₁ SZRWIR na lata 2012-2020

²¹ Dane dotyczą kategorii „żywność i napoje” w Roczniku statystycznym handlu zagranicznego tab. 17 Rozdysponowanie importu i eksportu według głównych kategorii ekonomicznych (ceny bieżące)

Cel szczegółowy I Zwiększenie opłacalności produkcji rolnej i rybackiej

Podsumowanie wyników diagnozy dotyczącej produkcji rolnej ze strategicznymi rozstrzygnięciami

Polskie rolnictwo posiada duży potencjał produkcyjny zarówno pod względem ilościowym (zasoby ziemi, w tym użytków rolnych utrzymanych w dobrej kulturze rolnej, liczba gospodarstw oraz zasoby pracy w rolnictwie, relatywnie wysoki udział młodych i wykształconych rolników w tej grupie zawodowej), jak i jakościowym (w tym m.in. rodzime rasy zwierząt hodowlanych, odmiany roślin uprawnych, produkty żywnościowe wysokiej jakości, wiedza o integrowanej ochronie roślin, zrównoważonym nawożeniu). Zasoby te wymagają efektywnego gospodarowania pozwalającego na wzrost podaży w sytuacji kurczących się zasobów naturalnych (zwłaszcza wody) i ograniczonych czynników produkcji.²²

Na wielkość produkcji roślinnej wpływają przede wszystkim położenie geograficzne (znaczące zróżnicowanie długości okresu wegetacyjnego) oraz warunki glebowo-klimatyczne. Czynniki produkcji, w tym m.in. przydatność gleb do produkcji rolnej jak i struktura agrarna są silnie zróżnicowane regionalnie²³. Najlepsze warunki dla prowadzenia produkcji roślinnej w Polsce są rozproszone w układzie terytorialnym, i nie zależą od struktury osadniczej oraz bliskości ośrodków miejskich. Najmniej korzystne warunki dla prowadzenia produkcji roślinnej występują w województwach: podkarpackim, śląskim, lubuskim i zachodniopomorskim.

Duże znaczenie pośrednie na wielkość produkcji roślinnej mają również czynniki antropogeniczne (pozaprzyrodnicze), które wpływają na sposób użytkowania ziemi. Decydują one o ekonomicznych aspektach gospodarowania, przy określonych uwarunkowaniach naturalnych. Są one wynikiem rozwoju poziomu życia i wynikającego z tego zapotrzebowania na różnorodne produkty.

Generalnie notuje się niską skłonność do sprzedaży ziemi rolniczej na cele produkcyjne. Znacznie szybciej właściciele gruntów rolnych decydują się na sprzedaż na cele budowlane (w tym w szczególności pod zabudowę jednorodzinną w sąsiedztwie dużych ośrodków miejskich) z uwagi na wysokie ceny gruntów pod zabudowę - podobnie jak w wielu innych państwach UE. Część użytków rolnych znajduje się w posiadaniu osób nieprowadzących produkcji rolniczej lub też jest odłogowana. Znaczna część użytków wchodzi w skład mikro lub małych gospodarstw rolnych prowadzących działalność wyłącznie na samozaopatrzenie.

Silne zróżnicowanie pod względem zasobów produkcyjnych poszczególnych gospodarstw rolnych przekłada się na coraz większą koncentrację produkcji w gospodarstwach towarowych produkujących na skalę „przemysłową” (w tym w oparciu o grunty dzierżawione) i zmniejszenie roli gospodarstw rodzinnych w globalnej produkcji żywności. Procesy te mają dynamiczny charakter i zachodzą równolegle do powolnych zmian w strukturze właścicielskiej użytków rolnych wynikających z obrotu prywatnego ziemią i stosowania

Użytki rolne w Polsce zajmują ponad połowę powierzchni kraju. Pod względem obszaru użytków rolnych Polska znajduje się na piątym miejscu w Europie.

(GUS)

8,8% ogólnej liczby gospodarstw w Polsce wytwarza około 63% całkowitej produkcji rolnej w kraju.

(GUS)

²² „Na początku bieżącej dekady, na poziomie UE pojawiło się wiele inicjatyw mających na celu podnoszenie świadomości dotyczącej konieczności efektywniejszego wykorzystywania rzadkich zasobów. W następstwie nadrzędnego, szandarowego komunikatu w sprawie efektywnego gospodarowania zasobami oczekuje się, że opracowane zostaną długoterminowe strategie w zakresie klimatu, energii i różnorodności biologicznej, promujące ogólnogospodarcze przestawienie się na efektywne gospodarowanie zasobami, oraz dodatkowe plany dla sektorów, takich jak transport, rolnictwo, rybołówstwo, surowce i opodatkowanie energii.” – cyt. za: Zdzisław Ginalski, Centrum Doradztwa Rolniczego w Brwinowie Oddział w Radomiu w „Efektywne gospodarowanie zasobami w gospodarstwie rolnym”, Radom 2018

²³ Diagnozy regionalne opracowane przez 16 Zespołów

dzierżaw długoterminowych w obrocie prywatnym. W skali kraju największą produkcją rolniczą, zarówno roślinną jak i zwierzęcą, wyróżniają się województwa wielkopolskie i mazowieckie.

W wybranych regionach i większych gospodarstwach szczególnie szybko zachodzą procesy koncentracji produkcji zwierzęcej często powiązane z lokalizacją zakładów przetwórczych. Najwyższa obsada była związana z produkcją mleczarską występuje w województwach podlaskim, mazowieckim, wielkopolskim, i warmińsko-mazurskim²⁴, natomiast najwyższa obsada trzody chlewnej w województwie wielkopolskim, łódzkim, kujawsko-pomorskim i pomorskim²⁵.

Malejący udział gospodarstw zajmujących się chowem zwierząt w skali kraju, przy generalnie powolnych zmianach struktury agrarnej gospodarstw i tendencji do regionalnej specjalizacji, prowadzi do sytuacji w której **rośnie powierzchnia użytków rolnych, w tym trwałych użytków zielonych, znajdujących się w gospodarstwach bez zwierząt, natomiast w gospodarstwach zwiększających skalę chowu trzody chlewnej (wielkość stad) mamy do czynienia ze wzrostem obsady oraz tendencją do upraszczania struktury zasiewów** (np. rosnącym udziałem kukurydzy na ziarno). Są więc regiony charakteryzujące się szczególnie wysokim udziałem gospodarstw bez zwierząt (np. regiony górskie), jak i regiony o dużej obsadzie, co z punktu widzenia zasad zrównoważonego rozwoju jest zjawiskiem niekorzystnym.

Rozstrzygnięcie strategiczne:

Należy wspierać zrównoważony rozwój zarówno małych, średnich jak i dużych gospodarstw rolnych.

Na polskiej wsi **tempo zmian demograficznych jest większe niż tempo zmian w rolnictwie.**

Najwolniej zachodzą zmiany w poziomie dezagryzacji i dostępności przestrzennej.

(wyniki III etapu MROW Fundacji Europejski Fundusz Rozwoju Wsi Polskiej)

W Polsce nadal przeważają małe gospodarstwa rolne, choć ich liczba wyraźnie maleje. Już w 2016 r. udział gospodarstw rolnych w Polsce o pow. poniżej 5 ha zmalał do 53,9 proc. (w całej Unii Europejskiej 65 proc. gospodarstw rolnych ma powierzchnię nieprzekraczającą 5 ha²⁶). Największy odsetek najmniejszych gospodarstw rolnych (do 1 ha) występuje w województwie śląskim. Bardzo wysoki udział małych gospodarstw (o powierzchni do 5 ha) występuje w województwach podkarpackim, małopolskim, świętokrzyskim i południowowschodniej części województwa śląskiego.

Gospodarstwa o pow. 5-10 ha na ogół położone są w bezpośrednim sąsiedztwie ośrodków miejskich. Natomiast gospodarstwa **większe obszarowo położone są głównie na obszarach oddalonych od ośrodków miejskich, gdzie występują korzystne warunki agrotechniczne** (Kotlina Warszawska, Polesie Lubelskie) **lub istnieje rozbudowany łańcuch produkcji (przetwórstwo i handel) i dostępu do wielkomiejskich rynków zbytu** (Warszawa).

Zmniejszenie dysparytetu dochodowego między rolnictwem a resztą gospodarki pozostaje dużym wyzwaniem związanym z niską jednostkową wartością dodaną produkcji rolnej, a także z postępującą globalizacją procesów gospodarczych, szybką koncentracją i integracją w pozostałych ogniwach łańcucha rynkowego, rosnącymi unijnymi standardami produkcji oraz koncentracją inwestycji w ośrodkach miejskich i sektorach o wyższej stopie zwrotu.

Rozstrzygnięcie strategiczne:

Celem przekrojowym działań rozwojowych powinno być zwiększenie opłacalności produkcji rolnej i wzrost dochodów rolników.

Następuje **systematyczny wzrost ryzyka rynkowego**, w tym duża zmienność cen i presja na dochody, co jest związane m.in. z rosnącą otwartością unijnego rynku rolno-spożywczego i deregulacją w ramach kolejnych reform WPR (m.in. odejście od kwotowania produkcji mleka i cukru).

²⁴ wg pogłowia krów na 100 ha UR w XII 2017 r.

²⁵ wg pogłowia świń na 100 ha UR w XII 2017 r.

²⁶ https://ec.europa.eu/eurostat/statistics-explained/index.php?title=Farm_structure_statistics/pl&oldid=370127

Pozytywny wpływ na poziom i stabilność dochodów rolników w warunkach zmieniającej się koniunktury gospodarczej mają płatności bezpośrednie w ramach WPR²⁷ stanowiąc przewidywalną część przychodów rolników, niezależną od wielkości bieżącej produkcji. Łagodzą one skutki gwałtownych zmian występujących na rynkach rolnych i zmniejszają skutki naturalnego ryzyka pogodowego w działalności rolniczej. Dzięki temu przeciwdziałają zaniechaniu prowadzenia działalności rolniczej, z korzyścią dla utrzymania aktywności gospodarczej na obszarach wiejskich. Istotne jest także wsparcie publiczne, w tym w ramach WPR (I i II filar), niezbędne dla zrekompensowania kosztów wytwarzania przez rolnictwo dóbr publicznych, również w zakresie ochrony środowiska i klimatu²⁸.

**Polscy rolnicy to aż 1/5
wszystkich rolników UE.**

W sektorze rolno-spożywczym
znajduje zatrudnienie ponad
3 mln osób.

(GUS)

Statystycznie w sektorze obserwuje się **nadwyżkę zasobów pracy**, ale z drugiej strony coraz częściej pojawiają się sytuacje gdzie **brakuje chętnych do prac sezonowych w rolnictwie** z uwagi na duży wysiłek fizyczny jaki się z nimi wiąże i wysokość płac.

Coraz częściej zaczyna występować również „bezrobocie technologiczne” wynikające ze wzrostu poziomu mechanizacji i automatyzacji. Obserwowane jest ono głównie na poziomie

podregionów, gdzie kluczowym pracodawcą jest duży podmiot rynku rolno-spożywczego. Nadwyżka zasobów pracy wynika również z wciąż **niedostatecznej liczby pozarolniczych miejsc pracy dostępnych dla osób pracujących w gospodarstwach rolnych**. Część osób nie posiada również umiejętności aktywnego poszukiwania zatrudnienia lub zmiany swoich kwalifikacji.

Wdrożenie nowoczesnych technologii jest zróżnicowane między gospodarstwami. Jednostki o dużej wielkości ekonomicznej, wprowadzają już wiele rozwiązań w zakresie automatyzacji, cyfryzacji i rolnictwa precyzyjnego, a gospodarstwa małe i średnie ciągle potrzebują rozwiązań dostosowanych do ich skali. W warunkach polskich kluczowe będzie **pokonanie ograniczeń tej ścieżki rozwoju, związanych z niewielką skalą produkcji większości gospodarstw rolnych i firm przetwórczych, utrudniającą przejmowanie najnowszych technologii i stosowanie nowych modeli organizacyjnych i biznesowych**. Wymaga to m.in. opracowania nowych rozwiązań, które uwzględniałyby specyfikę walory gospodarstw o niewielkiej skali produkcji. Podobna sytuacja dotyczy przemysłu rolno-spożywczego, gdzie automatyzacja jest już obecna (np. wykorzystanie czujników, systemy zarządzania przetwarzaniem mleka).

W zależności od ukierunkowania gospodarstwa oraz jego funkcji i skali produkcji producenci potrzebują albo rozwiązań przełomowych albo prostych (tradycyjnych), sprawdzonych rozwiązań usprawniających procesy produkcyjne (w tym również „innowacji praktycznych” możliwych do wdrożenia bez zaawansowanych zmian technologicznych²⁹). Dlatego duże znaczenie odegrają **badania naukowe oraz transfer wiedzy i doradztwo, którego skuteczność oraz użyteczność dla producentów** będzie zależała w znacznej mierze od aktualności, treści i wykorzystania nowoczesnych narzędzi przekazu informacji i wspierania gospodarstw. Wyzwaniem dla wzrostu upowszechnienia nowoczesnych technologii w małych gospodarstwach lub włączenia ich w pozarolniczy sektor gospodarki będzie

Rozstrzygnięcie strategiczne:

Rolnicy i osoby odchodzące
z rolnictwa będą potrzebowali
nowych umiejętności i kompetencji.

²⁷ *Thinking CAP Supporting Agricultural Jobs and Incomes in the EU*, UE Regular Economic Report 4, World Bank Report on the European Union

²⁸ Jedną z form takiego wsparcia są płatności bezpośrednie w ramach I filara WPR uzależnione od spełniania przez gospodarstwa obowiązkowych wymagań w zakresie ochrony środowiska (m.in. zasady wzajemnej zgodności oraz tzw. „zazielenienia”) oraz płatności rolno-środowiskowo-klimatyczne w ramach II filara WPR w zamian za dodatkowe, wieloletnie i dobrowolne zobowiązania w zakresie działań na rzecz środowiska i klimatu

²⁹ Daniele Giovannucci with Sara Scherr, Danielle Nierenberg, Charlotte Hebebrand, Julie Shapiro, Jeffrey Milder and Keith Wheeler *Sustainable Development in the 21st century (SD21), Food and Agriculture: the future of sustainability Summary of Key Points*, United Nations Department of Economic and Social Affairs Division for Sustainable Development, March 2012 United Nations Department of Economic and Social Affairs Division for Sustainable Development

niedostateczny poziom wiedzy, kompetencji i umiejętności osób związanych z małymi gospodarstwami rolnymi (również w zakresie kompetencji i umiejętności pożądaných na pozarolniczym rynku pracy).

Szansą **jest też dalsza cyfryzacja rolnictwa i przemysłu**, w tym m.in. optymalne wykorzystanie dużych zbiorów danych (tym bardziej że wrasta zapotrzebowanie na większą personalizację produktów żywnościowych). Implementacji wielu rozwiązań w zakresie cyfryzacji i przemysłu 4.0. w sektorze rolno-spożywczym (np. monitorowanie upraw i ich stanu – wymarzenie, susza, rolnictwo precyzyjne i zasobooszczędne) będzie sprzyjać aktywne jego włączenia w korzyści jakie płyną z rozwijającego się sektora kosmicznego choć generalnie w **polskim rolnictwie i rybactwie znacznie wolniej niż w przetwórstwie rolno -spożywczym następuje przejście z podstawowej cyfryzacji do Internetu rzeczy**.

Rozstrzygnięcie strategiczne:

Wykorzystanie potencjału rozwojowego w sektorze rolno-spożywczym zależy od umiejętności adoptowania najnowszych technologii, cyfryzacji i innowacji oraz potencjału tworzenia innowacji.

Na poziomie wielu gospodarstw rolnych i rybackich głównym wyzwaniem jest nadal racjonalizacja/ optymalizacja produkcji i wzrost wydajności³⁰ aniżeli automatyzacja czy robotyzacja. Istnieje więc prawdopodobieństwo, że polski sektor rolno-spożywczy nie będzie dostatecznie uczestniczył w kreowaniu rozwoju, tylko będzie naśladowcą rozwiązań zagranicznych i doganiał swoich partnerów z UE i rynku globalnego. Tym bardziej, że dotychczasowe czynniki konkurencyjności międzynarodowej polskiej gospodarki rolno-żywnościowej, takie jak niskie koszty pracy i ziemi oraz proste metody poprawy efektywności będą się wyczerpywać. W konsekwencji nie została wypracowana silna krajowa marka innowacyjnych maszyn i urządzeń oraz usług w rolnictwie. Polska jest głównie importerem nowoczesnych rozwiązań technologicznych dedykowanych sektorowi rolnictwa.

Wraz z rosnącą ilością i zróżnicowaniem produktów żywnościowych na rynku oraz zmianą sposobu życia w ostatnim dziesięcioleciu zaszły **niekorzystne zmiany nawyków żywieniowych**, które nie pozostają bez znaczenia dla zdrowia publicznego. Z drugiej strony powstają **nowe wzorce popytu**, część konsumentów powraca do zdrowych zasad żywienia poszukując produktów funkcjonalnych, mało przetworzonych lub o specjalnym przeznaczeniu. Niezależnie od rosnących nierówności dochodowych, globalna populacja staje się i będzie coraz bogatsza. Jedną z konsekwencji tego procesu jest wzrost popytu i możliwości płacenia za szerszy asortyment żywności.³¹ Te i inne trendy globalne są ważne dla Polski będącej już dziś dużym eksporterem netto żywności.

Jednocześnie, ze względu na zwiększenie udziału wymiany handlowej i dostępność na rynku żywności pochodzącej z innych krajów, czy kontynentów, oraz z uwagi na częstość występowania nowych epidemii roślin i zwierząt, **coraz istotniejszym komponentem jakości żywności jest jej bezpieczeństwo**. Wysoką jakość polskiej żywności kształtuje także **bogata tradycja produkcji i przetwórstwa rolno-spożywczego**. Przekazywane z pokolenia na pokolenie receptury i sposoby produkcji stanowią dziś bezcenne dziedzictwo kulinarne. Z wartości tych mogą korzystać szczególnie firmy rodzinne, producenci żywności regionalnej czy tradycyjnej. Promowanie rodzimych marek czerpiących z polskiego dziedzictwa kulinarnego pozwoli na budowanie pozytywnego wizerunku poszczególnych regionów i całego kraju.

Rozstrzygnięcie strategiczne:

Jakość i tradycja oraz dostosowanie żywności do zmian preferencji konsumentów będą czynnikami silnie decydującymi o przewadze rynkowej polskiej żywności.

³⁰ <https://ec.europa.eu/eurostat/documents/2995521/9028470/5-28062018-AP-EN.pdf/8d97f49b-81c0-4f87-bdde-03fe8c3b8ec2>

³¹ H. Charles J. Godfray and Tara Garnett *Food security and sustainable intensification*, Philos Trans R Soc Lond B Biol Sci . 2014 Apr 5

100 lat temu jeden rolnik był w stanie wyżywić 4 osoby, a dziś żywi średnio 129.

Na początku XIX wieku 80% ludności zajmowało się rolnictwem, dziś rolnictwem zajmuje się zaledwie 2% światowej populacji.

(Polskie Stowarzyszenie Ochrony Roślin)

Równocześnie w dalszym ciągu **gospodarstwa rolne powinny poszukiwać możliwości rozwoju poprzez: wzrost produktywności czynników produkcji, zwłaszcza pracy i ziemi** (np. ograniczenie kosztów, powiększenie gospodarstwa, dywersyfikację działalności rolniczej, wzrost kompetencji kierowników gospodarstw i dostosowanie się do zmieniających warunków rynkowych, a także podejmowanie dodatkowych działań pozarolniczych). Dla poprawy opłacalności produkcji w rolnictwie niezbędne jest powiększanie ich wielkości ekonomicznej (w tym poprzez zwiększenie ich areалу, także w drodze dzierżawy oraz poprzez różne formy współpracy), dalsza poprawa wydajności i efektywności gospodarowania, a także zwiększenie popytu eksportowego.

Źródłami ryzyka produkcyjnego są z kolei zmiany klimatu i związane z nim zwiększenie częstotliwości i nasilenia zdarzeń ekstremalnych, a także częstsze kryzysy sanitarne i fitosanitarne. Aby zwiększyć odporność gospodarstw rolnych i rybackich oraz przedsiębiorstw z sektora rolno-spożywczego, należy rozwijać i upowszechniać narzędzia skutecznego zapobiegania ryzyku i kryzysom oraz zwiększania odporności i radzenia sobie z nimi przez podmioty gospodarcze.

Mimo tendencji do koncentracji produkcji rolnej oraz zwiększania efektywności procesów produkcyjnych **bardzo duże ilości surowców rolnych i żywności są marnowane, a produkty uboczne powstające w procesie produkcji i przetwarzania żywności w małym stopniu wykorzystywane ponownie.** Rozwój **biogospodarki** pozwoli

30-40 procent żywności i na każdym etapie cyklu żywnościowego **jest marnotrawiona.**

(wyniki III etapu MROW Fundacji Europejski Fundusz Rozwoju Wsi Polskiej)

zmniejszyć presję na środowisko przyrodnicze m.in. poprzez zmniejszenie zapotrzebowania na surowce nieodnawialne, zmniejszenie zanieczyszczenia wód powierzchniowych pierwiastkami biogennymi (eutrofizacja), ograniczenie degradacji

gleb oraz zmniejszenie emisji gazów cieplarnianych.

W wielu sytuacjach szanse na zwiększenie dochodów małych i średnich gospodarstw rolnych z podstawowej działalności rolniczej są ograniczone. Z tego powodu **gospodarstwa rolne powinny rozszerzać (uzupełniać) zakres swoich dotychczasowych funkcji produkcyjnych o świadczenie usług na rzecz mieszkańców wsi i miast** (np. usługi dla gospodarstw rolnych, usługi wynajmu pokoi, sprzedaż żywności wytwarzanej w gospodarstwie), a także środowiska przyrodniczego (np. ochrona gleb przed erozją, ochrona powietrza, wody).

Rozstrzygnięcie strategiczne:

Gospodarstwa rolne, które obecnie wytwarzają żywność głównie na własny użytek, w przyszłości mogą być również Prosumentami w zakresie OZE i surowców dla biogospodarki (w tym m.in. w zakresie biomasy)

Odpowiedzią na prezentowane w diagnozie wyzwania jest kontynuacja modelu rolnictwa wielofunkcyjnego i zrównoważonego ³², który gwarantuje bezpieczeństwo żywnościowe (wymaga utrzymania gospodarstw zdolnych do odtwarzania potencjału produkcyjnego), **dostarcza dóbr publicznych**, w tym środowiskowych, **sprzyja rozwojowi przedsiębiorczości związanej z sektorem rolno-spożywczym oraz pobudza rozwój społeczny i terytorialny** (w tym m.in. funkcji kulturowych obszarów wiejskich).

³² *The Future of Food and Farming: Challenges and choices for global sustainability*, UK Government's Foresight Project: Global Food and Farming Futures, Tche Government Office for Science, London 2011.

Podsumowanie wyników diagnozy dotyczącej produkcji rybackiej ze strategicznymi rozstrzygnięciami

Produkcja rybacka oparta jest o surowiec pochodzący z trzech rodzajów działalności tj. rybołówstwa morskiego, śródlądowego i akwakultury, które dostarczają surowiec do zakładów przetwórczych. **Głównym czynnikiem warunkującym lokalizację podmiotów działających w tym sektorze jest dostęp do zasobów naturalnych** (morza, rzek i jezior, sztucznych zbiorników wodnych) oraz w przypadku przetwórstwa – **dostęp do surowca**.

Rybołówstwo morskie wykonywane jest w województwach zachodniopomorskim, pomorskim i warmińsko-mazurskim. Istotnym czynnikiem warunkującym działalność podmiotów wykonujących komercyjne połowy morskie jest **wspólna własność zasobów podlegających limitowaniu, przy jednoczesnej prywatnej własności środków produkcji**.

Na polskim wybrzeżu rozlokowane są **62 porty i przystanie rybackie**, w których zarejestrowanych jest łącznie **843 jednostek rybackich**

(dane na 31.12.2018 r.)

Biorąc pod uwagę negatywne skutki zmian klimatu oraz sukcesywnie pogarszający się stan zasobów Morza Bałtyckiego, w celu zapewnienia możliwości kontynuowania działalności połowowej na poziomie ekonomicznej opłacalności i uzyskiwanie stabilnych dochodów z tej działalności, **coraz większym wyzwaniem i koniecznością będzie wzmocnienie działań przyczyniających się do zmniejszenia presji połowowej oraz ochrony zasobów i środowiska morskiego**, w tym wdrażanie działań innowacyjnych z zakresu zwiększenia selektywności narzędzi połowowych, niezbędna jest odnowa stada dorsza bałtyckiego i innych intensywnie eksploatowanych gatunków ryb. Dlatego działania dotychczas podejmowane w ramach wspólnej polityki rybołówstwa, polegające na utrzymaniu trwałej równowagi pomiędzy zdolnością połowową a zasobami, przy zapewnieniu osłon społeczno-ekonomicznych dla zatrudnionych w sektorze rybołówstwa (szczególnie w odniesieniu do segmentu łodziowego rybołówstwa przybrzeżnego) powinny być kontynuowane.

Na terenie całego kraju wydzielonych jest ok. **1826 obwodów rybackich** obejmujących w przybliżeniu **480 tys. ha wód, znajdujących się w użytkowaniu ok. 412 podmiotów**.

Produkcja gatunków ryb słodkowodnych prowadzona jest w naturalnych śródlądowych wodach powierzchniowych i zbiornikach zaporowych (m.in. rybactwo jeziorowe, rzeczne) oraz w ramach chowu i hodowli (akwakultura) prowadzonych

w stawach i innych urządzeniach technicznych (np. pstragarstwo, karpiaństwo, wylęgarnictwo).

Rybactwo śródlądowe wykonywane jest w ramach wydzielonych obszarów tzw. obwodów rybackich przez osoby i podmioty do tego uprawnione (osoby fizyczne, podmioty nieposiadające osobowości prawnej oraz osoby prawne tj. spółki, stowarzyszenia, uczelnie i JST). Podmioty uprawnione do rybactwa prowadzą swoją działalność w oparciu o **10-letni plan gospodarki rybackiej** (operat rybacki), w ramach którego planowane i wykonywane są zarybienia, co umożliwia zachowanie ekonomicznej opłacalności przy jednoczesnym zachowaniu trwałości wielu cennych gatunków (tj. sielawa, sieja, węgorz, certa, łosoś, troć wędrowną).

Działalność rybacka odgrywa istotną rolę w systemie racjonalnego zarządzania zasobami środowiska wodnego w szczególności w kontekście ochrony różnorodności biologicznej, zachowania unikatowych walorów przyrodniczych obszarów rybackich oraz zaspokajania potrzeb społeczeństwa związanych z wypoczynkiem.

Rozstrzygnięcie strategiczne:

Celem przekrojowym działań będzie zrównoważone gospodarowanie zasobami rolnictwa i rybactwa.

Rozstrzygnięcie strategiczne:

Rozwój rybactwa w oparciu o model wielofunkcyjnych gospodarstw rybackich czerpiących z tradycji i kultury.

W ramach chowu i hodowli ryb funkcjonuje m.in. **798 obiektów produkcji ekstensywnej oraz 115 obiektów produkcji intensywnej**. Działalność wylęgarniczo-podchowalniczą prowadzi 97 obiektów.

Dlatego, kluczowym wyzwaniem jest **dalszy rozwój tego sektora z wykorzystaniem jego historyczno-kulturowego wymiaru np. poprzez rozwój gastronomii, turystyki, i rekreacji związanych z rybactwem.**

Dominującymi gatunkami ryb w krajowej akwakulturze przeznaczonymi do konsumpcji są karp i pstrąg tęczowy.

Duże znaczenie gospodarcze mają ryby produkowane

w polikulturach z karpem, m.in. tołpyga biała i pstra, gatunki karasia, amur biały, lin, sum europejski oraz szczupak i sandacz. Wśród ryb łososiowatych odnotowuje się znaczące ilości pallei (pstrąga alpejskiego). W ostatnich latach rozwija się chów ryb w systemach recyrkulacyjnych, m.in. suma afrykańskiego, ryb jesiotrowatych oraz łososia atlantyckiego. Polska jest również europejskim potentatem w produkcji kawioru (ikra ryb jesiotrowatych). Jak dotychczas produkcja skorupiaków (raków) nie przekracza kilkuset kg rocznie.

Produkcja ryb w gospodarstwach chowu i hodowli odbywa się m.in. w stawach, basenach i torach wodnych, przegrodach i sadzach, kłatkach oraz systemach recyrkulacji, budowanych najczęściej na gruntach o niskiej przydatności do produkcji rolnej, które są w posiadaniu właścicieli prywatnych, bądź pozostają w zasobach Skarbu Państwa i są oddawane w użytkowanie na warunkach dzierżawy.

Stawy rybne, w których prowadzony jest chów i hodowla ryb słodkowodnych, zasilane są wodą powierzchniową stanowiącą własność państwa, w związku z czym warunkiem prowadzenia tego typu działalności jest uzyskanie pozwolenia wodno-prawnego.

Oprócz chowu ryb konsumpcyjnych ważnym elementem akwakultury jest **produkcja cennych gatunków ryb do zarybień wód otwartych**, które to ważne zagadnienie nie zostało wzmiankowane w należyty sposób. Zarybienia pozwalają utrzymać właściwy stan ichtiofauny wód śródlądowych oraz utrzymania cennych dla polskiego rybactwa gatunków ryb dwuśrodowiskowych, takich jak np. troć i łosoś. Zarybienia pozwalają również zapewnić atrakcyjność amatorskiego wędkowania, które generuje duże przychody nie tylko podmiotom rybackim.

Wobec ograniczonej możliwości zwiększenia produkcji rybołówstwa morskiego, coraz większe znaczenie zyskuje sektor akwakultury jako alternatywne źródło surowca mogące stanowić realną przeciwwagę dla rosnącej zależności od importu. **Utrzymanie ekonomicznej opłacalności gospodarstw chowu i hodowli wymusza konieczność stosowania nowoczesnych technologii hodowlanych.** Równocześnie uzyskiwanie rentowności chowu ryb i innych organizmów wodnych wymaga stosowania adekwatnych do istniejących warunków metod intensyfikacji produkcji. Jednocześnie, w celu poprawy konkurencyjności coraz większe znaczenie ma rozszerzenie asortymentu o poszukiwane na rynku rodzaje produktów (w tym m.in. materiał zarybieniu) oraz wprowadzenie nowych gatunków skorupiaków.

Rozmieszczenie zakładów przetwórstwa rybnego związane jest z możliwością zaopatrzenia w surowiec, dlatego większość zakładów przetwórczych znajduje się w rejonie nadmorskim, w niewielkiej odległości od miejsc wylądunku ryby ze statków rybackich. Niektóre zakłady przetwórstwa zlokalizowane są również poza rejonami nadmorskimi. Biorąc pod uwagę rezultaty ekonomiczne, przetwórstwo ryb ma obecnie duże znaczenie dla

W sektorze przetwórstwa ryb funkcjonuje 247 zakładów dopuszczonych do handlu wewnątrz UE. Blisko połowa zakładów (122) znajduje się na terenie woj. pomorskiego i zachodniopomorskiego.

Rozstrzygnięcie strategiczne:

Warunkiem zrównoważonej produkcji rybackiej jest ochrona zasobów wody i cennych gatunków ryb.

Rozstrzygnięcie strategiczne:

Innowacje są motorem rozwoju i warunkiem opłacalności produkcji rybołówstwa morskiego.

polskiego sektora rybnego. Od kilku lat należy ono do najszybciej rozwijających się branż polskiego sektora żywnościowego.

Rozpoczęty w okresie przedakcesyjnym proces restrukturyzacji i modernizacji zaplecza produkcyjnego z wykorzystaniem środków pomocowych funduszy europejskich i ich kontynuowanie w ramach kolejnych okresów programowania pozwoliło na **szybkie zdobycie i sukcesywne poszerzanie zagranicznych rynków zbytu oraz skuteczne konkurowanie z innymi producentami, głównie w aspekcie kosztowym i jakościowym w całym łańcuchu dystrybucji „od łowiska do półmiska”**. Spowodowało to szybki wzrost udziału eksportu w osiąganych przychodach branży do ok. 64%.

Ograniczenia w połowach bałtyckich i dalekomorskich oraz mała różnorodność biologiczna własnych zasobów pozwalają jednak zaledwie w 25-30% zaspokoić popyt przetwórstwa na surowiec, co uzależnia go od importu oraz światowej sytuacji podaży-popytowej na rynkach poszczególnych gatunków ryb.

Zmieniające się preferencje żywieniowe oraz wzrost popytu na żywność wysokiej jakości, wytwarzaną w sposób zrównoważony (nieobciążający środowiska i klimatu), **otwierają nowe możliwości dla wzrostu produkcji w sektorze rybactwa**. Rosnący popyt na produkty funkcjonalne (lecznicze) oraz nowo tworzące się grupy konsumentów o specjalnych potrzebach (dzieci, osoby z dysfunkcjami układu naczyniowo-krwionośnego, czy chorujący na cukrzycę) stanowią bodziec dla rozwoju nowego modelu działalności gospodarczej, wykorzystującego instrumenty B+R, wprowadzającego nowe technologie oraz korzystającego z kulturowych specyfik lokalnych.

Rozstrzygnięcie strategiczne:

Wzrost udziału w rynku i wielkości sprzedaży poprzez działania na rzecz jakości produktów i rozwój żywności funkcjonalnej.

Główne założenia wynikające z SOR

MODEL ODPOWIEDZIALNEGO ROZWOJU OZNACZA DLA POLSKIEGO SEKTORA ŻYWNOŚCIOWEGO LEPSZE PERSPEKTYWY NA ROZWÓJ

Założenia wynikające z SOR dotyczące celu I SZRWRiR 2030:

Rozwój odpowiedzialny to rozwój zrównoważony i wielofunkcyjny oparty na wiedzy i innowacjach, **dążący do poprawy konkurencyjności sektora rolno-spożywczego** przy zachowaniu dbałości o środowisko oraz jakość życia na obszarach wiejskich.

Podstawą sektora rolno-spożywczego są silne podmioty gospodarcze – odpowiedzialność polega na tworzeniu warunków, które pozwolą na współpracę, wzajemne uzupełnianie się i wykorzystanie potencjału zarówno małych, średnich jak i dużych gospodarstw rolnych i przedsiębiorstw rolno-spożywczych oraz umożliwienie rozwoju każdego z nich.

Najlepsza inwestycja, to inwestycja w człowieka – należy umożliwić rolnikom ich rozwój i samorealizację w warunkach nie gorszych od występujących w pozostałych sektorach oraz zadbać o zastępowalność pokoleń i wzrost umiejętności pracujących w sektorze rolno-spożywczym.

Sektor żywności wysokiej jakości jest jednym z sektorów strategicznych kraju, na których skoncentrowane zostanie wsparcie w ramach poszczególnych polityk publicznych (m.in. przemysłowej, innowacyjnej, eksportowej, związanej z napływem inwestycji zagranicznych).

Pomnażanie polskiego kapitału kluczem do sukcesu sektora rolno-spożywczego – odpowiedzialny rozwój, to m.in. odpowiednia równowaga między środkami krajowymi i zagranicznymi wspierającymi rozwój sektora rolno-spożywczego.

Oczekiwanym **efektem realizacji Strategii będzie między innymi wzrost zamożności Polaków, w tym również rolników**.

**Wskaźniki pomiaru celu szczegółowego I Zwiększenie opłacalności produkcji rolnej i rybackiej
SZRWRiR 2030 i ich powiązanie SOR**

Wskaźnik	Jednostka miary	Wartość bazowa (rok bazowy)	Wartość w roku 2020	Wartość w roku 2030	Źródło danych
Wskaźniki kluczowe przedstawiające stopień realizacji <i>Strategii na rzecz Odpowiedzialnego Rozwoju</i>					
Udział gospodarstw rolnych o powierzchni od 1-5 ha użytków rolnych w ogólnej liczbie gospodarstw rolnych	%	51% (2014)	46	40	Eurostat
Udział przychodów netto ze sprzedaży produktów innowacyjnych (nowych lub istotnie ulepszonych) na eksport w przychodach netto ze sprzedaży produktów, towarów i materiałów w przedsiębiorstwach przemysłowych	%	4,4 (2014)	5,0	8,0	GUS
Odsetek osób korzystających z internetu w kontaktach z administracją publiczną do przekazywania wypełnionych formularzy	%	16 (2015)	32	40	Eurostat
Wskaźniki kluczowe przedstawiające stopień realizacji Zwiększenie celu szczegółowego I SZRWRiR 2030 Zwiększenie opłacalności produkcji rolnej i rybackiej					
Wskaźnik	Jednostka miary	Wartość bazowa (rok bazowy)	Wartość w roku 2020	Wartość w roku 2030	Źródło danych
Powierzchnia użytków rolnych utrzymanych w dobrej kulturze rolnej ³³	[mln ha]	14,49 (2017)	Nie mniej niż 14 mln ha	Nie mniej niż 14 mln ha	Eurostat
Wartość eksportu artykułów rolno-spożywczych w przeliczeniu na 1 mieszkańca Polski ³⁴	[euro/mieszkańca]	710,96 (2017)	725	800	GUS
Średnia powierzchnia UR w gospodarstwie rolnym	[ha]	9,85 (2010)	12	17	GUS /Eurostat
Przeciętny miesięczny dochód na 1 osobę z gospodarstwa indywidualnego w rolnictwie/przeciętny miesięczny dochód na 1 osobę z pracy na własny rachunek ³⁵	%	46,1 (2010)	60%	68%	GUS /Eurostat
Udział gospodarstw indywidualnych o powierzchni powyżej 1 ha prowadzonych przez osobę do 40 roku życia w ogólnej liczbie gospodarstw indywidualnych o powierzchni powyżej 1 ha ³⁶	%	20,4 (2016)	21%	25%	GUS
Udział surowców pochodzących z krajowego rolnictwa w ogóle zasobów surowcowych przemysłu spożywczego wykorzystywanych do produkcji żywności	%	63% (2016r.)	65%	75%	GUS

³³ Wskaźnik W₃₂ z SZRWRiR na lata 2012-2020

³⁴ Wskaźnik W₄₃ z SZRWRiR na lata 2012-2020

³⁵ Wskaźnik I.2. *Zmiany w dochodach z działalności rolniczej w porównaniu z gospodarką ogółem* - wskaźnik oddziaływania I.2 Zmniejszanie różnic w dochodach COM(2018) 392 final Załącznik I, wskaźnik W₄₂ SZRWRiR na lata 2012-2020

³⁶ Wskaźnik I.21. *Zmiana liczby nowych rolników* - wskaźnik oddziaływania I.21 Przyciąganie młodych rolników COM(2018) 392 final Załącznik I; źródło danych: „Charakterystyka gospodarstw rolnych 2016”, GUS, Warszawa 2017 (tabela 4 str. 204)

Projekty strategiczne wynikające z SOR służące realizacji celu I SZRWRI 2030

Obszar	Projekt	Typ	Podmiot odpowiedzialny
Reindustrializacja <i>projekty również po 2020r.</i>	Nowa polityka przemysłowa	programowy	MliR
	Strategia transformacji do gospodarki niskoemisyjnej	programowy	MliR
	Mapa drogowa w zakresie transformacji w kierunku gospodarki o zamkniętym obiegu	programowy	MliR
	Polska Platforma Przemysłu 4.0	kompleksowy	MliR
	Nowoczesne kadry dla polskiego przemysłu (szkolnictwo zawodowe)	programowy	MEN
Rozwój innowacyjnych firm <i>projekty również po 2020r.</i>	Narodowy Instytut Technologiczny	programowy	MNiSW
	Nowelizacja ustawy o wspieraniu innowacyjności	regulacyjny	MNiSW
	Doktoraty wdrożeniowe	kompleksowy	MNiSW
	Program „Start in Poland”	programowy	MliR
	Polska Strategia Kosmiczna	programowy	MliR
Małe i średnie przedsiębiorstwa <i>projekty również po 2020r.</i>	Efektywny system doradztwa rolniczego	kompleksowy	MRiRW
	Platforma żywnościowa	kompleksowy	MRiRW/KOWR
	Ramowy Plan Działań dla Żywności i Rolnictwa Ekologicznego na lata 2014-2020	programowy	MRiRW
	Gospodarowanie gruntami rolnymi na rzecz zrównoważonego rozwoju	regulacyjny	MRiRW
	Spółdzielnie rolników	regulacyjny	MRiRW
	Nowoczesne ubezpieczenie rolnicze	regulacyjny	MRiRW
	Projekty rozwoju branż	kompleksowy	MRiRW
	Program wsparcia hodowli roślin w Polsce	kompleksowy	MRiRW
	Intermodalny terminal towarowy	kompleksowy	MRiRW
	Linia pożyczkowa i Fundusz rozwoju rolnictwa	kompleksowy	MRiRW
	Odtworzenie i wsparcie rozwoju lokalnych rynków rolnych	kompleksowy	MRiRW
Ekspansja zagraniczna <i>projekty do 2020</i>	System promocji gospodarki	programowy	MPiT
	Spójny Portal Promocji Eksportu	kompleksowy	MPiT
Ekspansja zagraniczna <i>projekty również po 2020</i>	Polscy eksporterzy na rynkach zagranicznych	programowy	MliR

Projekty strategiczne wynikające z Planu dla Wsi służące realizacji celu I SZRWIR 2030

Większa sprzedaż bezpośrednia i rolniczy handel detaliczny - Zapewnienie rolnikom, szczególnie z mniejszych gospodarstw, bezpośredniego udziału w rynku konsumenckim poprzez rozszerzenie sprzedaży detalicznej i rolniczego handlu detalicznego (ułatwienia prawne pozwalające rolnikom rozpoczęcie i prowadzenie działalności w ramach handlu detalicznego żywności pochodzącej w całości lub części z własnej uprawy, hodowli lub chowu oraz wsparcie tego rodzaju działalności).

Większe dofinansowanie do paliwa rolniczego – zwiększenie wsparcia finansowego do zakupu paliwa rolniczego zużywanego przy uprawie pól i hodowli bydła w celu zmniejszenia kosztów w gospodarstwach rolnych. W tym poprzez przygotowanie rozwiązań prawnych umożliwiających zwiększenie limitu zwrotu podatku akcyzowego do 1 ha upraw rolnych oraz wprowadzenie dodatkowego limitu do 1 DJP³⁷ w przypadku produkcji bydła.

Krajowa Grupa Spożywcza³⁸ -Utworzenie Krajowej Grupy Spożywczej dla stabilizacji rynków rolnych, która będzie alternatywą dla firm przejętych w ramach prywatyzacji na początku okresu transformacji. Zapewniony zostanie organizacyjny i właścicielski udział rolników-producentów rolnych w firmach Grupy.

Zdrowa polska żywność - Zwiększenie pomocy w rozwoju produkcji żywności wysokiej jakości, szczególnie ekologicznej, tradycyjnej i regionalnej, która ma stać się rozpoznawalnym znakiem polskiego rolnictwa. Wprowadzone zostanie oznakowanie produktów wolnych od GMO.

Polskie pasze - sukcesywne zastępowanie białka paszowego z zagranicy białkiem z produkcji krajowej w celu zwiększenia bezpieczeństwa żywnościowego Polski.

Wsparcie rolnictwa na terenach górskich –Wsparcie hodowli bydła mięsnego, kóz i owiec w celu lepszego wykorzystania użytków zielonych, w ramach wdrożenia dla terenów górskich polityki górskiej.

³⁷ Duża jednostka przeliczeniowa inwentarza (zwierząt) umowna jednostka liczebności zwierząt hodowlanych.

³⁸ Wcześniej pod nazwą: „Utworzenie Narodowego Holdingu Spożywczego”

Działania w ramach celu szczegółowego I Zwiększenie opłacalności produkcji rolnej i rybackiej

Kierunek interwencji: Nowe modele organizacji produkcji i rynków, krótkie łańcuchy rynkowe i uczciwa konkurencja

Trwały, długoterminowy rozwój krajowego sektora rolno-spożywczego powinien być oparty na sprawiedliwym podziale tworzonej wartości dodanej (cenie płaconej przez końcowego konsumenta), tj. zasadzie uczciwej konkurencji. W relacjach między podmiotami funkcjonującymi w tym samym ogniwie łańcucha dostaw lub będących w relacjach dostawca-odbiorca, zachowanie zasad uczciwej konkurencji jest warunkiem optymalnej alokacji zasobów i budowania konkurencyjności międzynarodowej całego krajowego sektora rolno-żywnościowego.

Działania horyzontalne³⁹:

- rozwój spółdzielczości rolniczej – wdrożenie działań legislacyjnych oraz promocyjnych realizowanych zarówno przez ministerstwa jak również partnerów społeczno-gospodarczych;
- modernizacja gospodarstw rolnych;
- wsparcie rozwoju lokalnych rynków rolno-spożywczych - lokalne przetwórstwo, handel detaliczny prowadzony przez rolników, sprzedaż i dostawy bezpośrednie do konsumentów (również z wykorzystaniem potencjału Internetu);
- rozwój kooperacji między producentami, wzmocnienie powiązań gospodarstw rolnych z zakładami przetwórczymi, integracja przedsiębiorców wokół lokalnych i regionalnych czempionów gospodarczych;
- modernizacja i zmiany strukturalne w rolnictwie oraz wzmocnienie procesów integracji poziomej i pionowej na rynku rolnym w celu wzrostu efektywności ekonomicznej i produktywności gospodarki rolno-żywnościowej – wdrażane poprzez projekty rozwoju branż;
- wsparcie tworzenia i rozwoju lokalnych rynków rolnych, lokalne rynki rolno-spożywcze;
- kontynuacja modernizacji i zmian strukturalnych w rolnictwie, w tym tworzenie nowych łańcuchów wartości w sektorze rolno-spożywczym oraz handlowym;
- wspieranie wytwarzania i dystrybucji produktów tradycyjnych, regionalnych i ekologicznych – stworzenie nowych możliwości zarobkowych dla mieszkańców obszarów wiejskich;

Działania uzupełniające:

- zapewnienie równych warunków konkurencji na jednolitym rynku;
- zwiększanie skali i efektywności działalności produkcyjnej gospodarstw rolnych w warunkach powolnych zmian własnościowych gruntów rolnych - z wykorzystaniem wsparcia rozwoju i modernizacji gospodarstw, instytucji dzierżawy, współużytkowania maszyn, usług sąsiedzkich, nowoczesnych (innowacyjnych) form współpracy między gospodarstwami różnej wielkości i różnej strukturze zasobów, także z wykorzystaniem nowoczesnych technologii;
- tworzenie oraz poprawa struktury obszarowej gospodarstw rodzinnych w tym m.in. z wykorzystaniem potencjału produkcyjnego Zasobu Własności Rolnej Skarbu Państwa oraz prowadzenie prac urzędniowo-rolnych;
- wzmocnianie pozycji małych i średniej wielkości podmiotów (zarówno gospodarstw rolnych, rybackich jak i małych firm przetwórczych), o dominującym ilościowo udziale w sektorze rolno-spożywczym poprzez promowanie ich trwałej współpracy w formie grup, organizacji, spółdzielni i zrzeszeń.⁴⁰;

³⁹ Działania SOR

⁴⁰ Dotyczy to m.in. zakupów środków do produkcji, wspólnych inwestycji, wprowadzania nowych technologii, przygotowania odpowiednich partii produktów (np. na eksport), wspólnie prowadzonego przetwórstwa rolno-spożywczego (w tym lokalnego), partnerstwa na rzecz wzmocnienia pozycji na rynku, lepszego dostępu do informacji rynkowej, wspólnej promocji produktów. Formy współpracy powinny być otwarte na różne podmioty/interesariuszy i optymalnie dobierane do wielkości oraz rodzaju produkcji (w tym podmioty produkujące metodami tradycyjnymi czy ekologicznymi). Współpraca powinna opierać się na zasadzie partnerstwa i być ukierunkowana na osiągnięcie

- promowanie dobrych praktyk w zakresie współpracy między wszystkimi podmiotami sektora rolno-spożywczego z uwzględnieniem nowych modeli organizacji produkcji i handlu, w tym wykorzystujących nowe technologie (komunikacji);
- wspieranie tworzenia nowych, alternatywnych, w tym krótkich łańcuchów wartości i łańcuchów rynkowych, zwiększających pozycję producentów rolnych w kontaktach z odbiorcami w tym w oparciu o rozwój biogospodarki;
- wzmocnienie pozycji przetargowej najsłabszych (głównie najmniejszych - narażonych na niekonkurencyjne zachowania) podmiotów sektora rolnego i rybackiego (np. poprzez wymóg umów o określonych parametrach na dostarczenie produktów rolnych przez rolnika do pierwszego nabywcy);
- tworzenie ram prawnych, które promują dobre praktyki i wskazują (i napiętnują) „nieuczciwe” zachowania w relacjach B-2-B;
- dalszy rozwój nowoczesnych rynków hurtowych, jako pośredniego ogniwa pomiędzy producentami rolnymi i producentami ryb (zrzeszonymi jak i niezrzeszonymi) a podmiotami handlu detalicznego wokół ośrodków miejskich (również wokół małych i średnich miast, powiązanych transportowo z obszarami wiejskimi). Rozwój ten, dzięki procesom synergii będzie korzystnie oddziaływał na miejscowy rynek pracy, zapewniając jednocześnie zbyt lokalnych produktów rolnych, rybołówstwa i akwakultury;
- rozwój infrastruktury technicznej handlu hurtowego (terminale portowe, kolejowe, hale rynków hurtowych, centra spedycyjne, etc.);
- rozwój technologii internetowych dający możliwość rozwoju współpracy i integracji, np. poprzez uruchamianie platform elektronicznych tworzonych na potrzeby eksportu dużych, jednorodnych partii towaru.
- stabilizacja i monitorowanie rynków rolnych.

Nowe modele organizacji rynków będą uzupełniane poprzez działania zwiększające wydajności/produktywności pracy, ziemi i kapitału w systemach produkcji rolnej oraz możliwości produkcyjnych gospodarstw rybackich. Do nich można zaliczyć m.in. usługi szkoleniowe i doradztwo w zakresie technologicznym, jak i w zakresie różnych form współpracy dla osób prowadzących działalność rolniczą lub rybacką. Dotychczasowe działania na rzecz poprawy struktury obszarowej gospodarstw (poprzez scalanie, wymianę gruntów, dzierżawę, instrumenty wspierające rolników przejmujących gospodarstwa), będą uzupełniane przez promowanie modeli współpracy gospodarstw dysponujących różnymi zasobami pracy, ziemi, kapitału i wiedzy, tak, aby osiągały one w drodze kooperacji korzyści skali niezbędne do funkcjonowania na konkurencyjnym rynku pomimo powolnych zmian własnościowych gruntów rolnych. Wsparcie dla wyposażenia gospodarstw w nowoczesne maszyny, urządzenia, budynki/budowle (szczególnie w zakresie automatyzacji, cyfryzacji, biogospodarki, potrzeb wynikających ze zmian klimatu i ochrony środowiska) będzie ukierunkowane (w formie preferencji) na tego typu współpracę.

efektów synergii (np. klastrów rolnych, grup producentów rolnych czy rybnych, organizacji międzybranżowych, spółdzielni energetycznych, grup aktywnych EPI, rynków hurtowych, giełd towarowych oraz naukowców i doradców rolnych). Działania w ramach tego kierunku powinny uwzględniać także możliwości tworzenia bardziej złożonych i innowacyjnych struktur integrujących rolników, przedsiębiorców, handel, naukowców i doradztwo, (w tym klastrów rolnych, grup operacyjnych EPI, etc.) celem wykorzystania potencjałów inwestycyjnych, handlowych oraz innowacyjnych występujących regionalnie (np. inteligentne specjalizacje) lub nawet lokalnie. W inicjatywach tych należy uwzględnić potencjał regionalnych (lokalnych) czempionów gospodarczych w zakresie możliwości integracji lokalnych przedsiębiorców, ale także pozytywne (historyczne dziś) doświadczenia (wzorce) Polski w zakresie rozwoju spółdzielczości

Kierunek interwencji: Jakość i bezpieczeństwo żywności

Osiągnięcie i utrzymanie wysokiego poziomu jakości i bezpieczeństwa produktów rolno-spożywczych opartych na krajowych surowcach i produktach wymaga utrzymania na najwyższym poziomie infrastruktury zaplecza naukowo-badawczego, systemu kontroli, rolniczej i rybackiej bazy produkcyjnej, na którą składają się użytki rolne utrzymane w dobrej kulturze rolnej, żywotne ekonomicznie gospodarstwa rolne i rybackie, baza genetyczna produkcji roślinnej i zwierzęcej, a także sprawny system przetwórstwa i handlu. Do kwestii jakości i bezpieczeństwa żywności odnosi się zasada wzajemnej zgodności (*ang. cross-compliance*) w ramach systemu płatności bezpośrednich, która warunkuje dostęp rolników do wsparcia WPR od realizacji wymogów podstawowych m.in. w zakresie zarządzania w obszarach zdrowia publicznego, zdrowia zwierząt i zdrowia roślin. W coraz większym stopniu o jakości i wycenie rynkowej polskiej produkcji rolnej będzie decydować nie tylko wiarygodność systemów kontroli i przestrzeganie minimalnych norm prawnych ale rosnący udział produkcji ekologicznej lub innych systemów produkcji zapewniających ochronę zasobów środowiskowych (niski ślad środowiskowy).

Działania horyzontalne⁴¹:

- wspieranie wytwarzania i dystrybucji produktów o wysokiej jakości i poziomie innowacyjności, w tym m.in. tradycyjnych, regionalnych i ekologicznych – wdrażane również poprzez projekty rozwoju branż;
- wykorzystanie potencjału produkcyjnego polskiego sektora rolnego;
- wsparcie i promocja sektora żywności wysokiej jakości;

Działania uzupełniające:

- dbałość o wysoką jakość oferowanych produktów żywnościowych i dostosowanie produktów do indywidualnych potrzeb żywieniowych konsumentów;⁴²
- upowszechnianie w społeczeństwie wiedzy w zakresie zasad żywienia, tradycji żywnościowych kraju i regionu oraz jakości artykułów rolno-spożywczych i promowanie zdrowych wzorców konsumpcji, m.in. poprzez włączenie producentów do systemów edukacji;
- kontrola i nadzór nad krajowym obrotem produktami rolno-spożywczymi;
- promowanie łańcuchów rynkowych, w tym infrastruktury rynkowej sprzyjającej rozwojowi żywności tradycyjnej, w tym rozwojowi sprzedaży żywności bezpośrednio konsumentom końcowym/bezpośrednio z gospodarstwa, lokalnych rynków rolno-spożywczych;
- promowanie rozwoju elektronicznego handlu produktami żywnościowymi oferowanymi konsumentom przez producentów rolnych i rybackich;
- uproszczenia w przystępowaniu do systemów jakości żywności oraz szkolenia i doradztwo w tym zakresie;
- rozwoju systemów dystrybucji i wspólnej organizacji sprzedaży na rynkach dużych miast;
- rozwój rolnictwa ekologicznego oraz prośrodowiskowych technik w produkcji rybackiej;
- wsparcie ekspansji i promocji zagranicznej polskich eksporterów;
- uspołnienie działań w zakresie zarządzania systemami promocji żywności i efektywnego systemu nadzoru nad bezpieczeństwem żywności;

Integratorem tych rozwiązań są właściwe systemy produkcji rolniczej, systemy jakości żywności i jej kontroli zapewniające nadzór nad całym procesem „od pola do stołu” oraz „od łowiska do półmiska”, a także transparentność i wiarygodność informacji trafiającej do konsumentów. Jest to kluczowe, ponieważ ważną rolę

⁴¹ Działania SOR

⁴² Nowy obszar konkurencyjności polskiej żywności może opierać się na profilaktyce chorób dietozależnych i nowotworowych oraz ograniczeniu żywieniowych czynników ryzyka chorób układu krążenia. Kluczową kwestią pozostaje oferowanie produktów żywnościowych o wysokiej zawartości składników bioaktywnych, pomocnych w prawidłowym wzroście i rozwoju organizmu, ukierunkowanych na potencjalne grupy odbiorców np. kobiety w okresie ciąży i laktacji, dzieci i młodzież w okresie intensywnego wzrostu i pokwitania, rekonwalescencji, alergicy, osoby w wieku starszym, osoby chore na celiakię itp.

w promowaniu żywności wysokiej jakości ma właśnie dostępność i wiarygodność dla konsumenta informacji na temat pochodzenia, metod produkcji i składu produktów. Istotne będzie również wykorzystanie zasobów infrastruktury turystyki wiejskiej i rybackiej, ze szczególnym uwzględnieniem gospodarstw agroturystycznych i ekoturystycznych, w kontekście realizowania publicznej misji w zakresie kształtowania świadomości obywatelskiej o rolnictwie, gospodarce rolno-spożywczej oraz dziedzictwie kulturowym polskiej wsi i obszarów rybackich.

Kierunek interwencji: Rozwój innowacji, cyfryzacji i przemysłu 4.0. w sektorze rolno-spożywczym

Podmioty sektora rolno-spożywczego powinny uczestniczyć w kolejnej rewolucji przemysłowej, którą wyznaczają innowacje (produktowe, procesowe, organizacyjne, marketingowe), cyfryzacja, technologie satelitarne, Internet rzeczy⁴³ i przemysł 4.0, co jest warunkiem utrzymania i wzmacniania konkurencyjności międzynarodowej tego sektora. Wzrost liczby aktywnych małych i średnich przedsiębiorstw oraz gospodarstw rolnych i rybackich, wdrażających innowacje i charakteryzujących się wyższą niż dotychczas efektywnością i dochodowością pozwoli uniknąć pułapki średniego dochodu i pułapki przeciętnego produktu. Opracowane w wyniku badań naukowych nowe technologie służyć będą także odporności sektora na zwiększone ryzyka produkcyjne i rynkowe oraz ułatwią godzenie potrzeby wzrostu produktywności z potrzebą zaspokajania oczekiwań społecznych w zakresie ochrony zasobów środowiskowych, klimatu i dostarczania innych usług o charakterze dóbr publicznych.

Działania horyzontalne⁴⁴:

- tworzenie i wdrażanie innowacyjnych rozwiązań w rolnictwie i sektorze przetwórstwa rolno-spożywczego, rozwój innowacyjnych produktów rolnych;
- wykorzystanie ICT w procesach modernizacyjnych sektora rolno-spożywczego;
- realizacja projektów badawczych (krajowych i międzynarodowych) ukierunkowanych na rozwiązania innowacyjne w sektorze rolno-spożywczym;
- wdrożenie systemu zarządzania badaniami i innowacjami w zapleczu naukowo-badawczym sektora rolno-spożywczego, które mogą być wdrażane również w innych gałęziach gospodarki;
- upowszechnianie i wdrażanie innowacji w rolnictwie i zwiększenie popytu na innowacje wśród producentów i przetwórców rolno-spożywczych;
- stymulowanie w krajowym rolnictwie i przemyśle rolno-spożywczym innowacyjności produktowej ukierunkowanej na zaspokojenie potrzeb wynikających z procesów demograficznych zachodzących w społeczeństwie i z konieczności zapobiegania chorobom cywilizacyjnym

Działania uzupełniające:

- modernizacja w rolnictwie i rybactwie wykorzystująca możliwość adoptowania najnowszych technologii, w tym m.in. w zakresie automatyzacji, cyfryzacji⁴⁵, hodowli⁴⁶ i rozwoju biogospodarki⁴⁷;

⁴³ „Internet rzeczy” (ang. „Internet of Things”, w skrócie IoT) w uproszczeniu oznacza ekosystem, w którym wyposażone w sensory przedmioty komunikują się z komputerami. Zastosowanie IoT może mieć ogromne znaczenie dla ochrony środowiska (np. monitorowania stanu gleby), przemysłu i rolnictwa (obejmując takie zagadnienia jak stopień nawożenia i zanieczyszczenia, nawadnianie pól i szklarni) czy w rozwiązaniach dotyczących gospodarki wodnej w inteligentnych miastach (np. monitorowanie żywności i nawadniania obszarów zielonych). Patrz raport pt. *Internet rzeczy w Polsce* [<https://iab.org.pl/wp-content/uploads/2015/09/Raport-Internet-Rzeczy-w-Polsce.pdf>].

⁴⁴ Działania SOR

⁴⁵ wykorzystanie technologii satelitarnych, rolnictwa precyzyjnego, systemów zarządzania stadem, programy wspomagania podejmowania decyzji

⁴⁶ m.in. odmiany roślin mniej wrażliwe na warunki środowiskowe, technologie umożliwiające mechanizację zbioru owoców i warzyw, zwiększenie efektywności wykorzystania paszy, stosowanie technologii w pełni zautomatyzowanej – robotów, stosowanie automatów paszowych, monitoring budynków inwentarskich za pomocą kamer

⁴⁷ np. upowszechnienie prośrodowiskowych środków i technologii produkcji

- tworzenie i wdrożenie innowacyjnych aplikacji oraz otwartych platform ICT, dzięki którym możliwe jest zdalne doradzanie, wspieranie producentów rolnych czy zachęcanie użytkowników do aktywnej współpracy (w tym wymiany wiedzy)⁴⁸.
- cyfryzacja w dziedzinie wdrażania instrumentów polityki rolnej ułatwiająca rozwój i upowszechnienie narzędzi do optymalizacji procesów produkcyjnych w gospodarstwach rolnych;
- wdrożenie programów badań na rzecz innowacji (w tym ze środków programów ramowych UE) uwzględniających specyfikę polskiego sektora rolno-żywnościowego (m.in. przewagę małych i średniej wielkości podmiotów, warunki klimatyczne) oraz strategiczne kierunki hodowli zwierząt i roślin z uwzględnieniem zmian klimatu, odporności na organizmy szkodliwe, czy też wymagań rynkowych
- integracja działalności sektora nauki, edukacji i rozwoju (w tym m.in. instytutów badawczych, uczelni rolniczych i jednostek naukowych);
- silniejsza współpraca sektora badań i rozwoju z sektorem produkcyjnym i przetwórstwa, m.in. poprzez nowe form współpracy (np. grup operacyjnych na rzecz innowacji EPI);
- promocja i upowszechnianie wiedzy w zakresie innowacyjnych rozwiązań w sektorze rolno-spożywczym;
- transfer wiedzy z sektora nauki w zakresie innowacyjnych rozwiązań na rzecz ograniczenia negatywnego wpływu sektora rybackiego na środowisko, poprawy stanu środowiska i żywych zasobów wód,
- zwiększenie wykorzystania technologii cyfrowych w ramach kontroli i egzekwowania przepisów wspólnej polityki rybołówstwa (użycie dronów w kontroli rybołówstwa morskiego; wykorzystanie technik satelitarnych do obmiarów stawów hodowlanych),
- rozwój współpracy między gospodarstwami i podmiotami w całym łańcuchu rynkowym, np. w formie klastrów, parków lub platform technologicznych;
- preferencje w zakresie wsparcia publicznego, UE i krajowego, na rzecz inwestycji rozwojowych przedsiębiorstw i gospodarstw rolnych z uwzględnieniem instrumentu inteligentnych specjalizacji;
- obniżenie ryzyka wdrożenia innowacji i realizacji projektów innowacyjnych wysokiego ryzyka w rolnictwie i rybactwie;
- ułatwienie dostępu do zasobów informacyjnych, w szczególności przepływu zasobów informacyjnych między jednostkami administracji publicznej i instytucjami badawczymi.

Nośnikiem (wektorem) innowacji technologicznych w rolnictwie są w ostatnich latach rozwiązania w zakresie wdrażania poszczególnych instrumentów wsparcia w ramach Wspólnej Polityki Rolnej, w szczególności w zakresie płatności obszarowych. Od 2018 r. istnieje w Polsce możliwość składania wniosków o przyznanie płatności obszarowych przez Internet, powszechnie wykorzystywane są zdjęcia satelitarne i systemy informacji geograficznej, w tym pochodzące z unijnego systemu satelit i czujników pod nazwą Sentinel,. Planuje się, aby zobrazowania satelitarne były w najbliższych latach powszechnie wykorzystywane do monitorowania działek rolnych, upraw i zabiegów agrotechnicznych.

⁴⁸ Takie rozwiązania powinny wykorzystywać możliwości już obecnie (oraz przyszłych) używanych przez rolników telefonów komórkowych

Kierunek interwencji: Zarządzanie ryzykiem w sektorze rolno-spożywczym

Z punktu widzenia gospodarstwa rolnego, czy rybackiego - różnym ryzykom odpowiadają różne sposoby ograniczania i im przeciwdziałania. Zakłada się, że ważną rolę w stabilizowaniu dochodów w rolnictwie i rybactwie odgrywać wciąż będą działania Wspólnej Polityki Rolnej i wspólnej polityki rybołówstwa, chociaż obserwuje się jednocześnie malejącą rolę w rolnictwie tradycyjnych instrumentów stabilizacji cen rynkowych i wzrost znaczenia w tym zakresie wsparcia bezpośredniego (płatności bezpośrednie), doraźnego wsparcia łagodzącego skutki zniszczeń, kryzysów rynkowych oraz dobrowolnych dla rolników i rybaków instrumentów aktywnego zarządzania ryzykiem w gospodarstwach (np. instrumenty EFROW, EFMR). Płatności bezpośrednie w ramach WPR, mimo że nie jest to ich głównym celem, pozwalają ograniczać skutki ryzyka dochodowego, związanego zarówno z wahaniami cen (wskutek zmienności sytuacji rynkowej), jak i poziomu planowania (wskutek zmienności warunków pogodowych).

Działania horyzontalne⁴⁹:

- wprowadzenie kompleksowych rozwiązań z zakresu zarządzania ryzykiem w produkcji rolno-społawczej;
- gospodarka wodna w rolnictwie w tym melioracje, powiększenie retencji wodnej;
- minimalizacja negatywnych skutków zjawisk naturalnych, w tym zapobieganie powodziom i suszy;

Działania uzupełniające:

- wdrożenie szczególnych zasad współdzielenia ryzyka (np. zabezpieczeniem w formie kontraktów terminowych), futures⁵⁰, czy stosowania ubezpieczeń w rolnictwie i rybactwie⁵¹, doskonalenie zasad szacowania strat i dzielenia ryzyka.
- działania na rzecz ograniczenia ryzyka produkcyjnego, w tym wykorzystanie nowych rozwiązań technologicznych i organizacyjnych opracowanych w zapleczu naukowo-badawczym,
- dywersyfikacja struktury hodowli i produkcji, odpowiedni dobór odmian i gatunków, ras zwierząt gospodarskich (w tym programy hodowlane), doskonalenie technologii produkcji, właściwy system chowu zwierząt,
- inwestycje w nawadnianie użytków rolnych, systemy przeciwpromrozkowe,
- przechowalnictwo plodów rolnych, składowanie produktów rybołówstwa i akwakultury
- wyposażenie obszarów wiejskich i rybackich w systemy ostrzegania przed zagrożeniami oraz rozwój infrastruktury technicznej ograniczającej skutki zjawisk pogodowych, np. budowa wałów przeciwpowodziowych, zbiorników retencyjnych.
- wdrożenie nowych rozwiązań innowacyjnych, a także już prowadzonych w ramach WPR działań promujących zrównoważone praktyki uprawowe, przeciwdziałające degradacji gleby, w tym spadkowi substancji organicznej, która zwiększa odporność upraw na niedobory wody, pozwalające także na bardziej racjonalną gospodarkę nawozową⁵².
- zwalczanie i zapobieganie chorobom zakaźnym zwierząt.

⁴⁹ Działania SOR

⁵⁰ instrument finansowy - umowa zawarta pomiędzy sprzedającym (kupującym) a giełdą lub izbą rozliczeniową, w której sprzedający (kupujący) zobowiązuje się sprzedać (kupić) określony instrument bazowy za ściśle określoną cenę w ściśle określonym terminie. Cena, według której strony przeprowadzą transakcję w przyszłości, zwana jest ceną terminową (ang. future price), zaś dzień, w którym strony zobowiązane są przeprowadzić transakcję, to data rozliczenia (ang. settlement date) lub data dostawy (ang. delivery date).

⁵¹ Działania w ramach tego kierunku interwencji będą także dotyczyć dalszego rozwoju i upowszechniania instrumentów zarządzania ryzykiem w postaci ubezpieczeń komercyjnych, ubezpieczeń dofinansowanych przez budżet państwa, funduszy wzajemnych oraz kontraktów terminowych.

⁵² Ograniczeniom podatności na wahania warunków pogodowych i fitosanitarnych (susze, przymrozki, wymarznienia, choroby roślin) służyć będzie także optymalizacja całości procesów agrotechnicznych, w tym gospodarki nawozowej i przestrzeganie zasad integrowanej ochrony roślin (m.in. kontrola obrotu nawozami i środkami ochrony roślin oraz kontrola ich jakości, podnoszenie wiedzy na temat nawożenia, a także zmniejszanie zagrożenia związanego ze stosowaniem środków ochrony roślin). Ważną rolę, w tym zakresie ma do spełnienia doradztwo technologiczne, zarówno prywatne (np. powiązane ze sprzedażą środków produkcji) jak i publiczne

- opracowanie i wdrożenie systemów pomocy dla gospodarstw dotkniętych niekorzystnymi zjawiskami atmosferycznym bądź okolicznościami nadzwyczajnymi uniemożliwiającymi lub utrudniającymi działalność rolniczą i rybacką. W tym zakresie dużą rolę mogą odegrać instrumenty finansowe (wdrażanych na poziomie lokalnym i regionalnym), jako dopełnienia wsparcia o charakterze bezzwrotnym;
- restrukturyzacja zadłużenia podmiotów prowadzących gospodarstwa rolne, w tym udzielanie pomocy w formie przejęcia długu podmiotu prowadzącego gospodarstwo rolne powstałego w związku z prowadzeniem działalności rolniczej;
- wykorzystanie wiedzy i informacji w aktywnym podejściu do ryzyka (rynkowego i produkcyjnego) w zarządzaniu gospodarstwem rolnym;
- wdrażanie obowiązków wynikających ze zwalczania i zapobiegania chorobom roślin, a także wdrażanie mechanizmów łagodzących skutki rynkowe zjawisk z tym związanych;

Kierunek interwencji: Poszerzanie i rozwój rynków zbytu na produkty i surowce sektora rolno-spożywczego (w tym biogospodarka)

Otwieranie nowych rynków zbytu dla produktów żywnościowych dotyczy nie tylko wymiaru międzynarodowego ale również poszerzania i zwiększania dostępności krajowych (w tym lokalnych i regionalnych) rynków na artykuły rolno-spożywcze i surowce krajowej produkcji, w tym poszukiwania i rozwoju nowych (nieżywnościowych) zastosowań dla surowców rolniczych.

Działania horyzontalne⁵³:

- promocja produktów sektora rolniczego oraz wsparcie ekspansji zagranicznej polskich przedsiębiorców;
- rozwój innowacyjnych działań promocyjnych artykułów rolnych przyczyni się do wsparcia bezpieczeństwa żywności i jej jakości oraz rynkowego ukierunkowania produkcji;
- działania na rzecz promocji sektora rolno-spożywczego oraz wsparcia ekspansji zagranicznej polskich przedsiębiorców tego sektora;
- działania na rzecz promocji polskiego sektora zielonych technologii oraz wsparcia ekspansji zagranicznej polskich przedsiębiorców tego sektora przy wykorzystaniu nowych form finansowania klimatycznego (Zielony Fundusz Klimatyczny oraz Fundusz Adaptacyjny);
- promocja gospodarcza Polski oraz polskich produktów na arenie międzynarodowej;
- integracja polityki państwa w obszarze promocji eksportu z działaniami nakierowanymi na rozwój badań, innowacyjności oraz polityki klastrowej;
- wsparcie firm działających w obszarach inteligentnych specjalizacji (zarówno krajowych jak i regionalnych);
- dążenie do maksymalizacji wykorzystywania odpadów jako surowców;

Działania uzupełniające:

- monitorowanie przestrzegania reguł funkcjonowania jednolitego rynku UE, realizacji postanowień umów międzynarodowych przez partnerów spoza UE,
- wywieranie wpływu na politykę handlową UE, która powinna zapewniać równowagę wzajemnych koncesji i ograniczać pole dla działań o charakterze barier pozataryfowych przez partnerów handlowych Polski.
- skuteczna promocja polskiej żywności na rzecz jak najpełniejszego wykorzystania dostępu do rynków poza unijnych wynikającego z umów handlowych UE. W szczególności działania w zakresie likwidacji barier technicznych i prawnych (pozataryfowych) w dostępie do zagranicznych rynków i uzgadnianie

⁵³ Działania SOR

procedur weterynaryjnych, fitosanitarnych i sanitarnych, a także szersze wykorzystywanie procedur i działań instytucji UE w tych uzgodnieniach.

- kontrola i nadzór nad obrotem produktami rolno-spożywczymi importowanymi do Polski.
- upowszechnianiu rozwiązań GOZ i biogospodarki, ze szczególnym uwzględnieniem gospodarczego wykorzystania odpadów rolniczych i z przetwórstwa rolnego oraz rybnego, rozwoju innowacji i tworzeniu nowych przedsiębiorstw specjalizujących się w biogospodarce (w tym z wykorzystaniem grup operacyjnych na rzecz EPI);⁵⁴
- zwiększenie wykorzystania odnawialnych zasobów biologicznych, na rzecz produkcji nowych produktów, kreując nowe łańcuchy wartości, co powinno zapewnić także producentom podstawowej biomasy – rolnikom i rybakom – udział w nowych łańcuchach wartości i zwiększenie ich dochodów.
- promowanie, budowa i rozwój obiektów o zamkniętym obiegu wody (obiekty akwakultury wykorzystujące w produkcji metody recyrkulacji – RAS), retencjonujących wodę (stawy typu karpiego) oraz wykorzystujących OZE;
- promowanie, budowa i rozwój już istniejących obiektów o zamkniętym obiegu wody (przypadku sektora rybactwa, szczególne znaczenie zyskują obiekty akwakultury wykorzystujące w produkcji metody recyrkulacji i retencji wody; jednocześnie, istotne znaczenie zachowują nadal również tradycyjne stawy typu karpiego, w których przyrosty ryb uzależnione są od pokarmu naturalnego, a gospodarka wodna oparta jest na zasadzie retencjonowania wody, co zapobiega marnotrawieniu tego zasobu) oraz tych, które wykorzystują OZE jest jednym z ważniejszych elementów rozwoju gospodarstw chowu i hodowli ryb.
- opracowanie i udoskonalanie przez zaplecze naukowo-badawcze nowych rozwiązań technologicznych i organizacyjnych,
- wdrażanie i promocja technologii minimalizujących zużycie surowców naturalnych i nośników energii,
- opracowanie i wdrożenie rozwiązań ograniczających i zapobiegających stratom i odpadom żywności,
- identyfikacja i wspieranie tworzenia nowych łańcuchów wartości w produkcji bioproduktów, m.in. z wykorzystaniem nowych modeli współpracy,
- zwiększanie wykorzystania odnawialnych źródeł energii, i ograniczanie deficytu energii na obszarach wiejskich i rybackich,
- wspieranie zaplecza surowcowego sektora rolno-spożywczego poprzez stosowanie płatności związanych z produkcją do niektórych nieżywnościowych produktów rolnych (len, konopie włókniste),
- rozwój polskiej dyplomacji gospodarczej szczególnie w krajach pozaunijnych będących rynkami perspektywnymi dla eksportu polskich produktów rolno-spożywczych,
- poszukiwanie nisz rynkowych dla polskich produktów rolno-spożywczych poprzez dalsze zwiększanie liczby ekspertów Zagranicznych Biur handlowych PAIH, którzy posiadać będą rozeznanie na co jest aktualnie popyt i czego dana gospodarka będzie potrzebować w niedalekiej przyszłości.
- promocja i zwiększenie eksportu polskich produktów rolno-spożywczych w kraju i na rynku światowym przez wzrost ich rozpoznawalności, kształtowanie pozytywnego wizerunku oraz marki polskiej żywności wysokiej jakości.

⁵⁴ Ważnym elementem GOZ jest biogospodarka obejmująca produkcję odnawialnych zasobów biologicznych oraz przekształcanie tych zasobów i powstających w procesie przetwarzania odpadów, w produkty o wartości dodanej, takie jak żywność, pasze, bioprodukty i bioenergia. Ważnym aspektem rozwoju biogospodarki są możliwości dywersyfikacji ekonomicznej obszarów wiejskich i powstanie nowych, atrakcyjnych miejsc pracy, na tych obszarach. Przejście na GOZ, może być istotnym elementem stworzenia niskoemisyjnej, zasobooszczędnej, innowacyjnej i konkurencyjnej gospodarki Polski. Obecnie, poza produkcją żywności, biomasę najczęściej wykorzystuje się do celów energetycznych; głównie do bezpośredniego spalania oraz w stosunkowo małym stopniu do produkcji paliw płynnych. Biomasa, może mieć jednak znacznie szersze zastosowanie, dlatego też konieczne jest dążenie do najbardziej wydajnego i zrównoważonego wytwarzania i zagospodarowania biomasy, kreując w oparciu o nią produkty o jak najwyższej wartości dodanej o szerokim wachlarzu zastosowań.

Cel szczegółowy II Poprawa jakości życia, infrastruktury i stanu środowiska

Podsumowanie wyników diagnozy ze strategicznymi rozstrzygnięciami

upodobnienie się miasta i jego otoczenia wiejskiego wynika bardziej ze statystyki niż z realnie istniejącego „wyrównywania szans” w ramach organizmu miejsko-wiejskiego

(Analiza tempa rozwoju tzw. gmin obwarzankowych na

Wyposażenie w infrastrukturę obszarów wiejskich i rybackich jest istotnym elementem warunkującym poziom życia mieszkańców oraz przebieg procesów gospodarczych. Budowa i modernizacja elementów infrastruktury technicznej i społecznej wpływa zarówno na poprawę warunków środowiskowych i zdrowotnych, jak i na wzrost atrakcyjności tych terenów dla zewnętrznych przedsiębiorców, tym samym przyczynia się do wzrostu liczby nowych mieszkańców.

Obecny niedostateczny poziom dostępności i jakości infrastruktury na obszarach wiejskich jest jedną z przyczyn wciąż niskiego zróżnicowania gospodarczego wielu z tych obszarów, a w konsekwencji – **przyczyną niskiego poziomu mobilności zawodowej**. W szczególności dostępność i jakość infrastruktury cyfrowo-telekomunikacyjnej będzie silnie rzutować na możliwości stosowania nowych rozwiązań technologicznych w sferze produkcji i handlu oraz rozwoju społecznego i budowania partnerstw. **Stopień rozwoju infrastrukturalnego obszarów wiejskich idzie w parze z rodzajem sieci osadnictwa skupionego i nie zależy wprost od bliskości dużego miasta, tylko poziomu dochodów własnych gminy.**

Większość z 4299 miejscowości pozbawionych dostępu do naziemnego Internetu szerokopasmowego to małe wsie do 100 mieszkańców. **Co piąta polska wieś nie ma szerokopasmowego Internetu.**

(raport Urzędu Komunikacji Elektronicznej)

Wykorzystanie technologii cyfrowych w rolnictwie i obszarach wiejskich w UE jest średnio niskie głównie z uwagi na brak połączeń szerokopasmowych. Przepaść cyfrowa między miastem a wsią to nie tylko nierównowaga technologii czy łączności ale również nierównowaga szans. Obszary wiejskie są bardzo często obszarami niedoskonałości rynku. Prywatni operatorzy nie chcą inwestować w takie obszary z uwagi na ryzyko niższych zysków. Z tego powodu inwestycje publiczne są kluczowe i powinny dotyczyć **infrastruktury ICT oraz podnoszenia umiejętności cyfrowych.**

Rozwój wsi wymaga także **rozwoju infrastruktury energetycznej** również w zakresie dywersyfikacji źródeł wytwarzania energii oraz dystrybucji energii na poziomie lokalnym. Te dwa pozornie rozłączne elementy

Poprawa sytuacji na obszarach wiejskich wymaga **utworzenia spójnych, stabilnych mechanizmów wsparcia zróżnicowanych form rozwoju energetyki odnawialnej na obszarach wiejskich, a przede wszystkim rozwoju energetyki prosumenckiej.**

(Stanowisko XVIII Kongresu Gmin Wiejskich z dnia 20 czerwca 2018 r. w sprawie wyzwań dla rozwoju obszarów wiejskich)

infrastruktury liniowej wzajemnie uzależnione są od rozwoju każdego z nich. W szczególności sieć ICT decyduje o możliwości budowy inteligentnych systemów energii na obszarach wiejskich oraz e-usług w tym zakresie, natomiast sieć energetyczna powinna integrować wszystkie dostępne źródła wytwarzania energii również na poziomie gospodarstwa domowego wykorzystujące rozwiązania sztucznej inteligencji czy Internetu rzeczy.

Wykorzystanie odnawialnych źródeł energii może stać się jednym z ważniejszych czynników rozwoju obszarów wiejskich, redukując deficyty w zaopatrzeniu w energię i tym samym stabilizując warunki prowadzenia działalności rolniczej

i gospodarczej, mogą też stanowić źródło dodatkowych dochodów mieszkańców wsi.⁵⁵ Sposobem na rozwój energetyki z równoczesną poprawą standardu życia na obszarach wiejskich może być rozwój energetyki prosumenckiej, w której odbiorca energii jest jednocześnie jej producentem i konsumentem. Przy czym **rozwój OZE i energetyki prosumenckiej powinien następować przy jednoczesnej modernizacji i budowie linii energetycznych oraz infrastruktury magazynowania energii na obszarach wiejskich**. Jednocześnie w przypadku rozwoju pojazdów elektrycznych na obszarach wiejskich powinny powstawać miejsca ładowania tych pojazdów przy głównych ciągach komunikacyjnych.

Polska wieś zmagą się z poważnymi dysproporcjami w zakresie dostępu do ludzi, infrastruktury transportowej, edukacji i usług wyższego rzędu.”

(OECD Przeglądy Polityk Rozwoju Obszarów Wiejskich: Polska 2018)

Występują znaczące rozbieżnościami między gminami miejskimi i wiejskimi w dziedzinie dostępu do populacji i infrastruktury transportowej - (ang. *accessibility to people*) rozumiana jako odsetek ludności danego kraju, do którego mieszkańiec danego regionu jest w stanie dotrzeć w określonym czasie dojazdu. Uwzględniając 2-godzinną jazdę samochodem, w 2015 r. w pierwszym kwartylu dostępności znajdowało się 34% mieszkańców gmin miejskich i zaledwie 11,3% mieszkańców gmin wiejskich i miejsko-wiejskich⁵⁶.

Zakłada się, że **odpowiednio zorganizowany inteligentny transport zbiorowy spowoduje większą mobilność międzysektorową** (w tym również osób związanych z gospodarstwem rolnym), **poprawi dostęp do edukacji, usług zdrowotnych i rekreacyjnych, wygeneruje nowe miejsca pracy oraz będzie stanowił wsparcie dla rozwoju działalności gospodarczej na obszarach wiejskich**, w tym turystyki.

Wykorzystując innowacje i technologie przy okazji wykonywania ustawowych zadań, inteligentne samorządy mogą osiągnąć wymierne korzyści z zarządzania majątkiem drogowym: podniesienie bezpieczeństwa ruchu drogowego, oszczędności, a nawet dodatkowe dochody.

(V Warmińsko-Mazurskie Forum Drogowe)

W większości przypadków sytuacja polskiej wsi pod względem wybranych elementów infrastruktury wodno-kanalizacyjnej odbiega od standardów miejskich.⁵⁷ Trudności te dotyczą głównie gmin wiejskich i miejsko-wiejskich o niskim przychodzie własnym *per capita* oraz obszarów z naturalnymi utrudnieniami jak np. obszary górskie i podgórskie. Obszary te zmagają się dodatkowo ze specyficznymi wyzwaniami, takimi jak np. znaczne odległości pomiędzy zabudowaniami, niski stopień zaludnienia, nieliczne miejscowości.⁵⁸

„Problemy w rozwoju infrastrukturalnym obszarów wiejskich mają różny charakter i zakres w przekroju terytorialnym, co silnie oddziałuje na możliwości realizacji zadań własnych JST oraz zapewnienia mieszkańcom wsi dostępu do wysokiej jakości usług publicznych. **Brak dróg, względnie dróg o wystarczająco dobrej nawierzchni, niedobory nie tylko sieci kanalizacyjnej, ale także wodociągowej, oczyszczalni ścieków, ogromne zaniedbania w zakresie gospodarki odpadami – to tylko niektóre z najważniejszych czynników powodujących obniżenie standardu życia lokalnych społeczności.** Dodatkowo, tereny niewyposażone w zadowalającym stopniu w obiekty

Rozstrzygnięcie strategiczne:

Polska wieś wymaga podniesienia standardu jakości życia określonego poziomem rozwoju infrastruktury (głównie ICT, wod.-kan., transportowej i energetycznej, w tym OZE) i dostępnością usług publicznych (gł. zdrowie i edukacja).

⁵⁵ Szanse rozwoju odnawialnych źródeł energii na obszarach wiejskich w świetle nowej ustawy, Zdzisław Ginalski

⁵⁶ *Przeglądy Polityk Rozwoju Obszarów Wiejskich: Polska 2018*, OECD.

⁵⁷ W 2015 r. sieci wodociągowej nie miało 0,6% gmin wiejskich, sieci kanalizacyjnej 10,6% a sieci gazowej 50,2% gmin wiejskich i 23,2% gmin miejsko-wiejskich. Wyraźne zróżnicowanie dostępu do kanalizacji jest widoczne zarówno na poziomie województw, jak i powiatów.

⁵⁸ Zamieszkują je duży odsetek osób w podeszłym wieku, czasami cechują się wysokim wskaźnikiem ubóstwa oraz oddaleniem od głównych węzłów lotniczych /kolejowych/ drogowych.

infrastrukturalne, poprzez swoją niską konkurencyjność zniechęcają potencjalnych inwestorów, co skutkuje określonymi kosztami społecznymi (brak nowych miejsc pracy, mniejsze od potencjalnych wpływy do budżetów gmin, itp.)⁵⁹

W roku szkolnym 2017/18 średnia liczba uczniów w oddziale w szkole podstawowej wiejskiej wynosiła 15, podczas gdy w mieście 21.

Przeciętna liczba uczniów przypadająca na nauczyciela wynosiła w mieście -14, zaś na wsi – 11.”

(GUS)

Kwestią wymagającą szczególnego podejścia są również **szkoły i miejsca opieki nad małymi dziećmi (od lat 3) – których wciąż nie jest wystarczająco dużo**. W zależności od kondycji finansowej JST, zmian demograficznych i możliwości przeprowadzenia zmian, **sieć szkół jest nadmiernie rozbudowana lub wręcz przeciwnie – ulega ciągłym ograniczeniom ze względu na kosztowne ich utrzymanie**⁶⁰. Jednym z propozycji dla zachowania małych szkół na wsi jest przekształcanie ich w ośrodki edukacji przez całe życie, gdzie odbywałyby się takie projekty jak: edukacja formalna i nieformalna małych dzieci i młodzieży edukacja formalna czy nieformalna i pozaformalna dorosłych, Kluby Seniora, itp.⁶¹

Obecne rozwiązania w zakresie tego rodzaju dodatkowych funkcjonalności małych szkół na wsiach nie obejmują stałego dofinansowywania takiej działalności oraz nie zawsze spotykają się z akceptacją lokalnych społeczności. **W efekcie JST o niskich dochodach własnych mierzą się z wyzwaniem utrzymania systemu szkół kosztem redukcji lub wolniejszego tempa inwestycji infrastrukturalnych**. A brak zmian w tym zakresie sprzyja pogłębianiu dysproporcji rozwojowych między gminami.

Na terenach wiejskich w 2016 r. działało 2,7 tys. instytucji kultury (centrów kultury, domów i ośrodków kultury, klubów i świetlic). **Wśród instytucji kultury na wsi przeważały świetlice**, których udział wyniósł 49,9%.

(GUS)

Próba przezwyciężenia luki kompetencyjnej na obszarach wiejskich jest tworzenie sieci lokalnych świetlic opiekuńczo-wychowawczych i klubów młodzieżowych wspierających rozwój kompetencji kluczowych uczniów niezbędnych na rynku pracy (matematyczno-przyrodniczych, ICT, językowych) oraz właściwych postaw/umiejętności (kreatywności, innowacyjności oraz pracy zespołowej). Placówki te powinny powstawać szczególnie w miejscowościach nie dysponujących placówkami edukacyjnymi, z których dzieci i młodzież dojeżdżają codziennie do szkoły poza miejscem zamieszkania.

O rozwoju gospodarczym danego obszaru i atrakcyjności miejsca zamieszkania w coraz większym stopniu decydują także dostępność i jakość usług związanych ze zdrowiem, kulturą i rekreacją. **Sieć ośrodków edukacji i kultury nadal nie jest optymalna na obszarach wiejskich, a ich oferta znacznie odbiega od tej z jakiej mogą korzystać mieszkańcy miast, a świetlice wiejskie nie spełniają zakładanej roli integracji życia społeczno-kulturowego na wsiach**. Nierzadko tę rolę przejmują biblioteki, szkoły czy strażnice OSP, których lokalizacja jest bardziej dostępna. Tworzenie warunków infrastrukturalnych dla rozwoju przedsiębiorczości, edukacji, turystyki, kultury i usług społecznych, jest ważne także w kontekście **rozwoju nowych gałęzi gospodarki jak np. gospodarki doświadczeń (czasu wolnego)**.

Rozstrzygnięcie strategiczne:

Należy przeciwdziałać występowaniu luki w dostępie mieszkańców obszarów wiejskich do edukacji i usług wyższego rzędu i wzmacniać rozwój nowych gałęzi usług na tych terenach.

⁵⁹ Raport końcowy z badania Potrzeby inwestycyjne jednostek samorządu terytorialnego do roku 2020 i po 2020 r. w zakresie wybranych rodzajów infrastruktury oraz możliwości ich finansowania funduszami unijnymi, 2019

⁶⁰ Tworzone są np. szkoły filialne dzielące szkoły na placówki nauczania 0-III lub IV i odpowiednio IV(V)-VIII. Część placówek jest zamykana lub przekazywana do prowadzenia stowarzyszeniom bądź osobom prywatnym.

⁶¹ Model małej szkoły w środowisku wiejskim, Elżbieta Tolwińska-Królikowska federacja inicjatyw oświatowych

Obecnie powierzchnia lasów w Polsce wynosi 9242 tys. ha (według GUS – stan w dniu 31.12.2017 r.), co odpowiada lesistości 29,6% i prawie wszystkie te zasoby znajdują się na obszarach wiejskich. W roku 2017 wykonano zalesienia na 1628 ha gruntów wszystkich kategorii własności, podczas gdy w 2006 r. było to 16 933 ha. Skala tego spadku zalesień pokazuje jak **dużą rolę w kształtowaniu zasobów leśnych w Polsce odegrała WPR, ze środków której w poprzednich latach przeznaczano prywatne grunty rolne do zalesienia**⁶². Na obszarach rozdrobnionej strukturze agrarnej zalesienia zaczęły konkurować z rolniczym wykorzystaniem gruntów. Poza działaniami dotyczącymi zasobów leśnych jednym z najskuteczniejszych działań na rzecz ochrony środowiska i klimatu (mitygacja, adaptacja) na obszarach wiejskich i rybackich jest stosowanie zachęt i upowszechnianie korzystnych praktyk środowiskowych, co także zapewnia utrzymanie wysokiej jakości zasobów produkcyjnych w rolnictwie i rybactwie dla przyszłych pokoleń.

Świadomość wagi zachowania wartości produkcyjnych obszarów rolniczych i rybackich (jako ważnego elementu bezpieczeństwa żywnościowego kraju) zbiega się z wyraźnym wzrostem oczekiwań środowiskowych społeczeństwa. Stąd warunkiem zrównoważonego i trwałego rozwoju produkcji rolnej i rybackiej oraz zapewnienia wkładu tych sektorów w dostarczanie środowiskowych dóbr publicznych, jest uwzględnienie w tej produkcji wymogów związanych z ochroną zasobów środowiska. Silne korelacje ochrony zasobów naturalnych z funkcjonowaniem sektora rolnego, rybackiego i leśnego mają charakter zależności obustronnej, tzn. trwałość ekosystemów leśnych, rolnych czy rybackich jest ściśle uzależniona od dostępności i stanu zasobów środowiska przyrodniczego (w tym gleby, wody) oraz klimatu, które to elementy bezpośrednio wpływają na warunki prowadzenia produkcji, a jednocześnie te aktywności gospodarcze pełnią istotną rolę w zachowaniu krajobrazu, różnorodności biologicznej i dostarczaniu dóbr publicznych.

Zrozumienie procesu kreowania prośrodowiskowych funkcji w kontekście o wiele szerszym niż tylko finansowanie w ramach polityki rolnej pozwoli na analizę trwałości funkcji prośrodowiskowych w długim okresie.⁶³ Publiczny, tj. **nierynkowy charakter generowanych efektów (dóbr) w zakresie ochrony środowiska wymaga wsparcia publicznego - zarówno badań naukowych w tym obszarze, jak i wsparcia kompensującego utratę konkurencyjności rynkowej związaną ze wzrostem kosztów produkcji** (w wyniku podejmowanych działań) lub utraconymi korzyściami (w wyniku ograniczenia aktywności ekonomicznej).

Sektor rolny odpowiada za ok. 12% emisji gazów cieplarnianych (w tym za około połowę emisji gazów cieplarnianych innych niż CO₂ związanych głównie z produkcją zwierzęcą i gospodarką nawozową). O ile potencjał redukcji emisji w rolnictwie jest ograniczony procesami biologicznymi, to jednocześnie **sektor rolny ma znaczący potencjał wiązania i magazynowania CO₂ w biomasie i w glebie**. Możliwości wkładu rolnictwa w cele polityki klimatycznej związane są z: upowszechnieniem zrównoważonej struktury produkcji gospodarstw, praktykami agrotechnicznymi, gospodarką nawozami, technikami precyzyjnego rolnictwa, rozwojem biogospodarki o obiegu zamkniętym, ochroną trwałych użytków zielonych, ochroną gleb organicznych i właściwą gospodarką wodną.

Rozstrzygnięcie strategiczne:

Zachowanie zasobów środowiska, w tym krajobrazu rolniczego i lasów, jest ważnym czynnikiem kształtującym jakość życia i potencjał rozwojowy obszarów wiejskich i rybackich.

Rozstrzygnięcie strategiczne:

Rolnicze użytkowanie gruntów i stosowanie w gospodarstwach rolniczych i rybackich praktyk służących środowisku wnoszą znaczący wkład w ochronę bioróżnorodności oraz przeciwdziałanie niekorzystnym zmianom klimatycznym.

⁶² Obecnie w ramach Programu Rozwoju Obszarów Wiejskich 2014-2020 ze wsparcia na zalesianie zostały wyłączone trwale użytki zielone.

⁶³ Endogeniczny potencjał kreacji prośrodowiskowych funkcji obszarów wiejskich – próba oceny w oparciu o bazę Wskaźników Zrównoważonego Rozwoju GUS, Katarzyna Bieńkowska, studia Obszarów wiejskich 2017 tom 45

Zbyt restrykcyjne wymogi i zbyt ambitne cele redukcji emisji w rolnictwie europejskim, w tym polskim mogłyby szybko prowadzić do zjawisk jej przenoszenia do regionów świata o niższych standardach produkcji i wysokim śladzie środowiskowym i klimatycznym (zjawisko ucieczki emisji).

Podobnie w rybactwie - tradycyjne metody chowu i hodowli ryb niejednokrotnie przyczyniają się do podtrzymywania działań na rzecz przywracania i ochrony naturalnych procesów ekologicznych, jak również ochrony flory i fauny oraz cennych siedlisk przyrodniczych. Obecnie obszary rybactwa znajdują się również na terenach cennych przyrodniczo, w tym NATURA 2000 oraz objętych innymi formami ochrony. Ukierunkowanie przyrodnicze funkcji obszarów wiejskich staje się znakiem XXI w.

Działalność rolnicza jest szczególnie wrażliwa na zmiany klimatyczne przejawiające się coraz większą niestabilnością warunków pogodowych i gwałtownymi zjawiskami atmosferycznymi (gorące i suche lata, powodujące susze⁶⁴, gwałtowne opady deszczu skutkujące powodzią, burze z silnymi porywami wiatru, mroźne zimy bez pokrywy śnieżnej etc.). Anomalie pogodowe przekładają się najczęściej na ograniczenia w dostępności zasobów, żywności, wody pitnej i energii, co w efekcie zagraża żywotności biologicznej i ekonomicznej wielu obszarów w produkcji rolniczej, rybactwej i przetwórstwie rolno-spożywczym. Jednocześnie rolnictwo, szczególnie nie zrównoważone środowiskowo i intensywne, nie pozostaje bez wpływu na środowisko i klimat, co wymusza szereg działań (zarówno adaptacyjnych, jak i mitygujących) w tym obszarze. Zmiany klimatu w powiązaniu z intensywniejszym transportem towarów sprzyjają także przemieszczaniu się nowych agrofagów roślin uprawnych (nowe choroby, szkodniki czy gatunki roślin inwazyjnych), co wpływa na bezpieczeństwo i prawidłowy rozwój produkcji rolniczej.

Rozstrzygnięcie strategiczne:

Zmiany klimatu są poważnym wyzwaniem dla prowadzenia produkcji rolnej i rybactwej, które wymagają dostosowań technicznych i organizacyjnych z wykorzystaniem nowych technologii.

W przypadku sektora rybactwa negatywne zmiany klimatyczne stanowią szczególne zagrożenie dla stanu żywych zasobów wód. Problem ten dotyczy zarówno sektor rybołówstwa morskiego, gdzie obserwowane od kilku lat zmiany w składzie ichtiofauny Morza Bałtyckiego powodują spadek populacji cennych gatunków ryb, jak i gospodarstwach akwakultury, gdzie rosnące średnioroczne temperatury powietrza i brak opadów znacząco utrudniają prowadzenie opłacalnego chowu i hodowli ryb, przyczyniając się do szybszego rozprzestrzeniania się chorób, a w skrajnych przypadkach do przegrzania zbiorników wodnych i śnięcia ryb.

Poza leśnictwem, rolnictwem i rybactwem na jakość środowiska na obszarach wiejskich duży wpływ wywierają przemysł, gospodarstwa domowe oraz gospodarka odpadami. Szczególnie dwa ostatnie elementy w ostatnich latach były przedmiotem interwencji publicznych, które adresowano do mieszkańców zachęcając ich do termomodernizacji budynków, w tym wymiany kotłów oraz zwiększenia poziomu segregacji odpadów. Jednak mimo podejmowanych działań **jakość powietrza na niektórych obszarach**

Rozstrzygnięcie strategiczne:

Jakość życia na obszarach wiejskich w coraz większym stopniu może zależeć od jakości powietrza.

⁶⁴ (i) susza atmosferyczna – wystąpienie długotrwałego niedoboru lub braku opadów w okresie wegetacyjnym (ii) susza hydrologiczna – wystąpienie zmniejszenia odpływu wód gruntowych do wód powierzchniowych, spowodowane przedłużającym się niedoborem opadów i w efekcie zmniejszenie przepływu w rzekach poniżej stanu odpowiadającego średniemu niskiemu przepływowi z wielolecia; (iii) susza rolnicza (glebowa) – susza rolnicza jest typowym następstwem suszy atmosferycznej, (gdy zmniejsza się ilość opadów). Z kolei długotrwała susza, w zależności od panujących w glebie stosunków wodnych, zwykle prowadzi do ubytków (wypadów) w uprawach, które skutkują zmniejszeniem plonów. Występuje, gdy w określonym czasie dla konkretnej uprawy brak jest wystarczającej ilości wody. Ten rodzaj suszy nie zależy jedynie od ilości opadu, ale także od odpowiedniego gospodarowania wodą. Przy niewielkich opadach i złym wykorzystaniu wody do nawadniania i innych celów, problem suszy staje się znacznie poważniejszy. Podobnie w sytuacji utrzymywania się suszy, która jest wynikiem wysokich temperatur powietrza, w zbiornikach wodnych zmniejsza się ilość wody, mogą występować zakwity glonów i inne niekorzystne zjawiska. Susza może również powodować wysychanie lokalnych oczek wodnych, które niekiedy stanowią wodopoje dla zwierząt gospodarskich. ogólnie cały obszar RP jest zagrożony występowaniem suszy rolniczej, ale terenami najbardziej zagrożonymi są województwa wielkopolskie i kujawsko-pomorskie. Z obserwacji prowadzonych od lat pięćdziesiątych ubiegłego stulecia wynika, że zjawisko suszy w Polsce będzie się nadal nasilać i że jest to trend wieloletni.

W 2017 r. gminy zinwentaryzowały 1661 istniejących dzikich składowisk odpadów o łącznej powierzchni 1,4 km², z czego **1254 dzikie wysypiska (75%) zostały zinwentaryzowane na terenach wiejskich.**

(GUS)

wiejskich nie jest lepsza aniżeli jakość powietrza w miastach. Dodatkowo prawie wyłącznie na obszarach wiejskich lokalizowane są instalacje gospodarki odpadami (RIPOK), emitujące toksyczne gazy i opary oraz uciążliwy zapach.

Również dzikie wysypiska są miejscem niekontrolowanej emisji gazów i stanowią źródło zanieczyszczeń gleby oraz wód podziemnych i powierzchniowych jak również powietrza oraz zagrożenie pożarowe i sanitarne.⁶⁵

⁶⁵ Gospodarowanie odpadami komunalnymi na obszarach wiejskich w świetle badań naukowych i nowych regulacji prawnych, dr inż. Maria Strzelczyk, prof. dr hab. inż. Franciszek Czyżyk, ITP

Główne założenia wynikające z SOR

MODEL ODPOWIEDZIALNEGO ROZWOJU OZNACZA WIĘKSZE UCZESTNICTWO W PROCESACH ROZWOJOWYCH OBSZARÓW WIEJSKICH

Założenia wynikające z SOR dotyczące celu II SZRWRiR 2030:

Nowoczesna infrastruktura służąca potrzebom gospodarczym i jakości życia - Odpowiedzialny rozwój wspomaga rozbudowę i modernizację sieci transportowych i technicznych dla podwyższenia pozycji konkurencyjnej kraju i regionów na miarę potrzeb, przy zachowaniu dbałości, aby inwestycje te nie generowały nadmiernych kosztów związanych z utrzymaniem, obciążających przyszłe pokolenia. Podstawa konkurencyjności to nowoczesna sieć transportowa pozwalająca na niezawodne, sprawne i bezpieczne przemieszczanie się osób i towarów, nieprzerwane dostawy energii oraz rozwiązania ICT umożliwiające nie tylko swobodne komunikowanie się, ale przede wszystkim dostarczanie wiedzy oraz zarządzanie procesami wytwórczymi w gospodarce.

Odpowiedzialny rozwój to rozwój z myślą o przyszłych pokoleniach - Rozwój odpowiedzialny to rozwój, w którym potrzeby obecnego pokolenia mogą być realizowane bez umniejszania szans przyszłych pokoleń. Istotne jest odpowiednie kształtowanie relacji pomiędzy konkurencyjnością gospodarki, dbałością o środowisko oraz jakością życia. Odpowiedzialny rozwój odnosi się więc zarówno do kwestii gospodarczych, społecznych, środowiskowych, terytorialnych, jak i instytucjonalnych. Oznacza rozwój społeczno-gospodarczy, w którym następuje proces integrowania działań politycznych, gospodarczych i społecznych z zachowaniem równowagi przyrodniczej.

Odpowiedzialny rozwój, to rozwój zrównoważony terytorialnie oznaczający pełniejsze wykorzystanie w polityce regionalnej potencjałów terytorialnych wszystkich obszarów wiejskich dla kreowania wzrostu i lepszych miejsc pracy oraz wspomaganie endogenicznego rozwoju tych obszarów.

Zmiany w polityce regionalnej - która będzie silniej wzmacniała terytorialne potencjały rozwojowe wszystkich obszarów wiejskich (zwłaszcza tych zagrożonych trwałą marginalizacją) i ich rozwój cywilizacyjny, przynosząc wymierne efekty w postaci dostępności do wysokiej jakości infrastruktury technicznej i usług publicznych oraz dostępności komunikacyjnej obszarów wiejskich.

Rozwój odpowiedzialny, to rozwój włączający a nie wykluczający – to przeciwdziałanie procesom marginalizacji obszarów wiejskich oraz włączanie w procesy rozwojowe wszystkich jego mieszkańców, dając im możliwość czerpania korzyści ze wzrostu gospodarczego.

Wskaźniki pomiaru celu szczegółowego II Poprawa jakości życia, infrastruktury i stanu środowiska SZRWRiR 2030 i ich powiązanie SOR

Wskaźnik	Jednostka miary	Wartość bazowa (rok bazowy)	Wartość w roku 2020	Wartość w roku 2030	Źródło danych
Wskaźniki kluczowe przedstawiające stopień realizacji <i>Strategii na rzecz Odpowiedzialnego Rozwoju</i>					
Przeciętne trwanie życia w zdrowiu (HLY)	lata	kobiety: 62,7 mężczyźni: 59,2 (2014)	kobiety i mężczyźni: podwyższenie wartości wskaźnika	kobiety: 75 mężczyźni: 69	Eurostat
[1] Odsetek gospodarstw domowych w zasięgu dostępu do Internetu o przepustowości co najmniej 30 Mb/s (EAC) [2] Odsetek gospodarstw domowych korzystających z dostępu do Internetu o przepustowości przynajmniej 100 Mb/s	%	[1] 60,71 (2015) [2] 5,5 (2015)	[1] 100 [2] 50	[1] 100 [2] 100	UKE
Liczba obszarów zrównoważonych energetycznie na poziomie lokalnym (klastery energii, spółdzielnie energetyczne, itp.)	%	n/d	30	300	Ministerstwo Energii
Udział energii ze źródeł odnawialnych w końcowym zużyciu energii brutto	%	11,45 (2014)	15	.	Eurostat
Wskaźniki kluczowe przedstawiające stopień realizacji Zwiększenie celu szczegółowego II SZRWRiR 2030 <i>Poprawa jakości życia, infrastruktury i stanu środowiska</i>					
Wskaźnik	Jednostka miary	Wartość bazowa (rok bazowy)	Wartość w roku 2020	Wartość w roku 2030	Źródło danych
odsetek ludności korzystającej z instalacji wodociągów na obszarach wiejskich w ogóle ludności wiejskiej ⁶⁶	[%]	84,3 (2014)	85%	95%	Eurostat
Powierzchnia użytków ekologicznych ogółem w tys. ha ⁶⁷	[ha]	53,4 (2017)	54	60	GUS ⁶⁸
Gospodarstwa domowe na obszarach wiejskich mające dostęp do połączeń o prędkości pobierania danych wynoszącej co najmniej 100 Mb/s	[-]			Wszystkie gospodarstwa domowe	UKE/ MC
Bilans emisji głównych zanieczyszczeń powietrza Tlenkami azotu ze źródeł stacjonarnych innych niż energetyka, technologie przemysłowe i gospodarstwa domowe ⁶⁹	[tys. ton]	97,9 (2016)	97	89	GUS na podstawie KOBIZE ⁷⁰

⁶⁶ Wskaźnik W₂₅ z SZRWRiR na lata 2012-2020

⁶⁷ Wskaźnik I.20: *Wspieranie świadczenia usług ekosystemowych: udział elementów krajobrazu w wykorzystywanej powierzchni użytków rolnych* - wskaźnik oddziaływania w związku z R.27 Ochrona siedlisk i gatunków: odsetek gruntów rolnych objętych zobowiązaniami w dziedzinie zarządzania służącymi ochronie i przywracaniu różnorodności biologicznej I.2 COM(2018) 392 final Załącznik I

⁶⁸ Wartość bazowa za Tabelą 3 Użytki ekologiczne w: „Ochrona środowiska 2018”, GUS 2018r. str. 117

⁶⁹ Wyrażone w NO₂. b. Kotłownie lokalne, warsztaty rzemieślnicze, rolnictwo i inne

⁷⁰ Wartość bazowa za Wykresem 1. Bilans emisji głównych zanieczyszczeń powietrza w 2016 r. w: „Ochrona środowiska 2018”, GUS 2018r. str. 77

Projekty strategiczne wynikające z SOR służące realizacji celu II SZRWIR 2030:

Obszar	Projekt	Typ	Podmiot odpowiedzialny
Rozwój zrównoważony terytorialnie <i>projekty realizowane również po 2020r.</i>	Pakiet działań na rzecz wsparcia samorządów w programowaniu i realizacji rewitalizacji	kompleksowy	MliR
	Zintegrowane Inwestycje Terytorialne PLUS	programowy	MliR
	Pakt dla obszarów wiejskich	programowy	MRiRW
	Infrastruktura dla rozwoju obszarów wiejskich	kompleksowy	MRiRW
	Pakiet działań dla obszarów zagrożonych trwałą marginalizacją	programowy	MliR
	Program ponadregionalny skierowany do najsłabszych gospodarczo obszarów 2020+	programowy	MliR
	Racjonalny system finansowania JST	regulacyjny	MR/MF
Instytucje prorozwojowe i strategiczne zarządzanie rozwojem	Powszechny system monitorowania usług publicznych	kompleksowy	MSWiA
	Kodeks Urbanistyczno-Budowlany	regulacyjny	MliB
E-państwo	Digitalizacja i rozwój kultury cyfrowej	kompleksowy	MKiDN
Kapitał ludzki i społeczny	Edukacj@ w społeczeństwie cyfrowym	kompleksowy	MEN
	Program Klub	programowy	MSiT
	Rozwój Czytelnictwa	kompleksowy	MKiDN
	Kultura/Dziedzictwo/Wspólnota	programowy	MKiDN
Transport	Program Budowy Dróg Krajowych na lata 2014-2023 (z perspektywą do 2025r.)	programowy	MliB
	Narodowy Program Bezpieczeństwa Ruchu Drogowego 2013-2020	programowy	MliB
	Program zarządzania i przebudowy dworców kolejowych	programowy	MliB
Energia	Projekt budowy inteligentnej sieci energetycznej w Polsce	kompleksowy	ME
	Energetyka rozproszona	kompleksowy	ME
Środowisko naturalne	Woda dla rolnictwa	kompleksowy	MRiRW
	Kompleksowy program adaptacji lasów i leśnictwa do zmian klimatycznych do roku 2020	programowy	MŚ
	Czyste powietrze	kompleksowy	MŚ

Projekty strategiczne wynikające z Planu dla Wsi służące realizacji celu I SZRWIR 2030

Rolnictwo dla ekologii - działania mające na celu wsparcie wykorzystania surowców rolniczych w przemyśle oraz rozwinięcie odnawialnych źródeł energii (OZE) w rolnictwie, które są przyjazne środowisku i akceptowane społecznie.

Wsparcie rolnictwa na terenach górskich –Wsparcie hodowli bydła mięsnego, kóz i owiec w celu lepszego wykorzystania użytków zielonych, w ramach wdrożenia dla terenów górskich polityki górskiej.

Przeciw suszy - Przeciwdziałając suszy i innym zmianom klimatycznym wdrożony zostanie program poprawy żyzności gleb, w tym wapnowania, oraz zwiększona zostanie retencja wód wraz z wprowadzeniem systemu nawodnień w rolnictwie.

Działania w ramach celu szczegółowego II *Poprawa jakości życia, infrastruktury i stanu środowiska*

Kierunek interwencji: Rozwój liniowej infrastruktury technicznej

Budowa lub modernizacja infrastruktury technicznej na obszarach wiejskich powinna być prowadzona w sposób zintegrowany z działaniami uzupełniającymi służącymi zwiększeniu dostępności cyfrowej obszarów wiejskich. Jest ona kluczowa w perspektywie włączenia tych obszarów, w tym rolnictwa w procesy cyfryzacji oraz zapewnienia dostępu ludności do pozarolniczego rynku pracy, dóbr i usług publicznych. Dostępność cyfrowa coraz silniej warunkuje możliwość upowszechnienia wielu nowych technologii i modeli biznesowych opartych na cyfryzacji i sieci internetowej, w tym Internetu rzeczy, technologii satelitarnych, e-handlu. Technologie te pozwalają optymalizować (ograniczać koszty i zwiększać efekty) procesy produkcyjne, mają także duży potencjał pokonywania (minimalizowania skutków) ograniczeń związanych z rozproszeniem (i oddaleniem od głównych rynków) podmiotów i konsumentów na obszarach wiejskich. Zakłada się, że dzięki podejmowanym przedsięwzięciom nastąpi poprawa dostępu do produktów i usług umożliwiających mobilność społeczną i zawodową, oraz zwiększających autonomię funkcjonowania społecznego dzięki rozwiązaniom ICT na obszarach wiejskich.

Działania horyzontalne⁷¹:

- rozwój lub modernizacja infrastruktury wpływającej na poprawę jakości życia;
- rozwój lub modernizacja infrastruktury niezbędnej do prowadzenia działalności gospodarczej (w tym w szczególności: infrastruktury energetycznej, transportowej i infrastruktury w zakresie szeroko pojętej gospodarki wodnej);
- wspomaganie rozwoju i modernizacji infrastruktury teleinformatycznej i telekomunikacyjnej w szczególności na obszarach wiejskich;
- wsparcie inwestycji z zakresu gospodarki wodno-ściekowej na obszarach wiejskich;
- wyeliminowanie terytorialnych różnic w możliwości dostępu do szerokopasmowego internetu o wysokich przepustowościach; budowa sieci zapewniających gwarantowaną przepustowość co najmniej 30 mb/s do użytkownika końcowego; rozwój kapitału ludzkiego obszarów wiejskich przy wykorzystaniu sieci szerokopasmowych;
- poprawa dostępności komunikacyjnej obszarów wiejskich poprzez budowę lub modernizację gminnej i powiatowej sieci drogowej;
- rozwój infrastruktury transportowej o charakterze regionalnym i lokalnym (zwłaszcza w obszarze transportu drogowego i kolejowego oraz w ograniczonym zakresie wodnego śródlądowego), włączającego obszary o słabej dostępności (m.in. obszary wiejskie, przygraniczne i peryferyjne) w procesy gospodarcze i rozwojowe;
- powiązanie lokalnych i regionalnych ośrodków gospodarczych z aglomeracjami, głównymi miastami oraz ich obszarem funkcjonalnym z wykorzystaniem transportu drogowego i kolejowego;
- działania na rzecz zmniejszenia udziału przejazdów indywidualnym transportem zmotoryzowanym i zachęcenia do korzystania z transportu publicznego. Promocja ruchu rowerowego i pieszego;
- wsparcie dla systemów współdzielenia pojazdów, zwłaszcza na obszarach wiejskich – rozwiązanie zmniejszające koszty indywidualnego dojazdu do pracy, a także presję na środowisko naturalne;
- optymalizacja wykorzystania dostępnych środków w ramach systemu transportowych funduszy celowych (m.in. Krajowy Fundusz Drogowy, Fundusz Kolejowy, Fundusz Żeglugi Śródlądowej);
- rozwój odnawialnych źródeł energii w gospodarstwach rolnych i rybackich;

⁷¹ Działania SOR

- budowa, rozbudowa i modernizacja sieci gazowej przesyłowej i dystrybucyjnej oraz podziemnych magazynów gazu;

Działania uzupełniające:

- wsparcie dla budowy, odbudowy i prawidłowego wykorzystania urządzeń melioracyjnych oraz powiększenia retencji wodnej
- rozwój infrastruktury cyfrowo-telekomunikacyjnej
- rozbudowa systemów dystrybucji energii, w tym OZE
- rozbudowa infrastruktury wodno-kanalizacyjnej i infrastruktury wodnej (w tym kryzysowej)
- uzupełnianie luk w sieci połączeń (wsi z miejscowościami gminnymi, powiatowymi i wojewódzkimi) drogowych, kolejowych oraz śródlądowych o odpowiedniej jakości, z uwzględnieniem węzłów przesiadkowych
- zwiększanie dostępności cyfrowej będą obejmować: (i) zwiększenie dostępu do szerokopasmowego Internetu, (ii) przeciwdziałanie wykluczeniu cyfrowemu na wsi, (iii) wyeliminowanie terytorialnych różnic w możliwości dostępu do szerokopasmowego Internetu o wysokich przepustowościach, (iv) rozwój usług cyfrowych, (v) edukację cyfrową dzieci, młodzieży i dorosłych, (vi) edukację na temat zagrożeń związanych z dostępem do Internetu, w szczególności w odniesieniu do dzieci i młodzieży
- dalszy rozwój systemu transportowych funduszy celowych - Fundusz Dróg Samorządowych
- analizy dotyczące wpływu lokalizacji i eksploatacji instalacji emitujących pola elektromagnetyczne oraz infradźwięki na obszarach wiejskich na jakość i długość życia

Kierunek interwencji: Dostępność wysokiej jakości usług publicznych

Do najważniejszych pozarolniczych wyzwań o charakterze społeczno-gospodarczym, przed którymi stoją obszary wiejskie nie będące wiejskimi strefami podmiejskimi dużych miast zaliczono w SOR m.in. inwestycje służące poprawie jakości usług podstawowych na obszarach wiejskich, do których zaliczono edukację, opiekę zdrowotną, opiekę nad matką z dzieckiem, osobami niepełnosprawnymi i seniorami, rozwój kapitału społecznego, jak też poprawę jakości działania instytucji publicznych i kultury. W zapewnieniu tych usług dla mieszkańców obszarów wiejskich ważną rolę pełnią miejscowości gminne, miasta powiatowe i subregionalne. Wymaga to m.in. kontynuacji wsparcia ze środków publicznych (w tym środków UE) zarówno inwestycji infrastrukturalnych, jak i kreowania i standaryzacji usług publicznych.

Działania horyzontalne⁷²:

- dokonanie przeglądu dostarczania usług publicznych na obszarach strategicznej interwencji wspieranych w perspektywie 2014-2020;
- optymalizacja sposobów dostarczania usług publicznych na poziomie lokalnym o największym wpływie na rozwój gospodarczy przez rozpowszechnienie najlepszych praktyk stosowanych w Polsce i za granicą;
- poprawa współpracy sąsiadujących JST w zakresie dostarczania usług technicznych i społecznych, adaptacja dobrych praktyk w zakresie podnoszenia jakości i dostępności usług publicznych (w tym innowacyjne sposoby świadczenia usług, uspołeczniony proces monitoringu jakości usług);
- dalszy rozwój zróżnicowanych form opieki nad dziećmi (wzrost dostępności i jakości usług opiekuńczych i wczesno-edukacyjnych);
- poprawa stanu taboru pasażerskiego transportu drogowego i kolejowego wykorzystywanego do usług przewozowych użyteczności publicznej

⁷² Działania SOR

- dalszy rozwój e-usług publicznych (wdrażanych zarówno przez administrację samorządową jak i rządową) – uwzględniający zachodzące przemiany społeczne, gospodarcze oraz technologiczne. Zapewnienie zarówno szerszej oferty usług, jak również dostępu do nich (zwłaszcza na obszarach wiejskich);
- rozwój szkoleń i doradztwa zawodowego na potrzeby lokalnego rynku pracy – zwłaszcza na obszarach wiejskich oraz w małych miastach. Rozszerzenie współpracy w tym obszarze między Urzędami Pracy (oraz innymi organizacjami działającymi w tym obszarze) a podmiotami MŚP;
- wsparcie lokalnych i regionalnych instytucji otoczenia biznesu - inicjatywy klastrowe, profesjonalne usługi dla przedsiębiorców i gospodarstw rolnych, także poprawa ich dostępności dla przedsiębiorców z obszarów wiejskich (również z wykorzystaniem potencjału Internetu);
- optymalizacja mobilności przestrzennej w dojazdach do pracy oraz racjonalizacja przestrzennej lokalizacji obiektów świadczących usługi społeczne (w tym edukacyjne i zdrowotne);
- wprowadzenie powszechnego ogólnokrajowego systemu monitoringu usług publicznych, zbierającego dane z poziomu gminy;
- wzmacnianie tożsamości, poczucia wspólnoty i więzi międzypokoleniowych, poprzez uczestnictwo i zwiększanie dostępu do instytucji i dzieł kultury na wszystkich poziomach funkcjonowania wspólnoty (lokalnym, regionalnym, narodowym), likwidacja „białych plam” w dostępie do kultury;

Działania uzupełniające:

- wykorzystanie ICT w jakości życia na wsi, zwiększenie dostępu do szerokopasmowego internetu oraz wprowadzenie e-administracji; przeciwdziałanie wykluczeniu cyfrowemu na wsi;
- poprawa dostępu do usług publicznych i optymalizacji zagospodarowania przestrzennego w otoczeniu miast,
- wzmocnienie roli ośrodków miejskich w świadczeniu ponadlokalnych usług publicznych,
- reorganizacja sieci usług dla potrzeb spodziewanych zmian demograficznych, np. rozwój działalności instytucji i usług wspierających aktywność seniorów i opiekę nad osobami zależnymi;
- zwiększenie dostępu do opieki zdrowotnej dla mieszkańców z obszarów wiejskich
- tworzenie warunków dla rozwoju edukacji i wyrównywanie szans w dostępie do usług edukacyjnych.
- tworzenie gospodarstw edukacyjnych, przygodowych, artystycznych, wiosek tematycznych i różnego typu ośrodków zajmujących się animacją kulturalną oraz rozwijaniem zainteresowań w różnych dziedzinach.
- działania aktywizujące potencjalnych liderów, szkolenia dające im wiedzę i wsparcie pozwalające na budowanie pozytywnego klimatu do zmian.
- rozwój usług aktywizujących osób starszych oraz osób z niepełnosprawnościami, bowiem mogą być oni również bardzo dobrymi liderami zmian i animatorami wielu istotnych działań na rzecz innowacji.

Kierunek interwencji: Rozwój infrastruktury społecznej i rewitalizacja wsi i małych miast

Wsparcie w ramach tego kierunku interwencji będzie obejmować zintegrowane działania rewitalizacyjne, w tym pilotażowy pakiet zintegrowanych przedsięwzięć rozwojowych na wybranych obszarach zagrożonych marginalizacją. Kluczowe z punktu widzenia społecznego aspektu rewitalizacji będzie również włączenie zakorzenionych w społecznościach lokalnych PES, w realizację działań podejmowanych na rewitalizowanych obszarach, polegające w szczególności na preferowaniu tych podmiotów przy kontraktowaniu realizacji zadań publicznych na obszarach zdegradowanych. Ponadto istotny dla tego kierunku interwencji będzie monitoring oraz wsparcie zaplecza naukowo-badawczego w opracowaniu i ewaluacji instrumentów dedykowanych ww. obszarom, doskonalenie działań rewitalizacyjnych, przegląd prawa w zakresie rewitalizacji oraz opracowanie Programu rewitalizacji małych miast.

Działania horyzontalne⁷³:

- udoskonalenie realizacji zintegrowanych działań rewitalizacyjnych (realizowanych na podstawie programów rewitalizacji) ukierunkowanych na wsparcie obszarów zdegradowanych, w tym po byłych państwowych gospodarstwach rolnych (w wymiarze społecznym, gospodarczym, środowiskowym, przestrzenno-funkcjonalnym, technicznym);
- wprowadzenie monitoringu oraz ewaluacji efektów działań i instrumentów dedykowanych obszarom zagrożonym marginalizacją;
- tworzenie warunków dla rozwoju edukacji i wyrównywanie szans w dostępie do usług edukacyjnych (m.in. zwiększenie dostępności zajęć pozalekcyjnych i lepsze wykorzystywanie świetlic wiejskich);
- poszukiwanie innowacyjnych metod aktywizacji osób pozostających poza rynkiem pracy (np. innowacje i obligacje społeczne, adresowanie wielu problemów społecznych w ramach jednego przedsięwzięcia);
- przygotowanie i realizacja programu krajowego, złożonego z różnych instrumentów krajowych i unijnych, publicznych i prywatnych, adresowanego przede wszystkim do obszarów o najniższym poziomie PKB i borykających się z problemami rozwojowym, obejmujących m.in. obszary zagrożone marginalizacją i średnie miasta tracące funkcje społeczno-gospodarcze. W realizacji programu wykorzystane zostaną m.in. rozwiązania wypracowane w ramach pilotażowej Inicjatywy Komisji Europejskiej „Regiony Słabiej Rozwinięte” dla dwóch regionów: świętokrzyskiego i podkarpackiego;
- wzmocnienie systemu koordynacji działań między politykami oraz ukierunkowanie środków finansowych z programów operacyjnych na wybrane przedsięwzięcia wspierające aktywizację obszarów zagrożonych marginalizacją (m.in. na rzecz promocji inwestycji prywatnych, lepszego wykorzystania lokalnych zasobów ludzkich, zwiększenia dostępności transportowej do lokalnych i subregionalnych rynków pracy oraz dostępu mieszkańców do podstawowych usług publicznych, poprawy jakości lokalnej administracji do skutecznej realizacji działań na rzecz rozwoju społeczno-gospodarczego oraz pobudzenia aktywności społeczności lokalnych w zakresie budowania społeczeństwa obywatelskiego);
- pakiet działań dla obszarów zagrożonych trwałą marginalizacją realizowany przez wzmocniony system koordynacji działań ukierunkowanych na ich wsparcie i integrację instrumentów obejmujących zarówno działania współfinansowane przez UE w ramach programów operacyjnych, jak i działania samorządów terytorialnych oraz podmiotów prywatnych, przy wykorzystaniu mechanizmu pakietów zintegrowanych przedsięwzięć rozwojowych. Pakiet będzie realizowany w ramach programu ponadregionalnego skierowanego do najsłabszych gospodarczo obszarów 2020+.
- rozwój turystyki zdrowotnej m.in. poprzez lepszą jej organizację i koordynację a także budowanie wizerunku Polski jako destynacji turystyki zdrowotnej

⁷³ Działania SOR

Działania uzupełniające:

- wsparcie badań naukowych w zakresie kultury wsi;
- rozwój współpracy pomiędzy środowiskiem naukowym i doradztwem rolniczym w kierunku tworzenia innowacji społecznych na obszarach wiejskich.

Kierunek interwencji: Zrównoważone gospodarowanie i ochrona zasobów środowiska

Istotny wymiar środowiskowy ma obecny (2014-2020) kształt Wspólnej Polityki Rolnej. Poprzez obowiązujący w I filarze WPR element „zazielenienia”, ustanowiono obowiązek spełniania trzech praktyk: dywersyfikacji upraw, utrzymania trwałych użytków zielonych (TUZ) oraz utrzymania obszarów proekologicznych, które mają wpływ na ochronę środowiska i zachowanie różnorodności biologicznej. Prośrodowiskowy wymiar ma zasada wzajemnej zgodności (*cross-compliance*), która zobowiązuje rolników do realizacji norm dobrej kultury rolnej i wymogów podstawowych w zakresie zarządzania, m. in. w obszarze środowisko, zmiana klimatu, utrzymanie gruntów w dobrej kulturze rolnej. W celu przeciwdziałania zanikowi sektorów wrażliwych pod względem społecznym, gospodarczym i środowiskowym, znajdujących się w trudnej sytuacji, stosowane są tzw. płatności związane z produkcją⁷⁴ sprzyjające utrzymaniu wielokierunkowej, zróżnicowanej działalności rolniczej oraz zapobiegające nadmiernej ekspansji monokultur najbardziej opłacalnych upraw. W ramach II filaru WPR wsparcie mogą uzyskać rolnicy podejmujący dobrowolnie zobowiązania w zakresie stosowania metod produkcji o szczególnie korzystnym (wykraczającym ponad wymogi krajowego i unijnego prawodawstwa, w tym *cross-compliance*) wpływie na środowisko (działanie *Rolnictwo ekologiczne*, *Działanie rolno-środowiskowo-klimatyczne*). Wspierane są również inwestycje o charakterze prośrodowiskowym. Możliwości wdrażania w gospodarstwach agroturystycznych oraz innych obiektach turystyki wiejskiej inicjatyw prośrodowiskowych wydają się również znaczne. Rośnie społeczne zapotrzebowanie na tego typu działania. Obszarem o znacznym potencjale może być również wykorzystanie w turystyce wiejskiej działań nastawionych na zachowanie zagrożonych zasobów genetycznych roślin i zwierząt.

Aspekt środowiskowy jest też nieodłącznym elementem wspólnej polityki rybołówstwa, której celem jest zapewnienie, aby działalność w zakresie rybołówstwa morskiego, akwakultury, jak i organizacji rynku rybnego, była zrównoważona środowiskowo w perspektywie długoterminowej. Działalność ta powinna być ukierunkowana na osiągnięcie korzyści ekonomicznych, społecznych i w dziedzinie zatrudnienia; przyczyniać się do zachowania tradycji i zapewnienia dostaw żywności wysokiej jakości, a równocześnie poprzez zrównoważone eksploatowanie żywych zasobów powinna zapewniać trwałość walorów środowiskowych obszarów rybackich

Działania horyzontalne⁷⁵:

- promowanie ładu przestrzennego na obszarach wiejskich, w szczególności w zasięgu oddziaływania obszarów silnie zurbanizowanych, m.in. w celu zapobiegania rozpraszaniu istniejącej sieci osadniczej;
- upowszechnienie gospodarki o obiegu zamkniętym w rozwoju obszarów wiejskich;
- wykorzystanie i rozwój zasobów pracy oraz kapitału, niezbędnych dla prowadzenia określonej działalności pozarolniczej;
- zmiany w systemie ocen oddziaływania na środowisko w kierunku zwiększenia jego skuteczności i odpowiedzialności;
- zapewnienie powszechnego dostępu do aktualnej informacji o stanie i przeznaczeniu terenów, w tym planów zagospodarowania przestrzennego w postaci cyfrowej (bazodanowej), powszechnie dostępnych w rejestrze urbanistyczno-budowlanym;

⁷⁴ Realizowane są one w 4 sektorach produkcji zwierzęcej (bydło, krowy, owce, kozy) oraz w 9 sektorach produkcji roślinnej (rośliny strączkowe przeznaczone na ziarno, rośliny pastewne, buraki cukrowe, ziemniaki skrobiowe, pomidory, truskawki, chmiel, len i konopie włókniste). Preferencje dla małych stad zwierząt łagodzą skutki zachodzącej koncentracji w pewnych regionach i gospodarstwach intensywnych

⁷⁵ Działania SOR

- zarządzanie wodami opadowymi na obszarach zurbanizowanych poprzez różne formy retencji i rozwój infrastruktury zieleni;
- dynamizacja przedsięwzięć na rzecz likwidacji niskiej emisji z systemów grzewczych;
- obiektywna ocena i weryfikacja powierzchni chronionych i ich zasobów w celu podniesienia skuteczności ochrony przestrzeni szczególnie cennej ze względów przyrodniczych i krajobrazowych;
- utrzymanie, a w miarę dostępności gruntów do zalesienia, zwiększenie ogólnej lesistości kraju oraz zwartości kompleksów leśnych i powierzchni zalesianych;
- realizacja programu identyfikacji gleb zanieczyszczonych;
- ochrona produktywności gruntów rolnych i leśnych;

Działania uzupełniające:

- właściwe planowanie przestrzenne na obszarach wiejskich oraz racjonalnej gospodarki gruntami zachowujące unikalne formy krajobrazu rolniczego;
- zapewnienie warunków dla zrównoważonego wykorzystania zasobów przestrzennych na obszarach wiejskich;
- zagwarantowanie planowania przestrzennego z udziałem społeczności lokalnych, uwzględniającego zróżnicowane potrzeby społeczne, gospodarcze, kulturalne i środowiskowe;
- poprawa warunków gospodarowania w rolnictwie poprzez zastosowanie scaleń gruntów⁷⁶;
- ograniczenie negatywnego oddziaływania realizowanych inwestycji infrastrukturalnych, w tym głównie nowych inwestycji liniowych prowadzonych po tzw. „nowym śladzie”, na rolniczą przestrzeń produkcyjną, poprzez zastosowanie tzw. scaleń infrastrukturalnych porządkujących przestrzeń wokół takich inwestycji (reorganizacja dotychczasowego układu działek na danym obszarze zgodnie z oczekiwaniami społecznymi)⁷⁷;
- wsparcie badań naukowych w zakresie ochrony środowiska naturalnego na obszarach wiejskich;
- ochrona jakości wód, w tym racjonalną gospodarkę nawozami i środkami ochrony roślin;
- programy racjonalnego korzystania z zasobów wodnych na potrzeby rolnictwa i rybactwa oraz zwiększania retencji wodnej, w tym glebowej;
- rozwój rolnictwa ekologicznego, upowszechnianie prośrodowiskowych metod produkcji rolnej i rybackiej i gospodarowania produktami ubocznymi pochodzącymi z rolnictwa, rybactwa i przetwórstwa rolno-spożywczego);
- ochrona gleb (przed erozją, zanieczyszczeniami, zakwaszeniem, ubytkiem substancja organicznej);
- wspieranie inwestycji sprzyjających ochronie środowiska w gospodarstwach rolnych i rybackich;
- upowszechnianie technologii rolnictwa precyzyjnego i innych pozwalających zwiększać produktywność przy niższym (oszczędnym) stosowaniu środków plonotwórczych, zarówno pestycydów jak i nawozów mineralnych;
- upowszechnianie wiedzy nt. metod ochrony środowiska w rolnictwie i na obszarach wiejskich i rybackich np. poprzez doskonalenie i rozwijanie systemu doradztwa i promocję dobrych praktyk rolniczych;

⁷⁶ scalenie gruntów przyczynia się do zlikwidowania barier rozwojowych poprzez likwidację nadmiernego rozdrobnienia i rozproszenia gospodarstw rolnych. Instytucja scaleń gruntów wpływa także korzystnie na układ przestrzenny nie tylko gospodarstw rolnych, ale wszystkich gruntów położonych na obszarze scalenia, np. poprzez zapewnienie każdej posceniowej działce dostępu do drogi o charakterze drogi publicznej czy poprzez właściwe kształtowanie przestrzenne gruntów przewidywanych w planach zagospodarowania przestrzennego na cele budownictwa. Opisane działania tworzą sprzyjające ramy przestrzenne prowadzą do trwałego wzrostu gospodarczego w ujęciu zarówno ekonomicznym, środowiskowym i społecznym.

⁷⁷ Realizacja inwestycji infrastrukturalnych oznacza dezorganizację dotychczasowej struktury gruntów gospodarstw rolnych, których siedliska oraz pozostałe grunty rolne znalazły się w pasie takich inwestycji liniowych lub też w ich bezpośrednim sąsiedztwie. W przypadku negatywnego wpływu realizowanej inwestycji na rolniczą przestrzeń produkcyjną, zabiegiem koniecznym jest zobowiązanie inwestorów realizujących inwestycje liniowe do pokrywania kosztów wykonania tzw. scaleń infrastrukturalnych w zakresie negatywnego oddziaływania tych inwestycji na rolniczą przestrzeń produkcyjną.

- właściwe kształtowanie przestrzenne gruntów przewidywanych w planach zagospodarowania przestrzennego na cele budownictwa i promowanie prowadzenia gospodarki przestrzennej, odpowiadającej faktycznym potrzebom rozwojowym gminy;
- przeciwdziałającej trwałemu wykluczeniu z produkcji rolnej najlepszych gleb i kierującej inwestycje infrastrukturalne, przemysłowe i mieszkaniowe na tereny gleb najmniej produktywnych;
- wspieranie rolniczego wykorzystania gruntów, na których zrównoważona produkcja rolnicza jest utrudniona ze względu na niekorzystne warunki naturalne lub strukturalne;⁷⁸
- dynamizacja przedsięwzięć na rzecz likwidacji niskiej emisji z systemów grzewczych na obszarach wiejskich i inne działania na rzecz jakości powietrza na obszarach wiejskich;
- określenie akustycznych i odorowych standardów jakości środowiska w produkcji rolniczej;
- wspieranie hodowli zwierząt na obszarach zagrożonych utratą lub niekorzystną zmianą biocenozy danego biotopu;
- opracowanie i wdrożenie strategii zrównoważonego gospodarowania gatunkami zwierząt powodujących szkody w rolnictwie i rybactwie;
- ochrona rybostanu i budowli hydrotechnicznych przed szkodliwym działaniem nadmiernie rozwiniętych populacji zwierząt (w tym zwierząt chronionych)

Kierunek interwencji: Adaptacja do zmian klimatu i przeciwdziałanie tym zmianom

Działania służące ochronie zasobów gleby, wody i różnorodności biologicznej są ściśle powiązane (a nierzadko tożsame) z działaniami służącymi adaptacji rolnictwa do zmian klimatu i ograniczającymi emisję. Już dziś są one mocno zaakcentowane jako jeden z celów Wspólnej Polityki Rolnej i odzwierciedlone w obecnym kształcie obu filarów tej polityki, jak i wspólnej polityce rybołówstwa. A debata publiczna na poziomie UE wskazuje na prawdopodobne dalsze wzmocnienie celów klimatycznych we wszystkich działaniach UE, w tym w ramach przyszłej WPR i WPRyb.

W warunkach Polski pilnie potrzebne są kompleksowe działania w zakresie gospodarki wodą⁷⁹, silniejsze włączenie sektora rolno-spożywczego w rozwój niskoemisyjnej gospodarki (w tym m.in. większe wykorzystanie OZE) oraz zwiększenie odporności rolnictwa i rybactwa na zmiany klimatu. Takie szerokie podejście wymaga włączenia do realizacji planowanych działań wszystkich szczebli zarządzania obszarami wiejskimi, poszukiwania efektów synergii między działaniami oraz budowania zdolności zarządzania zwiększonym ryzykiem (produkcyjnym i rynkowym).

Działania horyzontalne⁸⁰:

- wspieranie pozyskiwania i wykorzystania energii z nowych źródeł (gaz z norweskiego szelfu kontynentalnego, LNG, stabilne OZE, energetyka jądrowa przy wykorzystaniu polskiego potencjału przemysłowego i naukowego);
- stymulowanie rozwoju alternatywnych, bezemisyjnych źródeł ciepła (min. taniego ogrzewania elektrycznego), co przyczyni się do obniżenia niskiej emisji, w szczególności na terenach słabiej zurbanizowanych;
- rozwijanie technologii magazynowania energii (w różnych postaciach);
- zwiększanie efektywności energetycznej budynków użyteczności publicznej i mieszkalnych oraz w przedsiębiorstwach;
- wsparcie dla strategii nisko- i zeroemisyjnych;
- wsparcie produkcji energii elektrycznej i ciepła w skojarzeniu (kogeneracja);

⁷⁸ działanie PROW 2014-2020 Płatności dla obszarów z ograniczeniami naturalnymi lub innymi szczególnymi ograniczeniami

⁷⁹ Coraz częściej występują zjawiska suszy lub okresowe niedobory wody

⁸⁰ Działania SOR

- promowanie i inicjowanie lokalnych przedsięwzięć (klastry, spółdzielnie energetyczne itp.) z zakresu wytwarzania energii (ze wskazaniem na rozwój OZE) oraz efektywności energetycznej w celu dążenia do samowystarczalności energetycznej gmin i powiatów (autonomiczne obszary energetyczne);
- inwestycje w celu wykorzystania lokalnie dostępnych surowców energetycznych i innych zasobów, zgodnie z terytorialnym potencjałem (np. elektrownie wodne, biomasa, biogaz i biogaz rolniczy, odpady, instalacje geotermalne);
- utworzenie i rozwój jednolitej struktury zarządzania gospodarką wodną w układzie zlewniowym, odpowiedzialnej za wszystkie działania związane z wodą, w tym przede wszystkim w zakresie ochrony przed powodzią i suszą;
- opracowanie mapy dyspozycyjnych zasobów wodnych do wykorzystania przez ludność, przemysł, rolnictwo i inne gałęzie gospodarki oraz zasad ich aktualizacji w oparciu o bilanse zasobów wód powierzchniowych oraz wód podziemnych;
- opracowanie i wdrożenie planów przeciwdziałania skutkom suszy;
- proekologiczne zarządzanie lokalnymi zasobami wodnymi, obejmujące także kształtowanie krajobrazów sprzyjających zatrzymywaniu wody;
- opracowanie podstaw metodologicznych do zarządzania pochłanianiem CO₂ w leśnictwie w ramach realizacji polityki klimatycznej;

Działania uzupełniające:

- wsparcie badań naukowych w zakresie ochrony środowiska naturalnego i wpływu zmian klimatu na produkcję rolną i rybactw
- działanie informacyjno-edukacyjne w zakresie upowszechniania przyjaznych środowisku sposobów przechowywania i stosowania nawozów, w tym realizacja działań mających na celu racjonalną gospodarkę nawozową;
- opracowanie i udoskonalanie w zapleczu naukowo-badawczym zielonych technologii, (ii) promocji polskiego sektora zielonych technologii w kraju i za granicą (w tym z wykorzystaniem Zielonego Funduszu Klimatycznego oraz Funduszu Adaptacyjnego),
- sekwestracja węgla w glebie i biomase wytwarzanej w rolnictwie (np. uprawa międzyplonów, uprawa konserwująca, zachowanie trwałych użytków zielonych),
- podejmowanie działań na rzecz redukcji emisji gazów cieplarnianych z rolnictwa i łańcucha rolno-żywnościowego (np. racjonalizacja nawożenia azotowego, właściwe przechowywanie i aplikacja nawozów naturalnych, upowszechnianie uprawy roślin bobowatych, stosowanie inhibitorów nityfikacji, zakwaszanie gnojowicy, kompostowanie nawozów naturalnych),
- rozwijanie i upowszechnianie wiedzy w zakresie praktyk przyjaznych klimatowi,
- promowanie praktyk adaptacyjnych w rolnictwie do zmian klimatu (m.in. upowszechnianie odmian roślin mniej wrażliwych na występowanie zjawisk suszy i podtopień oraz wymarzanie, budowanie zasobów materii organicznej w glebie, stosowanie nawodnień i odwodnień, zwiększenie ochrony przeciwpowodziowej (poprzez rozwój infrastruktury, a także wsparcie ekologicznych zabezpieczeń przeciwpowodziowych), upowszechnienie systemów wspomagania decyzji, rozbudowę systemów dostrzegania, monitorowania i zwalczania skutków zagrożeń naturalnych, odpowiedni dobór ras zwierząt, upowszechnienie ubezpieczeń upraw i zwierząt, zarządzanie ryzykiem związanym z tymi zmianami),
- odbudowa drzewostanów po katastrofach naturalnych oraz zwiększanie i przebudowę zasobów leśnych w celu poprawy bilansu emisji gazów cieplarnianych,
- ukierunkowanie hodowli roślin i zwierząt pod kątem adaptacji i mitygacji oraz utrzymania w roślinnych bankach genów szerokiego spektrum zasobów genetycznych,

- wymiana silników, inwestycji poprawiających efektywność energetyczną statków rybackich oraz wsparcia dla gospodarstw rybackich na działania w zakresie instalacji urządzeń umożliwiających wykorzystanie odnawialnych źródeł energii;
- rozwój działania doradztwa rolniczego w Polsce pod kątem stworzenia instrumentów realizujących politykę państwa w zakresie nowych wymagań dla rolników związanych z przeciwdziałaniem zmian klimatu⁸¹;
- monitorowanie nowych zagrożeń ze strony agrofagów i opracowywanie strategii przeciwdziałających tym zagrożeniom.
- zmniejszenie negatywnego oddziaływania rybactwa na środowisko (wymiana silników, inwestycje poprawiające efektywność energetyczną statków rybackich) oraz promowanie przechodzenia na gospodarkę niskoemisyjną (instalacja urządzeń umożliwiających wykorzystanie OZE w gospodarstwach rybackich);
- ochrona i odbudowa morskiej różnorodności biologicznej i ekosystemów morskich oraz przyczynianie się do odbudowy populacji cennych gatunków;
- wsparcie dla programów diagnostycznych pozwalających wyprzedzająco określić przyczyny zachodzących procesów i zaprojektować odpowiednie narzędzia reagowania na trudne do przewidzenia zjawiska wpływające na wielkość i jakość produkcji.

⁸¹ Istotnym elementem takich działań jest wypracowanie praktycznych rekomendacji dla rolników w zakresie zarządzania produkcją rolniczą pod kątem zmian klimatu i wspieranie ich wdrażania przez system doradztwa rolniczego

Cel szczegółowy III Rozwój przedsiębiorczości, pozarolniczych miejsc pracy i aktywnego społeczeństwa

Podsumowanie wyników diagnozy ze strategicznymi rozstrzygnięciami

Coraz większe znaczenie ma zachowanie **zasady solidarności społecznej w dzieleniu korzyści ze wzrostu gospodarczego kraju. Będzie to odpowiedzią na pułapkę średniego dochodu i pułapkę demograficzną obszarów wiejskich**, które nadal dotyczą problemy ubóstwa, mniejszych wynagrodzeń w sektorze rolniczym i pozarolniczym w stosunku do miast, wyższej umiarkowości aniżeli w miastach, depopulacji, mniejszej aniżeli w miastach dostępności usług publicznych o wysokiej jakości (usługi opieki medycznej i społecznej, edukacji, kultury i sportu, opieki nad dzieckiem do lat 4 i osobami starszymi).

Potencjał obszarów wiejskich to przede wszystkim ludzie. Udział mieszkańców wsi w populacji województw jest bardzo zróżnicowany i wynika głównie z uwarunkowań historycznych oraz stopnia rozwoju ośrodków miejskich. Ludność wiejska stanowi większość w województwach: podkarpackim, świętokrzyskim, lubelskim i małopolskim. Najmniejszy odsetek mieszkańców wsi występuje w województwach: śląskim, dolnośląskim i zachodniopomorskim.

Procesy starzenia się populacji zaznaczają się coraz bardziej również wśród ludności wiejskiej. Najsilniej te tendencje uwidaczniają się na obszarach wiejskich województw: opolskiego, podlaskiego, łódzkiego i świętokrzyskiego i spowodowane trwałą migracją zarobkową, poprzedzoną migracją edukacyjną.

Mimo ogólnie dodatniego salda migracji z miast do wsi, w niektórych regionach kraju obserwuje się **odpływ ludności z obszarów wiejskich** (głównie w regionach najdalej położonych względem wysokorozwiniętych miast, bez dobrze rozwiniętej komunikacji wewnątrzregionalnej i tranzytowych szlaków transportowych, z małą ilością pozarolniczych miejsc pracy oraz rozdrobnioną strukturą agrarną).

Wyludnianie i starzenie się obszarów wiejskich jest poważnym wyzwaniem dla samorządów w związku **z poziomem wpływów z podatku PIT oraz CIT przy jednoczesnym wzroście potrzeb infrastruktury⁸²** (infrastruktura drogowa, edukacji, kultury i sportu) **i usług senioralnych** (opieka nad osobami niesamodzielnymi, dostępność budynków użyteczności publicznej dla osób niesamodzielnymi, dostęp do specjalistycznej opieki medycznej, infrastruktura służąca aktywizacji seniorów). Wskutek nadmiernego, częstszego odpływu kobiet w młodszych rocznikach wieku (18-39 lat) z terenów wiejskich, związanego z większymi ambicjami dotyczącymi kariery

*„Pogłębiający się dysparytet między wzrostem PKB i wzrostem wydajności a wzrostem płac wymaga **wzmocnienia komponentu społecznej solidarności i zrównoważonego rozwoju**, tak by równomiernie dzielić korzyści płynące ze wzrostu gospodarczego.”*

*Strategia na rzecz odpowiedzialnego rozwoju do roku 2020
(z perspektywą do 2030r.)*

Ponad 15 mln Polaków mieszka na wsi, a prawie co piąty jest w wieku poprodukcyjnym.

(Dane GUS)

Na wsi pozostają osoby starsze.

Dotyczy to przede wszystkim obszarów położonych z dala od większych miast (...)

(wyniki III etapu MROW Fundacji Europejski Fundusz Rozwoju Wsi Polskiej)

Za granicę wyjeżdżają obecnie najczęściej osoby, które założyły już rodzinę i posiadają doświadczenie zawodowe (w wieku 30-34 lat oraz 35-39 lat)
(wyniki diagnoz regionalnych)

⁸² Na przestrzeni lat 2016-2018 nastąpił wzrost dochodów gmin z tytułu udziału we wpływach z podatku PIT i CIT. W tym okresie 17 gmin odnotowało spadek wpływów z PIT, a 727 gmin odnotowało spadek wpływów z CIT.

i rozwoju osobistego, występują również **dysproporcje w wieku produkcyjnym pomiędzy płciami, stanowiące barierę dla rozwoju społecznego wsi i trwałości gospodarstw rolnych** (spadek ilości gospodarstw rodzinnych i brak następców w kolejnych pokoleniach). Najsilniej zagrożone nadmierną maskulinizacją są obszary północno-wschodniej Polski.

Ze względu na zachodzące zmiany demograficzne polska wieś potrzebuje działań na rzecz **włączenia społecznego osób niepełnosprawnych, starszych i kobiet, a także mające na celu zwiększanie dostępności usług opiekuńczych nad dziećmi oraz osobami starszymi na wsi**. Dużą rolę w realizacji tego celu odgrywać będzie rozwój rolnictwa społecznego, które nabiera nowego znaczenia i jest szansą dla rolników oraz innych instytucji współpracujących w zakresie rolnictwa oraz świadczenia usług społecznych. Rolnictwo społeczne z jednej strony ma na celu świadczenie usług na rzecz społeczeństwa, a z drugiej może być źródłem dywersyfikacji dochodów rolników.

W wyniku migracji ze wsi do miast oraz mniejszej dostępności wysokiej jakości usług edukacji oraz z uwagi na niedobory infrastruktury edukacji, kultury i sportu **na obszarach wiejskich występuje niekorzystna struktura wykształcenia utrudniająca absorpcję innowacji. Jest ona też jedną z przyczyn małej skłonności do zakładania przedsiębiorstw, niskiej aktywności społecznej i relatywnie mniejszego poziomu dochodów aniżeli w miastach**. Z czego na te ostatnie bardzo duży wpływ mają czynniki rynkowe oraz opłacalność produkcji w poszczególnych działach produkcji usług.

Raport OECD: *Przeglądy Polityk Rozwoju Obszarów Wiejskich: Polska 2018* wskazuje na **niskie zróżnicowanie gospodarcze obszarów wiejskich**. Podczas gdy dywersyfikacja ekonomiczna zapewnia zróżnicowaną ofertę pozarolniczych miejsc pracy i dodatkowych (pozarolniczych) źródeł dochodów dla rolników na obszarach wiejskich, co z kolei pozytywnie wpłynie na atrakcyjność tych obszarów jako miejsca do zamieszkania. Tymczasem **deficyt wolnych miejsc pracy, niski poziom przedsiębiorczości i kwalifikacji mieszkańców obszarów wiejskich sprawiają, iż mimo nadwyżki zasobów pracy na wsi notuje się jej powolny przepływ do innych sektorów gospodarki**. W raporcie wskazuje się na konieczność wsparcia podnoszenia kwalifikacji zawodowych, szkoleń w kierunku reorientacji zawodowej i tworzenie warunków dla rozwoju edukacji i wyrównywanie szans w dostępie do usług edukacyjnych (m.in. zwiększenie dostępności zajęć pozalekcyjnych, lepsze wykorzystywanie świetlic wiejskich i stwarzanie warunków do rozwoju gospodarstw rolnych świadczących usługi edukacyjne).

Z opublikowanego w lipcu 2017 r. raportu Banku Światowego pt. *Poland: Toward a strategic, effective and accountable state* wynika, iż barierami które są **-przyczynami niskiej mobilności zawodowej są przede wszystkim koncentracja miejsc pracy w dużych miastach, brak elastycznych form pracy pozwalających na wykonywanie jej poza miejscem zatrudnienia, problemy z komunikacją transportową umożliwiającą podjęcie pracy poza rolnictwem oraz problemy z zakupem/wynajmem mieszkania w pobliżu miejsca pracy**.

Na obszarach wiejskich **dominują od lat te same rodzaje pozarolniczej działalności gospodarczej** - najczęściej podmiotów (1/4) zajmuje się handlem i naprawą pojazdów samochodowych, w dalszej kolejności są podmioty prowadzące działalność budowlaną, przemysłową, transportową i magazynową oraz pozostałą usługową. Szansy na większe zróżnicowanie działalności gospodarczej można upatrywać we **wzroście liczby podmiotów zajmujących się profesjonalną działalnością naukową i techniczną związaną ze wzrostem innowacyjności w rolnictwie**⁸³ oraz **rozwoju nowych sektorów gospodarki specyficznych dla tych obszarów**

Rozstrzygnięcie strategiczne:

Obszary wiejskie potrzebują działań adaptacyjnych do zmiany struktury demograficznej i działań na rzecz odwrócenia niekorzystnych trendów demograficznych.

Rozstrzygnięcie strategiczne:

Rozwój obszarów wiejskich i miast powinien wzajemnie się wspierać promując stabilny i zrównoważony terytorialnie wzrost gospodarczy, w którym każdy mieszkaniec wsi będzie miał godną pracę.

⁸³ Udziały pozostałych sekcji PKD 2007 nie przekroczyły 5,0%.

(biogospodarka, zielona gospodarka, OZE, gospodarka społeczna, itd.). Przyjmuje się, że rozwój zielonej gospodarki opiera się na **transformacji dziesięciu kluczowych sektorów, w tym: rolnictwa, budownictwa, energetyki, rybołówstwa, leśnictwa, przemysłu efektywnego energetycznie, turystyki, transportu, gospodarki odpadami oraz gospodarki zasobami wodnymi**. Mimo trudnej sytuacji na rynku pracy oraz problemów ze sprzedażą produktów i usług w sektorze zielonej gospodarki, oczekiwać należy że w perspektywie najbliższych 3-5 lat wzrośnie zapotrzebowanie społeczne na oferowane przez podmioty tego sektora produkty i usługi. Wzrost skali sprzedaży związany będzie przede wszystkim ze wzrostem świadomości społecznej w zakresie ochrony środowiska, wyczerpywaniem zasobów naturalnych, ekologizacją sektorów i branż w polskiej gospodarce oraz z postępującą degradacją środowiska naturalnego.⁸⁴

W sposób dynamiczny będzie rozwijał się również **sektor usług wolnego czasu**. Od lat zakłada się, że wykorzystanie środowiskowego i turystycznego potencjału obszarów wiejskich, rybackich jest szansą pełnego włączenia tych obszarów w procesy rozwojowe zachodzące w kraju i pozytywnie wpływa na jakość życia mieszkańców polskiej wsi oraz dywersyfikację gospodarczą na terenach wiejskich i rybackich.⁸⁵ Turystyka wiejska w niedostatecznym stopniu wykorzystuje możliwości jakie daje równoległe prowadzenie działalności rolniczej w tworzeniu oferty tematycznych pobytów średnio i długoterminowych (np. pobyty lecznicze, rehabilitacyjne, „Slow Food”⁸⁶, „Slow Tourism”, couchsurfing⁸⁷, „EatWith”⁸⁸, „WWOF - Willing Workers on Organic Farms”⁸⁹). Coraz większą rolę będzie odgrywać wsparcie dla gospodarki doświadczeń, której priorytetem jest wzbudzanie nowych, nieznanych dotąd emocji i doznań. Szczególnie jest to widoczne w popularnej obecnie tzw. **turystyce 3E (Entertainment - rozrywka, Excitement - ekscytacja, Education - edukacja)**, inaczej zwaną **turystyką kreatywną**, która pociąga za sobą interakcje, podczas których odwiedzający mają edukacyjny, emocjonalny, społeczny kontakt z danym miejscem, jego „żywą kulturą” i ludźmi, którzy tam żyją. Na wsi lokalizowane są także przedsięwzięcia z zakresu turystyki społecznej (gospodarstwa opiekuńcze, gospodarstwa społeczne) oraz prozdrowotnej.

Rozstrzygnięcie strategiczne:

Gospodarka obszarów wiejskich wymaga większego zróżnicowania, wykorzystania szansy wynikającej ze wzrostu innowacyjności, powstawania nowych sektorów gospodarki i tworzenia warunków dla większej mobilności zawodowej.

Główna zmiana struktury społeczno-gospodarczej polskiej wsi nie mają jednolitego charakteru oraz tempa w przekroju geograficznym. Rozbieżności w dynamice zmian widoczne są w ujęciu regionalnym, w relacji miasto-wieś oraz między wiejskimi wielofunkcyjnymi obszarami zurbanizowanymi a obszarami typowo rolniczymi. **Różnice te dotyczą podstawowych wyznaczników jakości życia społecznego ludności wiejskiej: dostępności do usług, wysokości i źródeł dochodów, poziomu wykształcenia oraz struktury i miejsca aktywności zawodowej.**

⁸⁴ Perspektywy rozwoju zielonych miejsc pracy w województwie warmińsko-mazurskim, Olsztyn 2017r.

⁸⁵ Dostępność i stan zachowania obiektów dziedzictwa kulturowego jest ważnym czynnikiem lokalizacyjnym inwestycji o charakterze turystycznym, który stanowi jedną z alternatyw do działalności rolniczej i rybackiej. Tymczasem mimo, że turystyka wiejska, w tym agroturystyka, wpływa na wzrost popytu na produkty rolno-spożywcze w miejscowościach turystycznych, podtrzymuje folklor i wymusza inwestycje, to nie jest ona jednak na tyle wystandaryzowana i dostosowana do oczekiwań współczesnego turysty żeby stanowić istotne źródło pozarolniczych dochodów rodzin rolniczych.

⁸⁶ promowanie lokalnych produktów i usług oraz rezygnację z turystyki masowej na rzecz turystyki wyciszonej

⁸⁷ nieznajomi umawiają się ze sobą za pomocą internetowej sieci i użyczają sobie wzajemnie bezpłatnie i z zasady, nie oczekując niczego w zamian, swoich domów, mieszkań, pokoi, a także czasu czy wiedzy o miejscu, w którym akurat się znajdują.

⁸⁸ Za pośrednictwem internetowego serwisu <http://www.eatwith.com/> turysta (odwiedzający) otrzymuje zaproszenie do czyjegoś domu na obiad lub kolację. W ramach „EatWith” można spróbować charakterystycznych dla danego regionu potraw.

⁸⁹ wsparcie ekologicznych metod hodowli, zapoznanie wolontariuszy z życiem wiejskim we własnym lub obcym kraju i umożliwienie im zdobycia doświadczenia w ekologicznych metodach upraw i hodowli zwierząt. Wolontariusze nie otrzymują pieniędzy za swoją pracę. Rolnik zapewnia wyżywienie, nocleg i możliwość nauki w zamian za pomoc w uprawach i hodowli.

W konsekwencji obszary wiejskie w dalszym ciągu są pod bardzo wieloma względami słabiej rozwinięte od obszarów miejskich, a duże zróżnicowanie ich rozwoju w ujęciu regionalnym dotyczy zarówno ogólnego poziomu jak i struktury gospodarczej i społecznej. Obserwuje się stopniowe upodabnianie się jakości życia na wsi do standardów charakterystycznych dla miast, jednakże dotychczasowe tempo tych zmian jest niewystarczające do zniwelowania dystansu dzielącego obszary wiejskie i miejskie. Przeciwdziałanie pogłębiającemu się zróżnicowaniu międzyregionalnemu oraz deficytom w rozwoju infrastruktury i w dostępie do usług publicznych na obszarach wiejskich, a także poprawa stanu środowiska pozostaną ważnymi zadaniami polityki publicznej wymagającym również tworzenia (i wzmacniania istniejących) **powiązań funkcjonalnych obszarów wiejskich z małymi miastami, a także wzmocnienie roli małych miast i centrów gminnych jako lokalnych ośrodków wzrostu.**

Rozstrzygnięcie strategiczne:

Konieczne jest dalsze wyrównywanie różnic w poziomie rozwoju na szczeblu lokalnym, wyeliminowanie ubóstwa we wszystkich jego formach i tworzenie silnych więzi gospodarczych w relacjach wieś-miasto.

Co piąty mieszkaniec wsi **żyje poniżej relatywnej granicy ubóstwa.**
(Dane GUS)

W okresie 2016 - 2018 nastąpił znaczny spadek zasięgu ubóstwa skrajnego i relatywnego we wszystkich typach rodzin z dziećmi w Polsce (największe spadki były w rodzinach z trójką i więcej dzieci w 2016 r. i w rodzinach pojedynczych rodziców z dziećmi w 2017 r.) to **zjawisko ubóstwa jest nadal poważnym wyzwaniem na terenach wiejskich.** Jak pokazują dane statystyczne ubóstwo ma w Polsce silny wymiar geograficzny. **Największe**

trudności do przezwyciężenia w tym zakresie występują na obszarach wiejskich powolnego tempa rozwoju oraz obszarów wiejskich zamkniętego rozwoju (w tym m.in. na terenach byłych państwowych gospodarstw rolnych - PGR). Na obszarach tych najczęściej występuje kumulacja problemów społecznych i ekonomicznych, których przezwyciężenie może nastąpić poprzez kompleksowe, **zintegrowane programy na rzecz rewitalizacji**, które będą uwzględniały aspekty społeczne, gospodarcze, infrastrukturalne, środowiskowe (w szczególności kwestie związane z adaptacją do zmian klimatu), instytucjonalne i finansowe danego obszaru, z włączeniem w proces podejmowania decyzji lokalnej społeczności, podmiotów ekonomii społecznej oraz instytucji. Kluczowym elementem procesu rewitalizacji wsi i małych miast będzie odtworzenie i rozwój ich funkcji rynkowych, również w odniesieniu do gospodarki żywnościowej czy turystycznej.

Programy na rzecz rewitalizacji wpisują się w szersze podejście terytorialne we wdrażaniu pomocy publicznej oparte na kontynuacji wsparcia na rzecz oddolnych inicjatyw, poprzez włączanie lokalnej społeczności w procesy rozwojowe i politykę rozwoju kraju. Takie inicjatywy przyczyniają się do rozwoju kapitału społecznego na obszarach wiejskich i rybackich. Tym procesom sprzyjać będzie promocja instrumentów współpracy i partnerstwa (np. w ramach instrumentu RLKS). Istotne jest także promowanie rozwoju usług dla podmiotów ekonomii społecznej i solidarnej, co przyczyni się do reintegracji społecznej i zawodowej osób z grup zagrożonych wykluczeniem społecznym.

Rozstrzygnięcie strategiczne:

Spółeczeństwo wiejskie powinno być inkluzywne i włączone w odpowiedzialność za projektowanie rozwoju.

Główne założenia wynikające z SOR

**MODEL ODPOWIEDZIALNEGO ROZWOJU OZNACZA
TAKIE UKIERUNKOWANIE INTERWENCJI W RAMACH POLITYK PUBLICZNYCH,
ZARÓWNO NA POZIOMIE KRAJOWYM JAK I REGIONALNYM, BY UWZGLĘDNIŁY ONE
WYSTĘPUJĄCE TRENDY DEMOGRAFICZNE OBSZARÓW WIEJSKICH**

Założenia wynikające z SOR dotyczące celu III SZRWIR 2030:

Odpowiedzialny rozwój to rozwój z myślą o przyszłych pokoleniach - to wzrost gospodarczy oparty na solidnych fundamentach, jakimi są: przedsiębiorczość, pracowitość, zasoby i umiejętności Polaków. Odpowiedzialny rozwój to także wielowymiarowa solidarność społeczna, której celem jest troska o dobro wspólne – solidarność między pokoleniami teraźniejszymi i przyszłymi, między poszczególnymi regionami, miastami i obszarami wiejskimi, między pracodawcami i pracownikami.

Rozwój odpowiedzialny to rozwój zrównoważony społecznie dążący do wzrostu dochodów wszystkich mieszkańców kraju przy jednoczesnym zmniejszaniu liczby osób zagrożonych ubóstwem i wykluczeniem społecznym.

Rozwój odpowiedzialny, to rozwój włączający a nie wykluczający – odpowiedzialność to solidarność międzypokoleniowa polegająca na znajdowaniu takich rozwiązań, które pozwalają na aktywne włączenie w procesy rozwojowe wszystkich grup społecznych, dając im jednocześnie możliwość czerpania korzyści ze wzrostu gospodarczego. Pozostawienie narastających dysproporcji w rozwoju społecznym, w dłuższej perspektywie może prowadzić do „wypchnięcia” niektórych grup z procesów rozwojowych, co w konsekwencji może utrwalać ich ubożenie, jak i obszary wykluczenia społecznego.

Najlepsza inwestycja, to inwestycja w człowieka – oznacza to umożliwienie wszystkim mieszkańcom wsi ich rozwoju i samorealizacji w warunkach społecznych, gospodarczych i środowiskowych nie gorszych od występujących w mieście.

Wskaźniki pomiaru celu szczegółowego III Rozwój przedsiębiorczości, pozarolniczych miejsc pracy i aktywnego społeczeństwa SZRWRiR 2030 i ich powiązanie SOR

Wskaźnik	Jednostka miary	Wartość bazowa (rok bazowy)	Wartość w roku 2020	Wartość w roku 2030	Źródło danych
Wskaźniki kluczowe przedstawiające stopień realizacji <i>Strategii na rzecz Odpowiedzialnego Rozwoju</i>					
Osoby dorosłe uczestniczące w kształceniu lub szkoleniu (w wieku 25-64 lata)	%	3,5 (2015)	4,2	9	GUS
Stopa ubóstwa skrajnego	%	6,5 (2015)	5,5	4,5	GUS
Współczynnik obciążenia demograficznego osobami starszymi	współczynnik	22,8 (2015)	28,5	35,4	GUS
Wskaźnik aktywnego starzenia się (AAI)	Wskaźnik syntetyczny	28,1 (2014)	30,0	35,0	GUS
Wskaźniki kluczowe przedstawiające stopień realizacji Zwiększenie celu szczegółowego III SZRWRiR 2030 <i>Rozwój przedsiębiorczości, pozarolniczych miejsc pracy i aktywnego społeczeństwa</i>					
Wskaźnik	Jednostka miary	Wartość bazowa (rok bazowy)	Wartość w roku 2020	Wartość w roku 2030	Źródło danych
Udział liczby (aktywnych) rejestrowych organizacji non-profit mających siedzibę na wsi w ogólnej liczbie tych organizacji	[%]	34 (2014)	38	45	GUS
Stopa ubóstwa skrajnego na obszarach wiejskich	%	7,3% (2017)	7%	poniżej 5%	GUS
Współczynnik obciążenia demograficznego osobami starszymi na obszarach wiejskich	współczynnik	21,3 (2017)	mniej niż 21	mniej niż 19	GUS (BDL)
Liczba podmiotów gospodarki narodowej w rejestrze REGON na 1 000 mieszkańców na terenach wiejskich	[-]	76,9 (2017)	77,5	82	GUS
Osoby fizyczne prowadzące działalność gospodarczą na 100 osób w wieku produkcyjnym na wsi	[-]	9,8 (2017)	10	14	GUS

Projekty strategiczne wynikające z SOR służące realizacji celu III SZRWIR 2030

Obszar	Projekt	Typ	Podmiot odpowiedzialny
Rozwój innowacyjnych firm <i>projekty również po 2020r.</i>	Szkoła dla innowatora	programowy	MEN
	Akademia menedżera innowacji	kompleksowy	MliR
Małe i średnie przedsiębiorstwa <i>projekty również po 2020r.</i>	100 zmian dla firm- projekt realizowany również w obszarze Prawo w służbie obywatelom i gospodarce	regulacyjny	MliR
	Centrum rozwoju MŚP	kompleksowy	MliR
Rozwój zrównoważony terytorialnie <i>projekty realizowane również po 2020r.</i>	Pakiet działań dla obszarów zagrożonych trwałą marginalizacją	programowy	MliR
	Program ponadregionalny skierowany do najsłabszych gospodarczo obszarów 2020+	programowy	MliR
Spójność społeczna <i>projekty również po 2020r.</i>	Polityka rodzinna i opieka nad dziećmi	programowy	MRPiPS
	Polityka społeczna wobec osób starszych 2030. Bezpieczeństwo*Uczestnictwo*Solidarność	programowy	MRPiPS
	(NIE)Samodzielni	kompleksowy	MRPiPS
	Skuteczna pomoc społeczna	kompleksowy	MRPiPS
	Ekonomia solidarności społecznej- projekt realizowany również w obszarze Kapitał ludzki i społeczny	programowy	MRPiPS
	Włączeni w edukację	kompleksowy	MEN
	Leki 75+	kompleksowy	MZ
	Inkubator Innowacji Społecznych	kompleksowy	MliR
	Gwarancje dla młodzieży	programowy	MRPiPS
	Nowe szanse na wsi	programowy	MRiRW
	Strategia na rzecz Osób Niepełnosprawnych 2017-2031	programowy	MRPiPS
Kapitał ludzki i społeczny <i>projekty również po 2020r.</i>	Zintegrowany System Kwalifikacji	programowy	MEN
	Inicjatywa na rzecz umiejętności	kompleksowy	MEN
	Edukacj@ w społeczeństwie cyfrowym	kompleksowy	MEN
	Program Klub	programowy	MSiT
Rozwój zrównoważony terytorialnie <i>projekty realizowane również po 2020r.</i>	Pakiet działań na rzecz wsparcia samorządów w programowaniu i realizacji rewitalizacji	kompleksowy	MliR
	Zintegrowane Inwestycje Terytorialne PLUS	programowy	MliR
	Pakt dla obszarów wiejskich	programowy	MRiRW
	Infrastruktura dla rozwoju obszarów wiejskich	kompleksowy	MRiRW
	Pakiet działań dla obszarów zagrożonych trwałą marginalizacją	programowy	MliR
	Program ponadregionalny skierowany do najsłabszych gospodarczo obszarów 2020+	programowy	MliR
	Racjonalny system finansowania JST	regulacyjny	MR/MF

Działania w ramach celu szczegółowego III *Rozwój przedsiębiorczości, pozarolniczych miejsc pracy i aktywnego społeczeństwa*

Kierunek interwencji: **Odpowiedź na zmiany demograficzne i ich następstwa**

W wyniku prowadzonych analiz powinny być podejmowane działania ukierunkowane na wybrane grupy wiekowe, społeczne i zawodowe oraz ich specyficzne potrzeby, zarazem biorąc pod uwagę ich szczególny potencjał. W tym kontekście powinny być promowane wartości rodzinne, jak również małżeństwa, dzieciństwo, więzi międzypokoleniowe. Jednym z efektów działań prowadzonych na rzecz pozytywnych zmian demograficznych powinno być zapewnienie dostępu do zasobów pracy dla istniejących sektorów pracochłonnych, do których należy m.in. rolnictwo. W tym kontekście ważnym wydaje się rozwój wsparcia zachęcający do pozostania osób młodych na obszarach wiejskich (np. dostęp do tanich mieszkań).

Działania horyzontalne⁹⁰:

- poprawa przepływu niewykorzystanych zasobów pracy z rolnictwa do innych sektorów poprzez ułatwianie nabywania umiejętności i kwalifikacji zawodowych (w szczególności osób z małych i średnich gospodarstw rolnych), szkolenia i treningi budowania otwartości i aktywności na rynku pracy, podnoszenie umiejętności związanych z wykorzystywaniem technologii ICT i prowadzeniem działalności gospodarczej, rozwój doradztwa zawodowego oraz umożliwianie łączenia pracy zawodowej z aktywnością w rolnictwie;
- wsparcie podnoszenia kwalifikacji zawodowych mieszkańców obszarów wiejskich, reorientacji zawodowej i lepszego ukierunkowania szkoleń i doradztwa zawodowego na potrzeby lokalnego rynku pracy;
- wspieranie aktywności zawodowej osób po 50. roku życia m.in. poprzez aktywne instrumenty rynku pracy, programy uzupełniania lub zmiany kwalifikacji, profilaktykę zdrowotną;
- elastyczne formy i sposoby świadczenia pracy, przeciwdziałanie dyskryminacji w zatrudnieniu, zachęty do dłuższej aktywności na rynku pracy, promocja aktywności zawodowej i społecznej seniorów (wolontariat seniorów, pomoc sąsiedzka);
- poprawa dostępu do produktów i usług umożliwiających mobilność społeczną i zawodową, oraz zwiększających autonomię funkcjonowania społecznego (np. teleopieki, sprzętu rehabilitacyjnego, sprzętu kompensacyjnego, innowacyjnych technologii wspomagających dla osób starszych, niesamodzielnych i niepełnosprawnych, bezpiecznych środków/usług transportowych, nowoczesnego sprzętu komputerowego);
- wzmocnienie socjalnej i zdrowotnej funkcji placówek edukacyjnych i oświatowych;
- podejmowanie działań służących poprawie świadomości demograficznej społeczeństwa;
- tworzenie warunków dla rozwoju „białej” i „srebrnej” gospodarki oraz ekonomii społecznej zakorzenionej w społeczności lokalnej;

Działania uzupełniające:

- aktywizacja zawodowa kobiet na obszarach wiejskich m.in. poprzez zorganizowane formy wsparcia i opieki dla dzieci i młodzieży, wsparcie w podejmowaniu własnej działalności gospodarczej oraz rozwoju elastycznych i niepełnoetatowych form zatrudnienia;
- działania osłabiające migracje wewnętrzne i zagraniczne prowadzące do tzw. „drenażu mózgów”,
- poprawa dostępu do lepszej jakości edukacji i współpraca z lokalnymi przedsiębiorcami,
- dalszy rozwój technologii cyfrowych.

⁹⁰ Działania SOR

- poprawa dostępności do wysokiej jakości usług społecznych oraz rynku pracy;
- ułatwienia młodym rolnikom rozpoczęcia działalności i dostosowanie strukturalne gospodarstw rolnych po rozpoczęciu działalności.
- zaprojektowanie specyficznych dla terenów wiejskich modeli zabezpieczenia socjalnego, zwłaszcza opieki długoterminowej, które gwarantują jej wysoką jakość i efektywną realizację na często rozległych i mniej dostępnych terenach.
- rozwój usług asystenckich i opiekuńczych (m.in. gospodarstwa opiekuńcze), promocja aktywności zawodowej i społecznej młodzieży oraz seniorów, rozwój ekonomii społecznej czy też gospodarki doświadczeń (czasu wolnego).
- wspieranie i kształcenie postaw przedsiębiorczych, szczególnie wśród ludzi młodych;
- podtrzymywanie więzi rodzinnych, w tym międzypokoleniowych i międzysąsiedzkich,
- wspieranie lokalnych banków: żywności, usług i czasu,
- poprawa dostępu do leków dla osób w podeszłym wieku,
- poszukiwanie innowacyjnych metod aktywizacji osób pozostających poza rynkiem pracy (np. rozwój gospodarstw rolnych świadczących usługi aktywizujące).
- zaangażowanie młodzieży w życie lokalnych społeczności w tym uczestnictwo w podejmowaniu decyzji, tworzenie sieci społeczności.

Realizując powyższe zadania należy dążyć do formuły tzw. „wsi wielofunkcyjnej”, która rozwija się nie tylko w sektorze rolniczym, ale poprzez rozwój innych gałęzi lokalnej gospodarki z zachowaniem zasad proekologicznych oraz sprzyja zauważalnemu podwyższeniu jakości życia mieszkańców. Jednym z rozwiązań będzie rozwój rolnictwa społecznego, które jest innowacyjnym podejściem do rolnictwa, polegającym na wprowadzaniu usług społecznych do funkcjonujących gospodarstw rolnych. Podobne zastosowanie będą mieć również działania wykorzystujące turystyczny potencjał polskiej wsi.

Kierunek interwencji: Rozwój przedsiębiorczości i nowych miejsc pracy

Dywersyfikacja dochodów i zatrudnienia na obszarach wiejskich i rybackich wymaga rozwoju przedsiębiorczości, lokalnych rynków pracy w małych miastach oraz zwiększania aktywności gospodarczej mieszkańców tych obszarów. Dotychczasowe rozwiązania w tym zakresie okazały się niewystarczające i konieczne jest kontynuowanie wsparcia w tym obszarze.

Działania horyzontalne⁹¹:

- wsparcie okolorolniczej i pozarolniczej przedsiębiorczości, w tym z wykorzystaniem różnych form wspólnotowego działania (m.in. spółdzielni);
- wsparcie usług sprzyjających rozwojowi pozarolniczych funkcji gospodarstw rolnych (turystycznych, edukacyjnych, zdrowotnych, opiekuńczych i in.);
- aktywizacja zawodowa osób biernych zawodowo oraz długotrwale bezrobotnych (w tym szczególnie osób młodych z tzw. kategorii NEET), osób z niepełnosprawnościami, kobiet;
- wspieranie sieciowej kooperacji pomiędzy IOB, przedsiębiorcami (w tym producentami rolno-spożywczymi) oraz Specjalnymi Strefami Ekonomicznymi;
- wykorzystanie potencjału rolnictwa do prowadzenia działalności gospodarczej towarzyszącej produkcji rolniczej, a także wspierania pozarolniczej przedsiębiorczości;
- wykorzystanie potencjału polskich firm rodzinnych do rozwoju lokalnych i regionalnych łańcuchów wartości – integracja przedsiębiorców wokół lokalnych i regionalnych czempionów gospodarczych;
- wsparcie rozwoju społecznej funkcji gospodarstw rolnych, łączącej rolnictwo wielofunkcyjne i usługi o charakterze społecznym (lub zdrowotnym) na poziomie lokalnym, umożliwiające dywersyfikację

⁹¹ Działania SOR

dochodów rolników połączoną z szerszą ofertą usług socjalnych dla osób starszych i niepełnosprawnych;

Działania uzupełniające:

- rozwój usług szkoleniowych i doradczych pozwalających na zdobywanie nowych kompetencji i umiejętności dla osób prowadzących działalność rolniczą lub rybacką,
- dofinansowanie dla tworzenia mikroprzedsiębiorstw na obszarach wiejskich,
- opracowanie narzędzi promujących wykorzystanie lokalnych potencjałów i przewag np. w dziedzinie turystyki na obszarach wiejskich i rybackich, w tym agroturystyki, gastronomii, branż z dziedziny biogospodarki, usług związanych z lokalną produkcją i wartościami kulturowymi (lub regionalnymi), a także usług opiekuńczych oraz specjalistycznych usług opiekuńczych⁹²;
- rozwój przedsiębiorczości w kierunku rozwoju lokalnych rynków pracy w małych miastach oraz zwiększania aktywności mieszkańców obszarów wiejskich i rybackich;
- wspieranie działalności gospodarczej towarzyszącej produkcji rolnej i rybackiej, m.in. poprzez upowszechnianie dobrych praktyk z zakresu prowadzenia i ewidencjonowania działalności gospodarczej towarzyszącej ww. rodzajom produkcji (np. sprzedaży żywności bezpośrednio konsumentom końcowym/bezpośrednio z gospodarstwa, czy też rozwoju i promocji agroturystyki);
- wspieranie projektów łączących rolnictwo, rybactwo i turystykę na rzecz rozwoju zrównoważonej i odpowiedzialnej turystyki na obszarach wiejskich i rybackich oraz dziedzictwa przyrodniczego i kulturowego, także w zakresie otoczenia turystyki wiejskiej w wymiarze społecznym, przestrzennym i ekonomicznym.
- szersze zastosowanie elastycznych form pracy, także z zastosowaniem ICT-upowszechnienie stosowania takich form pracy powinno dotyczyć pracy w niepełnym wymiarze czasu, telepracy, i w dogodnym systemie godzinowym⁹³, umożliwiając m.in. łatwiejsze wejście lub powrót na rynek pracy opiekunów osób niesamodzielnych oraz wspierając aktywność zawodową osób po 50. roku życia;
- promowanie i wspieranie podmiotów ekonomii społecznej i solidarnej, a w szczególności przedsiębiorstw społecznych;
- zwiększanie dostępności usług opieki nad dzieckiem na obszarach wiejskich poprzez tworzenie i poprawę funkcjonowania placówek opieki nad dzieckiem oraz wsparcie budowy/ tworzenia i modernizacji niezbędnej w tym zakresie infrastruktury społecznej (budowa przedszkoli itp.).
- aktywizacja pozarolniczych i pozarybackich rynków pracy, zlokalizowanych głównie w małych miastach będących lokalnymi centrami rozwoju na obszarach wiejskich.

⁹² Wykorzystanie potencjałów w tych sektorach często związane będzie z rozwojem nowych technologii, produktów, wzorców konsumpcji, zmian preferencji indywidualnych lub społecznych. Takie podejście będzie przyczyniać się do zróżnicowania gospodarki wiejskiej i powstawania wielu nowych, atrakcyjnych miejsc pracy

⁹³ pracownik będzie mógł dostosować rozkład godzinowego systemu pracy do potrzeb pracodawcy i własnych możliwości

Kierunek interwencji: Wzrost umiejętności i kompetencji mieszkańców wsi

Umiejętności i kompetencje mieszkańców obszarów wiejskich będą warunkować możliwości wykorzystania przez nich nowych możliwości rozwoju związanych z postępem technologicznym, innowacjami, globalizacją rynków, nowymi łańcuchami wartości, w tym w zakresie biogospodarki. Będą także warunkować ich konkurencyjność na rynkach pracy – wiejskich, jak i miejskich, determinując równość w korzystaniu z postępu cywilizacyjnego.

Działania horyzontalne⁹⁴:

- rozwój usług szkoleniowych skierowanych do pracowników – poprzez zarówno unowocześnienie oferty szkoleń kompetencyjnych (dostosowanych do potrzeb zgłaszanych przez pracowników i pracodawców), jak również narzędzi współfinansowania systemu podnoszenia kompetencji zawodowych;
- rozwój systemu kompetencji dotyczących sukcesji międzypokoleniowej dla właścicieli firm rodzinnych i podmiotów rzemieślniczych;
- rozwój kompetencji cyfrowych – wsparcie w obszarze edukacji, nauki, kształcenia przez całe życie, elastyczne dopasowanie do indywidualnych potrzeb obywateli, wsparcie adresowane do grup o zróżnicowanych poziomach kompetencji cyfrowych, ze szczególnym uwzględnieniem działań na rzecz włączenia cyfrowego;
- prowadzenie kampanii edukacyjno-informacyjnych na rzecz upowszechnienia korzyści z wykorzystania technologii cyfrowych

Działania uzupełniające:

- podnoszenie poziomu wiedzy i nabywanie nowych umiejętności, co powinno przekładać się na podniesienie kapitału ludzkiego oraz zwiększenie poziomu zatrudnienia i przedsiębiorczości wśród mieszkańców obszarów wiejskich;
- wdrożenie zasad polityki uczenia się przez całe życie zorientowanego na ułatwianie zmiany zawodu, doskonalenie zawodowego, wejścia lub powrotu na rynek pracy (szerokie podejście do uczenia się, otwarcie uczenia się na wszystkich, partnerstwo na rzecz LLL, otwarte podejście do kwalifikacji, ułatwianie dostępu do nowych ścieżek kariery, efektywne inwestowanie w uczenie się);
- wzmacnianie programów edukacji liderów życia publicznego i społecznego, w tym systemu identyfikacji liderów społecznych i wspieranie ich rozwoju, podnoszenie umiejętności i kwalifikacji zawodowych osób pracujących w sektorze rolno-spożywczym oraz podnoszenie umiejętności związanych z wykorzystywaniem technologii ICT i prowadzeniem działalności gospodarczej.⁹⁵
- upowszechnianie (zarówno w systemie edukacji formalnej, jak i pozaformalnej) wiedzy na temat ekonomii społecznej;
- poprawa w zakresie umiejętności osób dorosłych oraz ich udziału w edukacji (w tym osób o niskich kwalifikacjach) m.in. poprzez: wzmocnienie doradztwa edukacyjno-zawodowego, rozwój elastycznej, adresowanej do osób dorosłych oferty placówek funkcjonujących w społeczności lokalnej (w tym zwłaszcza na terenach wiejskich i w małych miastach), promocję innych form uczenia się dorosłych (uczenie się przez działanie, uczenie się w miejscu pracy oraz rozwijanie kompetencji przez realizację działań społecznych), promocję korzyści z uczenia się przez całe życie oraz korzyści z włączenia się w przestrzeń cyfrową, pozwalającą na oszczędność czasu, pieniędzy, wysiłku oraz efektywniejsze działanie w poszczególnych obszarach życia;
- wdrażanie i upowszechnianie możliwości uznawania oraz potwierdzania wiedzy i umiejętności nabytych nieformalnie różnymi drogami (np. w wolontariacie), powiązanie kształcenia i szkolenia dorosłych

⁹⁴ Działania SOR

⁹⁵ Realizacja powyższego kierunku interwencji powinna przyczyniać się do wyrównywania szans edukacyjnych młodzieży z obszarów wiejskich (w tym m.in. poprzez system stypendialny) m.in. poprzez uelastycznienie struktury szkolnictwa zawodowego, zapewnienie dostępu do dalszego kształcenia i praktyk zawodowych.

z europejskimi standardami nabywania kwalifikacji, szersze wykorzystanie istniejących instrumentów wsparcia (np. kwalifikacyjne kursy zawodowe, Krajowy Fundusz Szkoleniowy), rozwój kompetencji i umiejętności miękkich poprzez działania praktyczne w ramach edukacji pozaformalnej.

Kierunek interwencji: Budowa i rozwój zdolności do współpracy w wymiarze społecznym i terytorialnym

W ramach tego kierunku interwencji należy wzmocnić działania na rzecz aktywizacji mieszkańców obszarów wiejskich i rybackich, mające na celu pobudzanie społecznej aktywności, aktywne włączenie lokalnych społeczności w działania na rzecz rozwoju lokalnego i regionalnego oraz upowszechnianie wymiany informacji i doświadczeń w zakresie rozwoju obszarów wiejskich i rybackich. Dzięki podejmowanym inicjatywom, zakłada się poprawę zaangażowania społecznego i współpracy pomiędzy podmiotami publicznymi, prywatnymi, sektorem nauki i społeczeństwem obywatelskim.

Działania horyzontalne⁹⁶:

- kompleksowe działania obejmujące planowanie, przygotowanie i przeprowadzenie przekształceń przestrzennych i infrastrukturalnych, potrzebnych lokalnie do zachowania i poprawy funkcji gospodarczej (w tym rolnictwa), mieszkaniowej, przyrodniczej i kulturowej obszarów wiejskich na rzecz ładu przestrzennego;
- wspomaganie rozwoju i powiązań funkcjonalnych małych miast i centrów gminnych, jako lokalnych ośrodków wzrostu;
- promocja instrumentów współpracy i partnerstwa – włączania mieszkańców obszarów wiejskich w działania rozwojowe w ramach RLKS i innych podobnych instrumentów wspieranych w ramach wszystkich funduszy UE oraz środkami krajowymi;
- upowszechnienie instrumentów typu RLKS w systemie realizacji polityki regionalnej po przeprowadzeniu oceny skuteczności i efektywności wdrażania instrumentów terytorialnych w perspektywie 2014-2020;
- aktywizacja współpracy oraz powiązań z miastami, na obszarach będących w zasięgu jego oddziaływania funkcjonalnego, w celu lepszego dostępu mieszkańców do rynku pracy, dóbr i usług publicznych (np. zarówno przez powiązanie obszarów wiejskich z siecią dróg ekspresowych i autostrad, jak i poprzez wsparcie tworzenia i rozwoju kompleksowych systemów komunikacji zbiorowej), a także rozwój dróg lokalnych na obszarach wiejskich o niskiej dostępności transportowej;
- upowszechnienie wśród samorządów gminnych i powiatowych stosowania dostępnych, przetestowanych narzędzi monitoringu jakości usług publicznych i jakości życia oraz zastosowanie zachęt dla JST do regularnego monitorowania tego obszaru w celu lepszego dostosowania usług do sytuacji lokalnej i oczekiwań obywateli;
- zwiększenie partycypacji społecznej i wpływu obywateli (oraz organizacji pozarządowych) na życie publiczne (współpraca instytucji publicznych z obywatelami, zorganizowane formy aktywności obywatelskiej, integracja i solidarność społeczna, wspieranie inicjatyw kulturalnych i sportowych, wolontariatu, poprawa komunikacji administracji publicznej ze społeczeństwem, poprawa umiejętności organizacji debat publicznych w istotnych dla społeczeństwa sprawach);
- wzmacnianie społeczności lokalnej – realizacja oddolnych inicjatyw np. świadome kupowanie lokalnych produktów, wspieranie postaw przedsiębiorczych wpływających na rozwój społeczności lokalnych, wolontariat senioralny, mentoring dla osób młodych, lokalne banki żywności, usług i czasu, usprawnienia procesów komunikacji społecznej oraz wymiany wiedzy, budowanie partnerstw międzysektorowych w społecznościach lokalnych;

⁹⁶ Działania SOR

Działania uzupełniające:

- skuteczniejsze wykorzystanie różnych form partnerstwa i współpracy instytucji;
- szersze zastosowanie formuły budowania partnerstw trójsektorowych (podmiotów sektora publicznego, społecznego i gospodarczego) np. w ramach działań Rozwoju Lokalnego Kierowanego przez Społeczność (RLKS);
- większe skoordynowanie działań oddolnych w ramach podejścia LEADER (lub szerzej RLKS), które powinno się to przejawiać nie tylko w większej integracji systemu wdrażania, ale przede wszystkim na poziomie strategicznym, stanowiąc istotny element systemu zarządzania rozwojem Polski;
- koordynacja w zakresie rozwoju społecznego na poziomie lokalnym, a także zwiększenie udziału wspólnot w programowaniu i wyznaczaniu kierunków działań podejmowanych przez samorządy w sferze społecznej m.in. poprzez wdrożenie lokalnych programów rozwoju społecznego (LPRS).⁹⁷

Kierunek interwencji: Rozwój ekonomii i solidarności społecznej na obszarach wiejskich

Celem działań podejmowanych w ramach tego kierunku interwencji jest poprawa zaangażowania społecznego i współpracy pomiędzy podmiotami publicznymi, prywatnymi, sektorem nauki i społeczeństwem obywatelskim poprzez skuteczniejsze wykorzystanie różnych form partnerstwa i współpracy instytucji. Realizacja tego kierunku interwencji ma na celu przeciwdziałanie wykluczeniu społecznemu (w tym w szczególności przeciwdziałanie ubóstwu i wykluczeniu dzieci, młodzieży oraz osób starszych i z niepełnosprawnościami), integrację przez aktywizację społeczną i zawodową, rozwój wysokiej jakości usług społecznych, rozwój kapitału społecznego oraz promocję ekonomii społecznej i solidarnej.

Działania horyzontalne⁹⁸:

- wykorzystanie sportu i aktywności fizycznej jako narzędzia budowy kapitału społecznego (wolontariat sportowy, lokalne inicjatywy sportowe, włączanie społeczne poprzez sport grup defaworyzowanych – np. osoby niepełnosprawne, ubogie);

Działania uzupełniające:

- zapobieganie wykluczeniu społecznemu,
- odtwarzanie więzi kooperacyjnych,
- upowszechnianie „myślenia w kategoriach wspólnoty lokalnej” i wspólnego dobra,
- budowanie tożsamości lokalnej i ponadsektorowego partnerstwa na rzecz rozwoju konkretnej społeczności.
- tworzenie i rozwój spółdzielni socjalnych (adresowanych w szczególności do długotrwale bezrobotnych, niepełnosprawnych) lub wdrożenie rozwiązań dotyczących funkcjonowania przedsiębiorstw społecznych (przedsiębiorstwo powiązane z konkretnym terytorium i dostarczające usługi publiczne na rzecz danej społeczności);
- działania na rzecz wzmocnienia i rozwoju kapitału społecznego, który odgrywa coraz większą rolę w rozwoju danych terenów.
- aktywizacja mieszkańców obszarów wiejskich, realizowana w oparciu o pobudzanie społecznej aktywności, aktywnym włączeniu lokalnych społeczności w działania na rzecz rozwoju lokalnego i regionalnego oraz upowszechnianie wymiany informacji i doświadczeń w zakresie rozwoju obszarów

⁹⁷ LPRS tworzone będą przy udziale podmiotów ekonomii społecznej i solidarnej (PES) oraz samych mieszkańców. W programach tych m.in. zintegrowane będą różne dokumenty planistyczne tworzone przez władze samorządowe. Dokumenty te wyznaczą także zadania i usługi, których realizację należy powierzyć PES.

⁹⁸ Działania SOR

wiejskich (np. za pomocą dedykowanych sieci ICT, czy też sieciowania instytucji i organizacji o charakterze społecznym);

- zaangażowanie doradztwa rolniczego w działania na rzecz rozwoju przedsiębiorczości społecznej na obszarach wiejskich

Obszary wpływające na osiągnięcie celów strategii

Podsumowanie wyników diagnozy ze strategicznymi rozstrzygnięciami

Dotychczasowy monitoring realizacji zadań dedykowanych obszarom wiejskim w poszczególnych strategiach zintegrowanych opierał się na weryfikacji ex-post realizacji działań w zakresach przypisanych właściwym resortom. Z tego względu, w celu zapewnienia ciągłości monitorowania wsparcia obszarów wiejskich w ramach poszczególnych strategii zintegrowanych, w sprawozdaniach z realizacji SOR będą wyodrębnione informacje na ile projekty strategiczne i działania są ukierunkowane (ex-ante) na obszary wiejskie i jakie są rezultaty ich wdrożenia (ex-post).

Równolegle od 2018 r. wdrażany jest administrowany przez Kancelarię Prezesa Rady Ministrów system informatyczny MonAliZa, obsługujący monitoring operacyjny projektów strategicznych, wśród których znajdują się koordynowane przez MRiRW zarówno projekty SOR, jak i Planu dla Wsi.

Wynikiem dążenia do silniejszego ukierunkowania wsparcia na rezultaty jest m.in. propozycja Komisji Europejskiej zmiany modelu wdrażania WPR w nowym okresie programowania 2021-2027. Nowe podejście polegać ma m.in. na objęciu wszystkich działań (zarówno płatności bezpośrednich, jak i obecnego PROW) jednym programem strategicznym, w którym państwo członkowskie w oparciu o analizę SWOT określi zakres potrzeb i instrumentów interwencji niezbędnych do realizacji 9 unijnych celów, z uwzględnieniem uwarunkowań krajowych. Proces programowania, wdrażania, monitorowania i rozliczeń finansowych ma być oparty o zestaw wskaźników produktu, rezultatu i oddziaływania, co ma zapewnić silniejsze ukierunkowanie i zintegrowanie działań. Zintegrowanie w jednym dokumencie programowym obu funduszy WPR (EFRROW i EFOiG), wzmocnienie aspektu strategicznego i silne powiązanie z celami unijnymi przesądziło o wyłączeniu EFRROW z mechanizmu Umowy Partnerstwa w projektach aktów prawnych UE na nową perspektywę finansową 2021-2027.

Ważnym elementem zarządzania rozwojem sektora rolno-żywnościowego, a także środkiem na rzecz podniesienia poziomu ochrony konsumentów, w tym utrzymania zaufania odbiorców (również zagranicznych) do polskiej oferty eksportowej, jest dążenie do integracji nadzoru w całym łańcuchu rolno-spożywczym. Takie zmiany pozwolą na poprawę skuteczności i efektywności systemu nadzoru nad bezpieczeństwem i jakością żywności poprzez lepszą organizację pracy, optymalne wykorzystanie zasobów kadrowych i majątkowych, w tym bazy laboratoryjnej oraz specjalistycznego sprzętu pozostającego w dyspozycji obecnych inspekcji. Pozwolą także na zmniejszenie obciążeń administracyjnych przedsiębiorców obniżając ryzyko prowadzenia działalności gospodarczej i redukcję kosztów.

Nauka i doradztwo rolnicze w Polsce ma długoletnią tradycję, a jego efektywne funkcjonowanie jest niezbędne dla zapewnienia konkurencyjności krajowego rolnictwa oraz dalszego rozwoju obszarów wiejskich w warunkach nowych wyzwań. Zwiększenie efektywności funkcjonowania krajowych jednostek badawczo-rozwojowych, działających w obszarze sektora żywnościowego wymaga **silniejszej integracji, konsolidacji i koordynacji działalności badawczo-rozwojowej tych jednostek wokół celów przyjętych w dokumentach strategicznych**. Doradcy w swojej pracy powinni dysponować odpowiednimi narzędziami i dostępem do informacji niezbędnej do realizacji powierzonych im zadań, w tym również wykorzystujących nowoczesne techniki cyfrowe.

Mając na uwadze znaczenie innowacyjnych rozwiązań dla poprawy konkurencyjności rolnictwa i obszarów wiejskich, w ramach tego kierunku interwencji szczególny nacisk położony zostanie na wzmacnianie współpracy i powiązań pomiędzy nauką a praktyką rolniczą, za pośrednictwem doradztwa rolniczego. Szczególną rolę w tym

*„Pogłębiający się dysparytet między wzrostem PKB i wzrostem wydajności a wzrostem płac wymaga **wzmocnienia komponentu społecznej solidarności i zrównoważonego rozwoju**, tak by równomiernie dzielić korzyści płynące ze wzrostu gospodarczego.”*

*Strategia na rzecz odpowiedzialnego rozwoju do roku 2020
(z perspektywą do 2030r.)*

obszarze odgrywa obecnie Sieć na rzecz innowacji w rolnictwie i na obszarach wiejskich (SIR), oparta o 16 wojewódzkich ośrodków doradztwa rolniczego i Centrum Doradztwa Rolniczego w Brwinowie oraz popularyzacja podejścia multisektorowego w realizacji projektów na rzecz innowacji.

Konieczne jest nabywanie trwałej zdolności adoptowania się do nowych wyzwań i zadań w tym m.in. uczenia się przez instytucje zarządzające rozwojem rolnictwa, rybactwa i obszarów wiejskich oraz kształtowanie wśród pracowników rolnej administracji publicznej kompetencji kluczowych dot. kreatywności, umiejętności uniwersalnych – np. uczenia się, identyfikowania i rozwiązywania problemów, współpracy w zespole, aktywnego uczestnictwa w kulturze i życiu obywatelskim. **Organizacje administracji, nauki i doradztwa rolniczego** aby były społecznie odpowiedzialne, współpracujące i uczestniczące, a jednocześnie promowały wzrost wspólnot praktyków na poziomie lokalnym i globalnym, **muszą być organizacją uczącą się**.⁹⁹

Niezbędne jest też **wsparcie wiejskich JST w doskonaleniu metod zarządzania procesami rozwojowymi i zarządzania przestrzenią**. Wsparcie to może przybierać różne formy oraz wykorzystywać elementy sieciowania (np. wspólna platforma zarządzająca programami szkoleniowymi i mentorskimi dla JST, upowszechnienie dobrych praktyk, wymiana doświadczeń i wzajemnego uczenie się w zakresie zarządzania i wdrażania polityki rozwoju na poziomie funkcjonalnym i lokalnym).

Obszary wiejskie, rolnictwo i rybactwo realizują szereg publicznych funkcji wykraczających poza sferę rynku. Tym samym są włączone w system planowania budżetu i polityk UE i budżetu krajowego. **W odniesieniu do tych obszarów i sektorów wzrost potrzeb finansowych wynika z rosnących oczekiwań społecznych oraz strategicznych rozstrzygnięć państwa na rzecz odpowiedzialnego rozwoju sprzyjającego spójności społecznej, równości szans, przeciwdziałania polaryzacji obszarów i grup społecznych**. Potrzeby te będą wzmocnione tendencją do wzrostu nierówności dochodów w gospodarce w ślad za globalizacją i zmianami technologii oraz struktur rynkowych. W związku z powyższym strategia zakłada stabilny poziom finansowania tego obszaru mierzony udziałem w budżetach unijnych, krajowym.

⁹⁹ Czyli organizacją, która posiad spójną wizję i zdefiniowane cele strategiczne realizowane przez pracowników, w tym poprzez stałe poszerzanie ich zdolności i umiejętności oraz realizację wspólnych projektów

Główne założenia wynikające z SOR**MODEL ODPOWIEDZIALNEGO ROZWOJU OZNACZA
WIĘKSZE UCZESTNICTWO W PROCESACH ROZWOJOWYCH OBSZARÓW WIEJSKICH****Założenia wynikające z SOR dotyczące celu I SZRWRiR 2030:**

Odpowiedzialny rozwój, to m.in. odpowiednia równowaga między środkami krajowymi i zagranicznymi wspierającymi rozwój. Powiększanie długu wobec zagranicy – publicznego i prywatnego – w dłuższej perspektywie ogranicza możliwość czerpania korzyści ze wzrostu gospodarczego. Odpowiedzialny rozwój oznacza politykę budowania krajowego kapitału, w szczególności poprzez zwiększanie oszczędności, i jego inwestowania. Oznacza również mobilizowanie kapitału polonijnego.

Odpowiedzialność przejawia się w sposobie zarządzania procesami rozwojowymi w kraju. Rola państwa w gospodarce nie może sprowadzać się jedynie do bardziej lub mniej efektywnej redystrybucji środków finansowych. Tylko efektywne i skoordynowane instytucje publiczne nastawione na obywateli i przedsiębiorstwa mają potencjał do zarządzania politykami publicznymi tak, by skutecznie reagować na stojące przed społeczeństwem i gospodarką wyzwania. Odpowiedzialny rozwój to także nowa filozofia gospodarowania państwowymi aktywami – oparta na budowaniu ich wartości, co przyczyni się do wzmocnienia polskiej gospodarki.

Solidne finanse publiczne fundamentem rozwoju sektora rolno-spożywczego – to rozsądne gospodarowanie finansami publicznymi i stabilne źródło finansowania sektora. Planowane działania rozwojowe muszą uwzględniać możliwości finansowe budżetu państwa oraz jednostek samorządu terytorialnego, tak by nadmierne zadłużenie nie stanowiło bariery rozwojowej dla przyszłych pokoleń.

Wskaźniki pomiaru Obszary wpływające na osiągnięcie celów SZRWRiR 2030 i ich powiązanie SOR

Wskaźnik	Jednostka miary	Wartość bazowa (rok bazowy)	Wartość w roku 2020	Wartość w roku 2030	Źródło danych
Wskaźniki kluczowe przedstawiające stopień realizacji <i>Strategii na rzecz Odpowiedzialnego Rozwoju</i>					
Wskaźnik efektywności rządzenia	wskaźnik przyjmujący wartości od minus 2,5 do 2,5 0	0,8 (2015)	1,0	1,3	Bank Światowy
Cyfrowe plany zagospodarowania	%	66	100	.	Analiza badania PZP 1, MliB
Stopa inwestycji sektora instytucji rządowych i samorządowych	% PKB	4,4 (2015)	powyżej średniej dla krajów UE	powyżej średniej dla krajów UE	Eurostat/ GUS
Wskaźniki kluczowe przedstawiające stopień realizacji <i>Obszarów wpływających na osiągnięcie celów SZRWRiR 2030</i>					
Wskaźnik	Jednostka miary	Wartość bazowa (rok bazowy)	Wartość w roku 2020	Wartość w roku 2030	Źródło danych
Udział wydatków na rolnictwo i łowiectwo w budżecie państwa¹⁰⁰	%	1,18 (2019)	Nie mniej niż 1,2	Nie mniej niż 1,2	MF
Udział powierzchni pokrytej miejscowymi planami zagospodarowania przestrzennego w powierzchni gmin wiejskich i miejsko-wiejskich	%	28,6 (2017) ¹⁰¹		40	MliR
Liczba rolników korzystających z TUL¹⁰²	Liczba rolników	0	0	1,2 mln	ARiMR

¹⁰⁰ Planowane na poziomie ustawy budżetowej na rok 2019 z dnia 16 stycznia 2019 r. (Dz. U. poz. 198) – dane z Tabeli Wydatki budżetu państwa na rok 2019 Dział 010 Rolnictwo i łowiectwo

¹⁰¹ na podstawie wyników badania statystycznego „Lokalne planowanie i zagospodarowanie przestrzenne”

¹⁰² Farm sustainability tool

Projekty strategiczne wynikające z SOR służące realizacji Obszarów wpływających na osiągnięcie celów strategii SZRWIR 2030

Obszar	Projekt	Typ	Podmiot odpowiedzialny
Małe i średnie przedsiębiorstwa <i>projekty również po 2020r.</i>	Efektywny system doradztwa rolniczego	kompleksowy	MRiRW
	Linia pożyczkowa i Fundusz rozwoju rolnictwa	kompleksowy	MRiRW
Kapitał dla rozwoju <i>projekt również po 2020r.</i>	Polityka inwestycyjna	programowy	MliR
Kapitał dla rozwoju <i>projekt do 2020r.</i>	EFIS dla polskiej gospodarki	programowy	MliR
	Polityka rządu w zakresie rozwoju partnerstwa publiczno-prywatnego (PPP)	programowy	MliR
	Program Budowy Kapitału	programowy	MliR
Rozwój zrównoważony terytorialnie <i>projekt również po 2020r.</i>	Racjonalny system finansowania JST	regulacyjny	MR/MF
	Centrum Wsparcia Doradczego (CWD)	kompleksowy	MliR
Prawo w służbie obywatelom i gospodarce <i>projekty również po 2020r.</i>	Rozwój systemu oceny wpływu regulacji oraz partycypacji społecznej w procesie stanowienia prawa	programowy	MliR
	Nowe Prawo zamówień publicznych	regulacyjny	MliR
Instytucje prorozwojowe i strategiczne zarządzanie rozwojem <i>projekt również po 2020r.</i>	Zintegrowane dokumenty	kompleksowy	MliR
E-państwo <i>projekt do 2020r.</i>	Program Zintegrowanej Informatyzacji Państwa	programowy	MC
Finanse publiczne <i>projekty również po 2020r.</i>	Uszczelnienie systemu poboru podatków	programowy	MF
	Reforma systemu planowania i realizacji budżetu państwa	kompleksowy	MF
Efektywność wykorzystania środków UE <i>projekty również po 2020r.</i>	Efektywne fundusze	kompleksowy	MliR
	Zintegrowany system inwestycji rozwojowych po roku 2020	kompleksowy	MliR

Działania w ramach trzech obszarów wpływających na osiągnięcie celów strategii

Obszar: Sprawne zarządzanie rozwojem

Zintegrowane zarządzanie rozwojem obszarów wiejskich będzie obejmowało: (i) programowanie, (ii) wdrażanie oraz (iii) monitorowanie i ocenę wsparcia obszarów wiejskich i rolnictwa ze środków innych polityk unijnych, w tym WPR i Polityki Spójności oraz krajowych. W odniesieniu do polityki krajowej powyższy kierunek interwencji będzie obejmował ocenę wpływu, a także na jej podstawie, większe ukierunkowanie na obszary wiejskie i sektor rolno-żywnościowy poszczególnych projektów i działań SOR.

Z kolei zintegrowane zarządzanie rozwojem obszarów w ramach innych polityk wspólnotowych, będzie obejmowało, poza programowaniem wsparcia i wymiarem finansowym (analogicznie jak w przypadku Umowy Partnerstwa oraz Programów Operacyjnych), przygotowywany przez MliR system monitorowania wsparcia dla obszarów wiejskich w ramach Polityki Spójności. Takie rozwiązanie zapewni spójność z mechanizmem weryfikowania wpływu polityk unijnych i krajowych na rozwój obszarów wiejskich (*rural proofing*), który został ujęty w Komunikacie KE ws. przyszłości rolnictwa i żywności.

Działania horyzontalne¹⁰³:

- usprawnienie procesów zarządzania w administracji oraz systemów zarządzania jakością w instytucjach publicznych (administracja, samorząd, wymiar sprawiedliwości itp.);
- opracowywanie i podejmowanie projektów dialogu strategicznego z szerokimi grupami interesariuszy dotyczących żywotnie ważnych problemów i rozwiązań, zwłaszcza innowacyjnych (dotyczących społeczeństwa, państwa, gospodarki, kultury, standardów cywilizacyjnych itd.);
- wprowadzenie podejścia projektowego – „kultury” pracy projektowej w administracji, a w konsekwencji efektywnych metod zarządzania projektami w sferze publicznej;
- wzmocnienie (bądź wyodrębnienie) w ramach jednostek administracji publicznej komórek pełniących rolę analityczno-studialną, które będą zdolne do przygotowywania adekwatnych, innowacyjnych koncepcji rozwojowych oraz ich kreatywnego zastosowania;
- udoskonalenie kompetencji analitycznych, w tym zdolności do dokonywania analizy kosztów i korzyści interwencji publicznych, ekonometrycznej i statystycznej analizy danych, wykorzystania nowoczesnych technik przetwarzania informacji zawartych w wielkich zbiorach danych (*big data*);
- monitoring i ewaluacja efektów interwencji kierowanej na rzecz rozwoju obszarów wiejskich (w ramach Podkomitetu ds. rozwoju obszarów wiejskich powołanego przy Komitecie Koordynacyjnym ds. Polityki Rozwoju);
- działania szkoleniowe w zakresie PPP dla jednostek publicznych wszystkich szczebli i przedsiębiorców;
- reorganizacja nadzoru nad spółkami Skarbu Państwa i wspieranie ich zaangażowania w inwestycje rozwojowe;
- wdrożenie Paktu dla obszarów wiejskich, łączącego ze sobą wszystkie działania o charakterze systemowym (zmiany legislacyjne, instytucjonalne, programowe) oraz inwestycyjnym, związane z procesem zarządzania obszarami wiejskimi;
- wypracowanie, a następnie wzmocnienie systemu koordynacji polityk i instrumentów wsparcia na rzecz rozwoju obszarów wiejskich. Dyskusje szczegółowe w tych kwestiach będą prowadzone na Podkomitecie ds. rozwoju obszarów wiejskich;
- wypracowanie systemu koordynacji polityk na rzecz wsparcia obszarów zagrożonych trwałą marginalizacją. Dyskusje szczegółowe w tych kwestiach będą prowadzone w ramach Podkomitetu ds. obszarów wiejskich powołanego przy Komitecie Koordynacyjnym ds. Polityki Rozwoju;

¹⁰³ Działania SOR

- zbudowanie systemu kompleksowego doradztwa dla gmin (sieć krajowego i regionalnych centrów doradztwa) w zakresie m.in. zamówień publicznych, prawa europejskiego, przygotowania inwestycji do realizacji, pozyskiwania środków finansowych krajowych i europejskich na realizację projektów rozwojowych będących w dyspozycji różnych dysponentów, dostarczania dobrych praktyk (m.in. w zakresie konsultacji społecznych, partycypacyjnego planowania przestrzennego, budżetu partycypacyjnego, innowacyjnych sposobów dostarczania usług publicznych, współpracy z przedsiębiorcami czy oceny wpływu gospodarczego realizowanych przedsięwzięć);
- upowszechnienie dobrych praktyk i wdrożenie projektów pilotażowych dotyczących rozwoju lokalnego, np. wykorzystanie dostępnych instrumentów gospodarki nieruchomościami gminnymi i planowania przestrzennego do tworzenia mikrostraf aktywności gospodarczej, centrów handlu lokalnego, modelowania efektywnej współpracy samorządów z przedsiębiorcami, dostosowania i wykorzystania zasobów pracy do potrzeb rynkowych;
- podniesienie jakości decyzji publicznych poprzez upowszechnienie szkolenia radnych, w tym likwidacja przeszkód prawnych w tym obszarze;
- rozwój statystyki służącej prowadzeniu analiz i prognoz na potrzeby polityki regionalnej, w tym polityki miejskiej, rozwoju wsi i różnego typu obszarów funkcjonalnych (np. aglomeracji, miast średnich tracących funkcje społeczno-gospodarcze, obszarów zagrożonych trwałą marginalizacją) oraz rozbudowa funkcjonalności terytorialnej bazy STRATEG;
- integracja baz danych istniejących na poziomie gminnym, powiatowym, wojewódzkim w celu lepszego diagnozowania potrzeb i efektywniejszego wydatkowania środków publicznych;
- podnoszenie jakości i integracja funkcjonalna zarządzania obszarami wiejskimi i miejskimi na poziomie lokalnym i ponadlokalnym;
- stworzenie mechanizmów i systemu koordynacji dla zintegrowanego podejścia terytorialnego w odniesieniu do różnych obszarów funkcjonalnych w ramach Podkomitetu ds. obszarów wiejskich oraz Podkomitetu ds. wymiaru terytorialnego, działających przy Komitecie Koordynacyjnym ds. Polityki Rozwoju;

Działania uzupełniające:

- wzmocnienie systemu zarządzania obszarami wiejskimi poprzez oddolne konstruowanie wizji, strategii i planów danego terenu.

Obszar: Stabilne finansowanie rozwoju

Finanse zapewniając zaspokojenie bieżących potrzeb społeczeństw wiejskich w zakresie podstawowych usług publicznych, powinny jednocześnie stwarzać możliwości zwiększenia wydatków rozwojowych oraz uwzględniać zagrożenia wynikające z pułapki demograficznej (wzrost wskaźnika obciążeń demograficznych, migracje z obszarów wiejskich osób młodych o największych potencjale rozwoju, nadmierny wzrost postaw konsumpcyjnych) i pułapki słabości instytucjonalnej (stałe rosnące koszty administracyjne, brak realizacji przez JST celów rozwojowych wynikających ze zintegrowanego systemu dokumentów strategicznych, kierowanie się w inwestycjach i wyborach strategicznych „kalendarzem wyborczym”).

Działania horyzontalne¹⁰⁴:

- efektywny udział Polski w debacie dotyczącej budżetu UE po 2020 r. (w tym odnośnie do polityki spójności oraz WPR) i klucza jego podziału;
- efektywny udział strony polskiej w przygotowaniu rozporządzeń unijnych na kolejną perspektywę finansową;

¹⁰⁴ Działania SOR

- prace analityczne i koncepcyjne dotyczące stworzenia systemu finansowania, ze środków krajowych i zagranicznych publicznych, rozwoju sektora rolno-spożywczego;
- wdrożenie mechanizmów likwidujących luki finansowania dla przedsięwzięć rozwojowych na poziomie lokalnym i regionalnym dzięki wykorzystaniu potencjału Grupy PFR oraz lokalnych i regionalnych instytucji finansowych (w tym banków spółdzielczych);
- dostosowanie wykorzystania środków w ramach obecnej perspektywy finansowej UE i ich ukierunkowanie na realizację celów Strategii na rzecz Odpowiedzialnego Rozwoju. Projekt strategiczny w tym zakresie został opisany w obszarze Efektywność wykorzystania środków UE;
- wypracowanie rozwiązań umożliwiających pozyskanie środków z budżetu UE w kolejnej perspektywie finansowej w związku z realizacją Strategii na rzecz Odpowiedzialnego Rozwoju;
- przeprowadzenie pilotażu w wybranych JST dotyczącego wykorzystania nowego narzędzia prognozowania finansowego w celu poprawy zarządzania finansowego i utrzymania długookresowej równowagi finansowej w samorządach oraz powszechniejszego stosowania Systemu Zarządzania Budżetem Jednostek Samorządu Terytorialnego Besti@. JST otrzymają narzędzie informatyczne wspomagające proces planowania nowych przedsięwzięć, umożliwiające optymalizację doboru projektów do realizacji w kolejnych latach i sposobu ich finansowania z uwzględnieniem długoterminowych skutków finansowych zrealizowanych przedsięwzięć dla budżetów JST. Opracowany zostanie również zestaw wskaźników finansowych obrazujących konsekwencje planowanych przedsięwzięć
- wprowadzenie mechanizmów służących aktywizacji samorządów do pozyskiwania wyższych dochodów własnych przeznaczonych na finansowanie zadań własnych, w tym rozwojowych;

Działania uzupełniające:

- skuteczne i efektywne wykorzystywanie dostępnych źródeł finansowania (krajowych, UE i innych międzynarodowych);
- aktywny udział w procesie kreowania polityk UE, w tym w zakresie ustalania budżetu i kryteriów alokacji środków;
- usprawnienie polityki gospodarczej w obszarze inwestycji w rolnictwie i na obszarach wiejskich;
- przygotowanie i wdrożenie rozwiązań legislacyjnych dot. zasad finansowania rolnictwa, rybactwa i rozwoju obszarów wiejskich oraz instrumentów finansowych;
- wypracowanie rozwiązań zapewniających efektywne wykorzystanie środków z budżetu UE (w szczególności WPR, WPRyb, Polityki Spójności, Programów ramowych) w kolejnej perspektywie finansowej w związku z realizacją SZRWRiR;
- poszerzanie źródeł finansowania inwestycji rozwoju obszarów wiejskich ze środków krajowych oraz z instytucji międzynarodowych (EBI, EFI, EBOIR);
- szersze wykorzystanie instrumentów finansowych (np. pożyczki, kredyty, poręczenia, gwarancje spłaty kredytów) jako alternatywy dla instrumentów dotacyjnych w ramach środków z budżetu UE;
- zapewnienie dostępu do pakietów usług oferowanych przez Polski Fundusz Rozwoju;
- wspieranie zaangażowania spółek Skarbu Państwa w inwestycje rozwojowe.
- wprowadzanie usprawnień we wdrażaniu środków krajowych i europejskich poprzez programy rozwoju z zachowaniem standardów zarządzania zmianą i uproszczeń;
- uruchomienie stałych mechanizmów finansowania budżetowego i ze środków unijnych oraz opracowania systemu doskonalenia zawodowego i metodycznego dla nauczycieli szkół rolniczych;
- optymalizacja wykorzystania środków finansowych na naukę oraz optymalizowanie kosztów badań i wypracowanie mechanizmów „usieciowienia” nadzorowanych przez MRiRW instytucji
- zwiększenie zaangażowania środków UE w rozwój szkolnictwa zawodowego (np.: szkolenia z zakresu przygotowania projektów i pozyskiwania środków UE dla nauczycieli i pracowników niepedagogicznych),

Obszar: Trwała zdolność kreacji i uczenia się

Wobec wyzwań stojących przed nowoczesnym rolnictwem oraz obszarami wiejskimi konieczna jest **integracja systemów edukacji rolniczej i doradztwa, poprzez oparcie systemu wiedzy rolniczej o szkoły rolnicze (jako centra lokalne) w powiązaniu z Centrum Doradztwa Rolniczego i Krajowym Centrum Edukacji Rolniczej (jako centrum krajowe)**. Tak zintegrowana edukacja i doradztwo rolnicze stanowić może kompleksowy system kształcenia, wdrażania wiedzy rolniczej, a także okolorolniczej (turystycznej, społecznej i edukacyjnej) oraz doskonalenia zawodowego i praktycznego uczestników tych procesów.

Do realizacji tego celu konieczne jest m.in. **doskonalenie systemu nadzoru szkół rolniczych przez Ministra Rolnictwa i Rozwoju Wsi oraz stworzenie warunków finansowania ich rozwoju i wdrażania standardów kwalifikacji zawodowych nauczycieli szkół rolniczych**. Ważne będzie również uelastycznienie struktury szkolnictwa zawodowego i zapewnienie dostępu do dalszego kształcenia¹⁰⁵.

Działania horyzontalne¹⁰⁶:

- rozwój usług szkoleniowych i doradczych dla osób prowadzących rolniczą lub pozarolniczą działalność gospodarczą, właścicieli przedsiębiorstw i gospodarstw rolnych, a także kadr zarządzających podmiotami gospodarczymi;
- wykorzystanie środków EFSI na rzecz podnoszenia potencjału polskich podmiotów aplikujących o środki programów zarządzanych centralnie przez KE, w tym Horyzontu 2020;
- po 2020 r. – ściśle powiązanie interwencji funduszy europejskich z jednolitym systemem wsparcia innowacyjności w wymiarze krajowym i europejskim;
- zwiększenie zaangażowania polskiej administracji i kluczowych interesariuszy w procesy związane z opracowywaniem programów horyzontalnych UE (szczególnie programów badawczych UE) w tym aktywny udział w ustalaniu tematyki i narzędzi implementacji programów o istotnym znaczeniu dla Polski (np. realizowane przez wspólne przedsięwzięcia);
- systemowa aktywizacja dużego przemysłu/spółek Skarbu Państwa i jednostek B+R w zakresie aplikowania do programów zarządzanych centralnie przez KE, w tym do Horyzontu 2020;
- przygotowanie spójnego planu komplementarnych inwestycji o charakterze prorozwojowym i innowacyjnym przeznaczonych do finansowania z EFSI (w ramach polityki spójności oraz Wspólnej Polityki Rolnej i wspólnej polityki rybołówstwa), EFIS, CEF, Horyzontu 2020 oraz innych programów UE i funduszy udostępnianych przez innych donorów (np. Mechanizmy EOG, norweskie, szwajcarskie) wraz ze wskazaniem najbardziej pożądanej formy wsparcia (wsparcie zwrotne, dotacyjne); w szczególności plan będzie dotyczył takich obszarów, jak innowacyjność i B+R, transport, środowisko, energetyka, ICT, modernizacja sektora rolnego;
- Wsparcie działań mających na celu budowanie bezpieczeństwa danych na poziomie UE;
- Stworzenie modelu edukacji przez całe życie, uwzględniającego potrzeby gospodarki cyfrowej;
- Wspomaganie rozwoju technologii opartych na otwartych standardach zapewniających interoperacyjność

Działania uzupełniające:

- dopasowanie rolniczego szkolnictwa zawodowego do potrzeb rolnictwa 4.0. - współpraca szkół i samorządów lokalnych z producentami rolnymi i przetwórcami, silniejszy nacisk na kształtowanie umiejętności praktycznych, monitorowanie zmian w sektorze rolno-spożywczym pod kątem zapotrzebowania na umiejętności i kompetencje, popularyzacja zawodów związanych z produkcją rolno-

¹⁰⁵ wprowadzenie dwustopniowej szkoły branżowej zwiększającej drożność kształcenia zawodowego i ułatwiającej jej absolwentom podejmowanie wyborów edukacyjnych i zawodowych

¹⁰⁶ Działania SOR

spożywcą wśród uczniów i ich rodziców, podnoszenie kompetencji i kwalifikacji nauczycieli prowadzących kształcenie w szkołach zawodowych;

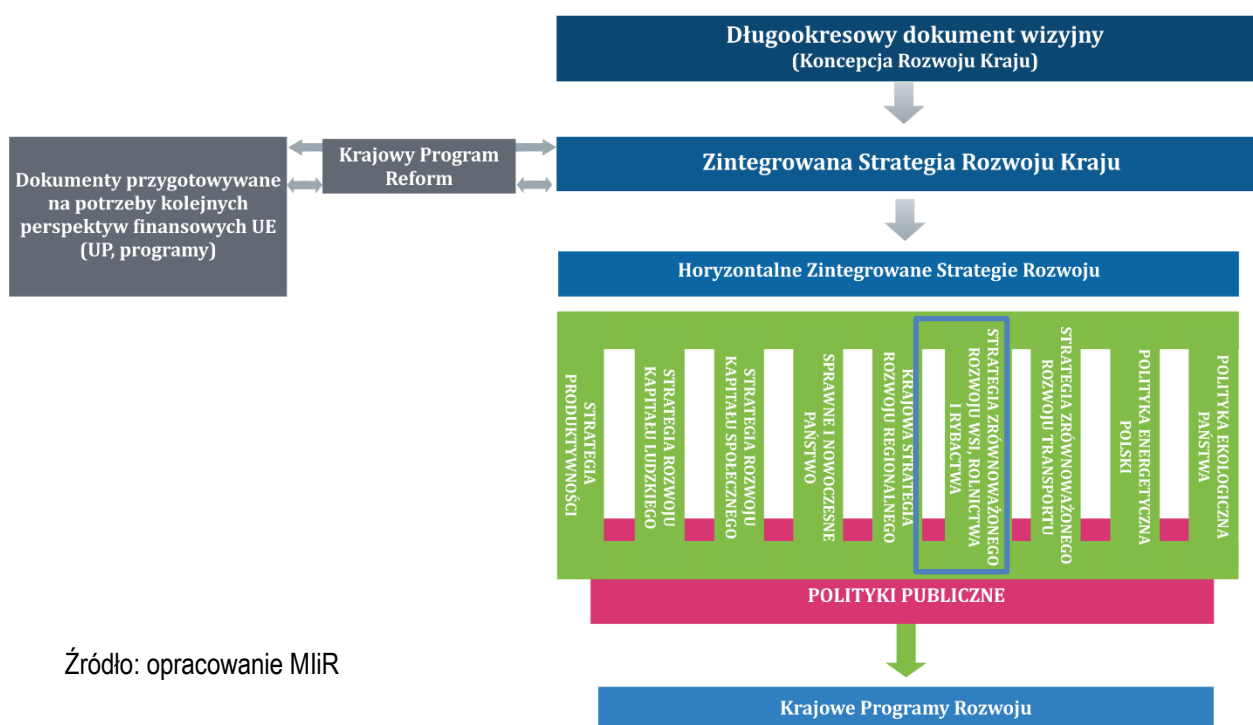
- poprawa innowacyjności kształcenia rolniczego i jego elastycznego dostosowań w warunkach zmiany, m.in. poprzez: włączenie metod projektowych, wykorzystanie technologii ICT, zastosowań internetu rzeczy, symulatorów maszyn i urządzeń oraz procesów, podnoszenie kompetencji kadry zarządzającej szkół, cyfryzacja;
- sieciowanie ODR, placówek oświatowych i szkolnictwa wyższego w obszarze rolnictwa i współpracy pomiędzy nauką a praktyką na rzecz wdrażania i upowszechniania nowych, innowacyjnych rozwiązań
- opracowanie programu strategicznych badań na rzecz rozwoju sektora rolno-spożywczego i obszarów wiejskich z udziałem instytutów badawczych MRiRW oraz podległych MGMiŻŚ, we współpracy m.in. z uczelniami rolniczymi i rybackimi, jednostkami PAN, centrami badawczo-rozwojowymi oraz koordynowanie tych badań, z udziałem ich odbiorców i innych interesariuszy;
- działania zwiększające udział polskich instytucji badawczo-rozwojowych w wykorzystaniu środków w ramach unijnych programów ramowych (jak obecny Horyzont 2020, Horyzont Europa);
- większa aktywność instytutów badawczych lub konsorcjów z ich udziałem w krajowych programach badawczych realizowanych przez Narodowe Centrum Nauki i Narodowe Centrum Badań i Rozwoju (np. w programach GOSPOSTRATEG i BIOSTRATEG);
- animowanie współpracy między sektorem nauki a biznesem oraz tworzenie strategicznych partnerstw biznesowych (m.in. szersze wykorzystanie potencjału Grup Roboczych ds. KIS, EIP, oraz Smart Labów i Krajowych Klastrow Kluczowych);
- silniejsze włączenie doradztwa w proces programowania i realizacji działań na rzecz rozwoju rolnictwa i zrównoważonego rozwoju obszarów wiejskich i dostosowywanie oferty doradczej dla rolników do zmieniających się uwarunkowań lokalnych, krajowych i międzynarodowych;
- rozwój doradztwa specjalistycznego;
- szersze wykorzystanie technik cyfrowych w pracy doradczej oraz zapewnienie doradcom odpowiednich szkoleń oraz możliwości podnoszenia umiejętności i kwalifikacji zawodowych;
- zapewnienie odpowiednich środków na doradztwo rolnicze aby zapewnić świadczenie usług przez wysokiej klasy specjalistów.
- współpraca szkół rolniczych ze szkołami w innych państwach UE w ramach m.in. programów COMENIUS, LEONARDO itp.
- dopasowanie szkolnictwa zawodowego do potrzeb nowoczesnej gospodarki – współpraca szkół i samorządów lokalnych z pracodawcami oraz koordynacja działań w regionach na rzecz współpracy szkół z pracodawcami,
- modernizacja oferty i treści kształcenia i szkolenia zawodowego w tym m.in. zarządzania finansami gospodarstw, biogospodarki, ukierunkowania na zaspokojenie potrzeb społeczności lokalnej,
- monitorowanie losów zawodowych absolwentów, które będzie stanowiło element pomocniczy przy tworzeniu oferty i treści kształcenia zawodowego,
- monitorowanie rynku pracy pod kątem zapotrzebowania na zawody,
- podnoszenie kompetencji i kwalifikacji nauczycieli prowadzących kształcenie w szkołach zawodowych, w tym: stworzenie możliwości praktyk, pokazów, staży dla nauczycieli prowadzących kształcenie zawodowe przy udziale lokalnych środowisk pracodawców,

SPÓJNOŚĆ CELÓW STRATEGII Z CELAMI KRAJOWYCH I MIĘDZYNARODOWYCH DOKUMENTÓW STRATEGICZNYCH ORAZ CELAMI POLITYK UE

Krajowe dokumenty i cele strategiczne do 2030r.

Nowy układ krajowych dokumentów strategicznych został przedstawiony w dokumencie pt. *Aktualizacja strategii rozwoju wynikająca z przyjętej przez Radę Ministrów w dniu 14 lutego 2017 r. Strategii na rzecz Odpowiedzialnego Rozwoju do roku 2020 (z perspektywą do 2030 r.) – zakres oraz sposób organizacji prac* (dokument z maja 2017 r.) Do najważniejszych krajowych dokumentów strategicznych zaliczono w nim *Strategię na rzecz Odpowiedzialnego Rozwoju do roku 2020 (z perspektywą do 2030 r.) – odnowioną średniookresową strategię rozwoju oraz strategię horyzontalne, regionalne i lokalne. Strategia na rzecz zrównoważonego rozwoju wsi, rolnictwa i rybactwa do roku 2020 (z perspektywą do 2030)* należy do strategii horyzontalnych, dla których podstawę prawną stanowią przepisy ustawy o zasadach prowadzenia polityki rozwoju.

SYSTEM ZINTEGROWANYCH DOKUMENTÓW ZARZĄDZANIA POLITYKĄ ROZWOJU - POZIOM KRAJOWY

Źródło: opracowanie MliR

Spójność SZRWRiR z SOR

SZRWRiR 2030 uwzględnia kontekst aktualnie istniejących dokumentów strategicznych, zarówno międzynarodowych jak i krajowych, które mają wpływ na jej treść i realizację. W szczególności, jak wskazano we wcześniejszych częściach dokumentu, SZRWRiR 2030 zachowuje spójność z rozstrzygnięciami strategicznymi podjętymi w SOR który zawiera szereg wyborów strategicznych polityki Państwa (szczegółowa prezentacja powiązań SZRWRiR 2030 z SOR znajduje się w Załączniku Nr 2),. Należą do nich m.in.: określenie listy sektorów strategicznych, które mają szansę stać się przyszłymi motorami polskiej gospodarki i na których skoncentrowane zostanie wsparcie w ramach poszczególnych polityk publicznych; zwiększenie koncentracji polityki regionalnej na obszarach problemowych i potencjałach terytorialnych obszarów miejskich i wiejskich oraz wskazanie kluczowych inwestycji infrastrukturalnych (transportowych, energetycznych, środowiskowych, z zakresu cyfryzacji).

Spójność SZRWiR z pozostałymi 7 strategiami horyzontalnymi zintegrowanymi

Horyzontalne zintegrowane strategie rozwoju określają cele, kierunki interwencji, działania, w tym projekty strategiczne dla obszarów koncentracji działań rozwojowych i wymagających szczególnej koordynacji na poziomie rządu - wskazane w Zintegrowanej strategii rozwoju kraju (strategia średniookresowa – SOR). Strategie te do 2030r. powstały w oparciu o istniejące podstawy prawne, jednak sam proces ich tworzenia generalnie jest wynikiem zmian w systemie zarządzania rozwojem, które dotyczyły pięciu grup zagadnień:

- **Programowania polityki rozwoju** (m.in. zaprojektowanie nowego układu zintegrowanych dokumentów strategicznych na wszystkich szczeblach zarządzania oraz relacji między nimi)
- **Wdrażania i ewaluacji polityki rozwoju** (m.in. silniejsza operacjonalizacja dokumentów strategicznych (wdrażanie podejścia projektowego) w agendach rządowych; usprawnienie monitoringu ¹⁰⁷ i sprawozdawczości, wprowadzenie ewaluacji podsumowującej dla programów rozwoju)
- **Zmian instytucjonalnych** (m.in. utworzenie ośrodka analityczno-prognostycznego wspierającego zarządzanie procesami rozwojowymi)
- **Zmian w sposobie finansowania rozwoju** (m.in. opracowanie systemu budżetowego wspierającego osiąganie celów strategicznych w perspektywie wieloletniej; wprowadzenie klasyfikacji wydatków rozwojowych sektora instytucji rządowych i samorządowych; powiązanie finansowania JST z ich potrzebami rozwojowymi)
- **Zmian prawnych** (m.in. nowelizacja ustawy z dnia 6 grudnia 2006 r. o zasadach prowadzenia polityki rozwoju (Dz. U. z 2018 r. poz. 1307, z późn. zm.) oraz innych aktów prawnych, w tym w zakresie planowania przestrzennego)

Na podstawie uchwały nr 56 Komitetu Koordynacyjnego do spraw Polityki Rozwoju z dnia 23 maja 2017 r. w sprawie opinii dotyczącej dokumentu „Aktualizacja strategii rozwoju wynikająca z przyjętej przez Radę Ministrów w dniu 14 lutego 2017 r. Strategii na rzecz Odpowiedzialnego Rozwoju do roku 2020 (z perspektywą do 2030 r.) – zakres oraz sposób organizacji prac” Komitet Koordynacyjny wskazał następujące horyzontalne zintegrowane strategie do opracowania: Strategia innowacyjności i efektywności gospodarki (Strategia Produktowności), Strategia rozwoju kapitału ludzkiego, Strategia rozwoju kapitału społecznego (współdziałanie, kultura, kreatywność), Strategia Sprawne Państwo, Krajowa Strategia Rozwoju Regionalnego, Strategia zrównoważonego rozwoju wsi, rolnictwa i rybactwa, Strategia rozwoju transportu, Polityka energetyczna Polski, Strategia zarządzania środowiskiem (Polityka ekologiczna państwa 2030).

W kolejnym roku Rada Ministrów podjęła Uchwałę NR 162/2018 z dnia 29 października 2018r. w sprawie przyjęcia „Systemu zarządzania rozwojem Polski”, w której przedstawiono m.in. rozwiązania, które wzmacniają strategiczną koordynację procesu zarządzania gospodarczego - m.in. takich jak utworzenie Komitetu Ekonomicznego Rady Ministrów, Rady ds. Innowacyjności, Rady Monitorowania Portfela Projektów Strategicznych, Polskiego Funduszu Rozwoju, czy Centrum Analiz Strategicznych.

Uchwała nr 56 Komitetu Koordynacyjnego do spraw Polityki Rozwoju z dnia 23 maja 2017 r. (wspomniana powyżej) wskazywała m.in. resort odpowiedzialny za opracowanie każdej ze strategii, zakres tematyczny strategii horyzontalnej zintegrowanej wynikający z SOR oraz przykładowe resorty współpracujące.¹⁰⁸ Tym samym uchwała nakreśliła pierwsze propozycje wzajemnych relacji między strategiami. Kolejne prace nad projektami strategii doprecyzowywały obszary komplementarności i synergii tych dokumentów (tabele na następnych stronach).

¹⁰⁷ Narzędziem wspomagającym monitorowanie i ewaluację polityki rozwoju jest utworzony w 2013 r. w Głównym Urzędzie Statystycznym system STRATEG. W ramach systemu GUS udostępnia i aktualizuje kluczowe wskaźniki i dane dla wskaźników monitorujących dokumenty strategiczne, wspierając proces zarządzania strategicznego.

¹⁰⁸ Dla SZRWiR 2030 do przykładowych resortów współpracujących zaliczono: Ministerstwo Gospodarki Morskiej i Żeglugi Śródlądowej, Ministerstwo Rozwoju, Ministerstwo Nauki i Szkolnictwa Wyższego, Ministerstwo Środowiska, Ministerstwo Infrastruktury i Budownictwa

Opis wzajemnych relacji między działaniami zapisanymi w poszczególnych strategiach horyzontalnych zintegrowanych z działaniami SZRWRiR 2030		Synergia działań (równoległe działania wzmacniające wzajemnie wspólny efekt)	Komplementarność działań SZRWRiR z działaniami pozostałych strategii (działania jednej strategii są częściowo albo w całości elementem katalogu szerszych działań innej strategii)	
				
Cel szczegółowy I Zwiększenie opłacalności produkcji rolnej i rybackiej				
Kierunki interwencji	I.1. Nowe modele organizacji produkcji i rynków, krótkie łańcuchy rynkowe i uczciwa konkurencja	Strategia produktywności	Krajowa Strategia Rozwoju Regionalnego 2030 Rozwój społecznie wrażliwy i terytorialnie zrównoważony	
	I.2. Jakość i bezpieczeństwo żywności	Strategia produktywności	Krajowa Strategia Rozwoju Regionalnego 2030 Rozwój społecznie wrażliwy i terytorialnie zrównoważony	
	I.3. Rozwój innowacji, cyfryzacji i przemysłu 4.0. w sektorze rolno-spożywczym oraz jego modernizacja	- Strategii rozwoju kapitału społecznego (współdziałanie, kultura, kreatywność) - Krajowa Strategia Rozwoju Regionalnego 2030 Rozwój społecznie wrażliwy i terytorialnie zrównoważony - Polityka energetyczna Polski do 2040 r. (PEP2040)		Strategia produktywności
	I.4. Zarządzanie ryzykiem w sektorze rolno-spożywczym	Polityka energetyczna Polski do 2040 r. (PEP2040)	Strategia Sprawne i Nowoczesne Państwo	
	I.5. Poszerzanie i rozwój rynków zbytu na produkty i surowce sektora rolno-spożywczego (w tym biogospodarka)	Strategia produktywności	Krajowa Strategia Rozwoju Regionalnego 2030 Rozwój społecznie wrażliwy i terytorialnie zrównoważony	

Opis wzajemnych relacji między działaniami zapisanymi w poszczególnych strategiach horyzontalnych zintegrowanych z działaniami SZRWRiR 2030		Synergia działań (równoległe działania wzmacniające wzajemnie wspólny efekt)	Komplementarność działań SZRWRiR z działaniami pozostałych strategii (działania jednej strategii są częściowo albo w całości elementem katalogu szerszych działań innej strategii)	
				
Cel szczegółowy II Poprawa jakości życia, infrastruktury i stanu środowiska				
Kierunki interwencji	II.1. Rozwój liniowej infrastruktury technicznej	- Polityka energetyczna Polski do 2040 r. (PEP2040) - Strategia rozwoju transportu do 2030 r.		Krajowa Strategia Rozwoju Regionalnego 2030 Rozwój społecznie wrażliwy i terytorialnie zrównoważony
	II.2. Dostępność wysokiej jakości usług publicznych	Strategii rozwoju kapitału społecznego (współdziałanie, kultura, kreatywność)	Krajowa Strategia Rozwoju Regionalnego 2030 Rozwój społecznie wrażliwy i terytorialnie zrównoważony	Strategia Sprawne i Nowoczesne Państwo
	II.3. Rozwój infrastruktury społecznej i rewitalizacja wsi i małych miast	- Strategii rozwoju kapitału społecznego (współdziałanie, kultura, kreatywność) - Strategia rozwoju transportu do 2030 r.	Krajowa Strategia Rozwoju Regionalnego 2030 Rozwój społecznie wrażliwy i terytorialnie zrównoważony	
	II.4 Zrównoważone gospodarowanie i ochrona zasobów środowiska	- Krajowa Strategia Rozwoju Regionalnego 2030 Rozwój społecznie wrażliwy i terytorialnie zrównoważony - Strategia Sprawne i Nowoczesne Państwo		Polityka ekologiczna państwa 2030
	II.5. Adaptacja do zmian klimatu i przeciwdziałanie tym zmianom	- Polityka energetyczna Polski do 2040 r. (PEP2040) - Krajowa Strategia Rozwoju Regionalnego 2030 Rozwój społecznie wrażliwy i terytorialnie zrównoważony		Polityka ekologiczna państwa 2030

Opis wzajemnych relacji między działaniami zapisanymi w poszczególnych strategiach horyzontalnych zintegrowanych z działaniami SZRWRiR 2030		Synergia działań (równoległe działania wzmacniające wzajemnie wspólny efekt)	Komplementarność działań SZRWRiR z działaniami pozostałych strategii (działania jednej strategii są częściowo albo w całości elementem katalogu szerszych działań innej strategii)	
				
Cel szczegółowy III Rozwój przedsiębiorczości, pozarolniczych miejsc pracy i aktywnego społeczeństwa				
Kierunki interwencji	III.1. Odpowiedź na zmiany demograficzne i ich następstwa	Strategii rozwoju kapitału społecznego (współdziałanie, kultura, kreatywność)		Strategia rozwoju kapitału ludzkiego
	III.2 Rozwój przedsiębiorczości i nowych miejsc pracy	- Strategii rozwoju kapitału społecznego (współdziałanie, kultura, kreatywność) - Polityka energetyczna Polski do 2040 r. (PEP2040) - Polityka ekologiczna państwa 2030 - Krajowa Strategia Rozwoju Regionalnego 2030 Rozwój społecznie wrażliwy i terytorialnie zrównoważony		Strategia rozwoju kapitału ludzkiego
	III.3 Wzrost umiejętności i kompetencji mieszkańców wsi	- Strategii rozwoju kapitału społecznego (współdziałanie, kultura, kreatywność) - Strategia produktywności - Krajowa Strategia Rozwoju Regionalnego 2030 Rozwój społecznie wrażliwy i terytorialnie zrównoważony		Strategia rozwoju kapitału ludzkiego
	III.4 Budowa i rozwój zdolności do współpracy w wymiarze społecznym i terytorialnym	Strategia rozwoju kapitału społecznego (współdziałanie, kultura, kreatywność)	Krajowa Strategia Rozwoju Regionalnego 2030 Rozwój społecznie wrażliwy i terytorialnie zrównoważony	
	III.5 Rozwój ekonomii i solidarności społecznej na obszarach wiejskich	- Strategia rozwoju kapitału ludzkiego - Krajowa Strategia Rozwoju Regionalnego 2030 Rozwój społecznie wrażliwy i terytorialnie zrównoważony		Strategii rozwoju kapitału społecznego (współdziałanie, kultura, kreatywność)

Opis wzajemnych relacji między działaniami zapisanymi w poszczególnych strategiach horyzontalnych zintegrowanych z działaniami SZRWRiR 2030		Synergia działań (równoległe działania wzmacniające wzajemnie wspólny efekt)	Komplementarność działań SZRWRiR z działaniami pozostałych strategii (działania jednej strategii są częściowo albo w całości elementem katalogu szerszych działań innej strategii)	
				
OBSZARY WPŁYWAJĄCE NA OSIĄGNIĘCIE CELÓW STRATEGII				
Obszar	Sprawne zarządzanie rozwojem	Krajowa Strategia Rozwoju Regionalnego 2030 Rozwój społecznie wrażliwy i terytorialnie zrównoważony		Strategia Sprawne i Nowoczesne Państwo
	Stabilne finansowanie rozwoju	- Strategia produktywności - Krajowa Strategia Rozwoju Regionalnego 2030 Rozwój społecznie wrażliwy i terytorialnie zrównoważony		Strategia Sprawne i Nowoczesne Państwo
	Trwała zdolność kreacji i uczenia się	- Strategia Sprawne i Nowoczesne Państwo - Strategia produktywności	Strategii rozwoju kapitału społecznego (współdziałanie, kultura, kreatywność)	Strategia rozwoju kapitału ludzkiego

Agenda na rzecz zrównoważonego rozwoju 2030

W dniu 25 września 2015 r., w trakcie Szczytu Zrównoważonego Rozwoju w Nowym Jorku, Zgromadzenie Ogólne Organizacji Narodów Zjednoczonych przyjęło uzgodnioną przez wszystkie 193 państwa członkowskie ONZ rezolucję pt. *Przekształcamy nasz świat: Agenda na rzecz zrównoważonego rozwoju 2030* (Agenda 2030). Dokument ten jest globalnym planem działań do 2030 r. „na rzecz ludzi, naszej planety i dobrobytu”, mającym na celu „wzmocnienie powszechnego pokoju w warunkach większej wolności”. Sygnatariusze rezolucji zobowiązali się do dążenia do osiągnięcia zrównoważonego rozwoju w jego trzech wymiarach – gospodarczym, społecznym i środowiskowym – w zrównoważony i zintegrowany sposób. Jako największe wyzwanie w skali światowej, będące niezbędnym warunkiem zrównoważonego rozwoju, wskazano w dokumencie „eliminację ubóstwa we wszystkich jego formach i wymiarach, w tym skrajnego ubóstwa”.

Agenda 2030 określa 17 Celów Zrównoważonego Rozwoju (ang. *Sustainable Development Goals* - SDGs) i 169 uszczegóławiających je zadań, monitorowanych odpowiednimi wskaźnikami. Cele i zadania, wyznaczone do realizacji w perspektywie do 2030 r., są współzależne i niepodzielne oraz zapewniają równowagę pomiędzy wzrostem gospodarczym, rozwojem społecznym i ochroną środowiska. Są one realizowane począwszy od 1 stycznia 2016 r. i mają ukierunkowywać działania sygnatariuszy rezolucji w obszarze zrównoważonego rozwoju.

Będąc sygnatariuszem rezolucji Polska zadeklarowała wdrożenie Agendy 2030 na gruncie krajowym. Realizacja Celów Zrównoważonego Rozwoju w Polsce będzie odbywała się w oparciu o *Strategię na rzecz Odpowiedzialnego Rozwoju do 2020 r. (z perspektywą do 2030 r.)* (SOR), będącą najważniejszym dokumentem strategicznym wskazującym kierunki rozwoju Polski w perspektywie średniookresowej.

SZRWRiR jest główną strategią w oparciu o którą będzie realizowany Cel 2 Agendy 2030 *Wyeliminować głód, osiągnąć bezpieczeństwo żywnościowe i lepsze odżywianie oraz promować zrównoważone rolnictwo*. Kluczowe wyzwania w ramach tego Celu koncentrują się wokół zapewnienia dostępu do bezpiecznej i pożywnej żywności, a także eliminacji wszystkich form niedożywienia. Istotne przy tym jest zwiększenie wydajności rolnictwa i dochodów drobnych producentów żywności poprzez m.in. bezpieczny i równy dostęp do ziemi i innych czynników produkcji, dostęp do wiedzy, usług finansowych i rynków oraz możliwość zwiększenia wartości dodanej i zatrudnienia poza sektorem rolniczym. Podkreśla się wagę tworzenia krajowych systemów zrównoważonej produkcji żywności zwiększających produkcję, wzmacniających zdolność przystosowania się rolnictwa do zmian klimatu i ekstremalnych zjawisk pogodowych oraz poprawiających jakość gleb. Cel ten akcentuje potrzebę zapewnienia różnorodności genetycznej roślin uprawnych i zwierząt hodowlanych oraz dostępu do zasobów genetycznych. Kluczowe pozostają inwestycje w infrastrukturę obszarów wiejskich oraz w działania badawczo-rozwojowe w sektorze rolnictwa, w tym w rozwój technologii. Dodatkowo Cel ten odnosi się do ograniczania restrykcji handlowych na światowych rynkach rolnych, a także potrzeby zapewnienia prawidłowości ich funkcjonowania poprzez m.in. dostęp do aktualnych informacji rynkowych, w tym do informacji o rezerwach żywnościowych.

Ponadto, ze względu na swój przekrojowy charakter, SZRWRiR przyczynia się (w różnym stopniu) do realizacji zadań wszystkich pozostałych SDGs. Projekty strategiczne SOR (bądź ich komponenty) przypisane do SZRWRiR, a także pozostałe działania przewidziane w SZRWRiR, mają wpływ na realizację poszczególnych Celów Agendy 2030.

Powiązanie kierunków interwencji SZRWRiR z Celami Zrównoważonego Rozwoju Agendy 2030

Kierunki interwencji SZRWRiR	Cele Zrównoważonego Rozwoju Agendy 2030	
I.1. Nowe modele organizacji rynków, krótkie łańcuchy rynkowe i uczciwa konkurencja.	Cel 2: Wyeliminować głód, osiągnąć bezpieczeństwo żywnościowe i lepsze odżywianie oraz promować zrównoważone rolnictwo Cel 8: Promować stabilny, zrównoważony i inkluzyny wzrost gospodarczy, pełne i produktywne zatrudnienie oraz godną pracę dla wszystkich ludzi	
I.2. Jakość i bezpieczeństwo żywności.	Cel 2: Wyeliminować głód, osiągnąć bezpieczeństwo żywnościowe i lepsze odżywianie oraz promować zrównoważone rolnictwo Cel 12: Zapewnić wzorce zrównoważonej konsumpcji i produkcji	
I.3. Rozwój innowacji, cyfryzacji i przemysłu 4.0. w sektorze rolno-spożywczym.	Cel 2: Wyeliminować głód, osiągnąć bezpieczeństwo żywnościowe i lepsze odżywianie oraz promować zrównoważone rolnictwo Cel 9: Budować stabilną infrastrukturę, promować zrównoważone uprzemysłowienie oraz wspierać innowacyjność	
I.4. Zarządzanie ryzykiem w sektorze rolno-spożywczym.	Cel 2: Wyeliminować głód, osiągnąć bezpieczeństwo żywnościowe i lepsze odżywianie oraz promować zrównoważone rolnictwo	
I.5. Poszerzanie i rozwój rynków zbytu na produkty i surowce sektora rolno-spożywczego (w tym biogospodarka).	Cel 2: Wyeliminować głód, osiągnąć bezpieczeństwo żywnościowe i lepsze odżywianie oraz promować zrównoważone rolnictwo Cel 9: Budować stabilną infrastrukturę, promować zrównoważone uprzemysłowienie oraz wspierać innowacyjność	
II.1. Rozwój infrastruktury technicznej na obszarach wiejskich.	Cel 6: Zapewnić wszystkim ludziom dostęp do wody i warunków sanitarnych poprzez zrównoważoną gospodarkę zasobami wodnymi Cel 7: Zapewnić wszystkim dostęp do stabilnej, zrównoważonej i nowoczesnej energii po przystępnej cenie Cel 9: Budować stabilną infrastrukturę, promować zrównoważone uprzemysłowienie oraz wspierać innowacyjność	
II.2. Rozwój wysokiej jakości usług publicznych.	Cel 3: Zapewnić wszystkim ludziom w każdym wieku zdrowe życie oraz promować dobrobyt Cel 4: Zapewnić wszystkim edukację wysokiej jakości oraz promować uczenie się przez całe życie	
II.3. Rewitalizacja wsi i małych miast.	Cel 11: Uczynić miasta i osiedla ludzkie bezpiecznymi, stabilnymi, zrównoważonymi oraz sprzyjającymi włączeniu społecznemu	
II.4 Zrównoważone gospodarowanie i ochrona zasobów środowiska.	Cel 6: Zapewnić wszystkim ludziom dostęp do wody i warunków sanitarnych poprzez zrównoważoną gospodarkę zasobami wodnymi Cel 12: Zapewnić wzorce zrównoważonej konsumpcji i produkcji Cel 15: Chronić, przywrócić oraz promować zrównoważone użytkowanie ekosystemów lądowych, zrównoważone gospodarowanie lasami, zwalczać pustynnienie, powstrzymać i odwracać proces degradacji gleby oraz powstrzymać utratę różnorodności biologicznej	

II.5. Adaptacja rolnictwa i rybactwa do zmian klimatu i ich wkład w przeciwdziałanie tym zmianom.	Cel 2: Wyeliminować głód, osiągnąć bezpieczeństwo żywnościowe i lepsze odżywianie oraz promować zrównoważone rolnictwo Cel 13: Podjąć pilne działania w celu przeciwdziałania zmianom klimatu i ich skutkom	
III.1. Przeciwdziałanie negatywnym zmianom demograficznym (i ich skutkom) na obszarach wiejskich.	Cel 4: Zapewnić wszystkim edukację wysokiej jakości oraz promować uczenie się przez całe życie Cel 8: Promować stabilny, zrównoważony i inkluzywny wzrost gospodarczy, pełne i produktywne zatrudnienie oraz godną pracę dla wszystkich ludzi	
III.2. Rozwój przedsiębiorczości i tworzenie nowych miejsc pracy na obszarach wiejskich.	Cel 8: Promować stabilny, zrównoważony i inkluzywny wzrost gospodarczy, pełne i produktywne zatrudnienie oraz godną pracę dla wszystkich ludzi	
III.3. Wzrost umiejętności i kompetencji mieszkańców wsi.	Cel 4: Zapewnić wszystkim edukację wysokiej jakości oraz promować uczenie się przez całe życie	
III.4. Rozwój inicjatyw oddolnych na rzecz tworzenia kapitału społecznego.	Cel 10: Zmniejszyć nierówności w krajach i między krajami Cel 11: Uczynić miasta i osiedla ludzkie bezpiecznymi, stabilnymi, zrównoważonymi oraz sprzyjającymi włączeniu społecznemu	
III.5. Rozwój ekonomii i solidarności społecznej na obszarach wiejskich.	Cel 1: Wyeliminować ubóstwo we wszystkich jego formach na całym świecie Cel 8: Promować stabilny, zrównoważony i inkluzywny wzrost gospodarczy, pełne i produktywne zatrudnienie oraz godną pracę dla wszystkich ludzi Cel 10: Zmniejszyć nierówności w krajach i między krajami	
Sprawne zarządzanie rozwojem sektora rolno-żywnościowego i obszarami wiejskimi.	Cel 2: Wyeliminować głód, osiągnąć bezpieczeństwo żywnościowe i lepsze odżywianie oraz promować zrównoważone rolnictwo Cel 16: Promować pokojowe i inkluzywne społeczeństwa, zapewnić wszystkim ludziom dostęp do wymiaru sprawiedliwości oraz budować na wszystkich szczeblach skuteczne i odpowiedzialne instytucje, sprzyjające włączeniu społecznemu	
Stabilne finansowanie rozwoju rolnictwa i obszarów wiejskich.	Cel 2: Wyeliminować głód, osiągnąć bezpieczeństwo żywnościowe i lepsze odżywianie oraz promować zrównoważone rolnictwo	
Nowoczesny system kreowania i transferu wiedzy i innowacji - nauka, doradztwo i oświata rolnicza odpowiadające na wyzwania rozwojowe wiejskich.	Cel 2: Wyeliminować głód, osiągnąć bezpieczeństwo żywnościowe i lepsze odżywianie oraz promować zrównoważone rolnictwo Cel 4: Zapewnić wszystkim edukację wysokiej jakości oraz promować uczenie się przez całe życie Cel 9: Budować stabilną infrastrukturę, promować zrównoważone uprzemysłowienie oraz wspierać innowacyjność	

Europa 2020 - Strategia na rzecz inteligentnego i zrównoważonego rozwoju sprzyjającego włączeniu społecznemu

Europa 2020 – Strategia na rzecz inteligentnego i zrównoważonego rozwoju sprzyjającego włączeniu społecznemu jest nową długookresową strategią rozwoju Unii Europejskiej na lata 2010-2020. Została zatwierdzona przez Radę Europejską w czerwcu 2010 r., zastępując w ten sposób realizowaną w latach 2000-2010 strategię lizbońską.

Zaproponowany w tej Strategii model europejskiej gospodarki w większym stopniu niż w Strategii lizbońskiej opiera się na trzech współzależnych i wzajemnie uzupełniających się priorytetach tj. **wzrost inteligentny** - czyli rozwój gospodarki opartej na wiedzy i innowacjach, **wzrost zrównoważony** – czyli transformacja w kierunku gospodarki niskoemisyjnej, efektywniej korzystającej z zasobów i konkurencyjnej oraz **wzrost sprzyjający włączeniu społecznemu** – czyli wspieranie gospodarki charakteryzującej się wysokim poziomem zatrudnienia i zapewniającej spójność gospodarczą, społeczną i terytorialną.

Realizacja priorytetów Strategii bez udziału działalności prowadzonych na obszarach wiejskich, w tym rolnictwa i rybactwa, nie byłaby możliwa. Warto zwrócić uwagę, że cele oraz instrumenty polityki rolnej i rybołówstwa wpisują się w koncepcję inteligentnego i zrównoważonego rozwoju oraz włączenia społecznego. Do tej grupy zagadnień należy zaliczyć przede wszystkim: wielofunkcyjność rolnictwa i obszarów wiejskich, ich rolę w dostarczaniu dóbr publicznych, w tym rola małych i średnich gospodarstw rolnych i rybackich, znaczenie innowacji dla konkurencyjności sektora rolno-spożywczego oraz działania na rzecz produkcji żywności wysokiej jakości w UE i kontroli produktów dopuszczanych na rynek wewnętrzny UE, a tym samym ochrona konsumentów przed żywnością o niskiej jakości. Inteligentny i zrównoważony rozwój oraz włączenie społeczne w UE nie są możliwe bez zaangażowania potencjałów zlokalizowanych na obszarach wiejskich.

Przyjęte w Strategii na rzecz zrównoważonego rozwoju wsi, rolnictwa i rybactwa do roku 2020 (z perspektywą do 2030) cele będą powiązane z wytycznymi przygotowanymi do Strategii UE2020. Szczególnie **wytyczna 9** Poprawa wydajności systemów kształcenia i szkolenia na wszystkich poziomach i zwiększenie liczby osób podejmujących studia wyższe (cel III), **wytyczna 7** Zwiększenie współczynnika aktywności zawodowej i ograniczenie bezrobocia strukturalnego (cel II i III), **wytyczna 10** Promowanie włączenia społecznego i zwalczanie ubóstwa (cel II i III), **wytyczna 8** Stworzenie zasobów pracy odpowiadających potrzebom rynku pracy, promowanie jakości zatrudnienia i uczenia się przez całe życie (cel II i III), **wytyczna 6** Poprawa otoczenia biznesu i środowiska konsumenckiego oraz modernizacja bazy przemysłowej (cel I, III oraz kierunki horyzontalne), **wytyczna 4** Optymalizacja pomocy na rzecz badań i rozwoju oraz innowacji, wzmocnienie trójkąta wiedzy i uwolnienie potencjału gospodarki cyfrowej (cel I oraz kierunki horyzontalne), **wytyczna 5** Bardziej efektywne korzystanie z zasobów i ograniczenie emisji gazów cieplarnianych (cel I i II).

Polityki budżetowe i poza budżetowe UE

Znaczna część zaprojektowanych w SZRWRiR działań zostanie sfinansowana ze środków Unii Europejskiej w ramach polityk wspólnotowych (w tym głównie Polityki Spójności, Wspólnej Polityki Rolnej i wspólnej polityki rybołówstwa), których instrumenty realizacyjne oraz sposób ich wdrażania regulują przepisy unijne i implementujące je przepisy krajowe. Wobec powyższego fundamentalne znaczenie dla realizacji celów Strategii będą miały rozstrzygnięcia w ramach prowadzonych obecnie prac nad kształtem i budżetem polityk unijnych w następnym okresie programowania UE, tj. po 2020 r. Elementem uwarunkowań zewnętrznych, które będą miały istotny wpływ na wdrożenie SZRWRiR, są także wspólnotowe rozwiązania legislacyjne w innych obszarach polityki UE, w tym m.in. pakiet klimatyczno-energetyczny.

Spójność SZRWRiR 2030 z Umową Partnerstwa

W dniu 23 maja 2014 r. Komisja Europejska zatwierdziła Umowę Partnerstwa, określającą strategię wykorzystania przez Polskę środków z Europejskich Funduszy Strukturalnych i Inwestycyjnych (w ramach Polityki Spójności, Wspólnej Polityki Rolnej i wspólnej polityki rybołówstwa) w perspektywie programowania 2014-2020.

Odnowiona wersja Umowy Partnerstwa została zatwierdzona przez Komisję Europejską 23 października 2017 r. na podstawie decyzji wykonawczej C(2017) 6994 (notyfikowana 24 października 2017 r.). Aktualna wersja Umowy Partnerstwa jest modyfikacją dokumentu przyjętego decyzją Komisji Europejskiej w 2014 roku, wynikającą z aktualizacji średniookresowej strategii rozwoju kraju. Wprowadzone zmiany uspołniły zakres i zasady interwencji Europejskich Funduszy Strukturalnych i Inwestycyjnych (EFIS) w Polsce z celami rozwojowymi określonymi w Strategii na Rzecz Odpowiedzialnego Rozwoju (SOR) i z zawartą w Strategii filozofią sposobu wykorzystania środków na rozwój, w tym pochodzących z budżetu UE.

UP zakłada, iż ważnym obszarem wsparcia w ramach funduszy UE będą obszary wiejskie i zależne od rybactwa. W pierwotnej wersji wśród wyodrębnionych w dokumencie obszarów strategicznej interwencji (OSI) wskazano „obszary wiejskie, w szczególności o najniższym poziomie dostępu mieszkańców do dóbr i usług warunkujących możliwości rozwojowe”. **W konsekwencji przyjęcia SOR zmodyfikowano w UP obszary strategicznej interwencji dotyczące wymiaru wiejskiego tj. wskazano jako OSI (1) Obszary wiejskie rozwijające się w oparciu o endogeniczne potencjały oraz (2) Obszary zagrożone trwałą marginalizacją.**

Poza wskazaniem w UP głównych kierunków wsparcia obszarów wiejskich i rolnictwa w ramach Europejskiego Funduszu Rolnego na rzecz Rozwoju Obszarów Wiejskich, dokument ten przewiduje, iż w ramach Polityki Spójności na działania na rzecz rozwoju obszarów wiejskich zostanie przeznaczonych ok. 5,2 mld euro, w formie dedykowanych instrumentów we właściwych programach krajowych i regionalnych. Powyższe wsparcie koncentrować się będzie na rozwoju przedsiębiorczości i lepszym wykorzystaniu kapitału ludzkiego, w tym reorientacji zawodowej rolników (Cel Tematyczny 3 - ok. 1,5 mld euro), rewitalizacji społecznej i infrastrukturalnej (CT2, CT4, CT7, CT8, CT9, CT10 – ok. 2 mld euro) oraz infrastrukturze wodno-kanalizacyjnej i przeciwpowodziowej (CT 5, CT 6 – ok. 1,7 mld euro; w rozbiciu na 1,2 mld euro na gospodarkę wodno-ściekową oraz 0,5 mld euro na sprawy wodne, przeciwpowodziowe i retencyjne), a **każde z tych działań wpisuje się w cele SZRWRiR 2030.**

Wsparcie to zapewnione jest z poziomu krajowego, głównie PROW (w odniesieniu do działalności związanej z rolnictwem, odnowy wsi oraz wzmocnienia lub budowania kapitału społecznego), PO LiS (w odniesieniu do rozwoju OZE, efektywności energetycznej, kogeneracji, gospodarki odpadami, ochrony środowiska i zmian klimatu, w tym m.in. gospodarki wodnej), PO IR (w zakresie badań, technologii i innowacji), PO WER (w zakresie dywersyfikacji zatrudnienia, dostępności usług publicznych, rozwoju przedsiębiorczości, rozwoju IOB), PO PC (w zakresie dostępu do szerokopasmowego Internetu o wysokich przepustowościach, wzrostu kompetencji i aktywizacji cyfrowych) oraz z poziomu ponadregionalnego PO PW (w zakresie rozwoju MŚP i wzrostu dostępności terytorialnej). Działania z poziomu krajowego i ponadregionalnego są wzmocniane i uzupełniane

poprzez działania podejmowana na poziomie regionalnym (RPO), które w zależności od potrzeb i potencjałów rozwojowych obszarów wiejskich zidentyfikowanych w *Strategii na rzecz zrównoważonego rozwoju wsi, rolnictwa i rybactwa do roku 2020 (z perspektywą do 2030)*” oraz Strategiach rozwoju województw dedykują im odrębne działania lub nabory lub premiją projekty realizowane na obszarach wiejskich w systemie kryteriów wyboru projektów.

Umowa Partnerstwa określa także komplementarność EFRROW z pozostałymi środkami EFSI, które znajdują swoje odzwierciedlenie w działaniach zaplanowanych w SZRWRiR 2030.

- Zadania wskazane w Umowie Partnerstwa dotyczące przedsiębiorczości na obszarach wiejskich przewidziano w ramach Celu szczegółowego III SZRWRiR 2030.
- Wyzwania UP związane z lepszym wykorzystaniem kapitału ludzkiego, w tym reorientacji zawodowej rolników znalazły odzwierciedlenie w ramach Celu szczegółowego III SZRWRiR 2030.
- Wskazana w Umowie Partnerstwa rewitalizacja społeczna i infrastrukturalna obszarów wiejskich znalazła odzwierciedlenie w celu szczegółowym II SZRWRiR 2030. Podobnie jak zapisane w Umowie Partnerstwa zadania dotyczące rozwoju infrastruktury wodno-kanalizacyjnej i przeciwpowodziowej na obszarach wiejskich.
- Zadania wskazane w Umowie Partnerstwa dotyczące wsparcia rolnictwa i sektora rolno- spożywczego znalazły odzwierciedlenie w kierunkach interwencji Celu szczegółowego I i III SZRWRiR 2030 oraz w obszarach wpływających na realizację strategii.

W dniu 29 maja 2018 r. Komisja Europejska (KE) opublikowała projekt Rozporządzenia Parlamentu Europejskiego i Rady ustanawiającego wspólne przepisy dotyczące Europejskiego Funduszu Rozwoju Regionalnego (EFRR), Europejskiego Funduszu Społecznego Plus (EFS+), Funduszu Spójności (FS) i Europejskiego Funduszu Morskiego i Rybackiego (EFMR), a także przepisów finansowych na potrzeby tych funduszy oraz na potrzeby Funduszu Azylu i Migracji (FAM), Funduszu Bezpieczeństwa Wewnętrznego (IZGW) i Instrumentu na rzecz Zarządzania Granicami i Wiz (FBW). Zgodnie z tymi przepisami **działania finansowane w ramach funduszy rolnych (I i II filara WPR) nie będą elementem Umowy Partnerstwa na lata 2021-2027.**

Spójność z celami Wspólnej Polityki Rolnej

Wspólna Polityka Rolna jest wielowymiarową polityką publiczną zapewniającą UE bezpieczeństwo żywnościowe i odgrywającą zasadniczą rolę w wykorzystaniu zasobów naturalnych i rozwoju gospodarczym obszarów wiejskich. WPR, jako jedna z głównych unijnych polityk, włączona jest w realizację celów strategicznych UE wskazanych w strategii Europa 2020. Na poziomie WPR przekładają się one na „sektorowe” cele dotyczące:

- 1) produkcji żywności,
- 2) zrównoważonego gospodarowania zasobami naturalnymi oraz
- 3) zrównoważonego rozwoju terytorialnego.

Struktura WPR obejmuje dwa filary: I filar finansowany wyłącznie z budżetu UE (poprzez Europejski Fundusz Rolny Gwarancji) i II filar obejmujący instrumenty na rzecz rozwoju obszarów wiejskich, wdrażane w oparciu o wieloletnie programy Europejskiego Funduszu Rolnego na rzecz Rozwoju Obszarów Wiejskich, współfinansowane przez państwa członkowskie UE.

Przyznawane w ramach I filara WPR płatności bezpośrednie zapewniają wsparcie dochodów gospodarstw rolnych oraz wynagradzają rolników za dostarczanie dóbr publicznych (np. korzyści środowiskowe), za które z reguły nie otrzymują wynagrodzenia. Środki wspierania rynku mają zaś na celu zaradzenie kryzysowym sytuacjom na rynku, takim jak nagły spadek popytu z powodu zagrożenia dla zdrowia lub spadek cen na skutek tymczasowej nadwyżki produktu. Działania tego typu obejmują m.in. zakupy interwencyjne produktów, dopłaty do prywatnego przechowywania produktów, ale także wsparcie do wycofywania produktu z rynku lub do dystrybucji

produktów wśród organizacji charytatywnych. Z kolei programy rozwoju obszarów wiejskich w ramach II filara WPR mają na celu zaspokojenie konkretnych potrzeb tych obszarów (w zakresie np. poprawy konkurencyjności rolnictwa, ochrony ekosystemów, wsparcia rozwoju gospodarczego). Choć kraje UE komponują swoje programy z zestawu tych samych działań, mogą stosować je elastycznie, biorąc pod uwagę lokalne potrzeby oraz warunki gospodarcze, naturalne i strukturalne. Wspólną cechą obu filarów jest konieczność wspierania efektywności wykorzystania zasobów rolnictwa i obszarów wiejskich UE w sposób sprzyjający inteligentnemu, trwałemu i zapobiegającemu wyłączeniu rozwojowi, w zgodzie ze strategią Europa 2020.

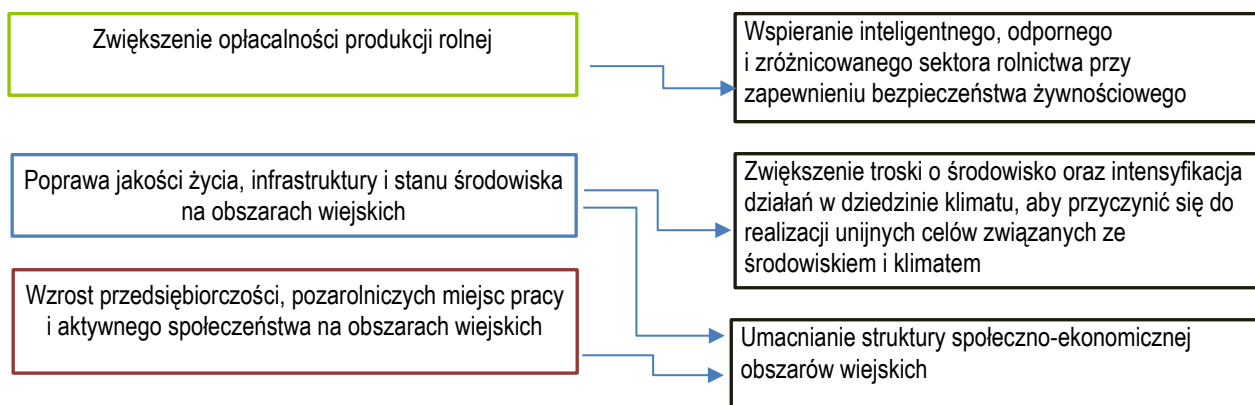
Publikacja komunikatu Komisji Europejskiej: „Przyszłość rolnictwa i produkcja żywności” w dniu 29 listopada 2017 r. rozpoczęła formalne prace instytucji UE nad kształtem wspólnej polityki rolnej (WPR) na okres po 2020 roku. Dokument potwierdza kluczową rolę rolnictwa i obszarów wiejskich w zapewnieniu społeczeństwu europejskiemu wysokiej jakości, dostępnej cenowo i zróżnicowanej żywności oraz zarządzaniu i ochronie zasobów naturalnych, także w kontekście zmian klimatu. W komunikacie Komisja zaproponowała strategiczne kierunki zmian przyszłej WPR, które mają prowadzić do poprawy efektywności, elastyczności, uproszczenia i usprawnienia tej polityki. Dyskusja na forum instytucji europejskich nad tymi kierunkowymi propozycjami poprzedziła prace nad propozycjami legislacyjnymi, które zostały opublikowane w dniu 1 czerwca 2018 roku. Wstępne prace programowe na poziomie państw członkowskich mają się zakończyć przekazaniem projektów krajowych planów strategicznych do akceptacji przez Komisję Europejską.

W propozycjach prawnych, obejmujących projekty trzech rozporządzeń ustanawiających przepisy dotyczące realizacji WPR w latach 2021–2027, KE podkreśla, że WPR musi zostać zmodernizowana i uproszczona, aby sprostać nowym wyzwaniom. Ma też zapewnić wkład w realizację dziesięciu priorytetów KE kierowanej przez J.C Junckera oraz celów zrównoważonego rozwoju. Wśród priorytetów WPR po 2020 r. KE wymieniła bardziej ambitne działania w zakresie ochrony środowiska i przeciwdziałania zmianom klimatu, lepsze ukierunkowanie wsparcia oraz powiązanie WPR z badaniami naukowymi, innowacjami i doradztwem. Aby zwiększyć skuteczność WPR Komisja zaproponowała także nowy model wdrażania, w którym nacisk przesunięto z kontrolowania zgodności ze szczegółowymi wymogami UE na realizację celów oraz inaczej rozłożono zakres obowiązków między UE i państwami członkowskimi, zwiększając pomocniczość.

Aby w dalszym ciągu WPR mogła przyczyniać się do zrównoważonego rozwoju rolnictwa, produkcji żywności oraz obszarów wiejskich, jej cele zorientowane są na rentowność i dochody gospodarstw rolnych, bardziej skuteczną realizację polityki w zakresie ochrony środowiska i klimatu, a także na zrównoważony rozwój obszarów wiejskich. Przekrojowym celem jest wspieranie wiedzy, innowacji i cyfryzacji w rolnictwie i na obszarach wiejskich. Nowa WPR będzie dążyć do realizacji 9 szczegółowych. Poniżej przedstawiono związek między celami niniejszej strategii (SZRWRiR) a 9 szczegółowymi celami przyszłej WPR.

Cele szczegółowe SZRWRiR

Cele ogólne przyszłej 2021-2027

W oparciu o rodzaje interwencji wyszczególnione w propozycjach prawnych, państwa członkowskie będą opracowywać konkretne interwencje dostosowane do swoich uwarunkowań i będą je przedstawiać w **krajowym planie strategicznym WPR**. W przepisach określono zasady dotyczące treści takiego planu strategicznego WPR. Komisja będzie sprawdzać plany i je zatwierdzać. Plany strategiczne WPR obejmą większość instrumentów wsparcia finansowanych z EFRG (w tym programy sektorowe, które do tej pory były ustanawiane na podstawie rozporządzenia o wspólnej organizacji rynków produktów rolnych) i EFRROW. W ten sposób każde państwo członkowskie opracuje dla siebie jednolitą i spójną strategię interwencji. Przy użyciu wskaźników rezultatu (zdefiniowanych na poziomie UE) państwa członkowskie w planach strategicznych WPR określą cele, jakie chcą osiągnąć w danym okresie programowania. W ramach EFRG zostanie utworzona rezerwa rolna, aby finansować dodatkowe wsparcie dla sektora rolnego. Kwoty z rezerwy niewykorzystane w danym roku będą przenoszone na kolejny rok.

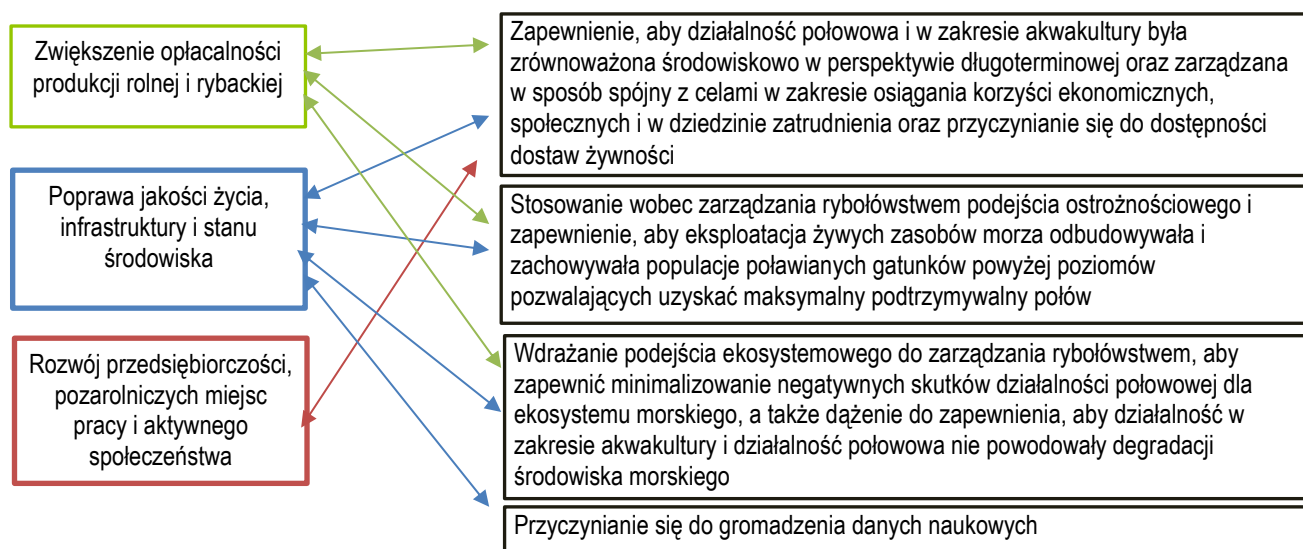
Spójność z celami Wspólnej polityki rybołówstwa

Decydujące znaczenie dla kształtu ram strategicznych, określających kierunki rozwoju polskiego sektora rybactwa po roku 2020, mają wytyczne wynikające bezpośrednio z przepisów wspólnej polityki rybołówstwa. Od reformy z roku 2013 – celem głównym WPRyb jest zapewnienie w perspektywie długoterminowej zrównoważonego, pod względem środowiskowym, charakteru działalności w sektorze rybołówstwa i akwakultury oraz zarządzania nimi w sposób spójny z instrumentami niezbędnymi dla osiągnięcia rozwoju gospodarczego i społecznego. Natomiast do jej celów operacyjnych należy zaliczyć: (i) w zakresie rybołówstwa morskiego: zapewnienie równowagi pomiędzy możliwościami połowowymi a dostępnymi zasobami; system wieloletniego zarządzania opartego na ekosystemie; osiągnięcie stanu zasobów ryb wykorzystywanych gospodarczo powyżej poziomu maksymalnego podtrzymywalnego połowu (MSY); redukcja w jak największym stopniu niechcianych połowów; czy realizacja przez państwa członkowskie obowiązku wyładunku, (ii) zrównoważona akwakultura, (iii) pobudzanie rozwoju obszarów przybrzeżnych, (iv) spójny system gromadzenia danych, oraz jako uzupełnienie reformy WPRyb – wspólna organizacja rynków produktów rybołówstwa.

Analizując aktualny stan wdrażania przepisów WPRyb na poziomie poszczególnych państw członkowskich oraz pojawiające się w tym zakresie pewne trudności (np. problemy z wdrożeniem obowiązku wyładunku czy osiągnięciem MSY), jak również mając na uwadze specyfikę żywych zasobów (cechujących się dużą zmiennością zależną od warunków środowiskowych, a nie antropogenicznych) – można się spodziewać, że kolejna reforma WPRyb nastąpi w 2023r.

Cele ogólne SZRWRiR

Cele WPRyb

Finansowym instrumentem realizacji WPRyb w ramach budżetu UE jest Europejski Fundusz Morski i Rybacki, wchodzący w skład EFSI. W przekazanym przez KE w maju 2018 r., projekcie rozporządzenia o EFMR na nową perspektywę finansową UE 2021-2027 zakres przyszłego funduszu rybackiego opisany został przy pomocy 3 celów: (I) ochrona zdrowych mórz i oceanów oraz zapewnienie zrównoważonego rybołówstwa i akwakultury poprzez zmniejszenie wpływu rybołówstwa na środowisko morskie przy jednoczesnym zwiększeniu konkurencyjności i atrakcyjności sektora rybołówstwa; (II) promowanie niebieskiej gospodarki, w szczególności poprzez wspieranie zrównoważonych i prężnych społeczności nadbrzeżnych poprzez inwestycje, umiejętności, wiedzę i rozwój rynku; (III) wzmocnienie międzynarodowego zarządzania oceanami oraz bezpieczeństwa i ochrony przestrzeni morskiej w obszarach, które nie są jeszcze objęte międzynarodowymi umowami w sprawie połowów.

Spójność z celami polityki Spójności

Kształt Polityki Spójności w nowej perspektywie finansowej po roku 2020 będzie mieć istotne znaczenie dla rozwoju obszarów wiejskich, ponieważ jest ona obecnie i najprawdopodobniej pozostanie ważnym źródłem finansowania wielu projektów istotnych z punktu widzenia mieszkańców obszarów wiejskich.

Pakiet rozporządzeń dla polityki spójności został opublikowany na przełomie maja i czerwca 2018 r., publikacja ta otworzyła formalny etap dyskusji o przyszłości polityki spójności po 2020 r. Rząd RP na przełomie czerwca i lipca 2018 r. przyjął Stanowiska stanowiące odpowiedź na propozycje zawarte w poszczególnych rozporządzeniach w ramach Polityki Spójności oraz wyznaczające ramy negocjacji pożądanego kształtu polityki spójności i jej funduszy na lata 2021-2027 z perspektywy polskiej.

W kontekście projektu Rozporządzenia Parlamentu Europejskiego i Rady ustanawiającego wspólne przepisy dotyczące Europejskiego Funduszu Rozwoju Regionalnego (EFRR), Europejskiego Funduszu Społecznego Plus (EFS+), Funduszu Spójności (FS) i Europejskiego Funduszu Morskiego i Rybackiego (EFMR), a także przepisów finansowych na potrzeby tych funduszy oraz na potrzeby Funduszu Azylu i Migracji (FAM), Funduszu Bezpieczeństwa Wewnętrznego (IZGW) i Instrumentu na rzecz Zarządzania Granicami i Wiz (FBW) (dalej rozporządzenie ramowe) warto zaznaczyć, iż głównym celem tego aktu jest usprawnienie oraz ujednolicenie zasad wykorzystania w latach 2021-2027 funduszy będących w zarządzaniu dzielonym. Z punktu widzenia zarządzania rozwojem obszarów wiejskich istotne jest, iż rozporządzeniu ramowemu nie będzie jednak podlegać Europejski Fundusz Rolny na rzecz Rozwoju Obszarów Wiejskich (EFRROW).

W stanowisku Rządu do dokumentu pn. *Wniosek Rozporządzenie Parlamentu Europejskiego i Rady w sprawie Europejskiego Funduszu Rozwoju Regionalnego i Funduszu Spójności* znalazły się odniesienia do wsparcia obszarów wiejskich. Stwierdzono, iż: *Zdaniem Rządu RP ważnym aspektem wymiaru terytorialnego polityki spójności powinno także być wsparcie rozwoju obszarów wiejskich mocno akcentowane w Strategii na rzecz Odpowiedzialnego Rozwoju. Zasadne jest, aby przepisy rozporządzenia umożliwiały finansowanie przedsięwzięć i inwestycji na obszarach wiejskich, służących wyrównywaniu dysproporcji oraz wzmacniającymi powiązania pomiędzy obszarami wiejskimi i obszarami miejskimi.* Analogiczny zapis znalazł się w stanowisku Rządu do projektu rozporządzenia dotyczącego Europejskiego Funduszu Społecznego.

Horyzont Europa

Komisja Europejska proponuje przydzielenie 100 mld euro na badania naukowe i innowacje w następnym długoterminowym budżecie UE na lata 2021-2027. Nowy program o nazwie Horyzont Europa będzie się opierał na osiągnięciach i sukcesach poprzedniego programu w dziedzinie badań naukowych i innowacji (Horyzont 2020) i zagwarantuje utrzymanie przez UE w tej dziedzinie czołowej pozycji na świecie. Horyzont Europa to najbardziej ambitny w historii program w zakresie badań naukowych i innowacji.

Oprócz dalszego dążenia do doskonałości naukowej poprzez Europejską Radę ds. Badań Naukowych (ERBN) oraz stypendia i wymiany w objęte Działaniami Maria Skłodowskiej-Curie, w ramach programu Horyzont Europa wprowadzone zostaną następujące główne nowe elementy:

- Europejska Rada ds. Innowacji (EIC), która ma oferować wsparcie w dążeniu do tego, aby UE stała się liderem w dziedzinie innowacji tworzących rynki;
- Nowe ogólnounijne misje w dziedzinie badań naukowych i innowacji skupiające się na wyzwaniach społecznych i konkurencyjności przemysłowej;
- Maksymalizacja potencjału innowacji w całej UE;
- Większa otwartość: Zasada „otwartej nauki” stanie się domyślnym trybem funkcjonowania programu Horyzont Europa, przy wymogu zapewniania otwartego dostępu do publikacji i danych;
- Nowa generacja partnerstwa europejskiego i zacieśniona współpraca z innymi programami UE.

Proponowany budżet w wysokości 100 mld euro na lata 2021–2027 obejmuje kwotę w wysokości 97,6 mld euro na Horyzont Europa (z czego 3,5 mld euro zostanie przydzielone w ramach Funduszu InvestEU) oraz 2,4 mld euro na program badawczo-szkoleniowy Euratom. Program Euratom, w ramach którego finansuje się badania naukowe i szkolenia w zakresie bezpieczeństwa jądrowego, jądrowego bezpieczeństwa fizycznego i ochrony radiologicznej, będzie w większym stopniu skoncentrowany na zastosowaniach niezwiązanych z energią, takich jak opieka zdrowotna i sprzęt medyczny, a ponadto będzie wspierać mobilność naukowców zajmujących się tematyką jądrową w ramach Działań Marii Skłodowskiej-Curie.

Unijne polityki pozabudżetowe

Polityka handlowa UE

Ramy dla realizowanej obecnie polityki handlowej UE tworzy, przyjęty w listopadzie 2015r. przez Radę UE ds. Zagranicznych w formacie Ministrów Handlu, komunikat Komisji Europejskiej „*HANDEL Z KORZYŚCIĄ DLA WSZYSTKICH. W kierunku bardziej odpowiedzialnej polityki handlowej i inwestycyjnej*”. Strategia handlowa UE, wyrażona w ww. komunikacie, zasadniczo kontynuuje, realizowany w poprzednich latach, ofensywny charakter unijnej polityki. Zakłada m.in. aktywną politykę negocjowania i zawierania bilateralnych oraz regionalnych umów o wolnym handlu z krajami trzecimi. Kładzie akcent na eliminację barier w dostępie do rynków krajów trzecich dla unijnych produktów i inwestorów oraz na efektywne wykorzystanie już istniejących możliwości eksportowych. Uzasadnieniem dla tego ofensywnego podejścia mają być korzyści gospodarcze dla UE – również sektor rolno-spożywczy UE jest wskazany jako ten, który po reformach WPR jest dobrze przygotowany do konkurowania na rynku światowym. Zawieranie umów handlowych ma również służyć wzmocnieniu wpływu UE na arenie międzynarodowej, w tym na kształtowanie międzynarodowych zasad handlu.

W ramach realizacji tej strategii, w ostatnich latach UE podpisała szereg umów handlowych - m.in. umowy o wolnym handlu z Ukrainą, Mołdawią, Gruzją (tzw. DCFTA), Kanadą (CETA), Japonią (EPA), a umowy z Singapurem i Wietnamem są w procesie zatwierdzania. Ponadto trwają negocjacje umów o wolnym handlu z kolejnymi partnerami: Mercosurem, Australią, Nową Zelandią, Indonezją i in., których termin zakończenia trudno przewidzieć. Kontynuowany jest również proces wielostronnych negocjacji w ramach Światowej Organizacji

Handlu, w ramach którego organizowane zasadniczo co 2 lata Konferencje Ministerialne przyjmują decyzje dotyczące zasad handlu światowego.

Oprócz negocjowania umów służby KE spotykają się z partnerami np. na stałych komitetach WTO, komitetach powołanych przez umowy dwustronne, czy w ramach „diplomacji ekonomicznej”. Spotkania te również stwarzają możliwość dyskusowania problemów, dotyczących dostępu do rynków, w tym np. uzyskania wyjaśnień, wpłynięcia na przyspieszenie weterynaryjnych i fitosanitarnych procedur administracyjnych związanych z dopuszczeniem eksportu, itp.

Aktywność UE w ww. obszarach stwarza konieczność identyfikacji, i bieżącej aktualizacji, ofensywnych i defensywnych interesów polskiego rolnictwa i rybactwa oraz ich aktywnego artykułowania w dyskusjach na forum UE. Rozmowy KE z partnerami handlowymi UE, w tym zwłaszcza negocjacje umów, można wykorzystać do wsparcia polskiego eksportu tj. np. do ograniczenia barier w dostępie do rynków pozaunijnych, które dotyczą polskiego eksportu rolnego, czy zwiększenia wykorzystania przez Polskę możliwości wynikających z już istniejących umów handlowych. Z drugiej strony, należy również przeciwdziałać niebezpieczeństwu negatywnego wpływu negocjowanych przez KE umów na wrażliwe sektory rynku rolnego (ryzyko nadmiernego importu), czy na możliwość prowadzenia przez UE aktywnej i skutecznej polityki rolnej. Jednocześnie należy zauważyć, że w odniesieniu do rynku produktów rybołówstwa import jest pożądany ze względu na fakt, że surowiec pochodzący z połowów polskich zaopatruje rynek jedynie w 20%. Identyfikacja i artykułowanie postulatów Polski w ww. zakresie - np. odnośnie pożądanego kształtu zapisów negocjowanych przez KE umów - jest zatem bardzo ważna z punktu widzenia możliwości osiągnięcia korzyści dla polskiego sektora rolnego z polityki handlowej UE

Pakiet klimatyczno-energetyczny UE

W dniach 23 i 24 października 2014 r. Rada Europejska (RE) uzgodniła ramy polityki klimatyczno-energetycznej Unii Europejskiej do 2030 r. Stanowią one kontynuację rozwiązań legislacyjnych, przyjętych przez Parlament Europejski w grudniu 2008 roku, kiedy to po raz pierwszy ustalone zostały unijne cele redukcyjne w zakresie kontrolowania i ograniczania emisji gazów cieplarnianych na terenie UE w perspektywie do 2020 r.

Obecny pakiet klimatyczno-energetyczny zakłada ograniczenie do 2030 r. w skali UE o co najmniej 40% emisji gazów cieplarnianych w stosunku do poziomu z roku 1990, a wyznaczony cel będzie realizowany przez wszystkie państwa członkowskie w sposób najbardziej racjonalny kosztowo z udziałem wszystkich sektorów gospodarki, zarówno sektorów objętych systemem handlu uprawnieniami do emisji (ETS) jak i nieobjętych tym systemem (non-ETS). Sektor non-ETS obejmuje emisje gazów cieplarnianych z sektorów transportu, **rolnictwa**, gospodarki odpadami, jak również ze spalania paliw w gospodarstwach domowych, handlu, usługach, a wyznaczony cel redukcyjny dla tego sektora w skali UE określono na poziomie 30% redukcji emisji do 2030 roku w porównaniu z rokiem 2005. To właśnie w ramach tego celu, niezbędne będzie, na etapie szczegółowych ustaleń na poziomie krajowym i międzynarodowym, określenie poziomu partycypacji poszczególnych sektorów w jego osiąganiu. Określony został cel redukcyjny non-ETS dla Polski, który wynosi -7% w porównaniu do 2005 r.

Należy przy tym zwrócić uwagę, że sektor rolny ma specyficzny charakter, przejawiający się przede wszystkim w kluczowej roli w procesie zapewnienia bezpieczeństwa żywnościowego, zarówno w skali krajowej, a także na poziomie globalnym – w dążeniach do likwidacji problemu głodu na świecie. Kwestia ta znalazła swoje odzwierciedlenie zarówno w Konkluzjach Rady z października 2014 r., jak również w treści preambuły do *Porozumienia paryskiego* z grudnia 2015 r. przyjętego podczas 21. Konferencji Stron Konwencji klimatycznej Narodów Zjednoczonych w sprawie Zmian Klimatu (COP21). Konkluzje Rady podkreślają konieczność zachowania spójności pomiędzy unijnymi celami w zakresie bezpieczeństwa żywnościowego oraz zmian klimatu. Tym samym, sektor rolny, jak również sektor użytkowania gruntów, ściśle związany z działalnością rolniczą, muszą służyć dwóm celom, co powinno być brane pod uwagę przy określaniu wewnętrznych (sektorowych) celów redukcyjnych Polski.

Ograniczony potencjał sektora rolnego w działaniach na rzecz zapobiegania i przeciwdziałania zmianom klimatu związany jest nie tylko z jego specyficzną rolą. W grę wchodzi także aspekt metodologiczny w zakresie raportowania emisji oraz odzwierciedlenia w nich realnych zmian wielkości emitowanych zanieczyszczeń. Zidentyfikowany został bowiem szereg praktyk związanych z produkcją rolną (zarówno zwierzęcą i roślinną), w których stosowanie w znaczący sposób może ograniczyć negatywne oddziaływanie sektora na poziom emisji, niemniej jednak aktualnie występują trudności w poprawnym szacowaniu, ewidencji i prezentacji podejmowanych wysiłków redukcyjnych przez polskich rolników. W tym zakresie konieczny jest rozwój badań, wymiana doświadczeń pomiędzy jednostkami naukowymi.

Dyrektywa NEC

Na realizację postanowień *Strategii na rzecz zrównoważonego rozwoju wsi, rolnictwa i rybactwa do roku 2020 (z perspektywą do 2030)* będą miały wpływ także przepisy dotyczące ochrony powietrza zawarte w dyrektywie Parlamentu Europejskiego i Rady (UE) 2016/2284 z dnia 14 grudnia 2016 r. w sprawie redukcji krajowych emisji niektórych rodzajów zanieczyszczeń atmosferycznych, zmiany dyrektywy 2003/35/WE oraz uchylecia dyrektywy 2001/81/WE (tzw. Dyrektywa NEC, ang. „National Emission Ceilings”- Dyrektywa o Krajowych Pułapach Emisji). Przepisy Dyrektywy NEC są częścią tzw. Pakietu „Czyste Powietrze” – czyli strategii działań, która do 2030 r. ma istotnie zmniejszyć zanieczyszczenie powietrza w całej Unii Europejskiej. Przewiduje ona działania legislacyjne, prowadzące do zaostrzenia norm emisji i pułapów zanieczyszczenia powietrza. Zobowiązania dla państw członkowskich dotyczą redukcji emisji antropogenicznych zanieczyszczeń do atmosfery: dwutlenku siarki (SO₂), amoniaku (NH₃), tlenków azotu (NO_x), niemetanowych lotnych związków organicznych (NMLZO), pyłu drobnego (PM_{2,5}).

W celu zmniejszenia ich emisji, w krajowych programach ograniczania zanieczyszczenia powietrza przewidziane zostały działania mające zastosowanie w sektorze rolnym i na obszarach wiejskich. Dla przykładu zmniejszenie emisji amoniaku może nastąpić poprzez stosowanie niskoemisyjnych technik aplikacji nawozów (tj. aplikacja precyzyjna doglebowa nawozów na bazie mocznika, gnojowica rozlewana innymi metodami niż rozbryzgowo, przyorywanie obornika w ciągu 12 h, przykrywanie zbiorników z gnojowicą i gnojówką, natomiast w przypadku redukcji pyłu drobnego (PM_{2,5}) - poprzez wymianę starych kotłów, docieplenie budynków, montaż kolektorów słonecznych. Środki te powinny być racjonalne pod względem kosztów oraz opierać się na informacjach i danych uwzględniających postęp naukowy oraz działania już realizowane.

W polskim rolnictwie realizowanych jest już szereg działań mających wpływ na ograniczenie emisji tych zanieczyszczeń. W szczególności są to działania Wspólnej Polityki Rolnej, w których promowane są inwestycje przyczyniające się do zrównoważonego rozwoju rolnictwa, a także realizacji celów związanych z ochroną środowiska, w tym ograniczania emisji.

Ramowa Dyrektywa Wodna

Dyrektywa 2000/60/WE z dnia 23 października 2000 r. ustanawiająca ramy wspólnotowego działania w dziedzinie polityki wodnej, zwana Ramową Dyrektywą Wodną (RDW), jest wynikiem wieloletnich prac Wspólnot Europejskich zmierzających do lepszej ochrony wód poprzez wprowadzenie wspólnej europejskiej polityki wodnej, opartej na przejrzystych, efektywnych i spójnych ramach legislacyjnych. Zobowiązuje państwa członkowskie do racjonalnego wykorzystywania i ochrony zasobów wodnych w myśl zasady zrównoważonego rozwoju.

Celem RDW jest osiągnięcie dobrego stanu wszystkich wód. Cel ten wynika z wprowadzenia do polityki zasady zrównoważonego rozwoju i dotyczy:

- zaspokojenia zapotrzebowania na wodę ludności, rolnictwa i przemysłu,
- promowania zrównoważonego korzystania z wód,
- ochrony wód i ekosystemów znajdujących się w dobrym stanie ekologicznym,

- poprawy jakości wód i stanu ekosystemów zdegradowanych działalnością człowieka,
- zmniejszenia zanieczyszczenia wód podziemnych,
- zmniejszenia skutków powodzi i suszy.

Prawidłowe wdrażanie RDW powinno pozytywnie wpłynąć na sektor rybactwa śródlądowego w szczególności na gospodarkę w obwodach rybackich. Polepszenie jakości wód pod względem fizyko-chemicznym i ekologicznym pozytywnie wpłynie na zespoły ryb i możliwość gospodarowania ich zasobami. Szczególnie istotne znaczenie w kontekście wdrażania RDW dla ichtiofauny jezior i rzek będzie miało ograniczenie negatywnych skutków eutrofizacji oraz polepszenie warunków migracji (likwidacja barier hydrotechnicznych). Również akwakultura powinna zyskać na zwiększeniu dostępności dobrej jakości wody, jednak w tym przypadku sytuacja jest bardziej złożona z uwagi na możliwy wzrost obciążeń związanych z podnoszeniem opłat za wodę, potencjalne ograniczenia ilości możliwej do pobrania wody w ramach rewizji pozwoleń wodnoprawnych, jak również obowiązki poprawy ekologicznego funkcjonowania urządzeń poboru wody.

Natura 2000

Kluczową kwestią w aspekcie wysiłków różnych krajów europejskich na rzecz ochrony przyrody stało się stworzenie wspólnych podstaw prawnych. Aby możliwe było osiągnięcie celów środowiskowych w ramach wspólnot europejskich przyjęta została w 1979 r. tzw. dyrektywa ptasia (Dyrektywa 79/409/EWG Rady z dnia 2 kwietnia 1979 r. o ochronie dziko żyjących ptaków, która zastąpiona została nową Dyrektywą 2009/147/WE Parlamentu Europejskiego i Rady z dnia 30 listopada 2009 r. w sprawie ochrony dzikiego ptactwa). Jako akt prawa ściśle powiązany i rozwijający wizję działań nakreślonych wcześniej w odniesieniu do ptaków, w 1992 r. przyjęta została tzw. dyrektywa siedliskowa (Dyrektywa 92/43/EWG Rady z dnia 21 maja 1992 r. w sprawie ochrony siedlisk przyrodniczych oraz dzikiej fauny i flory), która zobowiązała państwa członkowskie Unii Europejskiej do wprowadzenia podstaw prawnych dla rozwoju sieci obszarów chroniących zagrożone w skali europejskiej gatunki roślin, zwierząt i rodzaje siedlisk przyrodniczych.

Te dwie dyrektywy przewidują stworzenie systemu obszarów stanowiących spójną funkcjonalnie sieć - Europejską Sieć Ekologiczną Natura 2000, umożliwiającą realizację spójnej polityki ochrony zasobów przyrodniczych na obszarze Unii Europejskiej, tworzoną przez wyznaczone w ramach dyrektyw: ptasiej i siedliskowej obszary specjalnej ochrony ptaków (OSO) oraz specjalne obszary ochrony siedlisk (SOO).

Ustanowienie sieci morskich obszarów Natura 2000 ma istotne znaczenie dla sektora rybołówstwa. W chwili obecnej, w polskich obszarach morskich znajduje się 17 obszarów chronionych w ramach sieci Natura 2000. Ponieważ na wszystkich tych obszarach prowadzone jest rybołówstwo, konieczne będzie w przyszłości ustanowienie i wdrożenie na nich stosownych planów ochrony. Obecnie najbardziej zaawansowane prace prowadzone są nad planem ochrony dotyczącym obszaru Natura 2000 Zalew Wiślany i Mierzeja Wiślana (PLH280007).

Wdrożenie planów ochronnych na morskich obszarach Natura 2000 wiązać się będzie z wprowadzeniem na tych obszarach specjalnego zarządzania rybołówstwem, przyczyniającego się m.in. do ograniczenia jego wpływu na elementy środowiska objęte ochroną (może dotyczyć to zarówno podmorskich siedlisk, jak i chronionych gatunków morskich organizmów). Należy się więc spodziewać, że w konsekwencji podjętych działań będą mogły wystąpić w przyszłości pewne ograniczenia w zakresie swobody prowadzenia połowów w polskich, morskich obszarach Natura 2000, szczególnie przez jednostki sektora rybołówstwa przybrzeżnego.

SYSTEM REALIZACJI I RAMY FINANSOWE

Wymiar terytorialny wdrażania Strategii

W Strategii na rzecz Odpowiedzialnego Rozwoju do roku 2020 (z perspektywą do 2030 r.) określone zostały działania które odnoszą się do wszystkich obszarów wiejskich, w tym obszarów zmarginalizowanych, a potencjał rozwoju regionów jest przypisany również endogenicznym potencjałom obszarów wiejskich. W Strategii zdecydowano, że „*polityka regionalna w dalszym ciągu wzmocniła będzie terytorialne potencjały rozwojowe i specjalizację, głównie w kierunku aktywizacji gospodarczej, rozwoju lokalnych rynków pracy i mobilizacji zawodowej mieszkańców*”. W dokumencie wskazano m.in. na utrzymujące się dysproporcje w poziomie rozwoju społeczno-gospodarczego, które są konsekwencją m.in. regionalnych różnic w wydajności pracy, nierównoważenia podaży i popytu na lokalnych rynkach pracy, geograficznie selektywnego napływu inwestycji (głównie zagranicznych), potencjału poszczególnych ośrodków, a także zróżnicowanego poziomu wyposażenia infrastrukturalnego i dostępności transportowej, mającej kluczowe znaczenie dla uczestnictwa w rynku pracy i dostępności do usług publicznych. Dlatego efektem wymiernym planowanych interwencji ma być zmniejszenie się różnicy między dochodami na wsi i w mieście.

Jednocześnie specjalna uwaga poświęcona jest w Strategii obszarom zagrożonym trwałą marginalizacją, które utraciły zdolności rozwojowe i wymagają podjęcia dodatkowych, specjalnych działań ze strony rządu i władz regionalnych, we współpracy z samorządami lokalnymi, przedsiębiorcami i mieszkańcami.

Kontynuując rozwiązania przyjęte w SOR kierunki interwencji opisane w SZRW RiR 2030 obejmują swoim zakresem wszystkie obszary wiejskie w Polsce. Poszczególne instrumenty wsparcia, realizowane zgodnie z niniejszą strategią będą jednakże zawierały wymiar terytorialny, z zastosowaniem jednej z poniższych metod terytorializacji działań publicznych:

1. działania dedykowane poszczególnym obszarom (np. wsparcie na rzecz rozwoju przedsiębiorczości, w tym przedsiębiorczości społecznej, na obszarach zmarginalizowanych lub wsparcie dedykowane rozwojowi obszarów rybackich);
2. kryteria wyboru – kryteria merytoryczne szczegółowe, skutkujące uzyskaniem przez wnioskodawcę z danego obszaru lub rozwiązującego (bezpośrednio lub pośrednio) problem (zadanie) dla danego obszaru, dodatkowych punktów w przypadku projektów konkursowych:
 - bezpośrednie (wg. lokalizacji) – kryteria odnoszące się wprost do danego obszaru wiejskiego” pod względem cechy objętej interwencją;
 - pośrednie (wg. oddziaływania) – kryteria odnoszące się do cech projektu (wnioskodawcy) zapewniających istotne pozytywne oddziaływanie (nie tylko bezpośrednie) na dany obszar;
3. wydzielone koperty na dany obszar (np. obszary zmarginalizowane);
4. dedykowane nabory – dla mieszkańców obszarów problemowych/peryferyjnych – np. popegeerowskich;
5. projekty zintegrowane – łączenie działań z różnych źródeł finansowania w celu kompleksowego wsparcia lub rozwiązania problemu zgodnie z potrzebami danego obszaru, w tym instrument RLKS;
6. realizacja projektów służących zacieśnianiu współpracy z obszarami charakteryzującymi się dynamicznym rozwojem (budowanie powiązań funkcjonalnych, wzmocnianie efektu dyfuzji rozwoju);
7. selektywne promowanie innowacyjnych rozwiązań, służących rozwiązywaniu specyficznych problemów danego obszaru/regionu wiejskiego – np. rozwiązania mobilne, usługi pocztowe, praca na odległość, e-learning, usługi społeczne, opiekuńcze;
8. działania informacyjno-promocyjne – służące czytelnemu i skutecznemu przedstawianiu potencjalnym beneficjentom możliwości wsparcia w ramach programu celem wyrównania dostępności;
9. przygotowanie diagnoz, strategii i polityk dedykowanych obszarom o specyficznych problemach rozwojowych (np. polityka rolna wobec obszarów górskich).

Zgodnie z prezentowanym na etapie wyzwań zróżnicowanym podejściem do obszarów wiejskich zakłada się, że **na etapie projektowania rozwiązań wdrożeniowych** (np. w dokumencie programowym lub na poziomie rozporządzeń) **zostanie wskazana ew. delimitacja obszarów, które będą objęte wsparciem w ramach wybranego instrumentu pomocowego**. Delimitacja jest możliwa zarówno na poziomie krajowym jak i regionalnym – w zależności od rodzaju interwencji.

Z uwagi na strategiczny, a nie wdrożeniowy, charakter zapisów SZRWRiR 2030 **w dokumencie tym nie przypisuje się poszczególnych działań do gmin czy obszarów geograficznych**, za czym przemawia również argument niepewności co do ostatecznej wysokości wieloletniego budżetu UE na lata 2021-2027 oraz jego przeznaczenia.

Ramy finansowe

Zapisy Strategii na rzecz Odpowiedzialnego Rozwoju oraz obecne projekcje dotyczące struktury potencjalnych źródeł finansowania działań rozwojowych przewidzianych w SOR wskazują, że **po 2020 r. ciężar finansowania inwestycji rozwojowych będzie przenoszony w większym stopniu na środki krajowe (zarówno publiczne, jak i prywatne)**. Znaczenie środków UE będzie relatywnie mniejsze, choć nadal istotne.

Zadania sektora publicznego, które dotychczas realizowane były w znacznym stopniu przy współfinansowaniu z UE, **będą w większym stopniu finansowane w oparciu o krajowe środki publiczne**. Środki te pochodzą z budżetu centralnego oraz z budżetów samorządowych, które nabiorą większego znaczenia w finansowaniu wysiłku rozwojowego. Powodem tego są zmiany w wieloletnim budżecie UE na lata 2021-2027. Jednocześnie realizacja przedsięwzięć rozwojowych musi odbywać się przy zachowaniu stabilności makroekonomicznej, w tym w szczególności sektora finansów publicznych. Prowadzona polityka budżetowa musi uwzględniać ograniczenia związane z obowiązującymi regułami fiskalnymi, w tym dążenie do osiągnięcia i utrzymania średniokresowego celu budżetowego (tzw. MTO).

Wskazuje to na **konieczność efektywnego stymulowania inwestycji sektora prywatnego (ze środków krajowych oraz zagranicznych) oraz dalszego podnoszenia efektywności wydatków rozwojowych sektora publicznego**. Wykorzystanie środków UE należy skoncentrować na projektach o najwyższej wartości dodanej i pozytywnych efektach zewnętrznych.

Oceniając warunki prowadzenia polityki gospodarczej (w tym przede wszystkim polityki inwestycyjnej) w nadchodzących latach zakłada się, że działania wdrażane w ramach SOR przyniosą pozytywne impulsy w postaci mobilizowania kapitału prywatnego (krajowego i zagranicznego). Doprowadzą one do zwiększenia jego aktywności inwestycyjnej. Kapitał prywatny będzie więc odgrywał kluczową rolę w osiągnięciu planowanej stopy inwestycji w gospodarce. Wymaga to jednakże działań realizowanych przez sektor publiczny (zarówno inwestycyjnych, jak i regulacyjnych) w zakresie poprawy „warunków brzegowych” determinujących ekonomiczną racjonalność i rentowność działalności podmiotów sektora prywatnego.

Sprzyjać temu powinna kondycja makroekonomiczna gospodarki polskiej w najbliższych kilkunastu latach. Prognozy zarówno instytucji krajowych, jak i renomowanych ośrodków międzynarodowych, wskazują na możliwość utrzymania się stosunkowo wysokiego tempa wzrostu gospodarczego (choć niższego zarówno od odnotowanego w latach 2017-2018, jak i prognozowanego na lata 2019-2024). Zgodnie z długookresowymi

prognozami Ministerstwa Finansów¹⁰⁹ w latach 2025-2030 tempo wzrostu gospodarczego w ujęciu realnym będzie wahać się od 3% w 2025 r. do 2,7% w 2030 r., co przełoży się na średnie roczne tempo wzrostu w tym okresie rzędu 2,8%. Wraz ze wzrostem gospodarczym wzrastać będą dochody sektora finansów publicznych, co powinno umożliwić finansowanie działań rozwojowych w zakresie ich planowanej realizacji ze środków publicznych.

Strategia zrównoważonego rozwoju wsi, rolnictwa i rybactwa 2030 zawiera zarówno działania będące w kompetencji Ministra Rolnictwa i Rozwoju Wsi, Ministra Gospodarki Morskiej i Żeglugi Śródlądowej, pozostałych resortów i jednostek samorządu terytorialnego. Zakłada się iż, zadania określone w SZRWIR będą finansowane ze środków publicznych w ramach różnych funkcji budżetu zadaniowego państwa oraz działań, których źródłem finansowania (głównym lub pomocniczym) będą środki pochodzące z budżetu UE, w tym w szczególności Wspólnej Polityki Rolnej (zarówno I jak i II filar), wspólnej polityki rybołówstwa oraz Polityki Spójności (na poziomie krajowym jak i regionalnym). **Wsparciem dla finansowania z poziomu kraju będą środki rozwojowe jednostek samorządu terytorialnego i środki prywatne.**

Wydatki rozwojowe będące w dyspozycji ministra właściwego ds. rozwoju wsi i ministra właściwego ds. rozwoju rybołówstwa, dedykowane działaniom opisanym w SZRWIR 2030 należą do części 32, 33, 35, 62, 85 budżetu państwa. Wsparciem dla nich będą wydatki pozostałych jednostek sektora instytucji rządowych i samorządowych, takich jak np. Agencja Rynku Rolnego / Krajowy Ośrodek Wsparcia Rolnictwa, Centralny Ośrodek Badania Odmian Roślin Uprawnych, Agencja Restrukturyzacji i Modernizacji Rolnictwa, Centrum Doradztwa Rolniczego i wojewódzkie ośrodki doradztwa rolniczego oraz dotacje udzielane na realizację badań naukowych. Zasadniczym źródłem finansowania działań SZRWIR będą też środki UE, w tym w szczególności pochodzące ze Wspólnej Polityki Rolnej, Wspólnej Polityki Rybołówstwa i Polityki Spójności obecnej (2014-2020) i nowej perspektywy finansowej UE (2021-2027). **Działania zaprojektowane w SZRWIR 2030 będą finansowane również ze środków, które są w dyspozycji pozostałych ministrów i zostały ujęte w budżetach pozostałych zintegrowanych strategii rozwoju kraju.**

Wspólna Polityka Rolna

Struktura WPR obejmuje dwa filary, zawierające komplementarne wobec siebie instrumenty realizacji ww. celów. Pierwszy filar, finansowany wyłącznie z budżetu UE (poprzez Europejski Fundusz Rolny Gwarancji), zawiera instrumenty interwencji na rynkach i środki bezpośredniego wsparcia dochodów. Z kolei II filar obejmuje instrumenty na rzecz rozwoju obszarów wiejskich, wdrażane w oparciu o wieloletnie programy Europejskiego Funduszu Rolnego na rzecz Rozwoju Obszarów Wiejskich, współfinansowane przez państwa członkowskie UE.

Zgodnie z Wieloletnimi Ramami Finansowych UE na okres programowania 2014-2020, Polska otrzymała środki unijne w wysokości 32,1 mld euro w ramach WPR (21,2 mld euro na płatności bezpośrednie oraz 10,9 mld euro na rozwój obszarów wiejskich). W konsekwencji **Polska pozostaje w gronie największych beneficjentów WPR, będąc przy tym największym beneficjentem II filara.** Ponadto Polska skorzystała z możliwości przesunięcia do 25% koperty krajowej na lata 2015-2020 z II do I filara, przysługującej państwom ze stawką płatności niższą niż 90% średniej UE. Oznacza to wzrost koperty płatności bezpośrednich o 2,3 mld euro do 23,5 mld euro. Dodatkowo wkład krajowy do płatności bezpośrednich w łącznej wysokości 0,2 mld euro zwiększa kopertę I filara do 23,7 mld euro. Jednocześnie ubytek środków na rozwój obszarów wiejskich, powstały wskutek przesunięcia części z nich do I filara, został zrekompensowany przez wkład krajowy w wysokości 4,9 mld euro; łącznie koperta II filara wyniesie więc 13,5 mld euro. Uwzględniając powyższe, łączna kwota wsparcia polskiego rolnictwa i obszarów wiejskich w ramach WPR w latach 2014-2020, biorąc pod uwagę środki wspólnotowe i krajowe, wynosi 37,2 mld euro. **Bardzo duże znaczenie tej polityki dla rozwoju polskiego**

¹⁰⁹ Wytyczne dotyczące stosowania jednolitych wskaźników makroekonomicznych będących podstawą oszacowania skutków finansowych projektowanych ustaw, z października 2018, file://fsr-win-003.mf.gov.pl/folders_citrix/APCH/Pobieranie/Wytyczneaktualizacja_X2018.pdf

rolnictwa i obszarów wiejskich ma zatem również swój wymierny bilans finansowy, bo tylko w ostatnich trzech latach (2016-2018) w związku z wdrażaniem WPR w Polsce wydatkowano łącznie 67,74 mld zł.

Środki wydatkowane w ramach WPR w Polsce w latach 2016-2018*

Wyszczególnienie	2016 rok	2017 rok	2018 rok
środki UE	24 701 387 tys. zł	17 157 640 tys. zł	19 380 797 tys. zł
środki krajowe	2 209 376 tys. zł	1 706 528 tys. zł	2 583 623 tys. zł
razem	26 910 763 tys. zł	18 864 168 tys. zł	21 964 420 tys. zł

*dane pochodzą z informacji o wykonaniu ustaw budżetowych za lata 2016, 2017 i 2018

W równocześnie przedstawionych propozycjach KE dotyczących wieloletnich ram finansowych UE na lata 2021-2027 kwota przeznaczona na wspólną politykę rolną wynosi 365 mld EUR w cenach bieżących (324,3 mld EUR w cenach stałych). Na płatności bezpośrednie i interwencje rynkowe KE przewidziała 286,2 mld EUR w cenach bieżących (254,2 mld EUR w cenach stałych), zaś na rozwój obszarów wiejskich 78,8 mld EUR w cenach bieżących (70 mld EUR w cenach stałych). **Uzupełnienie dla funduszy rolniczych mają stanowić środki w ramach pozostałych polityk unijnych i programów wdrażanych z poziomu UE jak np. program „Horyzont Europa”.**

Wspólna polityka rybołówstwa

Instrumentem finansowym wspierającym realizację celów WPRyb w poszczególnych Państwach Członkowskich jest Europejski Fundusz Morski i Rybacki (EFMR). **W ramach perspektywy finansowej UE 2014-2020, Polska otrzymała środki w wysokości ponad 531 mln euro, co razem z wkładem z budżetu krajowego (ok. 179 mln euro) wyniosło ponad 710 mln euro wsparcia skierowanego do sektora rybactwa.** Otrzymana alokacja jest czwartą co do wielkości w ramach ogólnego budżetu EFMR (6,37 mld euro). Krajowym instrumentem wdrażania EFMR jest Program Operacyjny „Rybactwo i Morze”, za którego realizację odpowiada Minister Gospodarki Morskiej i Żeglugi Śródlądowej.

Środki pochodzące z EFMR stanowią jedno z głównych źródeł finansowania w Polsce realizacji celów wspólnej polityki rybołówstwa oraz celów szczegółowych zawartych w SZRWRiR w zakresie sektora rybactwa. Uzupełnieniem dla tych funduszy są m.in. środki budżetu państwa przeznaczone na realizację zadania „Zarybianie polskich obszarów morskich”, na świadczenie doradztwa naukowego, analizy i badania, jak również środki budżetu na zbieranie danych na potrzeby statystyki, a także przeznaczone na utrzymanie i funkcjonowanie administracji rybackiej.

W maju 2018 r. KE opublikowała projekt rozporządzenia o Wieloletnich Ramach Finansowych na perspektywę finansową UE na lata 2021-2027, zgodnie z którym koperta finansowa przewidziana na realizację EFMR to 6,14 mld euro (w cenach bieżących). **Zgodnie z projektem rozporządzenia o EFMR na nowy okres programowania 2021-2027, koperta przeznaczona dla Polski wyniesie 512 mln euro.**

System realizacji i monitorowania

System realizacji polityki rozwoju obszarów wiejskich, rolnictwa i rybactwa stanowi element szerszego systemu zarządzania rozwojem Polski. Oznacza to nie tylko ścisłe powiązanie strategicznych instrumentów planistycznych tejże polityki z systemem programowania rozwoju kraju, lecz również oparcie jej mechanizmów realizacyjnych o wspólne standardy realizacji polityk rozwoju w Polsce, w szczególności w zakresie zintegrowanego zarządzania, monitorowania i ewaluacji.

Cele rozwoju kraju oraz sposób ich osiągania w ramach poszczególnych polityk rozwojowych, w tym polityki rozwoju obszarów wiejskich określa Rada Ministrów. Zgodnie z zapisami SOR, Rada Ministrów – podejmuje najważniejsze decyzje oraz zatwierdza cele strategiczne dla rozwoju państwa. Rada Ministrów przyjmuje Strategię i jej aktualizację, przesądza sposób realizacji zawartych w niej celów, w tym nakłady finansowe. Na podstawie raportów monitorujących, ewaluacji oraz innych informacji dotyczących przebiegu realizacji Strategii i jej efektywności podejmuje strategiczne decyzje zarządcze odnoszące się do przebiegu realizacji Strategii.

Szczególną funkcję w odniesieniu do realizacji SZRWiR będzie pełnił Komitet Koordynacyjny ds. Polityki Rozwoju (KKPR) – organ opiniodawczo-doradczy Prezesa Rady Ministrów, którym kieruje Minister Inwestycji i Rozwoju, a jego pierwszym zastępcą jest Minister Rolnictwa i Rozwoju Wsi. W ramach Komitetu został powołany Podkomitet ds. rozwoju obszarów wiejskich i Podkomitet ds. wymiaru terytorialnego.

Z kolei Minister Rolnictwa i Rozwoju Wsi pełni rolę wiodącego ośrodka w obszarze polityki rozwoju obszarów wiejskich i rolnictwa kierując następującymi działami administracji rządowej: rolnictwo, rozwój wsi oraz rynki rolne. Minister Rolnictwa i Rozwoju Wsi wspólnie z Ministrem Gospodarki Morskiej i Żeglugi Śródlądowej, który odpowiada za dział rybołówstwo, pełni funkcję koordynatora SZRWiR.

Kluczowymi aktorami polityki rozwoju obszarów wiejskich, rolnictwa i rybactwa są Minister Inwestycji i Rozwoju, jako wiodący w zakresie Strategii na rzecz Odpowiedzialnego Rozwoju, oraz pozostali Ministrowie realizujący działania rozwojowe na obszarach wiejskich, w rolnictwie i rybactwie oraz przedstawiciele samorządów województw, którzy pełnią kluczową rolę w procesie programowania i zarządzania, jak i koordynowania działań rozwojowych na poziomie regionalnym.

System realizacji Strategii będzie dopełniony poprzez zaangażowanie na poziomie operacyjnym (wdrożeniowym) takich jednostek jak ARiMR, KOWR, jednostki odpowiedzialne za bezpieczeństwo żywności, ośrodki doradztwa rolniczego, szkoły rolnicze, instytuty naukowe, powiatowe urzędy pracy.

System realizacji Strategii tworzą:

- Komponenty strategiczne, polityki, programy:
 - o Plan dla Wsi,
 - o Pakt dla obszarów wiejskich (2018-2022),
 - o Programy operacyjne PS (regionalne i krajowe) (2014-2020),
 - o Program Rozwoju Obszarów Wiejskich (2014-2020),
 - o Program Operacyjny „Rybactwo i Morze” (2014-2020),
 - o System płatności bezpośrednich (2014-2020),
 - o Krajowy plan dla WPR 2021-2027,
 - o program operacyjny realizowany z wykorzystaniem środków EFMR (2021-2027)
- Projekty strategiczne SOR;
- Priorytetowe projekty Planu dla wsi.

Zgodnie z założeniami *Systemu monitorowania Strategii na rzecz Odpowiedzialnego Rozwoju oraz dziewięciu strategii rozwoju*, monitorowanie realizacji celów rozwojowych wskazanych w SOR odbywa się w szczególności poprzez **monitoring strategiczny i operacyjny**.

Monitoring strategiczny koncentruje się przede wszystkim na obserwowaniu i analizowaniu efektów realizacji projektów strategicznych i flagowych i ich wpływu na osiąganie celów założonych w SOR. Monitoringowi strategicznemu podlegają wyłącznie projekty zdefiniowane (określone) w dokumentach strategicznych, takich jak SOR i dziewięć strategii rozwoju. Monitoring ten bazuje na wieloletnich doświadczeniach administracji w przygotowaniu dokumentów sprawozdawczych z realizacji średniookresowej strategii rozwoju kraju i innych strategii rozwoju.

Monitoring operacyjny polega na kontrolowaniu terminowej i zgodnej z przyjętymi założeniami realizacji programów i projektów strategicznych. Wspiera on bieżące zarządzanie poprzez dostarczanie decydom aktualnych informacji na temat postępów prac oraz związanych z nimi ryzyk. Monitoring operacyjny stanowi element wdrażanego na mocy *Strategii na Rzecz Odpowiedzialnego Rozwoju* podejścia projektowego. Polega ono na wykorzystaniu w administracji rządowej najlepszych praktyk z dziedziny zarządzania w celu podniesienia jakości i efektywności jej funkcjonowania. Narzędziem obsługującym monitoring operacyjny jest system informatyczny MonAliZa, którym administruje Rządowe Biuro Monitorowania Projektów w KPRM.

Oba rodzaje monitoringu różni typ odbiorców, do których przekazywane są pozyskane w ramach monitoringu informacje, w przypadku monitoringu strategicznego jest to przede wszystkim odbiorca zewnętrzny (potrzeby informacyjne i komunikacyjne), a w przypadku monitoringu operacyjnego odbiorca wewnętrzny (bieżąca informacja dla Prezesa Rady Ministrów oraz członków Rady Ministrów, bieżące reagowanie na pojawiające się problemy).

Lista projektów strategicznych każdej z dziewięciu strategii rozwoju, także SZRWiR, uwzględnia zarówno projekty strategiczne zawarte w *Strategii na rzecz Odpowiedzialnego Rozwoju* - właściwe dla obszaru - jak też nowe projekty przyczyniające się do realizacji celów strategii. Lista tych projektów ma charakter otwarty, bieżące zarządzanie procesem zmian w projektach strategicznych prowadzi Rządowe Biuro Monitorowania Projektów w KPRM. Ewentualne zmiany dotyczące realizowanych projektów zatwierdzane są uchwałami Rady Monitorowania Portfela Projektów Strategicznych i uwzględniane w portfelu projektów strategicznych, zarządzanym przez Radę. Zatwierdzone zmiany są odzwierciedlane na liście projektów strategicznych strategii w trakcie kompleksowej aktualizacji dokumentu.

Projekty strategiczne zawarte w SZRWiR podlegają cyklicznemu monitoringowi strategicznemu oraz bieżącemu monitoringowi operacyjnemu prowadzonym w ramach systemu MonAliZa. Monitoring projektów w systemie MonAliZa odbywa się w ramach jednolitego systemu monitorowania obowiązującego wszystkie projekty.

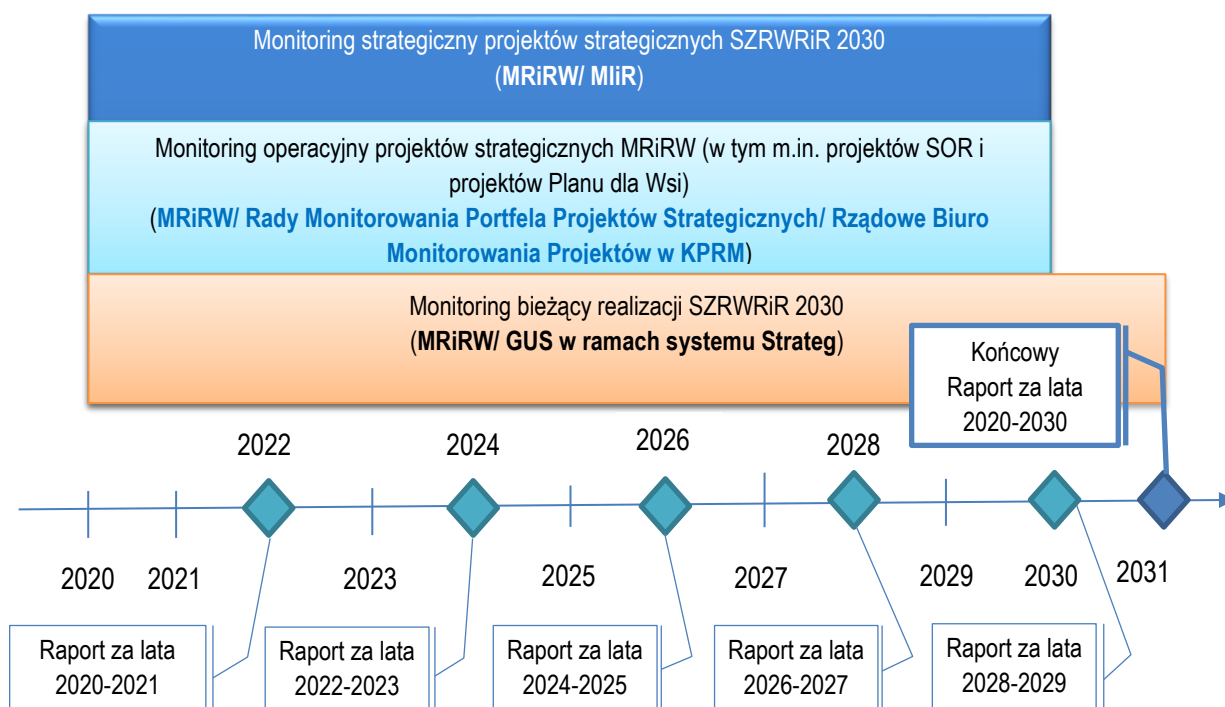
Stopień realizacji celów strategii monitorowany jest w cyklach rocznych w ramach **monitoringu bieżącego z wykorzystaniem narzędzia STRATEG**, którym administruje Główny Urząd Statystyczny. MRiRW we współpracy z MGMIŻS oraz pozostałymi resortami będzie opracowywał raport z realizacji strategii w odstępach rocznych lub dwuletnich poczynając od raportu za okres 2020-2021 przygotowanego w 2022 roku. Raporty z realizacji SZRWiR 2030 będą podawane do publicznej wiadomości na stronie MRiRW oraz przedkładane do wiadomości Komitetowi Koordynacyjnemu ds. Polityki Rozwoju.

Koordynatorzy poszczególnych strategii rozwoju nie mają obowiązku sporządzania sprawozdania rocznego z realizacji danej strategii rozwoju. Z kolei informacja na temat projektów strategicznych realizowanych w ramach SZRWiR (które nie zostały wpisane do SOR) stanowi obowiązkowy załącznik do rocznego Sprawozdania z realizacji SOR. Sporządzany jest on na podstawie informacji zawartych przez lidera projektu w zakładce dotyczącej monitoringu strategicznego w ramach systemu MonAliZa.

Poprzez *monitoring strategiczny* będzie możliwa ocena postępu realizacji SOR oraz horyzontalnych zintegrowanych strategii rozwojowych (w tym *Strategii na rzecz zrównoważonego rozwoju wsi, rolnictwa i rybactwa do roku 2020 (z perspektywą do 2030)*). Działania będą prowadzone w ramach zespołów

międzyresortowych ds. aktualizacji i monitorowania strategii rozwoju, powołanych przy Komitecie Koordynacyjnym ds. Polityki Rozwoju, zgodnie z obowiązującym układem strategii rozwoju. Koordynatorzy poszczególnych zespołów międzyresortowych (w tym Minister Rolnictwa i Rozwoju Wsi) będą, z własnej inicjatywy lub na wniosek Przewodniczącego Komitetu Koordynacyjnego ds. Polityki Rozwoju, przedstawiali informację na temat postępu prac nad realizacją danej strategii rozwoju i ewentualnych problemów z realizacją zadań i projektów strategicznych/flagowych wynikających z SOR, ujętych w tej strategii.

Projekty – dla celów zarządczych – mogą być łączone w programy, za których realizację odpowiadają kierownicy programów. Prowadzenie monitoringu operacyjnego odbywa się m.in. poprzez raportowanie postępu prac oraz walidowanie korzyści dostarczanych przez programy, projekty oraz zagrożenia i szanse związane z realizacją celów strategicznych. Wyznaczeni liderzy projektów przekazują dane niezbędne do zasilenia systemu MonAliZa, a także za jego pośrednictwem wskazują m.in. ryzyka i osiągnięte rezultaty. Raportowanie powinno odbywać się w oparciu o mierzalne wskaźniki realizacji celów i uzyskania korzyści w poszczególnych programach i projektach. Zasady zarządzania projektami objętymi monitoringiem powinny uwzględniać specyfikę organizacji, zakres projektu oraz dobre praktyki i rekomendowane standardy.

Realizacja SZRWRiR będzie monitorowana za pomocą wybranych wskaźników, zarówno na poziomie SOR (za pomocą wskaźników tam wskazanych, powiązanych pośrednio z celami SZRWRiR), jak wskaźników obrazujących realizację poszczególne cele SZRWRiR.

Załącznik 1. Działania i projekty strategiczne¹¹⁰ na lata 2020-2030

Cel szczegółowy I. Zwiększenie opłacalności produkcji rolnej i rybackiej

Kierunek interwencji	Projekt	Podmiot odpowiedzialny
I.1. Nowe modele organizacji produkcji i rynków, krótkie łańcuchy rynkowe i uczciwa konkurencja	Rozwój spółdzielczości rolniczej – wdrożenie działań legislacyjnych oraz promocyjnych realizowanych zarówno przez ministerstwa jak również partnerów społeczno-gospodarczych (SOR)	MRiRW/CDR
	Modernizacja gospodarstw rolnych (SOR)	MRiRW
	Wsparcie rozwoju lokalnych rynków rolno-spożywczych - lokalne przetwórstwo, handel detaliczny prowadzony przez rolników, sprzedaż i dostawy bezpośrednie do konsumentów (również z wykorzystaniem potencjału Internetu) (SOR)	MRiRW/KOWR/ MC
	Rozwój kooperacji między producentami, wzmocnienie powiązań gospodarstw rolnych z zakładami przetwórczymi, integracja przedsiębiorców wokół lokalnych i regionalnych czempionów gospodarczych (SOR)	MRiRW/MPiT
	Modernizacja i zmiany strukturalne w rolnictwie oraz wzmocnienie procesów integracji poziomej i pionowej na rynku rolnym w celu wzrostu efektywności ekonomicznej i produktywności gospodarki rolno-żywnościowej – wdrażane poprzez projekty rozwoju branż (SOR)	MRiRW
	Wsparcie tworzenia i rozwoju lokalnych rynków rolnych, lokalne rynki rolno-spożywcze (SOR)	MRiRW
I.1. Nowe modele organizacji produkcji i rynków, krótkie łańcuchy rynkowe i uczciwa konkurencja c.d.	Kontynuacja modernizacji i zmian strukturalnych w rolnictwie, w tym tworzenie nowych łańcuchów wartości w sektorze rolno-spożywczym oraz handlowym (SOR)	MRiRW
	Wspieranie wytwarzania i dystrybucji produktów tradycyjnych, regionalnych i ekologicznych – stworzenie nowych możliwości zarobkowych dla mieszkańców obszarów wiejskich (SOR)	MRiRW/ MliR
	Zapewnienie równych warunków konkurencji na jednolitym rynku	MRiRW/ MSZ
	Zwiększanie skali i efektywności działalności produkcyjnej gospodarstw rolnych w warunkach powolnych zmian własnościowych gruntów rolnych - z wykorzystaniem wsparcia rozwoju i modernizacji gospodarstw, instytucji dzierżawy, współużytkowania maszyn, usług sąsiedzkich, nowoczesnych (innowacyjnych) form współpracy między gospodarstwami różnej wielkości i różnej strukturze zasobów, także z wykorzystaniem nowoczesnych technologii	MRiRW/ KOWR

¹¹⁰ Lista projektów strategicznych będzie na bieżąco aktualizowana w trakcie realizacji strategii

Kierunek interwencji	Projekt	Podmiot odpowiedzialny
I.1. Nowe modele organizacji produkcji i rynków, krótkie łańcuchy rynkowe i uczciwa konkurencja c.d.	Tworzenie oraz poprawa struktury obszarowej gospodarstw rodzinnych w tym m.in. z wykorzystaniem potencjału produkcyjnego Zasobu Własności Rolnej Skarbu Państwa oraz prowadzenie prac urządzeniowo-rolnych	MRiRW
	Wzmacnianie pozycji małych i średniej wielkości podmiotów (zarówno gospodarstw rolnych, rybackich jak i małych firm przetwórczych), o dominującym ilościowo udziale w sektorze rolno-spożywczym poprzez promowanie ich trwałej współpracy w formie grup, organizacji, spółdzielni i zrzeszeń. Dotyczy to m.in. zakupów środków do produkcji, wspólnych inwestycji, wprowadzania nowych technologii, przygotowania odpowiednich partii produktów (np. na eksport), wspólnie prowadzonego przetwórstwa rolno-spożywczego (w tym lokalnego), partnerstwa na rzecz wzmocnienia pozycji na rynku, lepszego dostępu do informacji rynkowej, wspólnej promocji produktów	MRiRW/ MGMIŻŚ
	Promowanie dobrych praktyk w zakresie współpracy między wszystkimi podmiotami sektora rolno-spożywczego z uwzględnieniem nowych modeli organizacji produkcji i handlu, w tym wykorzystujących nowe technologie (komunikacji)	MRiRW
	Wspieranie tworzenia nowych, alternatywnych, w tym krótkich łańcuchów wartości i łańcuchów rynkowych, zwiększających pozycję producentów rolnych w kontaktach z odbiorcami w tym w oparciu o rozwój biogospodarki	MRiRW
	Wzmacnianie pozycji przetargowej najsłabszych (głównie najmniejszych - narażonych na niekonkurencyjne zachowania) podmiotów sektora rolnego i rybackiego (np. poprzez wymóg umów o określonych parametrach na dostarczenie produktów rolnych przez rolnika do pierwszego nabywcy)	MRiRW/ MGMIŻŚ
	Tworzenie ram prawnych, które promują dobre praktyki i wskazują (i napiętnują) „nieuczciwe” zachowania w relacjach B-2-B	MRiRW/ MS
	Dalszy rozwój nowoczesnych rynków hurtowych, jako pośredniego ogniwa pomiędzy producentami rolnymi i producentami ryb (zrzeszonymi jak i niezrzeszonymi) a podmiotami handlu detalicznego wokół ośrodków miejskich (również wokół małych i średnich miast, powiązanych transportowo z obszarami wiejskimi). Rozwój ten, dzięki procesom synergii będzie korzystnie oddziaływał na miejscowy rynek pracy, zapewniając jednocześnie zbyt lokalnych produktów rolnych, rybołówstwa i akwakultury (uzup.)	MRiRW
	Rozwój infrastruktury technicznej handlu hurtowego (terminale portowe, kolejowe, hale rynków hurtowych, centra spedycyjne, etc.)	MRiRW
	Rozwój technologii internetowych dający możliwość rozwoju współpracy i integracji, np. poprzez uruchamianie platform elektronicznych tworzonych na potrzeby eksportu dużych, jednorodnych partii towaru	MRiRW

Kierunek interwencji	Projekt	Podmiot odpowiedzialny
	Stabilizacja i monitorowanie rynków rolnych	MRiRW
I.2. Jakość i bezpieczeństwo żywności	Wspieranie wytwarzania i dystrybucji produktów o wysokiej jakości i poziomie innowacyjności, w tym m.in. tradycyjnych, regionalnych i ekologicznych – wdrażane również poprzez projekty rozwoju branż (SOR)	MRiRW/ NCBiR
	Wykorzystanie potencjału produkcyjnego polskiego sektora rolnego (SOR)	MRiRW
I.2. Jakość i bezpieczeństwo żywności c.d.	Wsparcie i promocja sektora żywności wysokiej jakości (SOR)	MRiRW
	Dbłość o wysoką jakość oferowanych produktów żywnościowych i dostosowanie produktów do indywidualnych potrzeb żywieniowych konsumentów	MRiRW/MZ
	Upowszechnianie w społeczeństwie wiedzy w zakresie zasad żywienia, tradycji żywnościowych kraju i regionu oraz jakości artykułów rolno-spożywczych i promowanie zdrowych wzorców konsumpcji, m.in. poprzez włączenie producentów do systemów edukacji	MRiRW/MZ
	kontrola i nadzór nad krajowym obrotem produktami rolno-spożywczym	MRiRW/ MZ(PIS) / UOKiK
	Promowanie łańcuchów rynkowych, w tym infrastruktury rynkowej sprzyjającej rozwojowi żywności tradycyjnej, w tym rozwojowi sprzedaży żywności bezpośrednio konsumentom końcowym/bezpośrednio z gospodarstwa, lokalnych rynków rolno-spożywczych	MRiRW
	Promowanie rozwoju elektronicznego handlu produktami żywnościowymi oferowanymi konsumentom przez producentów rolnych i rybackich	MRiRW/MC
	Uproszczenia w przystępowaniu do systemów jakości żywności oraz szkolenia i doradztwo w tym zakresie	MRiRW/ CDR
	Rozwój systemów dystrybucji i wspólnej organizacji sprzedaży na rynkach dużych miast	MRiRW/ MliR
	Rozwój rolnictwa ekologicznego oraz prośrodowiskowych technik w produkcji rybackiej	MRiRW/ MGMIŻŚ
	Wsparcie ekspansji i promocji zagranicznej polskich eksporterów	MPiT/ MSZ
	Uspójnienie działań w zakresie zarządzania systemami promocji żywności i efektywnego systemu nadzoru nad bezpieczeństwem żywności	MRiRW
I.3. Rozwój innowacji, cyfryzacji i przemysłu 4.0. w sektorze rolno-spożywczym	Tworzenie i wdrażanie innowacyjnych rozwiązań w rolnictwie i sektorze przetwórstwa rolno-spożywczego, rozwój innowacyjnych produktów rolnych (SOR)	MRiRW/ MC
	Wykorzystanie ICT w procesach modernizacyjnych sektora rolno-spożywczego (SOR)	MRiRW/MC/KOWR
	Realizacja projektów badawczych (krajowych i międzynarodowych) ukierunkowanych na rozwiązania innowacyjne w sektorze rolno-spożywczym (SOR)	MRiRW/ NCBiR

Kierunek interwencji	Projekt	Podmiot odpowiedzialny
I.3. Rozwój innowacji, cyfryzacji i przemysłu 4.0. w sektorze rolno-spożywczym c.d.	Wdrożenie systemu zarządzania badaniami i innowacjami w zapleczu naukowo-badawczym sektora rolno-spożywczego, które mogą być wdrażane również w innych gałęziach gospodarki (SOR)	MRiRW
	Upowszechnianie i wdrażanie innowacji w rolnictwie i zwiększenie popytu na innowacje wśród producentów i przetwórców rolno-spożywczych (SOR)	MRiRW/CDR
	Stymulowanie w krajowym rolnictwie i przemyśle rolno-spożywczym innowacyjności produktowej ukierunkowanej na zaspokojenie potrzeb wynikających z procesów demograficznych zachodzących w społeczeństwie i z konieczności zapobiegania chorobom cywilizacyjnym (SOR)	MRiRW
	Modernizacja w rolnictwie i rybactwie wykorzystująca możliwość adoptowania najnowszych technologii, w tym, w zakresie, automatyzacji, cyfryzacji (wykorzystanie technologii satelitarnych, rolnictwa precyzyjnego, systemów zarządzania stadem, programy wspomagania podejmowania decyzji), hodowli (m.in. odmiany roślin mniej wrażliwe na warunki środowiskowe, technologie umożliwiające mechanizację zbioru owoców i warzyw, zwiększenie efektywności wykorzystania paszy, stosowanie technologii w pełni zautomatyzowanej – robotów, stosowanie automatów paszowych, monitoring budynków inwentarskich za pomocą kamer) i rozwoju biogospodarki (np. upowszechnienie prośrodowiskowych środków i technologii produkcji)	MRiRW/ARiMR/MC/KOWR/CDR
I.3. Rozwój innowacji, cyfryzacji i przemysłu 4.0. w sektorze rolno-spożywczym c.d.	Tworzenie i wdrożenie innowacyjnych aplikacji oraz otwartych platform ICT, dzięki którym możliwe jest zdalne doradztwo, wspieranie producentów rolnych czy zachęcanie użytkowników do aktywnej współpracy (w tym wymiany wiedzy)	MRiRW/ARiMR/MC/KOWR/CDR
	Cyfryzacja w dziedzinie wdrażania instrumentów polityki rolnej ułatwiająca rozwój i upowszechnienie narzędzi do optymalizacji procesów produkcyjnych w gospodarstwach rolnych	MRiRW
	Wdrożenie programów badań na rzecz innowacji (w tym ze środków programów ramowych UE) uwzględniających specyfikę polskiego sektora rolno-żywnościowego (m.in. przewagę małych i średniej wielkości podmiotów, warunki klimatyczne) oraz strategiczne kierunki hodowli zwierząt i roślin z uwzględnieniem zmian klimatu, odporności na organizmy szkodliwe, czy też wymagań rynkowych	MRiRW/MNiSW
	Integracja działalności sektora nauki, edukacji i rozwoju (w tym m.in. instytutów badawczych, uczelni rolniczych i jednostek naukowych)	MRiRW/CDR
	Silniejsza współpraca sektora badań i rozwoju z sektorem produkcyjnym i przetwórstwa, m.in. poprzez nowe formy współpracy (np. grup operacyjnych na rzecz innowacji EPI)	MRiRW
	Promocja i upowszechnianie wiedzy w zakresie innowacyjnych rozwiązań w sektorze rolno-spożywczym	MRiRW

Kierunek interwencji	Projekt	Podmiot odpowiedzialny
	Transfer wiedzy z sektora nauki w zakresie innowacyjnych rozwiązań na rzecz ograniczenia negatywnego wpływu sektora rybackiego na środowisko, poprawy stanu środowiska i żywych zasobów wód	MGMiŻŚ
	Zwiększenie wykorzystania technologii cyfrowych w ramach kontroli i egzekwowania przepisów wspólnej polityki rybołówstwa (użycie dronów w kontroli rybołówstwa morskiego; wykorzystanie technik satelitarnych do obmiarów stawów hodowlanych)	MGMiŻŚ
	Rozwój współpracy między gospodarstwami i podmiotami w całym łańcuchu rynkowym, np. w formie klastrów, parków lub platform technologicznych	MRiRW
	Preferencje w zakresie wsparcia publicznego, UE i krajowego, na rzecz inwestycji rozwojowych przedsiębiorstw i gospodarstw rolnych z uwzględnieniem instrumentu inteligentnych specjalizacji	MIiR
	Obniżenie ryzyka wdrożenia innowacji i realizacji projektów innowacyjnych wysokiego ryzyka w rolnictwie i rybactwie	MPiT/MRiRW
	Ułatwienie dostępu do zasobów informacyjnych, w szczególności przepływu zasobów informacyjnych między jednostkami administracji publicznej i instytucjami badawczymi	MPiT/MRiRW
I.4. Zarządzanie ryzykiem w sektorze rolno-spożywczym I.4. Zarządzanie ryzykiem w sektorze rolno-spożywczym c.d.	Wprowadzenie kompleksowych rozwiązań z zakresu zarządzania ryzykiem w produkcji rolno-spożywczej (SOR)	MRiRW/MF
	Gospodarka wodna w rolnictwie w tym melioracje, powiększenie retencji wodnej (SOR)	MŚ/ MRiRW
	Minimalizacja negatywnych skutków zjawisk naturalnych, w tym zapobieganie powodziom i suszy (SOR)	MRiRW/MŚ
	Wdrożenie szczególnych zasad współdzielenia ryzyka (np. zabezpieczeniem w formie kontraktów terminowych), futures (instrument finansowy - umowa zawarta pomiędzy sprzedającym (kupującym) a giełdą lub izbą rozliczeniową, w której sprzedający (kupujący) zobowiązuje się sprzedać (kupić) określony instrument bazowy za ściśle określoną cenę w ściśle określonym terminie. Cena, według której strony przeprowadzą transakcje w przyszłości, zwana jest ceną terminową (ang. future price), zaś dzień, w którym strony zobowiązane są przeprowadzić transakcję, to data rozliczenia (ang. settlement date) lub data dostawy (ang. delivery date)), czy stosowania ubezpieczeń w rolnictwie i rybactwie (Działania w ramach tego kierunku interwencji będą także dotyczyć dalszego rozwoju i upowszechniania instrumentów zarządzania ryzykiem w postaci ubezpieczeń komercyjnych, ubezpieczeń dofinansowanych przez budżet państwa, funduszy wzajemnych oraz kontraktów terminowych), doskonalenie zasad szacowania strat i dzielenia ryzyka	MRiRW
	Działania na rzecz ograniczenia ryzyka produkcyjnego, w tym wykorzystanie nowych rozwiązań technologicznych i organizacyjnych opracowanych w zapleczu naukowo-badawczym	MRiRW
	Dywersyfikacja struktury hodowli i produkcji, odpowiedni dobór odmian i gatunków, ras zwierząt gospodarskich (w tym programy hodowlane), doskonalenie technologii produkcji, właściwy system chowu zwierząt	MRiRW

Kierunek interwencji	Projekt	Podmiot odpowiedzialny
I.4. Zarządzanie ryzykiem w sektorze rolno-spożywczym c.d.	Inwestycje w nawadnianie użytków rolnych, systemy przeciwpromrozkowe	MRiRW
	Przechowywanie produktów rolnych, składowanie produktów rybactwa i akwakultury	MRiRW
	Wyposażenie obszarów wiejskich i rybackich w systemy ostrzegania przed zagrożeniami oraz rozwój infrastruktury technicznej ograniczającej skutki zjawisk pogodowych, np. budowa wałów przeciwpowodziowych, zbiorników retencyjnych	MGMiŻS/MSWiA/MRiRW
	Wdrożenie nowych rozwiązań innowacyjnych, a także już prowadzonych w ramach WPR działań promujących zrównoważone praktyki uprawowe, przeciwdziałające degradacji gleby, w tym spadkowi substancji organicznej, która zwiększa odporność upraw na niedobory wody, pozwalające także na bardziej racjonalną gospodarkę nawozową	MRiRW/MŚ
	Zwalczanie i zapobieganie chorobom zakaźnym zwierząt	MRiRW
	Opracowanie i wdrożenie systemów pomocy dla gospodarstw dotkniętych niekorzystnymi zjawiskami atmosferycznymi bądź okolicznościami nadzwyczajnymi uniemożliwiającymi lub utrudniającymi działalność rolniczą i rybacką. W tym zakresie dużą rolę mogą odegrać instrumenty finansowe (wdrażanych na poziomie lokalnym i regionalnym), jako dopełnienia wsparcia o charakterze bezzwrotnym	MRiRW/ MGMiŻS
	Restrukturyzacja zadłużenia podmiotów prowadzących gospodarstwa rolne, w tym udzielanie pomocy w formie przejęcia długu podmiotu prowadzącego gospodarstwo rolne powstałego w związku z prowadzeniem działalności rolniczej	MRiRW/MF
	Wykorzystanie wiedzy i informacji w aktywnym podejściu do ryzyka (rynkowego i produkcyjnego) w zarządzaniu gospodarstwem rolnym	MRiRW/MF
	Wdrażanie obowiązków wynikających ze zwalczania i zapobiegania chorobom roślin, a także wdrażanie mechanizmów łagodzących skutki rynkowe zjawisk z tym związanych	MRiRW
I.5. Poszerzanie i rozwój rynków zbytu na produkty i surowce sektora rolno-spożywczego (w tym	Promocja produktów sektora rolniczego oraz wsparcie ekspansji zagranicznej polskich przedsiębiorców (SOR)	MRiRW/ MSZ
	Rozwój innowacyjnych działań promocyjnych artykułów rolnych przyczyni się do wsparcia bezpieczeństwa żywności i jej jakości oraz rynkowego ukierunkowania produkcji (SOR)	MRiRW
	Działania na rzecz promocji sektora rolno-spożywczego oraz wsparcia ekspansji zagranicznej polskich przedsiębiorców tego sektora (SOR)	MRiRW/ MPiT

Kierunek interwencji	Projekt	Podmiot odpowiedzialny
biogospodarka) I.5. Poszerzanie i rozwój rynków zbytu na produkty i surowce sektora rolno-spożywczego (w tym biogospodarka) c.d.	Działania na rzecz promocji polskiego sektora zielonych technologii oraz wsparcia ekspansji zagranicznej polskich przedsiębiorców tego sektora przy wykorzystaniu nowych form finansowania klimatycznego (Zielony Fundusz Klimatyczny oraz Fundusz Adaptacyjny) (SOR)	MŚ
	Promocja gospodarcza Polski oraz polskich produktów na arenie międzynarodowej (SOR)	MPiT
	Integracja polityki państwa w obszarze promocji eksportu z działaniami nakierowanymi na rozwój badań, innowacyjności oraz polityki klastrowej (SOR)	MPiT
	Wsparcie firm działających w obszarach inteligentnych specjalizacji (zarówno krajowych jak i regionalnych) (SOR)	MPiT/ MiiR
	Dążenie do maksymalizacji wykorzystywania odpadów jako surowców (SOR)	MŚ/ MRiRW
	Monitorowanie przestrzegania reguł funkcjonowania jednolitego rynku UE, realizacji postanowień umów międzynarodowych przez partnerów spoza UE	MSZ
	Wywieranie wpływu na politykę handlową UE, która powinna zapewniać równowagę wzajemnych koncesji i ograniczać pole dla działań o charakterze barier pozataryfowych przez partnerów handlowych Polski	MPiT/ MRiRW
	Skuteczna promocja polskiej żywności na rzecz jak najpełniejszego wykorzystania dostępu do rynków poza unijnych wynikającego z umów handlowych UE. W szczególności działania w zakresie likwidacji barier technicznych i prawnych (pozataryfowych) w dostępie do zagranicznych rynków i uzgadnianie procedur weterynaryjnych, fitosanitarnych i sanitarnych, a także szersze wykorzystywanie procedur i działań instytucji UE w tych uzgodnieniach	MRiRW
	Kontrola i nadzór nad obrotem produktami rolno-spożywczymi importowanymi do Polski	MRiRW/ MZ(PIS)
	Upowszechnianie rozwiązań GOZ i biogospodarki, ze szczególnym uwzględnieniem gospodarczego wykorzystania odpadów rolniczych i z przetwórstwa rolnego oraz rybnego, rozwoju innowacji i tworzeniu nowych przedsiębiorstw specjalizujących się w biogospodarce (w tym z wykorzystaniem grup operacyjnych na rzecz EPI)	MŚ/ MRiRW/MGMMiŻŚ
I.5. Poszerzanie i rozwój rynków zbytu na produkty i surowce sektora rolno-spożywczego (w tym biogospodarka) c.d.	Zwiększenie wykorzystania odnawialnych zasobów biologicznych, na rzecz produkcji nowych produktów, kreując nowe łańcuchy wartości, co powinno zapewnić także producentom podstawowej biomasy – rolnikom i rybakom – udział w nowych łańcuchach wartości i zwiększenie ich dochodów	MŚ/ MRiRW

Kierunek interwencji	Projekt	Podmiot odpowiedzialny
I.5. Poszerzanie i rozwój rynków zbytu na produkty i surowce sektora rolno-spożywczego (w tym biogospodarka) c.d.	Promowanie, budowa i rozwój już istniejących obiektów o zamkniętym obiegu wody (przypadku sektora rybactwa, szczególne znaczenie zyskują obiekty akwakultury wykorzystujące w produkcji metody recyrkulacji i retencji wody; jednocześnie, istotne znaczenie zachowują nadal również tradycyjne stawy typu karpiego, w których przyrosty ryb uzależnione są od pokarmu naturalnego, a gospodarka wodna oparta jest na zasadzie retencjonowania wody, co zapobiega marnotrawieniu tego zasobu) oraz tych, które wykorzystują OZE jest jednym z ważniejszych elementów rozwoju gospodarstw chowu i hodowli ryb	MGMiŻŚ
	Promowanie, budowa i rozwój obiektów o zamkniętym obiegu wody (obiekty akwakultury wykorzystujące w produkcji metody recyrkulacji – RAS), retencjonujących wodę (stawy typu karpiego) oraz wykorzystujących OZE	MGMiŻŚ
	Opracowanie i udoskonalanie przez zaplecze naukowo-badawcze nowych rozwiązań technologicznych i organizacyjnych	MPiT
	Wdrażanie i promocja technologii minimalizujących zużycie surowców naturalnych i nośników energii	MŚ
	Opracowanie i wdrożenie rozwiązań ograniczających i zapobiegających stratom i odpadom żywności	MRiRW
	Identyfikacja i wspieranie tworzenia nowych łańcuchów wartości w produkcji bioproduktów, m.in. z wykorzystaniem nowych modeli współpracy	MRiRW
	Zwiększanie wykorzystania odnawialnych źródeł energii, i ograniczanie deficytu energii na obszarach wiejskich i rybackich	ME/ MGMiŻŚ
	Wspieranie zaplecza surowcowego sektora rolno-spożywczego poprzez stosowanie płatności związanych z produkcją do niektórych nieżywnościowych produktów rolnych (len, konopie włókniste)	MRiRW
	Rozwój polskiej dyplomacji gospodarczej szczególnie w krajach pozaunijnych będących rynkami perspektywnymi dla eksportu polskich produktów rolno-spożywczych	MSZ
	Poszukiwanie nisz rynkowych dla polskich produktów rolno-spożywczych poprzez dalsze zwiększanie liczby ekspertów Zagranicznych Biur handlowych PAIH, którzy posiadać będą rozeznanie na co jest aktualnie popyt i czego dana gospodarka będzie potrzebować w niedalekiej przyszłości	PAIH
	Promocja i zwiększenie eksportu polskich produktów rolno-spożywczych w kraju i na rynku światowym przez wzrost ich rozpoznawalności, kształtowanie pozytywnego wizerunku oraz marki polskiej żywności wysokiej jakości	MSZ/MRiRW

Cel szczegółowy II. Poprawa jakości życia, infrastruktury i stanu środowiska

Kierunek interwencji	Projekt	Podmiot odpowiedzialny
II.1. Rozwój liniowej infrastruktury technicznej	Rozwój lub modernizacja infrastruktury wpływającej na poprawę jakości życia (SOR)	MiIR/MRiRW/MI
	Rozwój lub modernizacja infrastruktury niezbędnej do prowadzenia działalności gospodarczej (w tym w szczególności: infrastruktury energetycznej, transportowej i infrastruktury w zakresie szeroko pojętej gospodarki wodnej) (SOR)	ME/MI/MiIR/MŚ/MGMIŻŚ
	Wspomaganie rozwoju i modernizacji infrastruktury teleinformatycznej i telekomunikacyjnej w szczególności na obszarach wiejskich (SOR)	MC
	Wsparcie inwestycji z zakresu gospodarki wodno-ściekowej na obszarach wiejskich (SOR)	MŚ/MiIR
	Wyeliminowanie terytorialnych różnic w możliwości dostępu do szerokopasmowego internetu o wysokich przepustowościach; budowa sieci zapewniających gwarantowaną przepustowość co najmniej 30 mb/s do użytkownika końcowego; rozwój kapitału ludzkiego obszarów wiejskich przy wykorzystaniu sieci szerokopasmowych (SOR)	MC
	Poprawa dostępności komunikacyjnej obszarów wiejskich poprzez budowę lub modernizację gminnej i powiatowej sieci drogowej (SOR)	MI
II.1. Rozwój liniowej infrastruktury technicznej c.d.	Rozwój infrastruktury transportowej o charakterze regionalnym i lokalnym (zwłaszcza w obszarze transportu drogowego i kolejowego oraz w ograniczonym zakresie wodnego śródlądowego), włączającego obszary o słabej dostępności (m.in. obszary wiejskie, przygraniczne i peryferyjne) w procesy gospodarcze i rozwojowe (SOR)	MI/MGMIŻŚ
	Powiązanie lokalnych i regionalnych ośrodków gospodarczych z aglomeracjami, głównymi miastami oraz ich obszarem funkcjonalnym z wykorzystaniem transportu drogowego i kolejowego (SOR)	MI/MiIR
	Działania na rzecz zmniejszenia udziału przejazdów indywidualnym transportem zmotoryzowanym i zachęcenia do korzystania z transportu publicznego. Promocja ruchu rowerowego i pieszego (SOR)	MiIR
	Wsparcie dla systemów współdzielenia pojazdów, zwłaszcza na obszarach wiejskich – rozwiązanie zmniejszające koszty indywidualnego dojazdu do pracy, a także presję na środowisko naturalne (SOR)	MI/MiIR
	Optymalizacja wykorzystania dostępnych środków w ramach systemu transportowych funduszy celowych (m.in. Krajowy Fundusz Drogowy, Fundusz Kolejowy, Fundusz Żeglugi Śródlądowej) (SOR)	MI
	Rozwój odnawialnych źródeł energii w gospodarstwach rolnych i rybackich (SOR)	MRiRW/MGMIŻŚ/ME
	Budowa, rozbudowa i modernizacja sieci gazowej przesyłowej i dystrybucyjnej oraz podziemnych magazynów gazu (SOR)	ME
	Wsparcie dla budowy, odbudowy i prawidłowego wykorzystania urządzeń melioracyjnych oraz powiększenia retencji wodnej	PGWWP
	Rozwój infrastruktury cyfrowo-telekomunikacyjnej	MC

Kierunek interwencji	Projekt	Podmiot odpowiedzialny
	Rozbudowa systemów dystrybucji energii, w tym OZE	ME
	Rozbudowa infrastruktury wodno-kanalizacyjnej i infrastruktury wodnej (w tym kryzysowej)	MGMiŻŚ/ MI/MŚ
	Uzupełnianie luk w sieci połączeń (wsi z miejscowościami gminnymi, powiatowymi i wojewódzkimi) drogowych, kolejowych oraz śródlądowych o odpowiedniej jakości, z uwzględnieniem węzłów przesiadkowych	MI/ MGMiŻŚ
	Zwiększanie dostępności cyfrowej będzie obejmować: (i) zwiększenie dostępu do szerokopasmowego Internetu, (ii) przeciwdziałanie wykluczeniu cyfrowemu na wsi, (iii) wyeliminowanie terytorialnych różnic w możliwości dostępu do szerokopasmowego Internetu o wysokich przepustowościach, (iv) rozwój usług cyfrowych, (v) edukację cyfrową dzieci, młodzieży i dorosłych, (vi) edukację na temat zagrożeń związanych z dostępem do Internetu, w szczególności w odniesieniu do dzieci i młodzieży	MC
	Dalszy rozwój systemu transportowych funduszy celowych - Fundusz Dróg Samorządowych	MI
	Analizy dotyczące wpływu lokalizacji i eksploatacji instalacji emitujących pola elektromagnetyczne oraz infradźwięki na obszarach wiejskich na jakość i długość życia	MC/UKE/MZ
II.2. Dostępność wysokiej jakości usług publicznych	Dokonanie przeglądu dostarczania usług publicznych na obszarach strategicznej interwencji wspieranych w perspektywie 2014-2020 (SOR)	MliR/MZ/MRPiPS
	Optymalizacja sposobów dostarczania usług publicznych na poziomie lokalnym o największym wpływie na rozwój gospodarczy przez rozpowszechnienie najlepszych praktyk stosowanych w Polsce i za granicą (SOR)	MliR/MZ/MRPiPS
	Poprawa współpracy sąsiadujących JST w zakresie dostarczania usług technicznych i społecznych, adaptacja dobrych praktyk w zakresie podnoszenia jakości i dostępności usług publicznych (w tym innowacyjne sposoby świadczenia usług, uspołeczniony proces monitoringu jakości usług) (SOR)	MliR/MC/MRPiPS
	Dalszy rozwój zróżnicowanych form opieki nad dziećmi (wzrost dostępności i jakości usług opiekuńczych i wczesno-edukacyjnych) (SOR)	MEN
	Poprawa stanu taboru pasażerskiego transportu drogowego i kolejowego wykorzystywanego do usług przewozowych użyteczności publicznej (SOR)	MI
	Dalszy rozwój e-usług publicznych (wdrażanych zarówno przez administrację samorządową jak i rządową) – uwzględniający zachodzące przemiany społeczne, gospodarcze oraz technologiczne. Zapewnienie zarówno szerszej oferty usług, jak również dostępu do nich (zwłaszcza na obszarach wiejskich) (SOR)	MC/ARiMR/CDR

Kierunek interwencji	Projekt	Podmiot odpowiedzialny
II.2. Dostępność wysokiej jakości usług publicznych c.d.	Rozwój szkoleń i doradztwa zawodowego na potrzeby lokalnego rynku pracy – zwłaszcza na obszarach wiejskich oraz w małych miastach. Rozszerzenie współpracy w tym obszarze między Urzędami Pracy (oraz innymi organizacjami działającymi w tym obszarze) a podmiotami MŚP (SOR)	MRPiPS
	Wsparcie lokalnych i regionalnych instytucji otoczenia biznesu - inicjatywy klastrowe, profesjonalne usługi dla przedsiębiorców i gospodarstw rolnych, także poprawa ich dostępności dla przedsiębiorców z obszarów wiejskich (również z wykorzystaniem potencjału Internetu) (SOR)	MPiIT
	Optymalizacja mobilności przestrzennej w dojazdach do pracy oraz racjonalizacja przestrzennej lokalizacji obiektów świadczących usługi społeczne (w tym edukacyjne i zdrowotne) (SOR)	MiIR/MZ/MRPiPS
	Wprowadzenie powszechnego ogólnokrajowego systemu monitoringu usług publicznych, zbierającego dane z poziomu gminy (SOR)	MSWiA/ MiIR
	Wzmacnianie tożsamości, poczucia wspólnoty i więzi międzypokoleniowych, poprzez uczestnictwo i zwiększanie dostępu do instytucji i dzieł kultury na wszystkich poziomach funkcjonowania wspólnoty (lokalnym, regionalnym, narodowym), likwidacja „białych plam” w dostępie do kultury (SOR)	MKiDN
	Wykorzystanie ICT w jakości życia na wsi, zwiększenie dostępu do szerokopasmowego internetu oraz wprowadzenie e-administracji; przeciwdziałanie wykluczeniu cyfrowemu na wsi	MC
	Wzmocnienie roli ośrodków miejskich w świadczeniu ponadlokalnych usług publicznych	MiIR
	Reorganizacja sieci usług dla potrzeb spodziewanych zmian demograficznych, np. rozwój działalności instytucji i usług wspierających aktywność seniorów i opiekę nad osobami zależnymi	MZ/MRPiPS
	Zwiększenie dostępu do opieki zdrowotnej dla mieszkańców z obszarów wiejskich	MZ
	Tworzenie warunków dla rozwoju edukacji i wyrównywanie szans w dostępie do usług edukacyjnych	MEN
	Tworzenie gospodarstw edukacyjnych, przygodowych, artystycznych, wiosek tematycznych i różnego typu ośrodków zajmujących się animacją kulturalną oraz rozwijaniem zainteresowań w różnych dziedzinach	MKiDN
	Działania aktywizujące potencjalnych liderów, szkolenia dające im wiedzę i wsparcie pozwalające na budowanie pozytywnego klimatu do zmian.	MRPiPS/MRiRW
	Rozwój usług aktywizujących osób starszych oraz osób z niepełnosprawnościami, bowiem mogą być oni również bardzo dobrymi liderami zmian i animatorami wielu istotnych działań na rzecz innowacji	MRPiPS

Kierunek interwencji	Projekt	Podmiot odpowiedzialny
II.3. Rozwój infrastruktury społecznej i rewitalizacja wsi i małych miast	Udoskonalenie realizacji zintegrowanych działań rewitalizacyjnych (realizowanych na podstawie programów rewitalizacji) ukierunkowanych na wsparcie obszarów zdegradowanych, w tym po byłych państwowych gospodarstwach rolnych (w wymiarze społecznym, gospodarczym, środowiskowym, przestrzenno-funkcjonalnym, technicznym) (SOR)	MiIR
	Wprowadzenie monitoringu oraz ewaluacji efektów działań i instrumentów dedykowanych obszarom zagrożonym marginalizacją (SOR)	MiIR
	Tworzenie warunków dla rozwoju edukacji i wyrównywanie szans w dostępie do usług edukacyjnych (m.in. zwiększenie dostępności zajęć pozalekcyjnych i lepsze wykorzystywanie świetlic wiejskich) (SOR)	MEN
	Poszukiwanie innowacyjnych metod aktywizacji osób pozostających poza rynkiem pracy (np. innowacje i obligacje społeczne, adresowanie wielu problemów społecznych w ramach jednego przedsięwzięcia) (SOR)	MRPiPS
	Przygotowanie i realizacja programu krajowego, złożonego z różnych instrumentów krajowych i unijnych, publicznych i prywatnych, adresowanego przede wszystkim do obszarów o najniższym poziomie PKB i borykających się z problemami rozwojowym, obejmujących m.in. obszary zagrożone marginalizacją i średnie miasta tracące funkcje społeczno-gospodarcze. W realizacji programu wykorzystane zostaną m.in. rozwiązania wypracowane w ramach pilotażowej Inicjatywy Komisji Europejskiej „Regiony Słabiej Rozwinięte” dla dwóch regionów: świętokrzyskiego i podkarpackiego (SOR)	MiIR
II.3. Rozwój infrastruktury społecznej i rewitalizacja wsi i małych miast c.d.	Wzmocnienie systemu koordynacji działań między politykami oraz ukierunkowanie środków finansowych z programów operacyjnych na wybrane przedsięwzięcia wspierające aktywizację obszarów zagrożonych marginalizacją (m.in. na rzecz promocji inwestycji prywatnych, lepszego wykorzystania lokalnych zasobów ludzkich, zwiększenia dostępności transportowej do lokalnych i subregionalnych rynków pracy oraz dostępu mieszkańców do podstawowych usług publicznych, poprawy jakości lokalnej administracji do skutecznej realizacji działań na rzecz rozwoju społeczno-gospodarczego oraz pobudzenia aktywności społeczności lokalnych w zakresie budowania społeczeństwa obywatelskiego) (SOR)	MiIR
	Pakiet działań dla obszarów zagrożonych trwałą marginalizacją będzie realizowany przez wzmocniony system koordynacji działań ukierunkowanych na ich wsparcie i integrację instrumentów obejmujących zarówno działania współfinansowane przez UE w ramach programów operacyjnych, jak i działania samorządów terytorialnych oraz podmiotów prywatnych, przy wykorzystaniu mechanizmu pakietów zintegrowanych przedsięwzięć rozwojowych. Pakiet będzie realizowany w ramach programu ponadregionalnego skierowanego do najsłabszych gospodarczo obszarów 2020+. (SOR)	MiIR
	Rozwój turystyki zdrowotnej m.in. poprzez lepszą jej organizację i koordynację a także budowanie wizerunku Polski jako destynacji turystyki zdrowotnej (SOR)	MSiT
	Wsparcie badań naukowych w zakresie kultury wsi	MNiSW
	Rozwój współpracy pomiędzy środowiskiem naukowym i doradztwem rolniczym w kierunku tworzenia innowacji społecznych na obszarach wiejskich	MRiRW/MNiSW

Kierunek interwencji	Projekt	Podmiot odpowiedzialny
II.4. Zrównoważone gospodarowanie i ochrona zasobów środowiska	Promowanie ładu przestrzennego na obszarach wiejskich, w szczególności w zasięgu oddziaływania obszarów silnie zurbanizowanych, m.in. w celu zapobiegania rozpraszaniu istniejącej sieci osadniczej (SOR)	MiIR
	Upowszechnienie gospodarki o obiegu zamkniętym w rozwoju obszarów wiejskich (SOR)	MŚ/MRiRW
	Wykorzystanie i rozwój zasobów pracy oraz kapitału, niezbędnych dla prowadzenia określonej działalności pozarolniczej (SOR)	MRPIPS
	Zmiany w systemie ocen oddziaływania na środowisko w kierunku zwiększenia jego skuteczności i odpowiedzialności (SOR)	MŚ
	Zapewnienie powszechnego dostępu do aktualnej informacji o stanie i przeznaczeniu terenów, w tym planów zagospodarowania przestrzennego w postaci cyfrowej (bazodanowej), powszechnie dostępnych w rejestrze urbanistyczno-budowlanym (SOR)	MŚ
	Zarządzanie wodami opadowymi na obszarach zurbanizowanych poprzez różne formy retencji i rozwój infrastruktury zieleni (SOR)	MŚ
II.4. Zrównoważone gospodarowanie i ochrona zasobów środowiska c.d.	Dynamizacja przedsięwzięć na rzecz likwidacji niskiej emisji z systemów grzewczych (SOR)	ME
	Obiektywna ocena i weryfikacja powierzchni chronionych i ich zasobów w celu podniesienia skuteczności ochrony przestrzeni szczególnie cennej ze względów przyrodniczych i krajobrazowych (SOR)	MŚ
	Utrzymanie, a w miarę dostępności gruntów do zalesienia, zwiększenie ogólnej lesistości kraju oraz zwartości kompleksów leśnych i powierzchni zalesianych (SOR)	MŚ
	Realizacja programu identyfikacji gleb zanieczyszczonych (SOR)	MŚ
	Ochrona produktywności gruntów rolnych i leśnych (SOR)	MRiRW
	Właściwe planowanie przestrzenne na obszarach wiejskich oraz racjonalna gospodarka gruntami zachowujące unikalne formy krajobrazu rolniczego	MiIR
	Zapewnienie warunków dla zrównoważonego wykorzystania zasobów przestrzennych na obszarach wiejskich	MiIR
	Zagwarantowanie planowania przestrzennego z udziałem społeczności lokalnych, uwzględniającego zróżnicowane potrzeby społeczne, gospodarcze, kulturalne i środowiskowe	MiIR
	Poprawa warunków gospodarowania w rolnictwie poprzez zastosowanie scaleń gruntów	MRiRW
	Wsparcie badań naukowych w zakresie ochrony środowiska naturalnego na obszarach wiejskich i rybackich	MRiRW/ MGMIŻŚ
II.4. Zrównoważone gospodarowanie i ochrona zasobów	Ograniczenie negatywnego oddziaływania realizowanych inwestycji infrastrukturalnych, w tym głównie nowych inwestycji liniowych prowadzonych po tzw. „nowym śladzie”, na rolniczą przestrzeń produkcyjną, poprzez zastosowanie tzw. scaleń infrastrukturalnych porządkujących przestrzeń wokół takich inwestycji (reorganizacja dotychczasowego układu działek na danym obszarze zgodnie z oczekiwaniami społecznymi)	MRiRW/ MiIR

Kierunek interwencji	Projekt	Podmiot odpowiedzialny
Środowiska c.d.	Ochrona jakości wód, w tym racjonalna gospodarka nawozami i środkami ochrony roślin	MRiRW
	Programy racjonalnego korzystania z zasobów wodnych na potrzeby rolnictwa i rybactwa oraz zwiększania retencji wodnej, w tym glebowej	MRiRW/MGMIŻŚ
	Rozwój rolnictwa ekologicznego, upowszechnianie prośrodowiskowych metod produkcji rolnej i rybackiej i gospodarowania odpadami pochodzącymi z rolnictwa, rybactwa i przetwórstwa rolno-spożywczego)	MRiRW/ ME/ MGMIŻŚ
	Ochrona gleb (przed erozją, zanieczyszczeniami, zakwaszeniem, ubytkiem substancja organicznej)	MRiRW/MŚ
	Wspieranie inwestycji sprzyjających ochronie środowiska w gospodarstwach rolnych i rybackich	MRiRW/MGMIŻŚ
	Upowszechnianie technologii rolnictwa precyzyjnego i innych pozwalających zwiększać produktywność przy niższym (oszczędnym) stosowaniu środków plonotwórczych, zarówno pestycydów jak i nawozów mineralnych	MRiRW
	Upowszechnianie wiedzy nt. metod ochrony środowiska w rolnictwie i na obszarach wiejskich i rybackich np. poprzez doskonalenie i rozwijanie systemu doradztwa i promocję dobrych praktyk rolniczych	MRiRW/CDR
	Właściwe kształtowanie przestrzenne gruntów przewidywanych w planach zagospodarowania przestrzennego na cele budownictwa i promowanie prowadzenia gospodarki przestrzennej, odpowiadającej faktycznym potrzebom rozwojowym gminy	MIiR
	Przeciwdziałanie trwałemu wykluczaniu z produkcji rolnej najlepszych gleb i kierującej inwestycje infrastrukturalne, przemysłowe i mieszkaniowe na tereny gleb najmniej produktywnych	MIiR/MRiRW
	Wspieranie rolniczego wykorzystania gruntów, na których zrównoważona produkcja rolnicza jest utrudniona ze względu na niekorzystne warunki naturalne lub strukturalne	MRiRW
	Dynamizacja przedsięwzięć na rzecz likwidacji niskiej emisji z systemów grzewczych na obszarach wiejskich i inne działania na rzecz jakości powietrza na obszarach wiejskich	MRiRW
	Określenie akustycznych i odorowych standardów jakości środowiska w produkcji rolniczej	ME/MŚ
	Wspieranie hodowli zwierząt na obszarach zagrożonych utratą lub niekorzystną zmianą biocenozy danego biotopu	MŚ/MRiRW
	Opracowanie i wdrożenie strategii zrównoważonego gospodarowania gatunkami zwierząt powodujących szkody w rolnictwie i rybactwie	MRiRW
	Ochrona rybostanu i budowli hydrotechnicznych przed szkodliwym działaniem nadmiernie rozwiniętych populacji zwierząt (w tym zwierząt chronionych)	MRiRW/MGMIŻŚ
II.5. Adaptacja do zmian klimatu i	Wspieranie pozyskiwania i wykorzystania energii z nowych źródeł (gaz z norweskiego szelfu kontynentalnego, LNG, stabilne OZE, energetyka jądrowa przy wykorzystaniu polskiego potencjału przemysłowego i naukowego) (SOR)	ME

Kierunek interwencji	Projekt	Podmiot odpowiedzialny
II.5. Adaptacja do zmian klimatu i przeciwdziałanie tym zmianom c.d.	Stymulowanie rozwoju alternatywnych, bezemisyjnych źródeł ciepła (min. taniego ogrzewania elektrycznego), co przyczyni się do obniżenia niskiej emisji, w szczególności na terenach słabiej zurbanizowanych (SOR)	ME
	Rozwijanie technologii magazynowania energii (w różnych postaciach) (SOR)	ME
	Zwiększanie efektywności energetycznej budynków użyteczności publicznej i mieszkalnych oraz w przedsiębiorstwach (SOR)	ME
	Wsparcie dla strategii nisko- i zeroemisyjnych (SOR)	ME
	Wsparcie produkcji energii elektrycznej i ciepła w skojarzeniu (kogeneracja) (SOR)	ME
	Promowanie i inicjowanie lokalnych przedsięwzięć (klastry, spółdzielnie energetyczne itp.) z zakresu wytwarzania energii (ze wskazaniem na rozwój OZE) oraz efektywności energetycznej w celu dążenia do samowystarczalności energetycznej gmin i powiatów (autonomiczne obszary energetyczne) (SOR)	ME
	Inwestycje w celu wykorzystania lokalnie dostępnych surowców energetycznych i innych zasobów, zgodnie z terytorialnym potencjałem (np. elektrownie wodne, biomasa, biogaz i biogaz rolniczy, odpady, instalacje geotermalne) (SOR)	ME/MRiRW
	Utworzenie i rozwój jednolitej struktury zarządzania gospodarką wodną w układzie zlewniowym, odpowiedzialnej za wszystkie działania związane z wodą, w tym przede wszystkim w zakresie ochrony przed powodzią i suszą (SOR)	MŚ/MGMIŻŚ
	Opracowanie mapy dyspozycyjnych zasobów wodnych do wykorzystania przez ludność, przemysł, rolnictwo i inne gałęzie gospodarki oraz zasad ich aktualizacji w oparciu o bilanse zasobów wód powierzchniowych oraz wód podziemnych (SOR)	MŚ/MGMIŻŚ
	Opracowanie i wdrożenie planów przeciwdziałania skutkom suszy (SOR)	MŚ/MRiRW
	Proekologiczne zarządzanie lokalnymi zasobami wodnymi, obejmujące także kształtowanie krajobrazów sprzyjających zatrzymywaniu wody (SOR)	MŚ/MRiRW
	Opracowanie podstaw metodologicznych do zarządzania pochłanianiem CO ₂ w leśnictwie w ramach realizacji polityki klimatycznej (SOR)	MŚ
	Działanie informacyjno-edukacyjne w zakresie upowszechniania przyjaznych środowisku sposobów przechowywania i stosowania nawozów, w tym realizacja działań mających na celu racjonalną gospodarkę nawozową	MRiRW/CDR
	Opracowanie i udoskonalanie w zapleczu naukowo-badawczym zielonych technologii, (ii) promocji polskiego sektora zielonych technologii w kraju i za granicą (w tym z wykorzystaniem Zielonego Funduszu Klimatycznego oraz Funduszu Adaptacyjnego)	MŚ
	Sekwestracja węgla w glebie i biomasie wytwarzanej w rolnictwie (np. uprawa międzyplonów, uprawa konserwująca, zachowanie trwałych użytków zielonych)	MRiRW

Kierunek interwencji	Projekt	Podmiot odpowiedzialny
II.5. Adaptacja do zmian klimatu i przeciwdziałanie tym zmianom c.d.	Podjęmowanie działań na rzecz redukcji emisji gazów cieplarnianych z rolnictwa i łańcucha rolno-żywnościowego (np. racjonalizacja nawożenia azotowego, właściwe przechowywanie i aplikacja nawozów naturalnych, upowszechnianie uprawy roślin bobowatych, stosowanie inhibitorów nitryfikacji, wydłużenie okresu użytkowania samic, zakwaszanie gnojowicy, kompostowanie nawozów naturalnych)	MRiRW
	Rozwijanie i upowszechnianie wiedzy w zakresie praktyk przyjaznych klimatowi	MŚ/ARiMR/CDR
	Promowanie praktyk adaptacyjnych w rolnictwie do zmian klimatu (m.in. upowszechnianie odmian roślin mniej wrażliwych na występowanie zjawisk suszy i podtopień oraz wymarzanie, budowanie zasobów materii organicznej w glebie, stosowanie nawodnień i odwodnień, zwiększenie ochrony przeciwpowodziowej (poprzez rozwój infrastruktury, a także wsparcie ekologicznych zabezpieczeń przeciwpowodziowych), upowszechnienie systemów wspomagania decyzji, rozbudowę systemów dostrzegania, monitorowania i zwalczania skutków zagrożeń naturalnych, odpowiedni dobór ras zwierząt, upowszechnienie ubezpieczeń upraw i zwierząt, zarządzanie ryzykiem związanym z tymi zmianami)	MRiRW/ARiMR/CDR
	Odbudowa drzewostanów po katastrofach naturalnych oraz zwiększanie i przebudowę zasobów leśnych w celu poprawy bilansu emisji gazów cieplarnianych	MŚ
	Ukierunkowanie hodowli roślin i zwierząt pod kątem adaptacji i mitygacji oraz utrzymania w roślinnych bankach genów szerokiego spektrum zasobów genetycznych	MRiRW
	Wymiana silników, inwestycji poprawiających efektywność energetyczną statków rybackich oraz wsparcia dla gospodarstw rybackich na działania w zakresie instalacji urządzeń umożliwiających wykorzystanie odnawialnych źródeł energii	MGMiŻŚ/ME
	Rozwój działania doradztwa rolniczego w Polsce pod kątem stworzenia instrumentów realizujących politykę państwa w zakresie nowych wymagań dla rolników związanych z przeciwdziałaniem zmian klimatu	MRiRW
	Monitorowanie nowych zagrożeń ze strony agrofagów i opracowywanie strategii przeciwdziałających tym zagrożeniom	MRiRW
	Zmniejszenie negatywnego oddziaływania rybactwa na środowisko (wymiana silników, inwestycje poprawiające efektywność energetyczną statków rybackich) oraz promowanie przechodzenia na gospodarkę niskoemisyjną (instalacja urządzeń umożliwiających wykorzystanie OZE w gospodarstwach rybackich)	MGMiŻŚ
	Ochrona i odbudowa morskiej różnorodności biologicznej i ekosystemów morskich oraz przyczynianie się do odbudowy populacji cennych gatunków;	MGMiŻŚ
	Wsparcie dla programów diagnostycznych pozwalających wyprzedzająco określić przyczyny zachodzących procesów i zaprojektować odpowiednie narzędzia reagowania na trudne do przewidzenia zjawiska wpływające na wielkość i jakość produkcji	MGMiŻŚ

Cel szczegółowy III. Rozwój przedsiębiorczości, pozarolniczych miejsc pracy i aktywnego społeczeństwa

Kierunek interwencji	Projekt	Podmiot odpowiedzialny
III.1. Odpowiedź na zmiany demograficzne i ich następstwa	Poprawa przepływu niewykorzystanych zasobów pracy z rolnictwa do innych sektorów poprzez ułatwianie nabywania umiejętności i kwalifikacji zawodowych (w szczególności osób z małych i średnich gospodarstw rolnych), szkolenia i treningi budowania otwartości i aktywności na rynku pracy, podnoszenie umiejętności związanych z wykorzystywaniem technologii ICT i prowadzeniem działalności gospodarczej, rozwój doradztwa zawodowego oraz umożliwianie łączenia pracy zawodowej z aktywnością w rolnictwie (SOR)	MRPiPS/ MRiRW
	Wsparcie podnoszenia kwalifikacji zawodowych mieszkańców obszarów wiejskich, reorientacji zawodowej i lepszego ukierunkowania szkoleń i doradztwa zawodowego na potrzeby lokalnego rynku pracy (SOR)	MRPiPS/ MRiRW
	Wspieranie aktywności zawodowej osób po 50. roku życia m.in. poprzez aktywne instrumenty rynku pracy, programy uzupełniania lub zmiany kwalifikacji, profilaktykę zdrowotną (SOR)	MPiIT/ MiiR/ MRPiPS
	Elastyczne formy i sposoby świadczenia pracy, przeciwdziałanie dyskryminacji w zatrudnieniu, zachęty do dłużej aktywności na rynku pracy promocja aktywności zawodowej i społecznej seniorów (wolontariat seniorów, pomoc sąsiedzka) (SOR)	MRPiPS/ MiiR
	Poprawa dostępu do produktów i usług umożliwiających mobilność społeczną i zawodową, oraz zwiększających autonomię funkcjonowania społecznego (np. teleopieki, sprzętu rehabilitacyjnego, sprzętu kompensacyjnego, innowacyjnych technologii wspomagających dla osób starszych, niesamodzielnych i niepełnosprawnych, bezpiecznych środków/usług transportowych, nowoczesnego sprzętu komputerowego) (SOR)	MRPiPS/ MZ
III.1. Odpowiedź na zmiany demograficzne i ich następstwa c.d.	Wzmocnienie socjalnej i zdrowotnej funkcji placówek edukacyjnych i oświatowych (SOR)	MEN
	Podejmowanie działań służących poprawie świadomości demograficznej społeczeństwa (SOR)	MRPiPS
	Tworzenie warunków dla rozwoju „białej” i „srebrnej” gospodarki oraz ekonomii społecznej zakorzenionej w społeczności lokalnej (SOR)	MZ
	Aktywizacja zawodowa kobiet na obszarach wiejskich m.in. poprzez zorganizowane formy wsparcia i opieki dla dzieci i młodzieży, wsparcie w podejmowaniu własnej działalności gospodarczej oraz rozwoju elastycznych i niepełnoetatowych form zatrudnienia	MRPiPS/MEN
	Działania osłabiające migracje wewnętrzne i zagraniczne prowadzące do tzw. „drenażu mózgów”	MSZ/MiiR
	Poprawa dostępu do lepszej jakości edukacji i współpraca z lokalnymi przedsiębiorcami	MEN/MPiIT
	Dalszy rozwój technologii cyfrowych	MC
	Poprawa dostępności do wysokiej jakości usług społecznych oraz rynku pracy	MiiR/MRPiPS

Kierunek interwencji	Projekt	Podmiot odpowiedzialny
	Ułatwienia młodym rolnikom rozpoczęcia działalności i dostosowanie strukturalne gospodarstw rolnych po rozpoczęciu działalności	MRiRW
	Zaprojektowanie specyficznych dla terenów wiejskich modeli zabezpieczenia socjalnego, zwłaszcza opieki długoterminowej, które gwarantują jej wysoką jakość i efektywną realizację na często rozległych i mniej dostępnych terenach	MRPiPS/ MRiRW
	Rozwój usług asystenckich i opiekuńczych (m.in. gospodarstwa opiekuńcze), promocja aktywności zawodowej i społecznej młodzieży oraz seniorów, rozwój ekonomii społecznej czy też gospodarki doświadczeń (czasu wolnego)	MZ/MRiRW
	Wspieranie i kształcenie postaw przedsiębiorczych, szczególnie wśród ludzi młodych	MPiT
	Podtrzymywanie więzi rodzinnych, w tym międzypokoleniowych i międzysąsiedzkich	MRPiPS
	Wspieranie lokalnych banków: żywności, usług i czasu	MRPiPS
	Poprawa dostępu do leków dla osób w podeszłym wieku	MZ
	Poszukiwanie innowacyjnych metod aktywizacji osób pozostających poza rynkiem pracy (np. rozwój gospodarstw rolnych świadczących usługi aktywizujące)	CDR/ MRiRW
	Zaangażowanie młodzieży w życie lokalnych społeczności w tym uczestnictwo w podejmowaniu decyzji, tworzenie sieci społeczności	MEN
III.2. Rozwój przedsiębiorczości i nowych miejsc pracy	Wsparcie okołorolniczej i pozarolniczej przedsiębiorczości, w tym z wykorzystaniem różnych form wspólnotowego działania (m.in. spółdzielni) (SOR)	MPiT
	Wsparcie usług sprzyjających rozwojowi pozarolniczych funkcji gospodarstw rolnych (turystycznych, edukacyjnych, zdrowotnych, opiekuńczych i in.) (SOR)	MRiRW
	Aktywizacja zawodowa osób biernych zawodowo oraz długotrwale bezrobotnych (w tym szczególnie osób młodych z tzw. kategorii NEET), osób z niepełnosprawnościami, kobiet (SOR)	MRPiPS
	Wspieranie sieciowej kooperacji pomiędzy IOB, przedsiębiorcami (w tym producentami rolno-spożywczymi) oraz Specjalnymi Strefami Ekonomicznymi (SOR)	MPiT
	Wykorzystanie potencjału rolnictwa do prowadzenia działalności gospodarczej towarzyszącej produkcji rolniczej, a także wspierania pozarolniczej przedsiębiorczości (SOR)	MRiRW/MPiT
	Wykorzystanie potencjału polskich firm rodzinnych do rozwoju lokalnych i regionalnych łańcuchów wartości – integracja przedsiębiorców wokół lokalnych i regionalnych czempionów gospodarczych (SOR)	MPiT
	Wsparcie rozwoju społecznej funkcji gospodarstw rolnych, łączącej rolnictwo wielofunkcyjne i usługi o charakterze społecznym (lub zdrowotnym) na poziomie lokalnym, umożliwiające dywersyfikację dochodów rolników połączoną z szerszą ofertą usług socjalnych dla osób starszych i niepełnosprawnych (SOR)	MRiRW

Kierunek interwencji	Projekt	Podmiot odpowiedzialny
III.2. Rozwój przedsiębiorczości i nowych miejsc pracy c.d.	Rozwój usług szkoleniowych i doradczych pozwalających na zdobywanie nowych kompetencji i umiejętności dla osób prowadzących działalność rolniczą lub rybacką	MRPiPS/ MRiRW
	Dofinansowanie dla tworzenia mikroprzedsiębiorstw na obszarach wiejskich	MPiIT/MiIR
	Opracowanie narzędzi promujących wykorzystanie lokalnych potencjałów i przewag np. w dziedzinie turystyki na obszarach wiejskich i rybackich, w tym agroturystyki, gastronomii, branż z dziedziny biogospodarki, usług związanych z lokalną produkcją i wartościami kulturowymi (lub regionalnymi), a także usług opiekuńczych oraz specjalistycznych usług opiekuńczych	MPiIT/MSiIT
	Rozwój przedsiębiorczości w kierunku rozwoju lokalnych rynków pracy w małych miastach oraz zwiększania aktywności mieszkańców obszarów wiejskich i rybackich	MPiIT/MiIR
	Wspieranie działalności gospodarczej towarzyszącej produkcji rolnej i rybackiej, m.in. poprzez upowszechnianie dobrych praktyk z zakresu prowadzenia i ewidencjonowania działalności gospodarczej towarzyszącej ww. rodzajom produkcji (np. sprzedaży żywności bezpośrednio konsumentom końcowym/bezpośrednio z gospodarstwa, czy też rozwoju i promocji agroturystyki)	MRiRW/MGMIŻŚ
	Wspieranie projektów łączących rolnictwo, rybactwo i turystykę wiejską na rzecz rozwoju zrównoważonej i odpowiedzialnej turystyki na obszarach wiejskich i rybackich oraz dziedzictwa przyrodniczego i kulturowego, także w zakresie otoczenia turystyki wiejskiej w wymiarze społecznym, przestrzennym i ekonomicznym	MSiIT
	Szersze zastosowanie elastycznych form pracy, także z zastosowaniem ICT-upowszechnienie stosowania takich form pracy powinno dotyczyć pracy w niepełnym wymiarze czasu, telepracy, i w dogodnym systemie godzinowym, umożliwiając m.in. łatwiejsze wejście lub powrót na rynek pracy opiekunów osób niesamodzielnych oraz wspierając aktywność zawodową osób po 50. roku życia	MRPiPS
	Promowanie i wspieranie podmiotów ekonomii społecznej i solidarnej, a w szczególności przedsiębiorstw społecznych	MRPiPS
	Zwiększanie dostępności usług opieki nad dzieckiem na obszarach wiejskich poprzez tworzenie i poprawę funkcjonowania placówek opieki nad dzieckiem oraz wsparcie budowy/ tworzenia i modernizacji niezbędnej w tym zakresie infrastruktury społecznej (budowa przedszkoli itp.)	MEN
	Aktywizacja pozarolniczych i pozarybackich rynków pracy, zlokalizowanych głównie w małych miastach będących lokalnymi centrami rozwoju na obszarach wiejskich	MPiIT/MRPiPS/MiIR
III.3. Wzrost umiejętności i kompetencji	Rozwój usług szkoleniowych skierowanych do pracowników – poprzez zarówno unowocześnienie oferty szkoleń kompetencyjnych (dostosowanych do potrzeb zgłaszanych przez pracowników i pracodawców), jak również narzędzi współfinansowania systemu podnoszenia kompetencji zawodowych (SOR)	MRPiPS

Kierunek interwencji	Projekt	Podmiot odpowiedzialny
mieszkańców wsi	Rozwój systemu kompetencji dotyczących sukcesji międzypokoleniowej dla właścicieli firm rodzinnych i podmiotów rzemieślniczych (SOR)	MPiT
	Rozwój kompetencji cyfrowych – wsparcie w obszarze edukacji, nauki, kształcenia przez całe życie, elastyczne dopasowanie do indywidualnych potrzeb obywateli, wsparcie adresowane do grup o zróżnicowanych poziomach kompetencji cyfrowych, ze szczególnym uwzględnieniem działań na rzecz włączenia cyfrowego (SOR)	MC
	Prowadzenie kampanii edukacyjno-informacyjnych na rzecz upowszechnienia korzyści z wykorzystania technologii cyfrowych (SOR)	MC
	Podnoszenie poziomu wiedzy i nabywania nowych umiejętności, co powinno przekładać się na podniesienie kapitału ludzkiego oraz zwiększenie poziomu zatrudnienia i przedsiębiorczości wśród mieszkańców obszarów wiejskich	MRPiPS
	Wdrożenie zasad polityki uczenia się przez całe życie zorientowanego na ułatwianie zmiany zawodu, doskonalenie zawodowego, wejścia lub powrotu na rynek pracy (szerokie podejście do uczenia się, otwarcie uczenia się na wszystkich, partnerstwo na rzecz LLL, otwarte podejście do kwalifikacji, ułatwianie dostępu do nowych ścieżek kariery, efektywne inwestowanie w uczenie się)	MRPiPS/MEN/MNiSW
	Wzmacnianie programów edukacji liderów życia publicznego i społecznego, w tym systemu identyfikacji liderów społecznych i wspieranie ich rozwoju, podnoszenie umiejętności i kwalifikacji zawodowych osób pracujących w sektorze rolno-spożywczym oraz podnoszenie umiejętności związanych z wykorzystywaniem technologii ICT i prowadzeniem działalności gospodarczej	MRPiPS/MRiRW
	Upowszechnianie (zarówno w systemie edukacji formalnej, jak i pozaformalnej) wiedzy na temat ekonomii społecznej	MRPiPS/MEN/MNiSW
	Poprawa w zakresie umiejętności osób dorosłych oraz ich udziału w edukacji (w tym osób o niskich kwalifikacjach) m.in. poprzez: wzmocnienie doradztwa edukacyjno-zawodowego, rozwój elastycznej, adresowanej do osób dorosłych oferty placówek funkcjonujących w społeczności lokalnej (w tym zwłaszcza na terenach wiejskich i w małych miastach), promocję innych form uczenia się dorosłych (uczenie się przez działanie, uczenie się w miejscu pracy oraz rozwijanie kompetencji przez realizację działań społecznych), promocję korzyści z uczenia się przez całe życie oraz korzyści z włączenia się w przestrzeń cyfrową, pozwalającą na oszczędność czasu, pieniędzy, wysiłku oraz efektywniejsze działanie w poszczególnych obszarach życia	MRPiPS/MEN/MNiSW
	Wdrażanie i upowszechnianie możliwości uznawania oraz potwierdzania wiedzy i umiejętności nabytych nieformalnie różnymi drogami (np. w wolontariacie), powiązanie kształcenia i szkolenia dorosłych z europejskimi standardami nabywania kwalifikacji, szersze wykorzystanie istniejących instrumentów wsparcia (np. kwalifikacyjne kursy zawodowe, Krajowy Fundusz Szkoleniowy), rozwój kompetencji i umiejętności miękkich poprzez działania praktyczne w ramach edukacji pozaformalnej	MRPiPS/MEN/MNiSW

Kierunek interwencji	Projekt	Podmiot odpowiedzialny
III.4. Budowa i rozwój zdolności do współpracy w wymiarze społecznym i terytorialnym III.4. Budowa i rozwój zdolności do współpracy w wymiarze społecznym i terytorialnym c.d.	Kompleksowe działania obejmujące planowanie, przygotowanie i przeprowadzenie przekształceń przestrzennych i infrastrukturalnych, potrzebnych lokalnie do zachowania i poprawy funkcji gospodarczej (w tym rolnictwa), mieszkaniowej, przyrodniczej i kulturowej obszarów wiejskich na rzecz ładu przestrzennego (SOR)	MliR
	Wspomaganie rozwoju i powiązań funkcjonalnych małych miast i centrów gminnych, jako lokalnych ośrodków wzrostu (SOR)	MliR
	Promocja instrumentów współpracy i partnerstwa – włączania mieszkańców obszarów wiejskich w działania rozwojowe w ramach RLKS i innych podobnych instrumentów wspieranych w ramach wszystkich funduszy UE oraz środkami krajowymi (SOR)	MRiRW/MliR
	Upowszechnienie instrumentów typu RLKS w systemie realizacji polityki regionalnej po przeprowadzeniu oceny skuteczności i efektywności wdrażania instrumentów terytorialnych w perspektywie 2014-2020 (SOR)	MRiRW/MliR
	Aktywizacja współpracy oraz powiązań z miastami, na obszarach będących w zasięgu jego oddziaływania funkcjonalnego, w celu lepszego dostępu mieszkańców do rynku pracy, dóbr i usług publicznych (np. zarówno przez powiązanie obszarów wiejskich z siecią dróg ekspresowych i autostrad, jak i poprzez wsparcie tworzenia i rozwoju kompleksowych systemów komunikacji zbiorowej), a także rozwój dróg lokalnych na obszarach wiejskich o niskiej dostępności transportowej (SOR)	MliR
	Upowszechnienie wśród samorządów gminnych i powiatowych stosowania dostępnych, przetestowanych narzędzi monitoringu jakości usług publicznych i jakości życia oraz zastosowanie zachęt dla JST do regularnego monitorowania tego obszaru w celu lepszego dostosowania usług do sytuacji lokalnej i oczekiwań obywateli (SOR)	MliR
	Zwiększenie partycypacji społecznej i wpływu obywateli (oraz organizacji pozarządowych) na życie publiczne (współpraca instytucji publicznych z obywatelami, zorganizowane formy aktywności obywatelskiej, integracja i solidarność społeczna, wspieranie inicjatyw kulturalnych i sportowych, wolontariatu, poprawa komunikacji administracji publicznej ze społeczeństwem, poprawa umiejętności organizacji debat publicznych w istotnych dla społeczeństwa sprawach) (SOR)	KPRM/ MSWiA
	Wzmacnianie społeczności lokalnej – realizacja oddolnych inicjatyw np. świadome kupowanie lokalnych produktów, wspieranie postaw przedsiębiorczych wpływających na rozwój społeczności lokalnych, wolontariat senioralny, mentoring dla osób młodych, lokalne banki żywności, usług i czasu, usprawnienia procesów komunikacji społecznej oraz wymiany wiedzy, budowanie partnerstw międzysektorowych w społecznościach lokalnych (SOR)	MRiRW
	Skuteczniejsze wykorzystanie różnych form partnerstwa i współpracy instytucji	KPRM
	Szersze zastosowanie formuły budowania partnerstw trójsektorowych (podmiotów sektora publicznego, społecznego i gospodarczego) np. w ramach działań Rozwoju Lokalnego Kierowanego przez Społeczność (RLKS)	MliR

Kierunek interwencji	Projekt	Podmiot odpowiedzialny
	Większe skoordynowanie działań oddolnych w ramach podejścia LEADER (lub szerzej RLKS), które powinno się to przejawiać nie tylko w większej integracji systemu wdrażania, ale przede wszystkim na poziomie strategicznym, stanowiąc istotny element systemu zarządzania rozwojem Polski	MIiR/MRiRW
	Koordynacja w zakresie rozwoju społecznego na poziomie lokalnym, a także zwiększenie udziału wspólnot w programowaniu i wyznaczaniu kierunków działań podejmowanych przez samorządy w sferze społecznej m.in. poprzez wdrożenie lokalnych programów rozwoju społecznego (LPRS)	MIiR
III.5. Rozwój ekonomii i solidarności społecznej na obszarach wiejskich	Wykorzystanie sportu i aktywności fizycznej jako narzędzia budowy kapitału społecznego (wolontariat sportowy, lokalne inicjatywy sportowe, włączanie społeczne poprzez sport grup defaworyzowanych – np. osoby niepełnosprawne, ubogie) (SOR)	MSiT
	Zapobieganie wykluczeniu społecznemu	MRPiPS
	Odtwarzanie więzi kooperacyjnych	MRPiPS
	Upowszechnianie „myślenia w kategoriach wspólnoty lokalnej” i wspólnego dobra	MKiDN
	Budowanie tożsamości lokalnej i ponadsektorowego partnerstwa na rzecz rozwoju konkretnej społeczności	MKiDN
	Tworzenie i rozwój spółdzielni socjalnych (adresowanych w szczególności do długotrwale bezrobotnych, niepełnosprawnych) lub wdrożenie rozwiązań dotyczących funkcjonowania przedsiębiorstw społecznych (przedsiębiorstwo powiązane z konkretnym terytorium i dostarczające usługi publiczne na rzecz danej społeczności)	MRPiPS
	Działania na rzecz wzmocnienia i rozwoju kapitału społecznego, który odgrywa coraz większą rolę w rozwoju danych terenów	MKiDN/MRPiPS/MEN
	Aktywizacja mieszkańców obszarów wiejskich, realizowana w oparciu o pobudzanie społecznej aktywności, aktywnym włączeniu lokalnych społeczności w działania na rzecz rozwoju lokalnego i regionalnego oraz upowszechnianie wymiany informacji i doświadczeń w zakresie rozwoju obszarów wiejskich (np. za pomocą dedykowanych sieci ICT, czy też sieciowania instytucji i organizacji o charakterze społecznym)	MC
	Zaangażowanie doradztwa rolniczego w działania na rzecz rozwoju przedsiębiorczości społecznej na obszarach wiejskich	MRiRW

Obszary wpływające na realizację celów Strategii

Kierunek interwencji	Projekt	Podmiot odpowiedzialny
Obszar: Sprawne zarządzanie rozwojem	Usprawnienie procesów zarządzania w administracji oraz systemów zarządzania jakością w instytucjach publicznych (administracja, samorząd, wymiar sprawiedliwości itp.) (SOR)	MSWiA
	Opracowywanie i podejmowanie projektów dialogu strategicznego z szerokimi grupami interesariuszy dotyczących żywotnie ważnych problemów i rozwiązań, zwłaszcza innowacyjnych (dotyczących społeczeństwa, państwa, gospodarki, kultury, standardów cywilizacyjnych itd.) (SOR)	MiIR
	Wprowadzenie podejścia projektowego – „kultury” pracy projektowej w administracji, a w konsekwencji efektywnych metod zarządzania projektami w sferze publicznej (SOR)	KPRM
	Wzmocnienie (bądź wyodrębnienie) w ramach jednostek administracji publicznej komórek pełniących rolę analityczno-studialną, które będą zdolne do przygotowywania adekwatnych, innowacyjnych koncepcji rozwojowych oraz ich kreatywnego zastosowania (SOR)	KPRM
	Udoskonalenie kompetencji analitycznych, w tym zdolności do dokonywania analizy kosztów i korzyści interwencji publicznych, ekonometrycznej i statystycznej analizy danych, wykorzystania nowoczesnych technik przetwarzania informacji zawartych w wielkich zbiorach danych (big data) (SOR)	CAS/KPRM
	Monitoring i ewaluacja efektów interwencji kierowanej na rzecz rozwoju obszarów wiejskich (w ramach Podkomitetu ds. rozwoju obszarów wiejskich powołanego przy Komitecie Koordynacyjnym ds. Polityki Rozwoju) (SOR)	MiIR/GUS
	Działania szkoleniowe w zakresie PPP dla jednostek publicznych wszystkich szczebli i przedsiębiorców (SOR)	MiIR
	Reorganizacja nadzoru nad spółkami Skarbu Państwa i wspieranie ich zaangażowania w inwestycje rozwojowe (SOR)	MPiT
	Wdrożenie Paktu dla obszarów wiejskich, łączącego ze sobą wszystkie działania o charakterze systemowym (zmiany legislacyjne, instytucjonalne, programowe) oraz inwestycyjnym, związane z procesem zarządzania obszarami wiejskimi (SOR)	MRiRW
	Wypracowanie, a następnie wzmocnienie systemu koordynacji polityk i instrumentów wsparcia na rzecz rozwoju obszarów wiejskich. Dyskusje szczegółowe w tych kwestiach będą prowadzone na Podkomitecie ds. rozwoju obszarów wiejskich (SOR)	MiIR/MRiRW
	Wypracowanie systemu koordynacji polityk na rzecz wsparcia obszarów zagrożonych trwałą marginalizacją. Dyskusje szczegółowe w tych kwestiach będą prowadzone w ramach Podkomitetu ds. obszarów wiejskich powołanego przy Komitecie Koordynacyjnym ds. Polityki Rozwoju (SOR)	MiIR/MRiRW

Kierunek interwencji	Projekt	Podmiot odpowiedzialny
Obszar: Sprawne zarządzanie rozwojem c.d.	Zbudowanie systemu kompleksowego doradztwa dla gmin (sieć krajowego i regionalnych centrów doradztwa) w zakresie m.in. zamówień publicznych, prawa europejskiego, przygotowania inwestycji do realizacji, pozyskiwania środków finansowych krajowych i europejskich na realizację projektów rozwojowych będących w dyspozycji różnych dysponentów, dostarczania dobrych praktyk (m.in. w zakresie konsultacji społecznych, partycypacyjnego planowania przestrzennego, budżetu partycypacyjnego, innowacyjnych sposobów dostarczania usług publicznych, współpracy z przedsiębiorcami czy oceny wpływu gospodarczego realizowanych przedsięwzięć) (SOR)	MliR
	Upowszechnienie dobrych praktyk i wdrożenie projektów pilotażowych dotyczących rozwoju lokalnego, np. wykorzystanie dostępnych instrumentów gospodarki nieruchomościami gminnymi i planowania przestrzennego do tworzenia mikrostref aktywności gospodarczej, centrów handlu lokalnego, modelowania efektywnej współpracy samorządów z przedsiębiorcami, dostosowania i wykorzystania zasobów pracy do potrzeb rynkowych (SOR)	MliR
	Podniesienie jakości decyzji publicznych poprzez upowszechnienie szkolenia radnych, w tym likwidacja przeszkód prawnych w tym obszarze (SOR)	MliR
	Rozwój statystyki służącej prowadzeniu analiz i prognoz na potrzeby polityki regionalnej, w tym polityki miejskiej, rozwoju wsi i różnego typu obszarów funkcjonalnych (np. aglomeracji, miast średnich tracących funkcje społeczno-gospodarcze, obszarów zagrożonych trwałą marginalizacją) oraz rozbudowa funkcjonalności terytorialnej bazy STRATEG (SOR)	MliR/GUS
	Integracja baz danych istniejących na poziomie gminnym, powiatowym, wojewódzkim w celu lepszego diagnozowania potrzeb i efektywniejszego wydatkowania środków publicznych (SOR)	MC
	Podnoszenie jakości i integracja funkcjonalna zarządzania obszarami wiejskimi i miejskimi na poziomie lokalnym i ponadlokalnym (SOR)	MliR/MRiRW
	Stworzenie mechanizmów i systemu koordynacji dla zintegrowanego podejścia terytorialnego w odniesieniu do różnych obszarów funkcjonalnych w ramach Podkomitetu ds. obszarów wiejskich oraz Podkomitetu ds. wymiaru terytorialnego, działających przy Komitecie Koordynacyjnym ds. Polityki Rozwoju (SOR)	MliR/MRiRW
	Wzmocnienie systemu zarządzania obszarami wiejskimi poprzez oddolne konstruowanie wizji, strategii i planów danego terenu	MRiRW/MliR
Obszar: Stabilne finansowanie rozwoju	Efektywny udział Polski w debacie dotyczącej budżetu UE po 2020 r. (w tym odnośnie do polityki spójności oraz WPR) i klucza jego podziału (SOR)	MSZ/MRiRW/MliR
	Efektywny udział strony polskiej w przygotowaniu rozporządzeń unijnych na kolejną perspektywę finansową (SOR)	MSZ/MRiRW/MliR

Kierunek interwencji	Projekt	Podmiot odpowiedzialny
Obszar: Stabilne finansowanie rozwoju c.d.	Prace analityczne i koncepcyjne dotyczące stworzenia systemu finansowania, ze środków krajowych i zagranicznych publicznych, rozwoju sektora rolno-spożywczego (SOR)	MRiRW
	Wdrożenie mechanizmów likwidujących luki finansowania dla przedsięwzięć rozwojowych na poziomie lokalnym i regionalnym dzięki wykorzystaniu potencjału Grupy PFR oraz lokalnych i regionalnych instytucji finansowych (w tym banków spółdzielczych) (SOR)	MPiT
	Dostosowanie wykorzystania środków w ramach obecnej perspektywy finansowej UE i ich ukierunkowanie na realizację celów Strategii na rzecz Odpowiedzialnego Rozwoju. Projekt strategiczny w tym zakresie został opisany w obszarze Efektywność wykorzystania środków UE (SOR)	MF/MiIR
	Wypracowanie rozwiązań umożliwiających pozyskanie środków z budżetu UE w kolejnej perspektywie finansowej w związku z realizacją Strategii na rzecz Odpowiedzialnego Rozwoju (SOR)	MF/MiIR
Obszar: Stabilne finansowanie rozwoju c.d.	Przeprowadzenie pilotażu w wybranych JST dotyczącego wykorzystania nowego narzędzia prognozowania finansowego w celu poprawy zarządzania finansowego i utrzymania długookresowej równowagi finansowej w samorządach oraz powszechniejszego stosowania Systemu Zarządzania Budżetem Jednostek Samorządu Terytorialnego Besti@. JST otrzymają narzędzie informatyczne wspomagające proces planowania nowych przedsięwzięć, umożliwiające optymalizację doboru projektów do realizacji w kolejnych latach i sposobu ich finansowania z uwzględnieniem długoterminowych skutków finansowych zrealizowanych przedsięwzięć dla budżetów JST. Opracowany zostanie również zestaw wskaźników finansowych obrazujących konsekwencje planowanych przedsięwzięć (SOR)	MF/MiIR
	Wprowadzenie mechanizmów służących aktywizacji samorządów do pozyskiwania wyższych dochodów własnych przeznaczonych na finansowanie zadań własnych, w tym rozwojowych (SOR)	MF
	Skuteczne i efektywne wykorzystywanie dostępnych źródeł finansowania (krajowych, UE i innych międzynarodowych), w tym stosowanie płatności w ramach systemu wsparcia bezpośredniego	MRiRW
	Aktywny udział w procesie kreowania polityk UE, w tym w zakresie ustalania budżetu i kryteriów alokacji środków	MSZ/MRiRW/MiIR
	Usprawnienie polityki gospodarczej w obszarze inwestycji w rolnictwie i na obszarach wiejskich	MRiRW
	Przygotowanie i wdrożenie rozwiązań legislacyjnych dot. zasad finansowania rolnictwa, rybactwa i rozwoju obszarów wiejskich oraz instrumentów finansowych	MRiRW
	Wypracowaniu rozwiązań zapewniających efektywne wykorzystanie środków z budżetu UE (w szczególności WPR, WPRyb, Polityki Spójności, Programów ramowych) w kolejnej perspektywie finansowej w związku z realizacją SZRWIR	MRiRW/MiIR/MGMIŻŚ

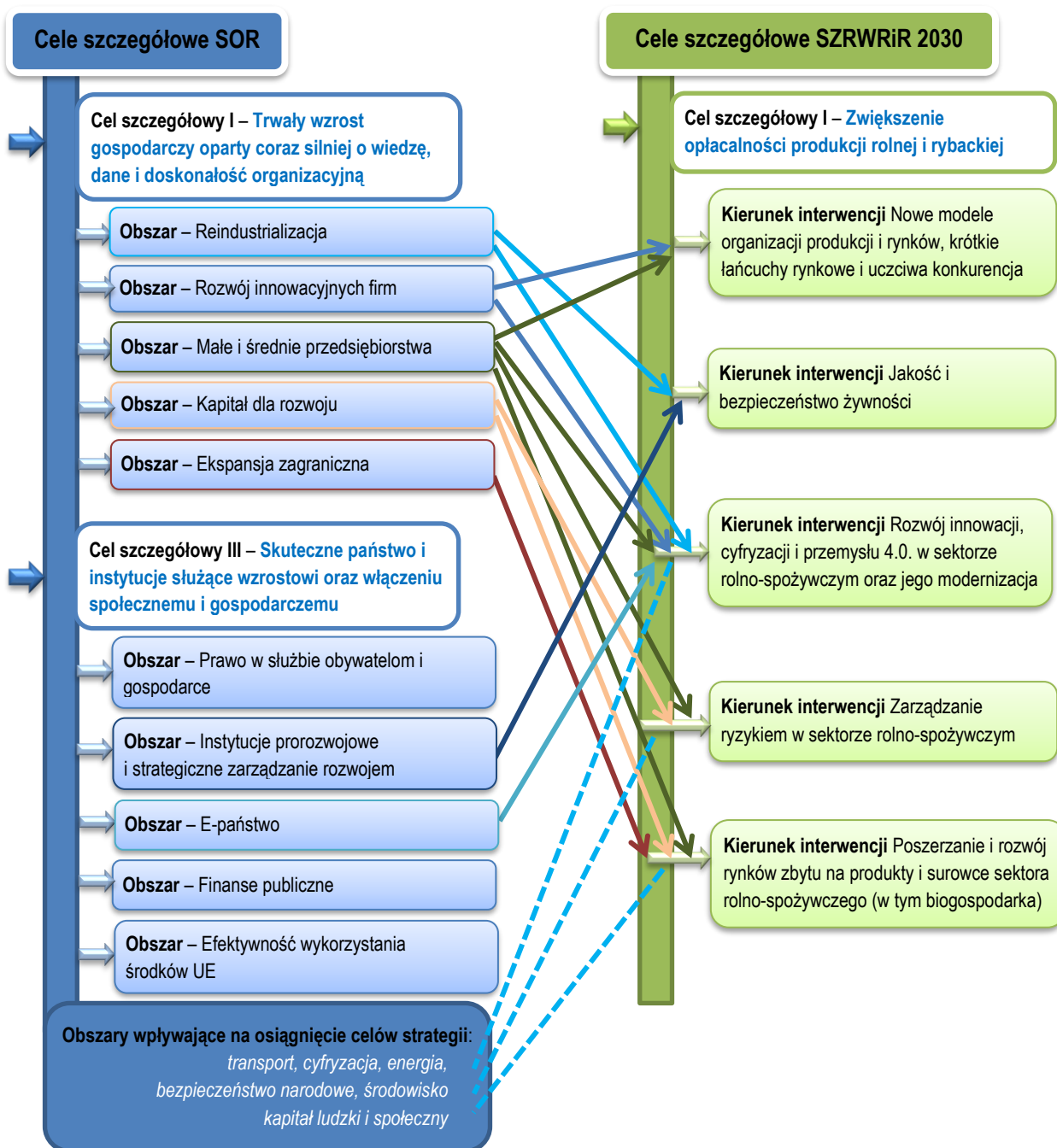
Kierunek interwencji	Projekt	Podmiot odpowiedzialny
	Poszerzaniu źródeł finansowania inwestycji rozwoju obszarów wiejskich ze środków krajowych oraz z instytucji międzynarodowych (EBI, EFI, EBOIR)	MRiRW
	Szersze wykorzystanie instrumentów finansowych (np. pożyczki, kredyty, poręczenia, gwarancje spłaty kredytów) jako alternatywy dla instrumentów dotacyjnych w ramach środków z budżetu UE	MF
	Zapewnieniu dostępu do pakietów usług oferowanych przez Polski Fundusz Rozwoju	MliR
	Wspieraniu zaangażowania spółek Skarbu Państwa w inwestycje rozwojowe	MliR
	Wprowadzanie usprawnień we wdrażaniu środków krajowych i europejskich poprzez programy rozwoju z zachowaniem standardów zarządzania zmianą i uproszczeń	MliR/MF
	Uruchomienie stałych mechanizmów finansowania budżetowego i ze środków unijnych oraz opracowania systemu doskonalenia zawodowego i metodycznego dla nauczycieli szkół rolniczych	MliR/MRiRW
	Optymalizacja wykorzystania środków finansowych na naukę oraz optymalizowanie kosztów badań i wypracowanie mechanizmów „usiecznienia” nadzorowanych przez MRiRW instytucji	MNiSW/MRiRW
	Zwiększeniu zaangażowania środków UE w rozwój szkolnictwa zawodowego (np.: szkolenia z zakresu przygotowania projektów i pozyskiwania środków UE dla nauczycieli i pracowników niepedagogicznych)	MliR/MRiRW
Obszar: Trwała zdolność kreacji i uczenia się Obszar: Trwała zdolność kreacji i uczenia się c.d.	rozwój usług szkoleniowych i doradczych dla osób prowadzących rolniczą lub pozarolniczą działalność gospodarczą, właścicieli przedsiębiorstw i gospodarstw rolnych, a także kadr zarządzających podmiotami gospodarczymi (SOR)	MRiRW/ CDR
	Wykorzystanie środków EFSI na rzecz podnoszenia potencjału polskich podmiotów aplikujących o środki programów zarządzanych centralnie przez KE, w tym Horyzontu 2020 (SOR)	MNiSW
	Ścisłe powiązanie interwencji funduszy europejskich z jednolitym systemem wsparcia innowacyjności w wymiarze krajowym i europejskim (SOR)	MPiT/ MliR
	Zwiększenie zaangażowania polskiej administracji i kluczowych interesariuszy w procesy związane z opracowywaniem programów horyzontalnych UE (szczególnie programów badawczych UE) w tym aktywny udział w ustalaniu tematyki i narzędzi implementacji programów o istotnym znaczeniu dla Polski (np. realizowane przez wspólne przedsięwzięcia) (SOR)	MNiSW/ MliR/ MPiT
	Systemowa aktywizacja dużego przemysłu/spółek Skarbu Państwa i jednostek B+R w zakresie aplikowania do programów zarządzanych centralnie przez KE, w tym do Horyzontu 2020 (SOR)	MPiT

Kierunek interwencji	Projekt	Podmiot odpowiedzialny
Obszar: Trwała zdolność kreacji i uczenia się c.d.	Przygotowanie spójnego planu komplementarnych inwestycji o charakterze prorozwojowym i innowacyjnym przeznaczonych do finansowania z EFSI (w ramach polityki spójności oraz Wspólnej Polityki Rolnej i wspólnej polityki rybołówstwa), EFIS, CEF, Horyzontu 2020 oraz innych programów UE i funduszy udostępnianych przez innych donorów (np. Mechanizmy EOG, norweskie, szwajcarskie) wraz ze wskazaniem najbardziej pożądanej formy wsparcia (wsparcie zwrotne, dotacyjne); w szczególności plan będzie dotyczył takich obszarów, jak innowacyjność i B+R, transport, środowisko, energetyka, ICT, modernizacja sektora rolnego (SOR)	MliR/MRiRW/MPiT
	Wsparcie działań mających na celu budowanie bezpieczeństwa danych na poziomie UE (SOR)	MC
	Stworzenie modelu edukacji przez całe życie, uwzględniającego potrzeby gospodarki cyfrowej (SOR)	MC/MEN/MNiSW
	Wspomaganie rozwoju technologii opartych na otwartych standardach zapewniających interoperacyjność (SOR)	MC
Obszar: Trwała zdolność kreacji i uczenia się c.d.		
	Dopasowanie rolniczego szkolnictwa zawodowego do potrzeb rolnictwa 4.0. - współpraca szkół i samorządów lokalnych z producentami rolnymi i przetwórcami, silniejszy nacisk na kształtowanie umiejętności praktycznych, monitorowanie zmian w sektorze rolno-spożywczym pod kątem zapotrzebowania na umiejętności i kompetencje, popularyzacja zawodów związanych z produkcją rolno-spożywczą wśród uczniów i ich rodziców, podnoszenie kompetencji i kwalifikacji nauczycieli prowadzących kształcenie w szkołach zawodowych	MRiRW/ CDR
	Poprawa innowacyjności kształcenia rolniczego i jego elastycznego dostosowań w warunkach zmiany, m.in. poprzez: włączenie metod projektowych, wykorzystanie technologii ICT, zastosowań internetu rzeczy, symulatorów maszyn i urządzeń oraz procesów, podnoszenie kompetencji kadry zarządzającej szkół, cyfryzacja	MRiRW/ MC/ MNiSW
	Sieciowanie ODR, placówek oświatowych i szkolnictwa wyższego w obszarze rolnictwa	MRiRW/CDR/MC/ MNiSW
	Opracowanie programu strategicznych badań na rzecz rozwoju sektora rolno-spożywczego i obszarów wiejskich z udziałem instytutów badawczych MRiRW oraz podległych MGMIŻŚ, we współpracy m.in. z uczelniami rolniczymi i rybackimi, jednostkami PAN, centrami badawczo-rozwojowymi oraz koordynowanie tych badań, z udziałem ich odbiorców i innych interesariuszy	MRiRW/MGMIŻŚ/ MNiSW
	Większa aktywność środowiska naukowego w inicjatywach badawczo-rozwojowych UE (i innych inicjatywach międzynarodowych)	MNiSW
	Działania zwiększające udział polskich instytucji badawczo-rozwojowych w wykorzystaniu środków w ramach unijnych programów ramowych (jak obecny Horyzont 2020, Horyzont Europa)	MNiSW
	Większa aktywność instytutów badawczych lub konsorcjów z ich udziałem w krajowych programach badawczych realizowanych przez Narodowe Centrum Nauki i Narodowe Centrum Badań i Rozwoju (np. w programach	MNiSW

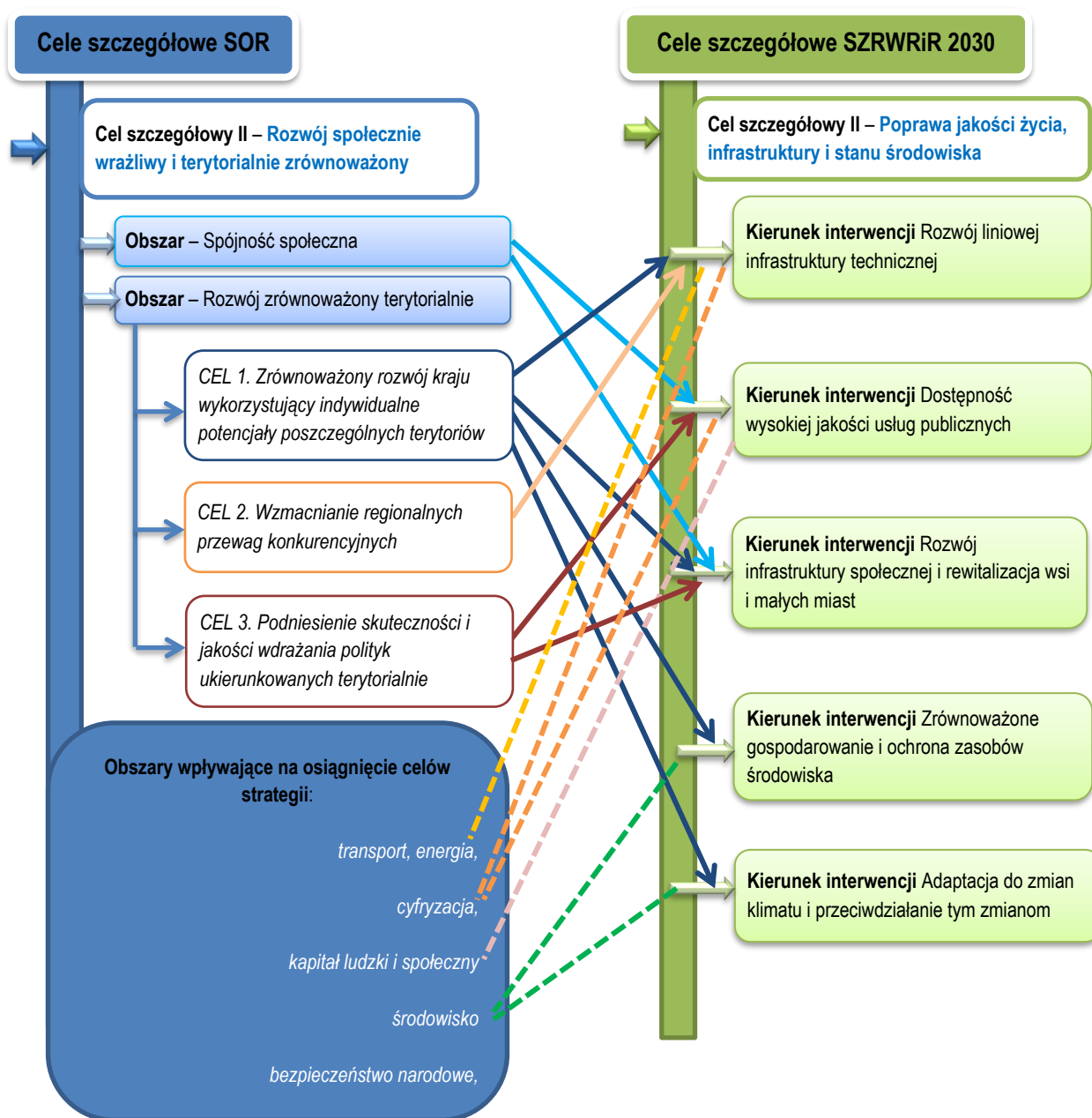
Kierunek interwencji	Projekt	Podmiot odpowiedzialny
Obszar: Trwała zdolność kreacji i uczenia się c.d.	GOSPOSTRATEG i BIOSTRATEG)	
	Animowanie współpracy między sektorem nauki a biznesem oraz tworzenie strategicznych partnerstw biznesowych (m.in. szersze wykorzystanie potencjału Grup Roboczych ds. KIS, EIP, oraz Smart Labów i Krajowych Klastrow Kluczowych)	MNiSW/MPiT
	Optymalizacja wykorzystania środków finansowych na naukę oraz optymalizowanie kosztów badań	MNiSW
	Wypracowanie mechanizmów „usieciowienia” nadzorowanych przez MRiRW instytutów	MRiRW
	Konsolidacja problematyki badawczej istotnej z punktu widzenia priorytetów polityki rolnej i obszarów wiejskich	MRiRW
	Dostosowywanie oferty doradczej dla rolników do zmieniających się uwarunkowań lokalnych, krajowych i międzynarodowych	MRiRW
	Silniejsze włączenie doradztwa w proces programowania i realizacji działań na rzecz rozwoju rolnictwa i zrównoważonego rozwoju obszarów wiejskich	MRiRW
	Rozwój doradztwa specjalistycznego	MRiRW
	Szersze wykorzystanie technik informatycznych w pracy doradczej	MRiRW
	Zapewnienie doradcom odpowiednich szkoleń oraz możliwości podnoszenia umiejętności i kwalifikacji zawodowych	MRiRW
	Zapewnienie odpowiednich środków na wynagrodzenia doradców podnoszących swoje kwalifikacje, aby ograniczyć rotację kadr i zapewnić świadczenie usług przez wysokiej klasy specjalistów	MRiRW
	Współpraca szkół rolniczych ze szkołami w innych państwach UE w ramach m.in. programów COMENIUS, LEONARDO itp.	MRiRW/MNiSW
	Dopasowanie szkolnictwa zawodowego do potrzeb nowoczesnej gospodarki – współpraca szkół i samorządów lokalnych z pracodawcami oraz koordynacja działań w regionach na rzecz współpracy szkół z pracodawcami	MPiT/MNiSW/MRiRW
	Modernizacja oferty i treści kształcenia i szkolenia zawodowego w tym m.in. zarządzania finansami gospodarstw, biogospodarki, ukierunkowania na zaspokojenie potrzeb społeczności lokalnej	MPiT/MEN/MRiRW
	Monitorowanie losów zawodowych absolwentów, które będzie stanowiło element pomocniczy przy tworzeniu oferty i treści kształcenia zawodowego	MEN
	Monitorowaniu rynku pracy pod kątem zapotrzebowania na zawody	MRPiPS
	Podnoszenie kompetencji i kwalifikacji nauczycieli prowadzących kształcenie w szkołach zawodowych, w tym: stworzenie możliwości praktyk, pokazów, staży dla nauczycieli prowadzących kształcenie zawodowe przy udziale lokalnych środowisk pracodawców	MEN/MRiRW

Załącznik 2. Powiązania Celów szczegółowych SZRWRiR 2030 z SOR na poziomie kierunków interwencji i obszarów

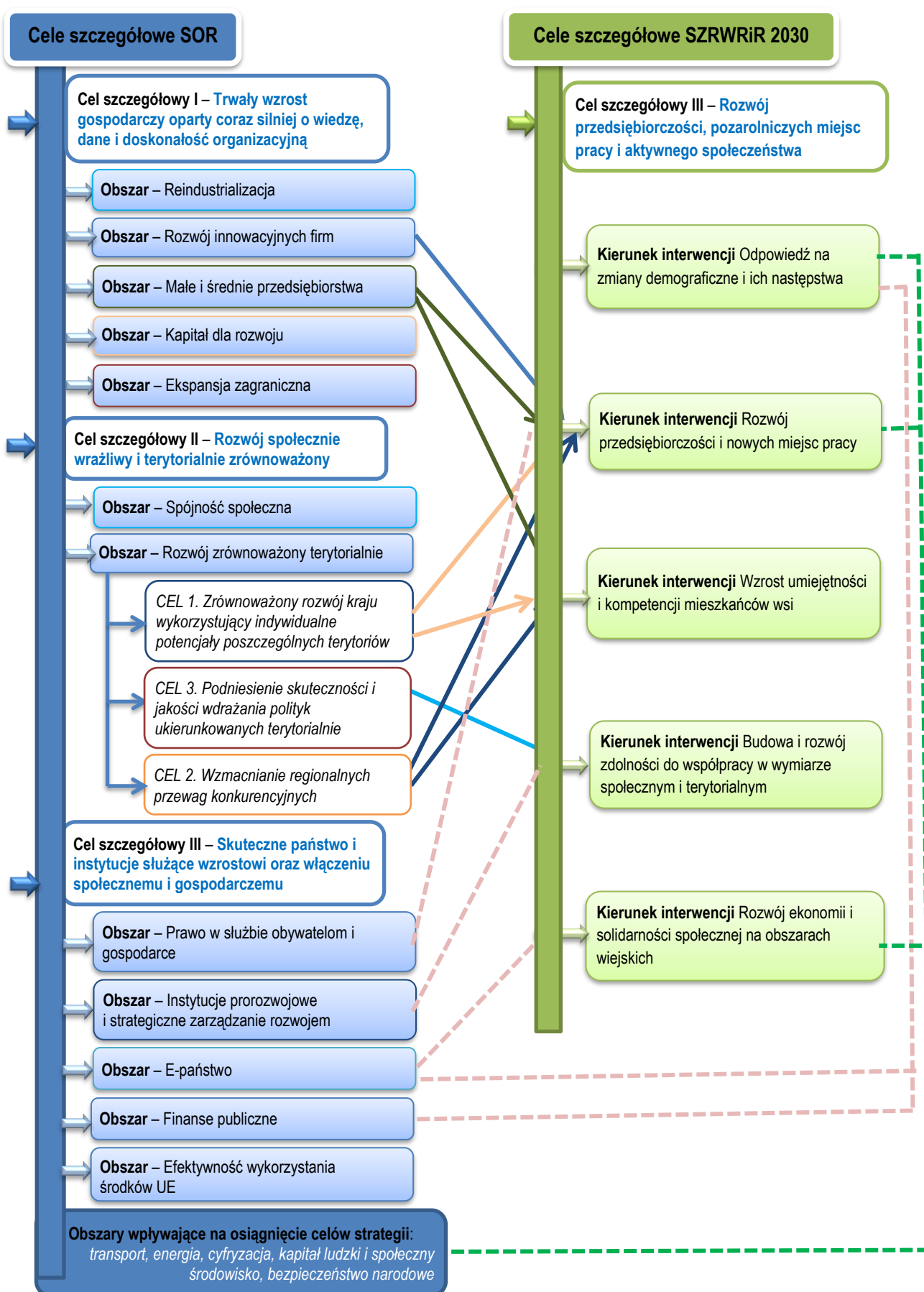
Powiązanie Celu szczegółowego I SZRWRiR 2030 z SOR na poziomie kierunków interwencji i obszarów

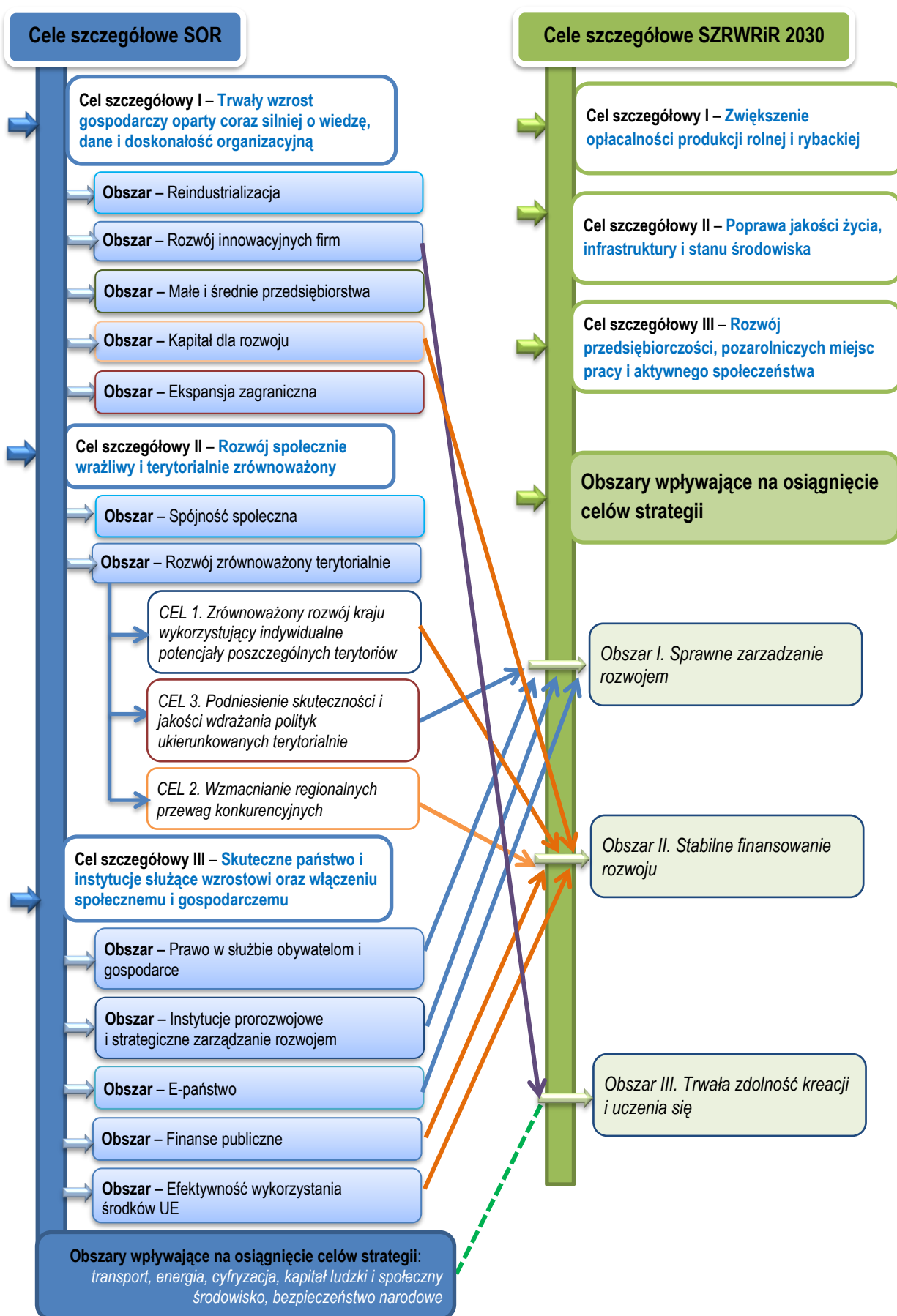
Powiązanie Celu szczegółowego II SZRWRiR 2030 z SOR na poziomie kierunków interwencji i obszarów

Powiązanie Celu szczegółowego III SZRWIR 2030 z SOR na poziomie kierunków interwencji i obszarów

Powiązanie Obszarów wpływających na osiągnięcie celów strategii z SOR

Powiązanie kierunków interwencji SZRWRiR 2030 z wyzwaniami prezentowanymi w SOR

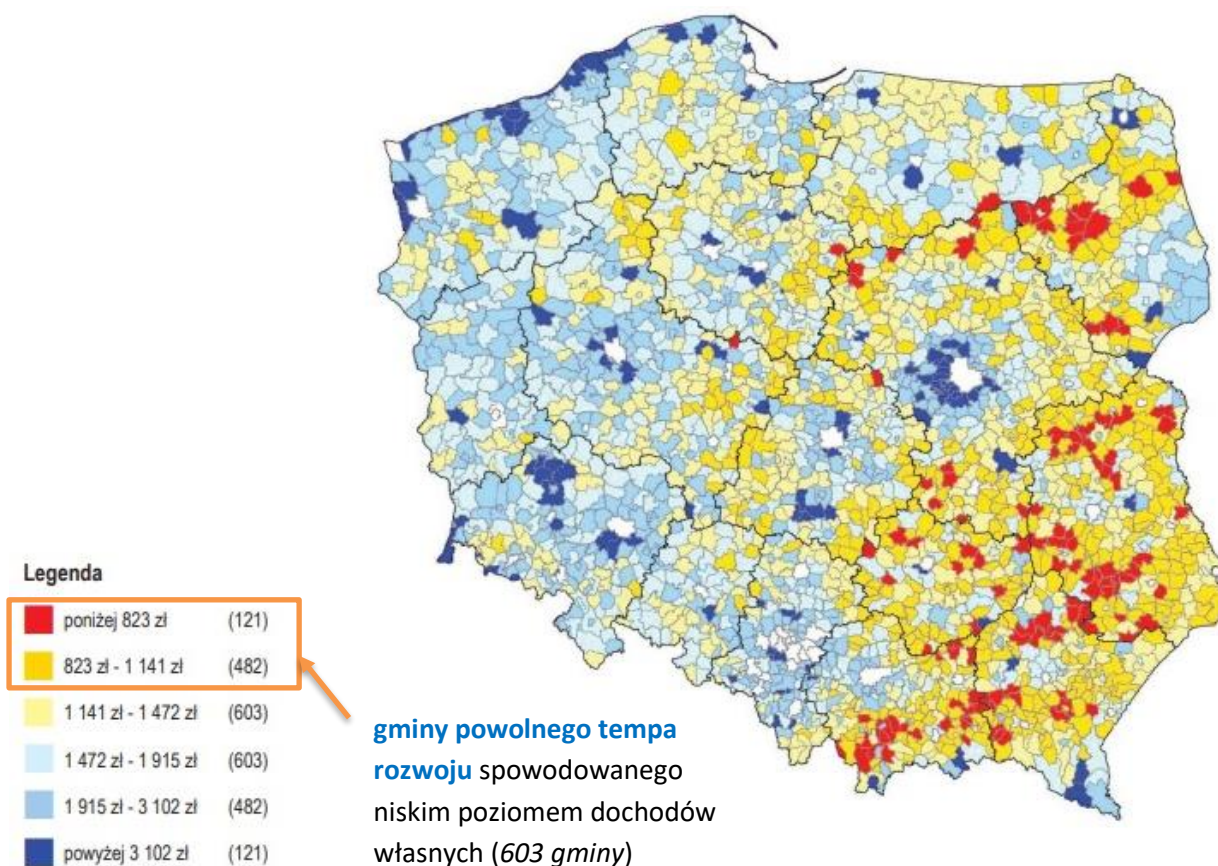
Wyzwanie SOR	Opis	Kierunki interwencji/obszary wpływające na osiągnięcie celów SZRWRiR odpowiadające realizacji wyzwania SOR
Rozwój obszarów wiejskich jako jeden z priorytetów polityki regionalnej „Zrównoważony rozwój kraju wykorzystujący indywidualne potencjały poszczególnych terytoriów”	W SOR wskazuje się m.in. na utrzymujące się dysproporcje w poziomie rozwoju społeczno-gospodarczego, które są konsekwencją m.in. regionalnych różnic w wydajności pracy, geograficznie selektywnego napływu inwestycji (w tym zagranicznych), zróżnicowanego poziomu wyposażenia infrastrukturalnego. Dlatego efektem wymiernym planowanych interwencji ma być zmniejszenie się różnicy między dochodami na wsi i w mieście.	II.1. Rozwój liniowej infrastruktury technicznej II.2. Dostępność wysokiej jakości usług publicznych. II.3. Rozwój infrastruktury społecznej i rewitalizacja wsi i małych miast III.2 Rozwój przedsiębiorczości i nowych miejsc pracy
„Nowy model rozwoju” obejmujący rozwój odpowiedzialny oraz społecznie i terytorialnie zrównoważony, oparty o indywidualny potencjał terytorialny, inwestycje, innowacje, rozwój, eksport oraz wysoko przetworzone produkty	Działania SOR dotyczą wszystkich obszarów wiejskich, a ich zróżnicowane terytorialnie potrzeby zostały odzwierciedlone w szczególności w celu szczegółowym II – Rozwój społecznie wrażliwy i terytorialnie zrównoważony, gdzie wyodrębniono kierunki interwencji dedykowane rozwojowi regionalnemu obszarów wiejskich.	I.3. Rozwój innowacji, cyfryzacji i przemysłu 4.0. w sektorze rolno-spożywczym oraz jego modernizacja III.2 Rozwój przedsiębiorczości i nowych miejsc pracy III.3 Wzrost umiejętności i kompetencji mieszkańców wsi III.4 Budowa i rozwój zdolności do współpracy w wymiarze społecznym i terytorialnym 1. Trwała zdolność kreacji i uczenia się
Zwiększanie konkurencyjności gospodarstw rolnych oraz producentów rolno-spożywczych	Nowy model rozwoju kraju zakłada, że kluczowe dla zrównoważonego i odpowiedzialnego rozwoju kraju będzie zwiększanie konkurencyjności gospodarstw rolnych oraz producentów rolno-spożywczych poprzez poprawę ich dochodowości, integrację łańcucha żywnościowego i bardziej sprawiedliwy podział wartości dodanej w tym łańcuchu, oparty na zasadzie partnerstwa.	I.1. Nowe modele organizacji produkcji i rynków, krótkie łańcuchy rynkowe i uczciwa konkurencja I.3. Rozwój innowacji, cyfryzacji i przemysłu 4.0. w sektorze rolno-spożywczym oraz jego modernizacja I.4. Zarządzanie ryzykiem w sektorze rolno-spożywczym I.5. Poszerzanie i rozwój rynków zbytu na produkty i surowce sektora rolno-spożywczego (w tym biogospodarka). III.2 Rozwój przedsiębiorczości i nowych miejsc pracy 1. Sprawne zarządzanie rozwojem 2. Stabilne finansowanie rozwoju 3. Trwała zdolność kreacji i uczenia się
Zapewnienie wszystkim obszarom wiejskim warunków do trwałego rozwoju.	Polityka wobec obszarów wiejskich zgodnie z zapisami SOR musi wspierać ich rozwój w oparciu o posiadane przez nie endogeniczne potencjały. Efektem będzie m.in. wyrównywanie szans rozwojowych wszystkich mieszkańców wsi. Implikuje to działania dotyczące pobudzania przedsiębiorczości, przekształceń strukturalnych, zwiększania mobilności i zapewnienia odpowiedniej jakości usług decydujących o perspektywach rozwojowych (zdrowie, edukacja, transport publiczny), zapewniając przy tym zachowanie walorów kulturowych, krajobrazu i środowiska przyrodniczego.	II.1. Rozwój liniowej infrastruktury technicznej II.2. Dostępność wysokiej jakości usług publicznych. II.3. Rozwój infrastruktury społecznej i rewitalizacja wsi i małych miast III.2 Rozwój przedsiębiorczości i nowych miejsc pracy
Wsparcie obszarów zmarginalizowanych	Szczególna uwaga musi zostać poświęcona obszarom zagrożonym trwałą marginalizacją, które utraciły zdolności rozwojowe i wymagają podjęcia dodatkowych, specjalnych działań ze strony rządu i władz regionalnych, we współpracy z samorządami lokalnymi,	II.3. Rozwój infrastruktury społecznej i rewitalizacja wsi i małych miast III.4 Budowa i rozwój zdolności do współpracy w wymiarze społecznym i terytorialnym III.5 Rozwój ekonomii i solidarności społecznej na obszarach wiejskich.

	partnerami społecznymi i gospodarczymi, przedsiębiorcami i mieszkańcami. Dużą rolę do odegrania ma zapewnienie komplementarności funkcji realizowanych dla mieszkańców wsi, zlokalizowanych na obszarach wiejskich oraz w miastach – stanowiących ich centra usługowe w zakresie wielu dóbr i usług na poziomie średnim i wyższym.	
Sektor żywności wysokiej jakości jest wśród 10 sektorów strategicznych, które mają szansę stać się przyszłymi motorami polskiej gospodarki.	Na liście sektorów strategicznych, mogących stać się motorami gospodarki polskiej, znajduje się sektor żywności wysokiej jakości, zaś na liście krajowych inteligentnych specjalizacji (tzw. Programów Pierwszej Prędkości) krajowa inteligentna specjalizacja Innowacyjne technologie, procesy i produkty sektora rolno-spożywczego i leśno-drzewnego.	I.1. Nowe modele organizacji produkcji i rynków, krótkie łańcuchy rynkowe i uczciwa konkurencja I.3. Rozwój innowacji, cyfryzacji i przemysłu I.4. Zarządzanie ryzykiem w sektorze rolno-spożywczym I.5. Poszerzanie i rozwój rynków zbytu na produkty i surowce sektora rolno-spożywczego (w tym biogospodarka). 1. Sprawne zarządzanie rozwojem 2. Stabilne finansowanie rozwoju 3. Trwała zdolność kreacji i uczenia się
Polskie specjalności żywnościowe jedną z 12 branż eksportowych stanowiących ważną pozycję eksportową kraju, które mogą w przyszłości decydować o pozycji konkurencyjnej Polski w świecie.	Elementem polityki eksportowej (wspieranej środkami publicznymi) będzie koncentracja wsparcia na branżach, stanowiących ważną pozycję eksportową kraju oraz tych sektorach, które mogą w przyszłości decydować o pozycji konkurencyjnej Polski w świecie, do których należy branża pn. „polskie specjalności żywnościowe”.	I.3. Rozwój innowacji, cyfryzacji i przemysłu I.5. Poszerzanie i rozwój rynków zbytu na produkty i surowce sektora rolno-spożywczego (w tym biogospodarka). 1. Sprawne zarządzanie rozwojem 2. Stabilne finansowanie rozwoju 3. Trwała zdolność kreacji i uczenia się
Nowa koncepcja rozwoju kraju to również szansa na poprawę kondycji sektora rybackiego. Negatywne skutki postępujących zmian środowiskowych, klimatycznych czy industrialnych, przekładające się na stan żywych zasobów wód, a co za tym idzie ekonomikę prowadzonej działalności rybackiej, to tylko niektóre z wyzwań wymagających komplementarnych rozwiązań multisektorowych. Mając na uwadze, wzrost możliwości produkcyjnych zakładów przetwórstwa osiągnięty dzięki wdrażaniu innowacyjnych technologii – rosnące zapotrzebowanie na surowiec staje się wyzwaniem, na które odpowiedzą może stać się rozwój branży chowu i hodowli ryb. Kształtowane przez nawyki żywieniowe trendy rynkowe coraz częściej wymuszają potrzebę budowania ponadsektorowych partnerstw łączących elementy biznesu, technologii i ochrony zdrowia.		

Załącznik 3. Zróżnicowanie terytorialne rozwoju obszarów wiejskich

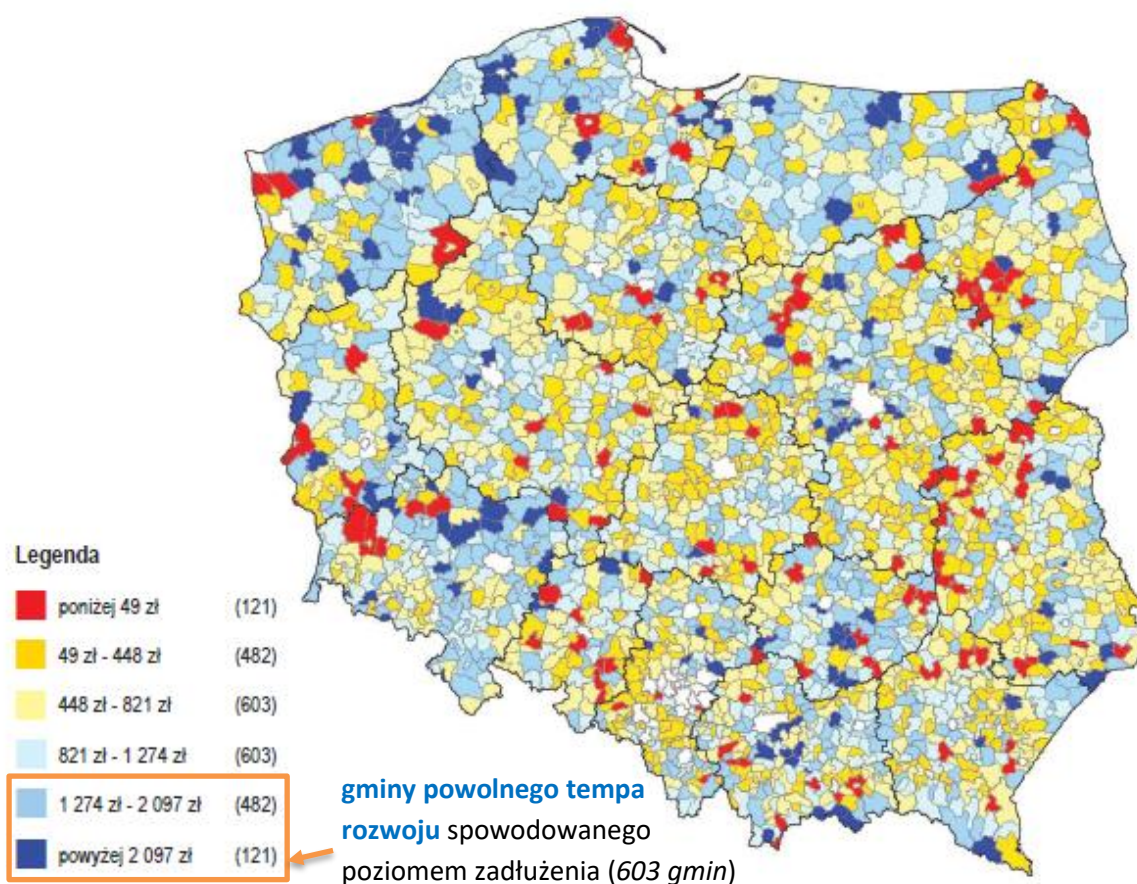
Na mapach prezentowanych w tym załączniku przedstawiono potencjalne sposoby delimitacji dwóch grup obszarów wiejskich: tj. **obszarów wiejskich powolnego tempa rozwoju** i **obszarów wiejskich zamkniętego rozwoju**. Trzecia grupa obszarów wiejskich – tj. **obszary wiejskie rozwijające się w oparciu o endogeniczne potencjały** stanowią dopełnienie terytorialne ww. dwóch grup obszarów wiejskich zgodnie z założeniem przyjętym w SOR, że **wszystkie obszary wiejskie należą do Obszaru Strategicznej Interwencji Państwa (OSI)**.

a) Jeden ze sposobów delimitacji obszarów wiejskich powolnego tempa rozwoju

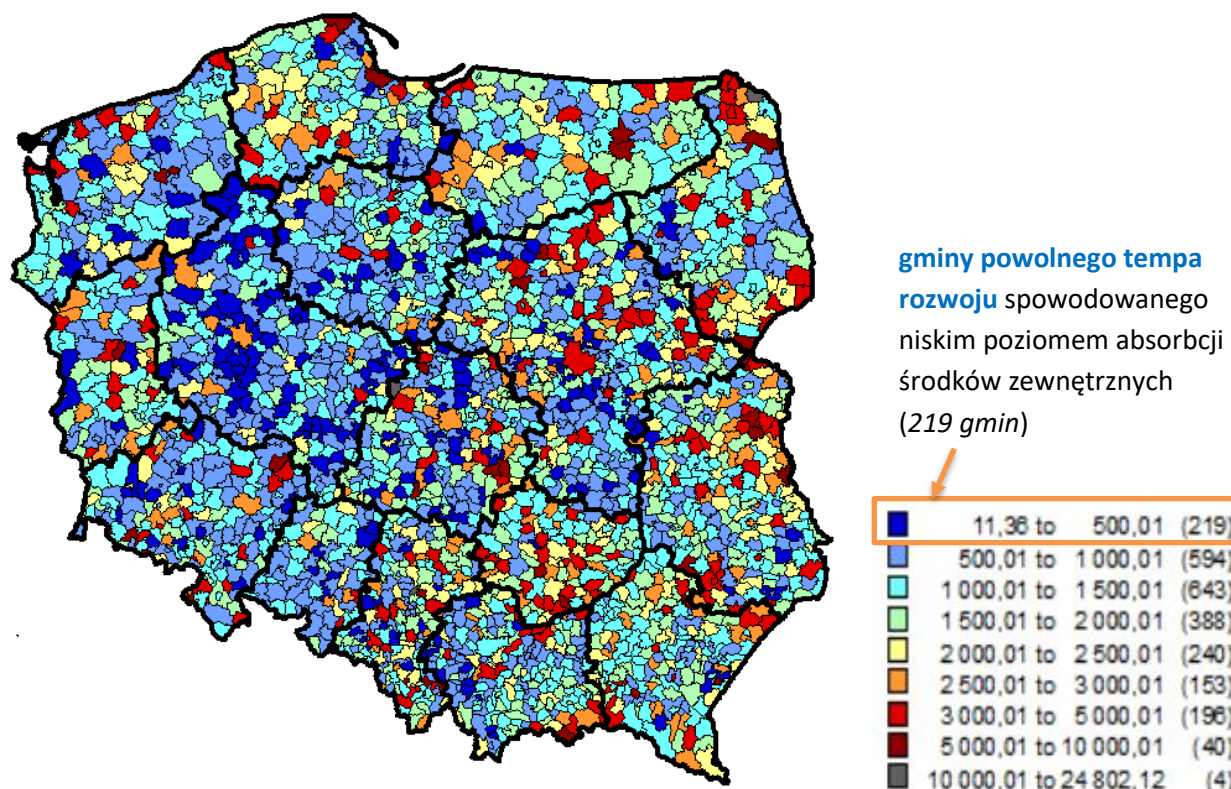

Mapa. Dochody własne gmin¹¹¹ w przeliczeniu na 1 mieszkańca w 2017r. (w zł)

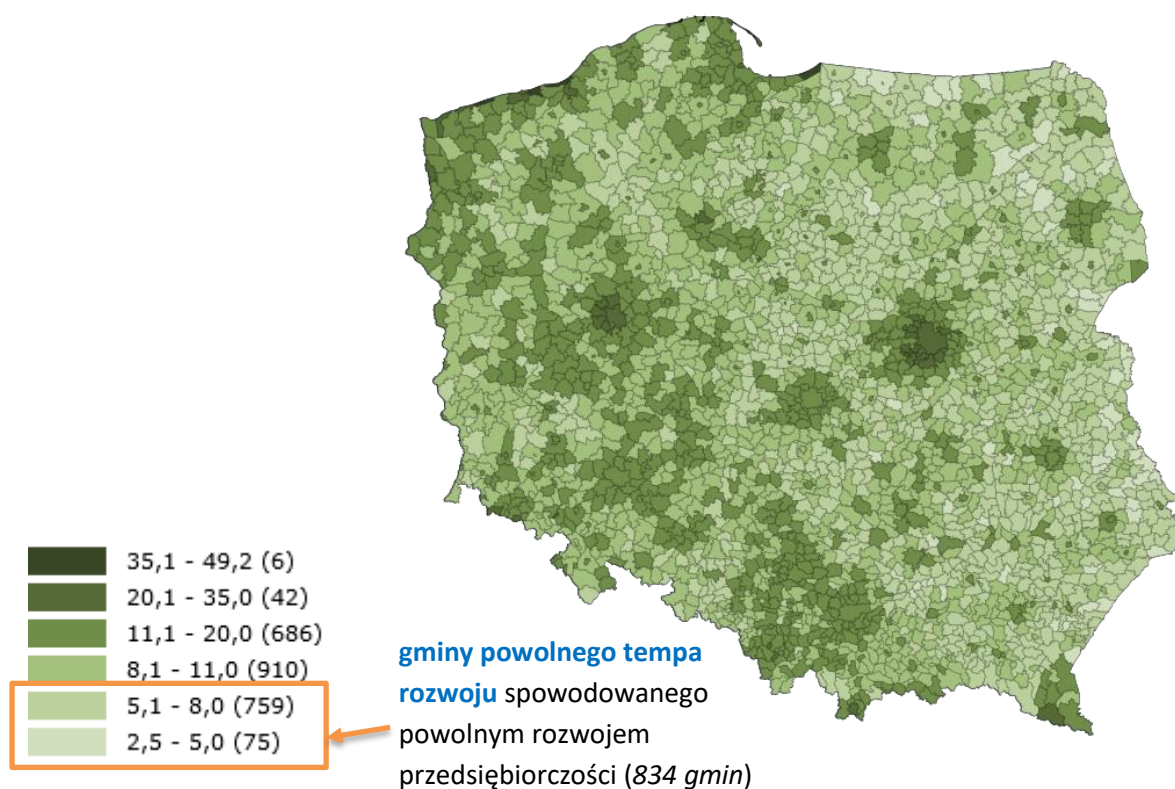
¹¹¹ 1 stycznia 2017 r. w Polsce istniało 1555 gmin wiejskich, 621 gmin miejsko-wiejskich oraz 302 gminy miejskie, w tym 66 gmin będących jednocześnie miastami na prawach powiatu. Obszar miast wchodzących w skład gmin miejskich pokrywa się dokładnie z obszarem tych gmin, natomiast obszary miast wchodzących w skład gmin miejsko-wiejskich stanowią tylko część powierzchni tych gmin. Obecnie w Polsce są 923 miasta.

Mapa. Zobowiązania gmin w przeliczeniu na 1 mieszkańca w 2017 r. (w zł)

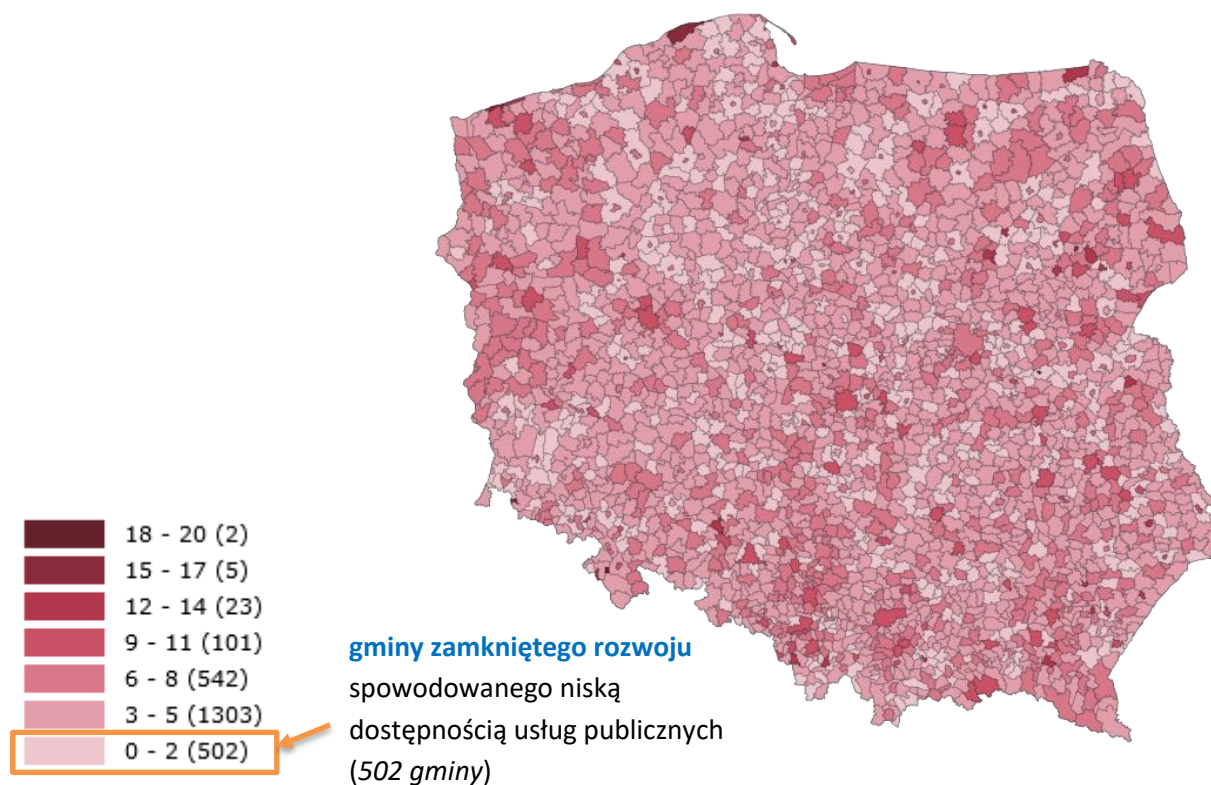

Mapa. Dochody z tytułu dotacji z UE w budżetach gmin w latach 2006-2015 w przeliczeniu na 1 mieszkańca

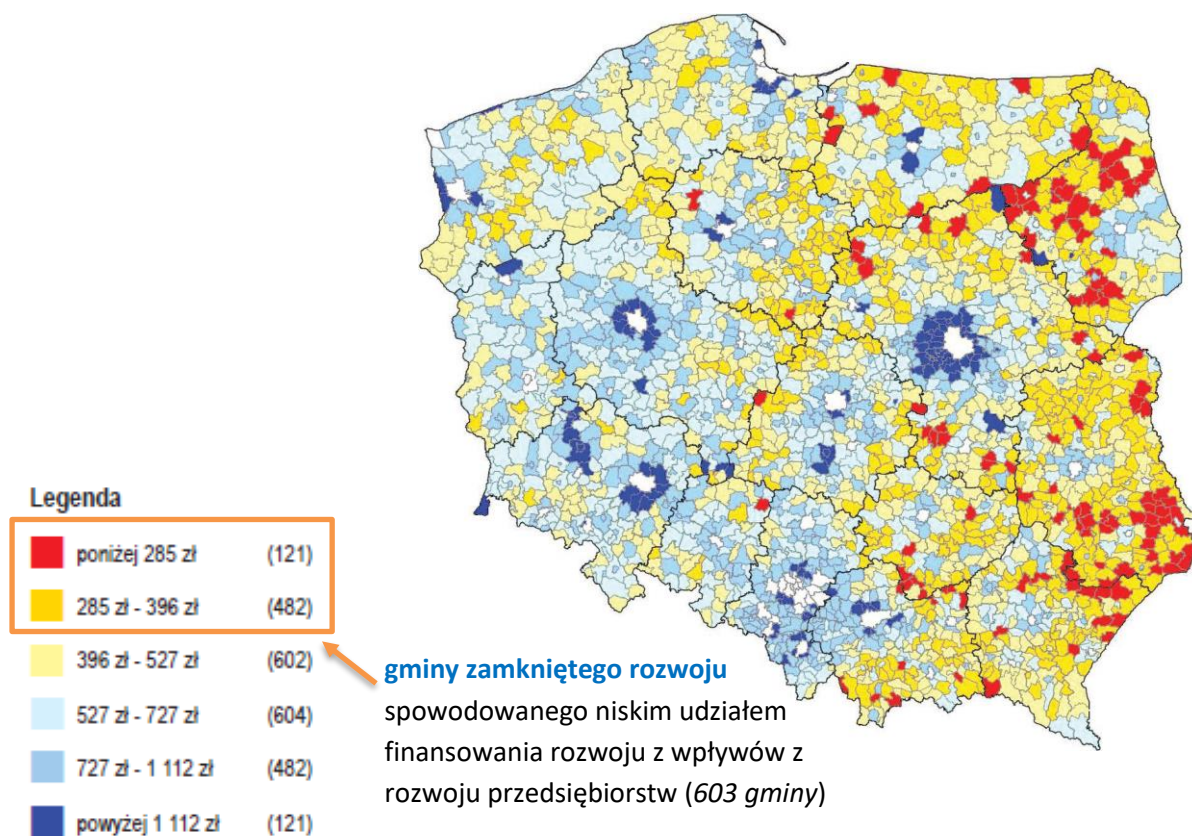

Mapa. Osoby fizyczne prowadzące działalność gospodarczą na 100 osób w wieku produkcyjnym w 2017 r.

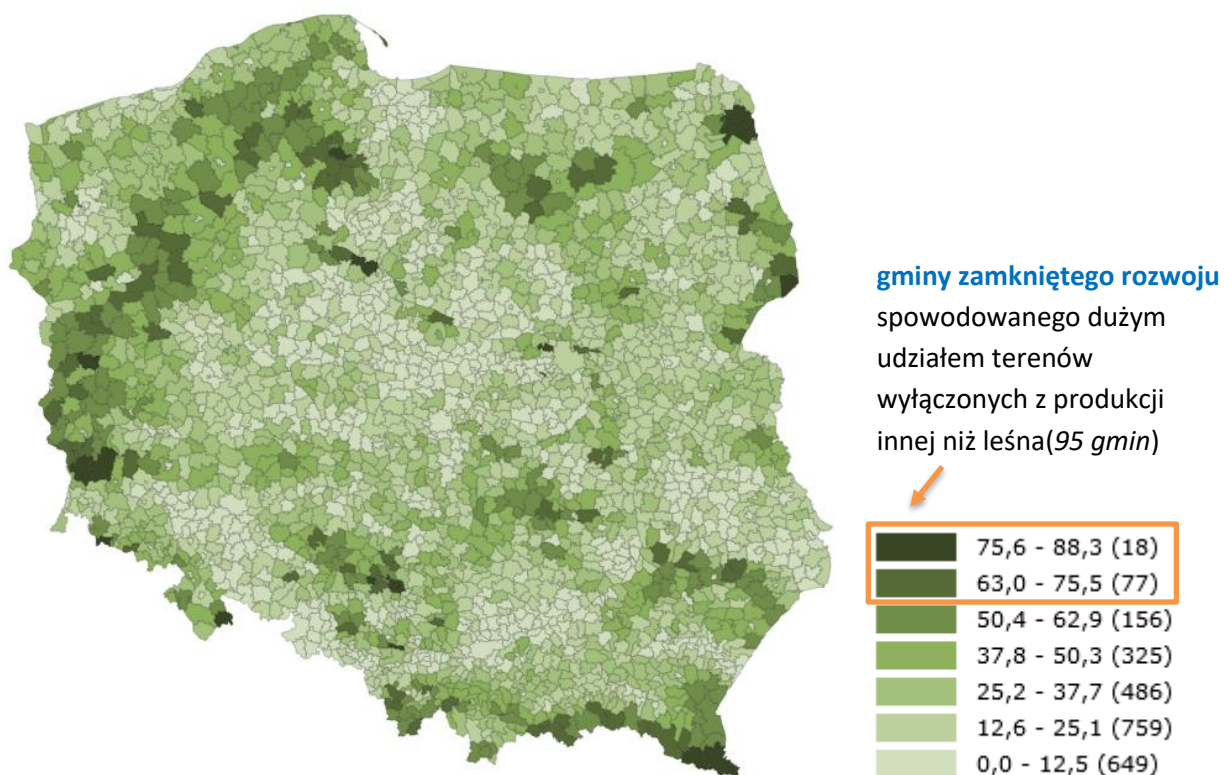
b) Jeden ze sposobów delimitacji obszarów wiejskich zamkniętego rozwoju

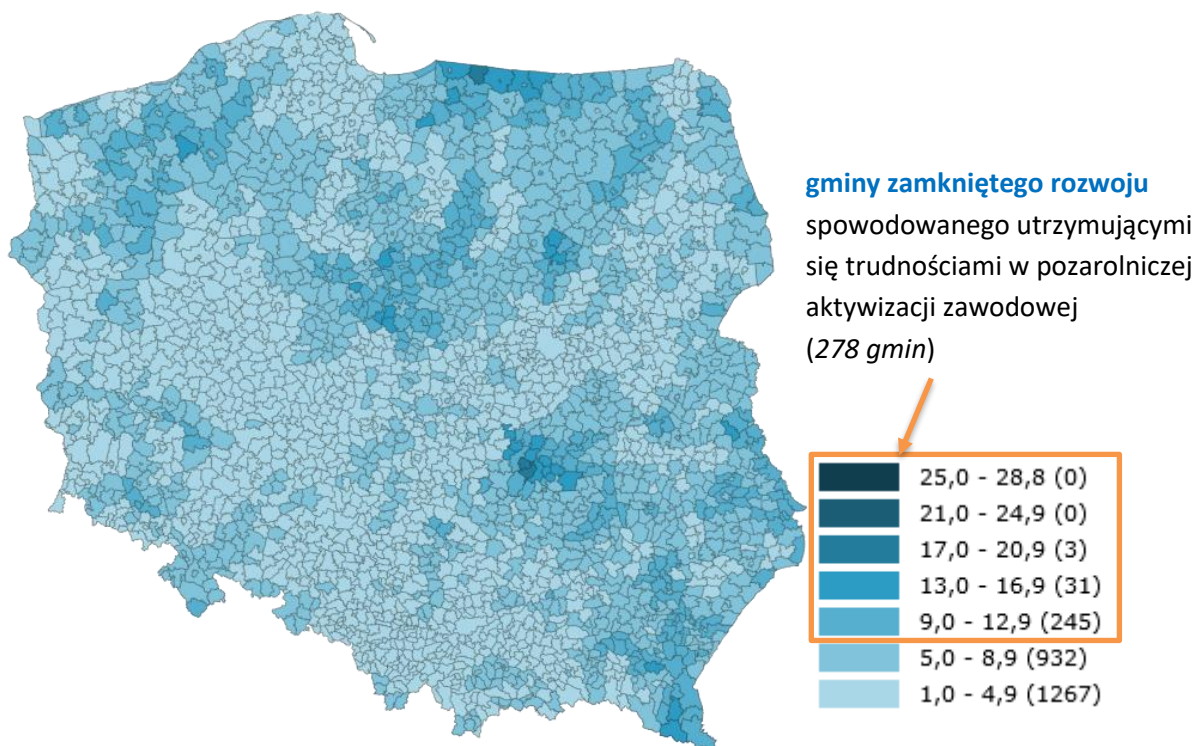
Mapa. Przychód na 10 tys. ludności w 2017 r.

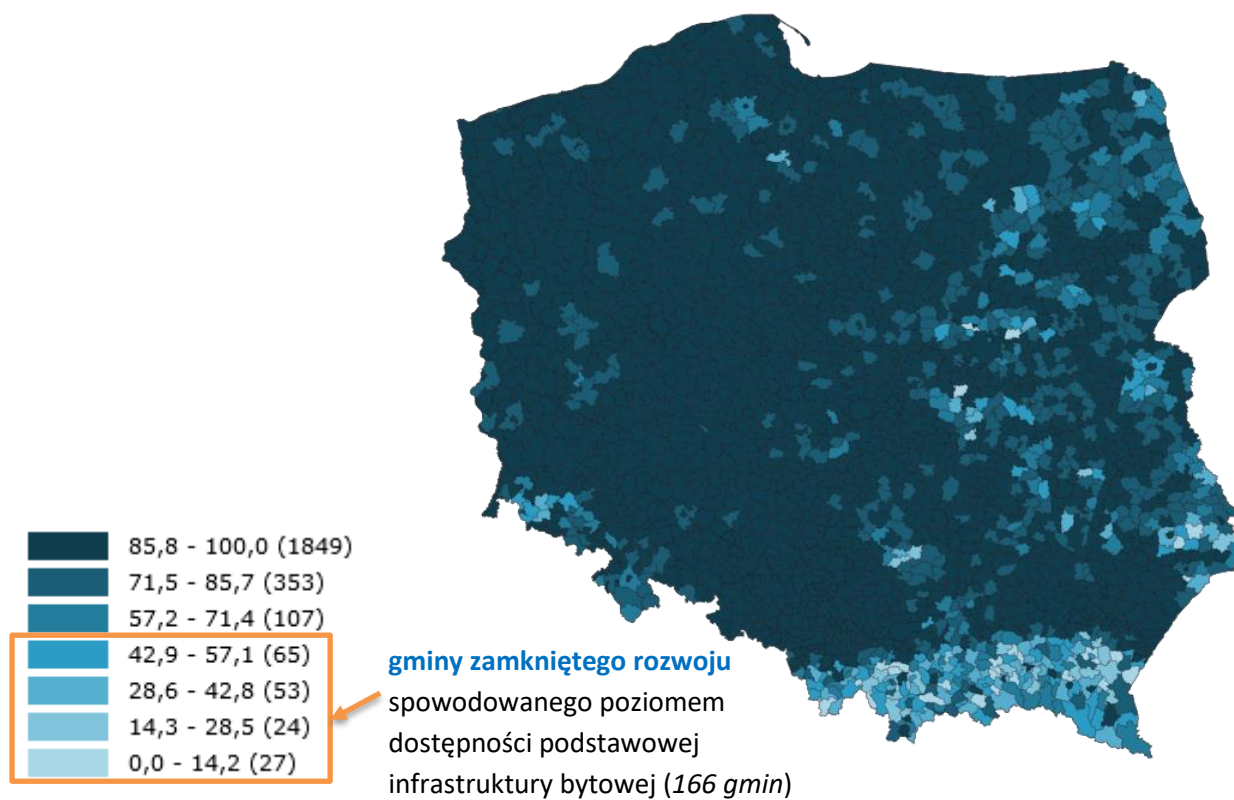
Mapa. Dochody gmin z tytułu udziałów w PIT i CIT w przeliczeniu na 1 mieszkańca w 2017 r. (w zł)

Mapa. Lesistość gmin w 2017 r. (%)

Mapa. Udział bezrobotnych zarejestrowanych ogółem w liczbie ludności w wieku produkcyjnym w 2017 r.

Mapa. Korzystający z instalacji wodociągowej w ludności ogółem w 2017 r.